

TPLA/25/3/15492

సమ్రాట్ ప్రాథదేవరాయలు

[ప్రతాపదేవరాయలు]

మూలము :

శ్రీ కొరటి శ్రీనివాసరావు

అనువాదము :

శ్రీనివాసపురం సోదరులు

పబ్లిషర్సు

జనతా ప్రచురణాలయం

వీలూర్ రోడ్ : : విజయవాడ-2.

ప్రథమ ముద్రణ:

2

డిశంబరు : 1౪65

ప్రతులు 1600

సర్వస్వామ్యములు రచయితలవి.

మూల్యము 8-00

ముద్రణ :

‘వెంకటరత్నా’

విజయవాడ-2.

అంకితము

నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణమై కలియుగ వైకుంఠమన
 వెలసిన - చిలువరాయని కొండపై నెలకొని కొలువ
 వచ్చెడివారి పలుకాములలోని కలుషము తొలఁచి
 వేసినట్లు నిలుపుదోపిళ్ళ నిప్పించుకొని
 తలపులతోబాటు తలనుగూడ బోడి
 చేయించి, మలిజన్మము లేని
 మహాపదమును గుత్తగట్టెడి
 'అలిమేలుమంగ తేనికీ'

సభా కీకముగ
 సమర్పణము.

అవతారిక

రెడ్డిరాజుల కాలమున మహమ్మదీయ కబంధహస్తములలోఁబడి వాడి వత్తయిపోయిన కాకతీయాంధ్ర సామ్రాజ్య పునాదులపైని తల యెత్తి హైందవమతమును, వారి యాచార్య వ్యవహారములను, నిలువఁ బెట్టఁగలిగిన మహోన్నతమైన సామ్రాజ్యములలో విజయనగర సామ్రాజ్య మొకటి. ఇది తుంగభద్రానదీ తీరమున పంపా క్షేత్రమున నిర్మింపఁబడినది. ఈ నగరపు తొలి రాజ్యాధినేతలైన మొదటి హరిహర బుక్కరాయాదులు కూడఁ గాకతీయుల యొద్ద భండాగారాధ్యక్షులుగ నుండినవారే : వీరును నాంధ్రకవులను బోషించి, శ్లఱిచే ననేక విధము లగు వినూత్న కావ్యములను రచియింపఁజేసి యాంధ్రభాషా యోష తెన లేని సేవఁ జేసిరి.

విజయనగర సామ్రాజ్యేతిహాస నవలా మాలికా పాఠకుల హృదయ ఫలకమందు సామ్రాజ్య వైభవ ఘట్టమునందలి మలిమెట్టును జిత్రించునదియే యీ “ప్రౌఢదేవరాయలు” అను నవల :

విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపనముజేసి పరిపాలించిన సంగమ వంశములో మూడవ వాడుగ సింహాసన మధిషించిన రెండవ హరిహర రాయల మనుమడును, మొదటి దేవరాయల పుత్రుడునునైన రెండవ వీరవిజయ బుక్కరాయలకు దేవరాయలు, పర్వతరాయలు, హరిహరాంబ, ప్రతాపదేవరాయలు నను సంతానముండెను.

ఈ వీర విజయరాయల మరణానంతర మీతని జ్యేష్ఠ పుత్రుడైన దేవరాయలు క్రీ. శ. 1419 సం॥న విద్యానగర సింహాసనాధీశ్వరు డయ్యెను. ప్రౌఢదేవరాయలను పేర వ్యవహరింపబడిన ఈతనిని ఇమ్మిడి (లేక రెండవ) దేవరాయలనియు, ప్రతాపరాయలనియు. మరియు నేనుం గుల వేట యందాసక్తి మెండుగా నుంటచే గజవేట దేవరాయలనియు గూడ విలిచిరి. సంగమవంశ చక్రవర్తులలో నింతటి పేరు ప్రతిష్ఠల

నార్జించిన వా రీతడు మినా మరిలేరు. ఈతడు స్వభావతః జైనమతాభి
మాని. ఈ సామ్రాట్టు కాలము (1428-47)న విజయనగర సామ్రాజ్య
మపార³ వైభవోపేతమై యుండి యాంధ్ర, కర్ణాట సాహిత్యములకు
స్వర్ణయుగమని చెప్పనొప్పి యుండెను. సకలవిద్యా సనాథులైన శ్రీనాథ
కవిసార్వభౌముడును, డిండిమభట్టుగ ప్రఖ్యాతుడైన యరుణ గిరినాథు
డును, కుమారవ్యాస, చామరసాది ప్రతిభా సమన్వితులైన కర్ణాటక
మహాకవులును నీ కాలముననే ప్రకాశించిరి. ఆంధ్ర పాఠకలోకమునకు
సువరిచితములైన “మచ్చిక లేవించోట ననుమానము వచ్చినచోట
మెండుగా, గుత్తితులున్నచోట పెమ్మయసింగ ధీమణి !”
అను మకుటముతో పెమ్మయ సింగరాజును సంబోధించుచు కొన్ని చాటు
పద్యములనో, శతకమునో వ్రాసిన ‘జక్కన’ కవి కూడ యీతని కాలము
వాడేనని ‘ప్రయోగరత్నాకరము’ నుడువుచున్నది. అగుట ‘విక్రమార్క
చరిత్రము’ను వ్రాసిన జక్కన విభిన్నుడా : యను విషయము సుబోధ
కముగ లేదు.

సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయల పరిపాలనా సమయముననే కొండ
వీడు, వినుకొండ రాజ్యములు విజయనగర సామ్రాజ్యమున లీనమైనవి.
వినుకొండ, కందుకూరు రెడ్డిరాజులును, పద్మనాయకులును, సామంత
మండలేశ్వరులుగ నుండిరి. కొండవీడు, వినుకొండ దుర్గములు స్వాధీ
నము జేసికొను సందర్భమున తెలుగు రాయడును పంటమైలార రెడ్డి
యును రాయల కత్యంతము సాహాయ్య మొనర్చి యుండిరి. ఆ సమయ
మున చామనామాత్యుడు, సింగన, లక్ష్మణ యను దండనాయకులును
మంతులై యుండిరి. వీరిలో లక్ష్మణ దండనాయకు డవకరి విక్రముడు,
ప్రభుభక్తి పరాయణుడు, రాజనీతిజ్ఞుడై యుండెను. పౌరధ దేవరాయలు
తన చక్రవర్తిత్వమునకు లోనైన ‘అరగ’ రాజ్యమునకు శ్రీగిరినాథుడును,
గోవా-గుత్తి రాజ్యమునకు త్యగింబకదేవుడు, హండియరాయలును,
మంగుళూరు పాఠమునకు నాగన్న ఒడయరును, బరకూరుసీమకు
చందరస, నరసింహ ఒడయరులును, నేటి యుత్తరార్కాడు జిల్లా
ప్రదేశమునకు ప్రతాపదేవరాయలును ప్రతినిధులుగ నుండ పాలించు

చుండెను. పౌరధదేవరాయలు సింహాసనాసీనుడై యుండ వ్యవసాయాభి
వృద్ధికి మిక్కిలిగ దోహద మొనర్చి తన ముత్యతగరైన రెండవ హరి
హరరాయలు నిర్మించిన 'హరిద్రా' సేతువును పునర్నిర్మాణము జేసిన
తరువాత సామ్రాజ్యాభివృద్ధికి మూలకందమై సప్తాంగములలో పౌరధా
నములైన కోశ, దుర్గ, బలములను బరిపుష్కములుగ జేయ సంకల్పించిన
తరుణమున యాతనికి దురుష్కులతోడను, గజపతులతోడను సంభవిం
చిన యుద్ధముల మూలమున అపరిమితమైన ద్రవ్యము వ్యయమయ్యెను.
ఖర్చుపడినది పోగా యాతని ధనాగారమున నుండిన రత్నములుగాక
ఎనుబదియైదుకోట్ల వరహాలుండెననియు, క్వీలన్, సిలోన్, పులికట్, పె
గూ, చెనాసీరమ్ మొదలగు దేశముల యధిపులీ పౌరధదేవరాయలకు
కప్పము గట్టుచుండి రినియు 'న్యూనిజ్' వ్రాసియున్నాడు.

పౌరధదేవరాయలు రాజకీయ ప్రజ్ఞగలవాడు. రాజ్యపరిపాలనా
దక్షత యందత్యంత నిపుణుడు. భాషాప్రీయుడు, కవి పండిత పోష
కుడు. విద్యానగర మేలిన రాజుల యందనేకులు 'దేవరాయ' నామ
దేయులు కలరు. కాని రెండవ హరిహరరాయల తనయుడైన మొదటి
దేవరాయల యందును, పిమ్మట నాతని మనుమడైన పౌరధదేవరాయల
యందును మాత్రమే ఈ 'దేవ' శబ్దము రూఢముగాఁ గన్పించుచున్నది.
ఇతని కాలమున కొండవీడు, వినుకొండ రాజ్యములును, పద్మనాయకు
లును, కందుకూరి రెడ్లును సామంతులైరి. ఈతని రాజ్యము కృష్ణానదీ
పర్యంతము వ్యాపించియుండెను. తెలుఁగు రాజులును, పంటమెలారు
రెడ్డి నాయకుడును యాతనికి రెండు భుజములై యుండిరి. వీరిద్దఱు
మిగుల శౌర్య సంపన్నులై దేవరాయలునకుఁ గరము తోడు వడుచు
నాంధ్రసాహిత్యము నందభిరుచి గలిగియుండిరి. తెలుఁగురాయఁడు కవి
సార్వభౌముడగు శ్రీనాథ మహాకవీంద్రుని మిక్కిలి గౌరవించి, యాత
నికి కస్తూరి మొదలగు సుగంధ ద్రవ్యములను బహుమతిగా నిచ్చినట్లు
"అక్షయ్యంబగు సాంపరాయని తెనుఁగదీశ కస్తూరికా భిక్ష దానము"
అను నాతని పద్యసాదమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈతఁడు కవులకు
కస్తూరి దానము చేయుటలో మిగుల ప్రఖ్యాతుఁడు.

జగత్పూరి సిద్ధంబగు పౌర పండితకవియు, సకలశాస్త్ర పారంగతుఁడునైన శ్రీనాథ మహాకవి సార్వభౌముడు జైత్రయాత్ర కరిగి వచ్చునాఁడు మార్గ మధ్యమున యప్పుడు కర్ణాటాంధ్ర రాజ్యము (విజయనగరము)ను పాలించుచుండిన పౌరదేవరాయల యాస్థాన విద్వాంసుఁడుగా నుండిన యష్టదిగ్గయ యశో వష్టంభుఁడగు గౌడడిండిమభట్టుని యుద్భట వివాదమున నోడించి యాతని కంచు ధక్కను బగులఁ గొట్టించి యాతని 'కవిసార్వభౌమ' బిరుదము నొడిచికొనిన విషయ మాతని జీవితమందలి యొక సుప్రసిద్ధ ఘట్టము. దీని నా కవిసార్వభౌముడు 'దీనార టంకాలఁ దీర్తనాడించితి దక్షిణాదీశు ముత్యాలకాల' యను పద్యములో ఘనముగఁ జెప్పుకొని యున్నాడు. అంతియకాక, కాశీఖండ సప్తమాశ్వాసాంతమునఁ గృతిపతియైన వీరభద్రారెడ్డిని సంబోధించుచు నాతఁడు చెప్పిన :

‘కర్ణాట క్షితిపాల మౌక్తిక సభా గారాంతరావర్తిత
స్వర్ణస్నాన జగత్పూరిసిద్ధకవి రాట్సంస్తుత్య చారిత్ర....’

యను పద్యమును విజయనగరమున రాజదర్శనమునకె వేచి యుండిన సందర్శమున రచించిన చాటువులిందలి ‘లక్షణోపేంద్ర దేవరాయ క్షితీంద్ర’ పౌరదేవేంద్ర రాయభూపాల వరుని; సమ్ముఖమ్మున దయఁ జూడు ముమ్ముసుకవి యను సంబోధనములు నిందుకుఁ బ్రబల నిదర్శనములు. ఈ ‘ముమ్ముకవి’ యనువాఁడు రాయల యాస్థానమున నొక ధర్మాధికారిగా నుండెను.

“శ్రీనాథునకును, డిండిమభట్టు (అరుణగిరి నాథు) నకును బాండిత్య విద్యా వివాదము జరిగినది. ఆ యుద్భట వివాద సమయమునఁ బౌరదేవరాయల సమక్షమున మాధ్యస్తము వహించి డిండిమ భట్టారకుని ‘కవిసార్వభౌమ’ బిరుదము నాతని కూడఁ దీయించి శ్రీనాథుని కంటగట్టిన పండితమౌళి, చంద్రభూషణ (శేఖర) క్రియాశక్తి రాయలని ‘దీనారటంకాల....’ యను పద్యమునందలి చతుర్థ పాదమువలనఁ దెలియుచున్నది. చంద్రభూషణ క్రియాశక్తి నామాంకితులగు శైవాచార్యులు శాసనములందు వేర్వేలు కాలములలో బిన్నబిన్నముగఁ గన్పట్టు

చున్నారు. మొదటి హరిహర, బుక్కరాయాదుల కాలమున కీ॥ శ. 1349
ప్రాంతమునాటి 'కోడూరు' శాసనములో నొక చంద్రశేఖర క్రియా
శక్తి రాయలు బేర్కొనఁబడి యున్నాడు. కీ॥ శ. 1378 నాఁడు వోగటి
(మైసూరు రాష్ట్రము) శాసనములో మఱియొక చంద్రశేఖర క్రియా
శక్తి కలఁడు. అతఁడే కోడూరు శాసనములోఁ బేర్కొనఁబడినవాఁడు
కాఁదగునని బ్రహ్మశ్రీ నేలటూరు వేంకట రమణయ్యగారు 1945 సం॥
అక్టోబరు 'భారతి' లోని 'చంద్రభూషణ క్రియాశక్తి' యను వ్యాసమున
వ్రాసియున్నారు. కాని యిందలి యసంగతములఁ బరామర్శించుచు—
విమర్శకాగ్రేసరులు, ఐతిహాసిక సామాజికులునైన బ్రహ్మశ్రీ బండారు
తమ్మయ్యగారు 1946 సం॥ మే నెల 'భారతి'లో 'శ్రీనాథుడు—చంద్ర
భూషణ క్రియాశక్తి రాయలు' అను ప్రతి వ్యాసమును వ్రాసి ప్రకటించి
యున్నారు.

'ప్రౌఢ దేవరాయల యాస్థానమున శ్రీనాథ—డిండిమ భట్టారకుల
వివాదమున మాధ్యస్థమును వహించిన చంద్రభూషణ క్రియాశక్తి
రాయలు కీ॥ శ. 1349 నాటి కోడూరు శాసనమున నుదాహృతుఁడయిన
వాఁడును. కీ॥ శ. 1378 నాటి వోగటి శాసనమునఁ బేర్కొనఁబడిన
వాఁడునుగాని గాక, కీ॥ శ. 1438 సం॥రము నాటి విడుమామిడి [నేటి
అనంతపురము జిల్లా) మఠమునందలి శాసనములో నుదాహరింపఁ బడిన
వాఁడుగా గిన్నట్లు చున్నాఁడు. ఈతఁడే శ్రీనాథునికిఁ గవిసార్వభౌమ
బిరుదమును బాదుకొల్పిన వాఁడనుట నిశ్చయము.

'విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపకులైన తొల్లింటి సంగమరాజులు,
బుక్కరాయాదులు సామాన్య కైవ మతస్థులే యైనను, వారి వంశ్యులలో
గడపటి వారగు ప్రౌఢ దేవరాయలు, నాతని పుత్రులు మల్లికార్జునరాయలు
విరూపాక్షరాయలు వీరకైవ మతమును స్వీకరించినట్లు తెలియుచున్నది.
చామరసుకవి రచించిన కన్నడ 'ప్రభులింగ లీలె' యను గ్రంథ పఠ
నమువలనఁ గలిగిన యభి వివేకమున రెండవ దేవరాయలు కీ॥ శ. 1430
లో వీరకైవ మత దీక్షను బొందెనని కీ॥ శ. 1672 వ. సం॥

మున రచితమైన 'భైరవేశ్వర కావ్య కథా సూత్ర రత్నాకరము' ను కీ॥ 4॥ 1600 లో రచియింపఁబడిన 'గురురాజ చరిత్ర'యు, కీ॥ 4॥ 1763 లోని 'చోర బసవరాజ చరిత్ర' యను గ్రంథమును జెప్పుచున్నవి. [చూ. రావుసాహెబ్ హయవదనరావుగారి మైసూరు గెజిటీరు మూడవ భాగము; కర్ణాటకచరిత్ర ద్వితీయ భాగము 64, 65 పుటలు] 'యధారాజా తదాపశ్చజాః' యను నటాతని, యమాత్యులైన లక్కణ, జక్కణాదులు కూడ నాతని మార్గమునే యనుసరించిరి పౌండరేవరాయలకు 'వీరశైవాగమ సార సంపన్న' యను బిరుదము కీ॥ 4॥ 419లో నీయఁబడినది. చామరసుని ప్రభులింగలీల లను ఆకాలముననే పిడుపర్తి బసవకవి తెనుగు పద్యములుగ మార్చెను. పందొమ్మిదవ శతాబ్దిపుటు తర్వాతములోని వాడగు నడకుదుటి రామకవి గూడ దీనిని తెలుగులోని కనువదించి యుండెను.

'ఈ రెండవ దేవరాయలకు సంజప్ప, మూరురాయ బసవశంకర సెట్టి నాయకులను కుమారులుకూడ నుండిరని యొక కన్నడ శాసనమునఁ గలదు [చూ. ఎఫిగ్రాఫియా కర్ణాటకా 19 వాల్యూము అరసికేరి జిల్లా నెం. 230-31 గు], పైగా నీతఁడు తనకొమరితను వీరశైవ జంగమ మతమునకుఁ జెందిన వీరన్న యొడయురున కిచ్చి వివాహము గావించి నట్లు విరూపాక్ష పండితుని కన్నడ 'చెన్న బసవపురాణము'నఁ గలదు. [చూ. పుటలు 158-59, కాలజ్ఞాన సంది 60, పద్యములు 19, 21] ఈ రాయల కాలమునాటి నాణెములపై నంది, నీలకంఠ, వృషభముల ముద్రలున్నవి. అవి వీరశైవ మత సంబంధక చిహ్నములు. దీనింబట్టి చూచినను యాతఁడు వీరశైవ మతమును స్వీకరించెనని రూడి యగుచున్నది. [చూ. 'విజయనగర రాజుల నాణెములు' అను శీర్షికతో శ్రీ E. Hultzsch దొరగారు 1928 నఁ మే నెల 'ఇండియను ఆంటిక్వరీ వాల్యూము 67 పుటలు 101, 102 లలో బ్రకటించిన వ్యాసములు] ఈ యాచారముల వలన రెండవ దేవరాయలు వీరశైవుడని తేలినది. ఇందుచే నాతని పుత్రులు, తరువాతి రాజు మల్లికార్జునరాయలు, మూడవ విరూపాక్ష

రాయలు ననువారు కూడ వీరశైవ మతానుయాయులే యని యేర్పడినది. అనంతాచార్యుని రచితమైన 'ప్రపన్నామృతము' అను గ్రంథమున విరూపాక్షరాయలు వీరశైవుడని వ్రాసిన యశములుగూడ నీ యూహను బలపఱచు చున్నవి.

శ్రీ డిండిమకవి యధార్థ నామము — 'నృత్తరాజు' అని కుమార డిండిమవి రచితమైన 'వీరభద్ర విజయ డిండిమము' చెప్పుచున్నది. ఈతడు గౌడ బ్రాహ్మణుఁడును, సామవేద శాఖియుఁడును. పరేంద్రాగ్రహార వాస్తవ్యుఁడును, అష్ట బాషా కవితా సామ్రాజ్య దౌరేయుఁడును నైనవాడు. ఈతడు భళ్ళారి రాజాస్థాన విద్వాంసుల గర్వము నణచినట్లు తెలియుచున్నది. అభిరామాంబిక యీ డిండిమకవి దుహిత. ప్రథమ డిండిమభట్టుగా చరిత్ర ప్రఖ్యాతుడైన వాఁడీతడే. ఈతడు క్రీ॥ శ॥ 1270 వ సంవత్సరమున బుట్టి క్రీ॥ శ॥ 1310 వ సంవత్సరము వరకును అనగా నూతేండ్లు జీవించి యుండిన 'వేదాంత దేశికు'ల వారికి సమకాలీనుడు. వైష్ణవ మత ప్రచారకులైన వేదాంత దేశికుల వారికిని, శైవమత ప్రచారకులైన శ్రీ డిండిమ భట్టారకుల వారికిని మత విషయమున ననేక వాద ప్రతివాదములు జరిగినట్లును, ఏతత్సందర్భమున నొందొరుల నాక్షేపించుచు వచ్చినట్లును దెలిపెడు కథలు 'కంచి' మొదలగు దక్షిణ దేశములం దిప్పటికిని ప్రజలు చెప్పుకొనుచున్నారు. ఈతని యనంతర మీ బిరుద మితని దౌహిత్యుడైన యరుణగిరి నాథుఁడు [యోగానంద ప్రహసనకర్త] ధరించెను. ఈతనికి బిమ్మట నీతని కుమారుడు రెండవ రాజనాథుఁడీ బిరుదమును బొందెను. ఈ రెండవ రాజనాథుఁడు 'జైమినీ భారతము'ను గృతినందిన సాశ్వగుండ నరసింహరాయల యాస్థానకవి. 'సాశువాఘ్యదయ' 'రామాఘ్యదయ' కావ్యముల కర్త. ఈతని తనయుడైన రెండవ యరుణ గిరినాథునకు 'కుమార డిండిము'డను నామాంతరము గలదు. ఈతఁడాంధ్ర భోజుడని చరిత్ర ప్రసిద్ధిగన్న శ్రీకృష్ణరాయల తండ్రియగు తుళువ నరసింహరాయల యాస్థానకవి. 'వీరభద్ర విజయ డిండిమ' మను కావ్యమునకు గర్త. ఈ కుమార డిండిముఁడు వీర నరసింహరాయల మరణానంతర మాతని

పుత్రిడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునందు గూడ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. కుమార డిండిముని కుమారుడగు మూడవ రాజనాథునికే 'రాజనాథ డిండిము'డను మరియొక పేరు గలదు. ఈతఁ డచ్యుతరాయల యాస్థానకవి. 'అచ్యుత రాయాభ్యుదయ' మను కావ్య కన్యకకు జనకుఁడు. దీనినిబట్టి చూడ నీ బిరుదము లీ వంశమువారికి బిత్తపితా మహాపారంపర్యముగ వచ్చుచున్నట్లు తోచుచున్నది.

'ప్రథమ అరుణగిరినాథు [గౌడడిండిమ భట్టు] న కీ బిరుదము 'బ్రహ్మాండ భాండపి చండ మండలిత విజయ డిండిము' డగు ప్రథమ డిండిమభట్టు కవి యనఁగా దన మాతామహుని నుండి సంక్రమించినది. ఈతఁ డసామాన్య పాండిత్యమును, విరుపమాన కవితా సామర్థ్యమును గలవాడు. ఈ డిండిమభట్టసింహము ప్రౌఢదేవరాయలని ప్రసిద్ధిగాంచిన రెండవ దేవరాయల యాస్థానకవి; ఈతనికి, నాంధ్ర కవి సార్వభౌముఁడగు శ్రీ నాథభట్ట సుకవికిని మనయాంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర యంద త్యంత సన్నిహిత సంబంధ మేర్పడి యున్నది. మన యాంధ్ర కవియైన శ్రీనాథుని చరిత్రము స్ఫురించినపు డంతయు ప్రౌఢదేవరాయలును, నానాదేశ సంచార సమ్యగుపాత్త విజ్ఞాన మునుండును, రాజ సంస్థాన విఖ్యాత విశాలయశుండును, నానాకావ్య పాండితీ శౌండిమాకాంత దిగ్గమ యుతుండును, నానాకావ్య నిర్మాణ చాతుర్య విభ్రాజితుండును. శంభుప్రసాద మానిత తరుండును నైన డిండిమభట్టునుగూడ మానస వీధిని విహరించుచుండురు.

'కీ॥ శ॥ 1424 వ సంవత్సరమున యా రెడ్డివాఙ్మయము లస్తమించి, తనకాశ్రయము లేకపోవుటచే ధనార్జనము కొఱకు శ్రీనాథుడు జైత్రయాత్ర కుపక్రమించినాడు. ఈ యాత్రలో గొంతకాలమునకు విజయనగర రాజ్యాధినేతయు, కర్ణాటాధీశ్వరుడునునైన ప్రౌఢదేవరాయలను సందర్శించి, యాతని యాస్థానమునందు బండితకవిగా నుండిన యష్ట దిగ్గమ యశోవష్టంబుఁడగు గౌడ డిండిమభట్టారకు [మొదటి అరుణగిరినాథు]ని యుద్భట వినాద ప్రౌఢిమ నోడించి, మహేశద మహిమోజ్జ్వలమైన యాతని 'కవిసార్వభౌమ' బిరుదము నొడిచికొనఁ

గలిగినాడు. డిండిమ మనునది యొక వాద్య విశేషము. ఇది యానాటి రాజాస్థాన డిండిమ కవుల విజయ [మునకు] చిహ్నము. ఈ డిండిమ కవులు రాజసభకు బోవునపుడు సభాసదులకు వారి రాకను తెలుపు కొర కీ వాద్యము ముందుగా మ్రోగింప బడుచుండెడిదట! దీనిని 'కంచు డక్క' యని శ్రీనాథుని 'దీనారటంకాల....' యను చాటు పద్యము నుడువు చున్నది.

'శ్రీనాథుడు పౌరధ దేవరాయల యాస్థాన గౌరవమును నొంది బహు ధన కనక వస్తు నిచయముతో రాయల కొలువు వీడ్కొని దిరిగి ఎచ్చునపుడు మార్గములో విక్రమసింహపురి [నేటి నెల్లూరు జిల్లా] యందలి 'వెంకటరిగి' సంస్థానాధిపతులకు బూర్వమును, గోల్కొండ లోని మెతుకు [మెదక్] సంస్థానాధిపతియునైన రావు వంశ సర్వజ్ఞ సింగ భూపాలుని సందర్శించినది. కాశీఖండ రచనమునకు బూర్వము, భీమఖండ రచన యనంతరమునై యుండునని తలంచుట సత్యదూరము కానేరదు. స్వయముగా కావ్య విరచనాసామర్థ్యము గలిగి బహు శాస్త్ర ములయందు బ్రవీణుడయి సర్వజ్ఞుడై సారస్వత రంగమున సైతము రాజకీయ క్షేత్రమునందువలె శాశ్వత ప్రతిష్ఠ నార్జించుకొనిన వాడును, మహా విద్వాంసుడును. రాజకవియును నైన సింగ భూపాలుని యట్టివేత్త యెదుట దన పాండిత్యమును జూపబోవుటకు మునుపచ్చట దనకు పరా భవము కలుగకుండ జేయుమని శ్రీనాథుడు తన యిష్టదేవతయైన 'శార దాంబ' ను బ్రార్థించి యున్నాడు. ఈ విషయమున గొందరు సంశయ పడి యున్నారు. ఎదిరి బలాబలములు తెలియనప్పు డెంతటి బలవంతు డైనను కొంత జంకి తనకు విజయ మందజేయ వలసినదని తన యిష్ట దేవమును దొలుత బ్రార్థించుట సాజమగదా? అట్టిచో శ్రీనాథు డాచరించినదానిలో నసహజమే మున్నది?

శ్రీనాథుడు సర్వజ్ఞ సింగమనీని యాస్థానమునకు బోయినప్పుడు తదాస్థాన కవులు 'గోలకొండ, మాలముండ, పూలదండ, కొత్తకుండ' యను పదములనిచ్చి భారతార్థము వచ్చునట్లాగువుగ నొక పద్యమును జెప్పుమని యడుగ నాతడు :

‘ఓయి ధృతరాష్ట్ర నీ కొడుకుత్త గోల
కుండ విధ మాలముండ గృష్ణుండు కాచి
పాండు సూనుల గెల్పించు నండ యగుచు
నుదరమున బూలదండ రే కొత్తకుండ’

అని పూరించెనట —

ప్రౌఢ దేవరాయలు వీరశైవ దీక్షానంతరము ‘శిజ్జని’ [నేటి బళ్ళారి జిల్లా] యందలి సద్ధర్మ సింహాసన పీఠమునకును, పండితారాధ్య సూర్య సింహాసనమునకును గూడ శిష్యుడుగ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. పూవలి పంచవణిగె నందీశ శివకవి యను నతడు కన్నడ భాషలో వ్రాసిన ‘మరుళారాజ్య విజయ’ మను గ్రంథములో ప్రౌఢ దేవరాయ లకు జిరకాలము సంతతి లేకపోవుటచే నప్పడ యుజ్జిని పీఠాధిపతుల బ్రార్థింపగా వా రాతనికి సంతానము గలుగునటను గ్రహించిరని వ్రాయ బడి యున్నది. అందుచే నాతఁడు విజయనగరమునఁ దన యాస్థాన మునఁ బండితారాధ్య పీఠాభిషిక్తుడైన చంద్రభూషణ క్రియాశక్తి రాయ లను శివాచార్యునిఁ గూడ నియమించుకొని యాతనిని పరమభక్తి గౌర వముతో సేవించు చుండెననుట సత్యము. ఈ చంద్రభూషణ శివా చార్యుఁడు పండితారాధ్య పీఠాధీశ్వరుఁడుగ క్రీ॥ శ॥ 14-50 సం॥ లకు నడుమ నుండినట్లు సేలము జిల్లా హోసూరు వాస్తవ్యుఁడు ‘ఫల్ల కవి’ యను నాతఁడు క్రీ॥ శ॥ ౧00 ప్రాంతమున రచించిన ‘పండిత చరిత్ర’ మను ప్రబంధము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ గ్రంథము నేటి గూళూరు [బాగేపల్లి తాలూకా, మైసూరు రాష్ట్రము] మఠాధీశ్వరు లచే 1552 సం॥మున బెంగుళూరులో ముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడి యున్నది. ఈ గ్రంథము తుదనీయఁబడిన తత్పిత పూర్వాచార్యుల పట్ట వల్లరిలో నీ చంద్రభూషణ శైవాచార్యుఁడు పేర్కొనఁబడి యున్నాఁడు. ఈ క్రియాశక్తి రాయలకు సంబంధించిన శాసన మొకటి నిడుమామిడి మఠములో నిప్పటికిని భద్రపఱుపఁబడి యున్నదందురు. ఈ పీఠము నందలి విషయములనుబట్టి యీతఁడు తఱచు రాయల యాస్థానమున

విజయనగరమునందే యుండెడి వాఁడనియుఁ దుదకచ్చటనే లింగైక్యము జేందెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఈతని సమాధి యిప్పటికిని హుంపి [పంపా] క్షేత్రమున నున్నదట : అప్పు డుపపీఠములుగ నుండిన క్రియాశక్తి రాయల పీఠములుగూడ నీ చంద్రభూషణ [క్రియాశక్తి] శైవాచార్యులవారి పర్యవేక్షణమునందే యుండినవి. అదికారణముగా చంద్రభూషణ, క్రియాశక్తి రాయలు అను నామధ్యయము క్రమముగా శ్రీనాథుని నాటికి 'చంద్రభూషణ క్రియాశక్తి రాయ'లను నొకే పదముగ మార్పు నొంది యుండవచ్చును.

శ్రీనాథునకుఁ గవి సార్వభౌమ బిరుదమును ప్రాధదేవరాయల యాస్థానమునఁ బాదు కొల్పిన పండితమౌళి యీతఁడే యనుటకెట్టి సందియమునులేదు. మా యీ యభిప్రాయముతో విజ్ఞ లేకీభవింతురు గాక :

‘ప్రాధదేవరాయలకు ప్రఖ్యాత నామాంకితుఁడైన రెండవ దేవ రాయలు తాను పీఠశైవుఁడయినను తన జ్యేష్ఠ సోదరియగు ‘నారమ్మ’ను వైష్ణవ రామానుజ మతీయుఁడైన సాశ్వ తిప్పదేవున కొసఁగి వివాహము గాపించెను. (చూ. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి విజయనగర చరిత్రాధార ములు, Sources Vijayanagar History పుట 82, ఇండియన్ ఆంటి క్వరీ 62 వాల్యూము 1.12 భాగములు పుట 7, 818.14 మైసూరు ఆర్కియాలజీ రిపోర్టు పుట 41.)

క్రీ. శ. 11.4 సం॥మున ప్రాధదేవరాయల మంత్రియైన జక్కనామాత్యుఁడు, దేవరాయల బావమఱుఁదియును, వైష్ణవ మతీయుఁ డునునైన సాశ్వ తిప్పదేవునకు కోలాపజిల్లా లోని తేకల్ (మాలూరు?) పరగణాను వప్పగించెను (చూ. 1828 సం॥ మే నెరి ఇండియను ఆంటి క్వరీ 57వ. వాల్యూము పుటలు 77-85)

ప్రాధదేవరాయల కాలమున రాజకీయముగ నాతని సోదరికిని, వైష్ణవుఁడగు సాశ్వ తిప్పభూపాలునికిని జరిగిన వైవాహిక బంధము కారణముగ సాశ్వ నరసింహరాయల కాలము నాటికే క్రమముగ వైష్ణ

వము ప్రాబల్యము నొంది. తత్ఫలితముగ తిరుపతి యందలి వీరభద్ర విగ్రహము పూర్తిగా నేటి వెంకటరమణ మూర్తిగ మార్పుచంది యుండవచ్చునేమో : యను నూహను ఆర్థ్ ఎస్. కాక్స్ కలెక్టరుగారు 1880 సం॥లో ప్రచురించిన 'నార్త్ ఆర్కాట్ నూన్యూయల్' లోని 'శ్రీ వెంకటేశ్వరుని తొలుత శివునిగా భావించి పూజించుచుండిరను విషయము నిర్వివాదాంశము. భగవద్రామానుజా చార్యులు తిరుపతికి వచ్చిన సందర్భమున ఆ మూర్తిని విష్ణువేవునిగ మార్చుట. పూజించుట జరిగినది' అంతేగాక ఆ కాలమున ఈ భార్యలేని దైవమును కుమార కార్తికేయుడు (బాలమురుగన్)గ గూడ దలచుచుండిరని వ్రాసిన మాటలు బలపరచుచున్నవి.

ఈ సాళువ నరసింహరాయడు విజయనగర రాజుల యేలుబడిలో 'టంగుటూరు' మండలమునకుఁ బ్రధాన దండనాయకుఁడుగా నుండెను. అది తాళ్ళపాకకుఁ గొలఁది దూరమున నున్న యొక గ్రామము. తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులనాటి కడయొక మండల ప్రధాన నగరముగ నుండినది కాని ఈనాఁడది యొక కుగ్రామమైనది పరిపాలనా సౌకర్యముల కొఱకా నాటి విజయనగర రాజులు తమ రాజ్యమును మండలములుగా విభజించి, ప్రతి మండలమున కొక దండనాథుని నియమించి తత్పరిపాలనా భార మాతని భుజస్కంధములపై నుంచెడివారు. నాఁడు దేశము సుభిక్షముగ నుండెను. వృత్తుల యందొకనితో నొకఁడు పోటీ పడలేదు. పదిమందిని జెఱచి యొకఁడు లాభమందవలెనన్న దురూహాలు లేవు. నాటి సామాజిక నియమములు ధర్మ పరాయణములు. దానిచే బ్రక్కతికి మానవునిఁ జూచినఁ బరమ ప్రీతి. అపుడపుడు మహమ్మదీయులు గావించు యుద్ధముల గడబిడలతోఁ దక్క మఱి దేనితోడను నాటి నూనవ జీవితమున కళాంతి యనునదియే లేదు. దేవరాయలంతటి ధర్మమూర్తిః ప్రజారంజకుడు.

దేవరాయల వైభవములు అనుజన్ముడైన పర్వతరాయల కీర్త్య జనింపజేయ నాతని నెట్లయిన తుదముట్టించి, సింహాసనమును కైవస మొనరించుకొను దలంపున దాను నిర్మించిన నూతన గృహప్రవేశ

మహాత్మ్యవపు మిషచే అన్నగారి నాహ్వనింప, నాయనదైన యోగంబున
దనక స్వస్థతగా నుండటచే రాజాలనని చెప్ప విఫలమనోరథుడైన ప్రతా
పుడు మరియొక పన్నాగమున నన్నను బొడిపింప సమకట్టి దేనరాయలు
తప్పించుకొనగలెను. ఆనాటి విజయనగర రాజ కుటుంబమునందలి స్థితి
గతుల నాకళింపు జేసుకొని ఒహమనీ సుల్తానుడైన అల్లాయుద్దీను దేడు
లక్షల వరహాలు కట్టవలసినటు రాయలకు వారనంపఁగా నాతఁడు మండి
పడి చండవ్రచండుడై వారిపై దాడి వెడలిపోయి ముద్గల్లు, రాయచూరు,
వెంగాపురము దుర్గముల వశపఱచుకొని, సాగరు, బిజాపుర ప్రాంతము
వరకుగల దేశము నంతయు కొల్లగొట్టి భామినీరాజ్యము నల్లకల్లోలము
జేయుచుండ సుల్తాను సైన్యము లెదుర్కొని అపజయము నాహ్వనించి,
రాయలతో సంతి నెఱపినవి.

ఈ విధముగ దన పూర్వులనుండి మహమ్మదీయ సుల్తానులతో
గలుగుచుండిన యనేక వైషమ్యములను తొలఁగించి, రాజ్యమున శాంతి
నెలకొల్పి, యనేక సంస్కృతాంధ్ర కర్తావ కవివరులను బోషించి,
మనోమోహన కావ్యముల నెన్నింటినో బ్రీకటింపఁజేసి, సకల మతముల
వారిని సమదృష్టితో నాదరించి, యపజయం బనునది యెఱుంగక, యరి
దాచుటే పతుఁ బాదాకాంతులఁ గావించి, శాస్త్రమును బుద్ధిని గలిగి,
రాజ్యాంగములను నవయవముల నెసఁగి, రహస్య రక్ష మను కవచ
మును దాల్చి, గూఢచారులను నయనములచే దూతముఖమున నఖిల సౌఖ్య
ములు సెలఁగఁ బాలించిన విమల యశోమూర్తి ప్రౌఢదేవరాయ దివా
కఁడు. క్రీ. శ. 1448 సం॥ మేనెల తే 26 దిని యసంగతుఁ
డయ్యెను. (చూ. ఎఫిగ్రాఫియా కర్ణాటకా వాల్యూము శ్రీవణ బెళగోళ
328) ఆనాఁడు యావదాంధ్రజాతి విచారసాగరమున మునిగిపోయినది.
శారద విగాలంబమైనది కవి పండితులు దిక్కుమాలిన వారైనారు కీర్తి
కాంత యనదమై విలపించినది. ప్రౌఢయగు కవితాకాంత భర్త వియో
గము సహింపనోపక కంటికిమంటికి నేకధారగ వెక్కివెక్కి యెచ్చినది.

ప్రౌఢదేవరాయ : ఆర్యావర్తము నీకు ఋణగ్రస్తమై యున్నది.
నీ చరిత్రము భావి చక్రవర్తుల కాదృశప్రాయమైనది. గీర్వాణాంధ్ర

కర్ణాటక సాహిత్యములు యావజ్జీవము నిన్ను స్మరించి యశ్రు తర్పణ మొసంగ గలవు. నీ యట్టి గుణ రత్నాకరుడగు కుమారుని గనుటకు భారతమాత ఎన్నినోములు నోచెనోకదా ! ఆ మహాతలికి నింక నటి భాగ్యము కలదా? భగవంతుడు భారత మాతృ గర్భ శుక్తి ముక్తా ఫలములఁబోలు నీ యట్టి రాజకుమారుల నింకను భూమియందవతరింపఁ జేయుఁగాక!

ప్రౌఢ దేవరాయల కాలమున నాంధ్ర భారతి యఖండ గౌరవ మందినది. శ్రీనాథాది మహాకవులు కనకాభిషేకాది సత్కారములచే నలంకరింపఁ బడినారు. తీయని ప్రజంధములు రచియింపఁ బడినవి. నాఁడు పద్య సాహిత్యమునకంటె గద్యసాహిత్యము మివుల వాసికెక్కినది. ఈ వచన సాహిత్యమును సేవించిన వారిలో లక్కణ, జక్కణ దండనాయకులు ప్రముఖులు. ఆంధ్ర పతాక నా డంబరతలమున స్వైర విహారముఁ గావించినది.

శిల్పాచార్యుల సిద్ధ హస్తములచే నాడమరశిల్పములు సృజింపఁ బడినవి. దేవాలయములు, విగ్రహములు, మంటపములు లోనగునవి సకల కళా సౌందర్యముచే కళ కళ లాడినవి. తాళ్ళపాక యన్నమాచార్యాది వాగ్గేయ కారుల మధుర కంఠములు మారుమోగినవి. వేయేలఁ నాఁడు రాణింపని లలితకళయే లేదు. సామ్రాజ్యమునందంతటను నూతనోత్సాహము వెల్లివిరిసినది. విజయధ్వనులు పొడసూపినవి. కావుననే ప్రౌఢ దేవరాయల కాలము స్వర్ణయుగ మయ్యెను.

ప్రౌఢ దేవరాయలకుఁ బొన్నలాదేవి, సింహళదేవి యను నిరువురు భార్యలుండిరి. వీరిలో పొన్నలాదేవికి మల్లికార్జున రాయలును, సింహళదేవికి విరూపాక్ష రాయలును జన్మించిరి. మోదటి హరిహర, బుక్కరాయ, ప్రౌఢ దేవరాయాది సంగమ వంశ ధారుణీశ్వరుల యేలుబడిలో వే విధములఁ బెంపు సెందిన విజయనగర సామ్రాజ్యము మల్లికార్జున, విరూపాక్ష రాయల కాలమున మిగుల దుర్బలస్థితికి వచ్చినది. విరూపాక్ష రాయల యనంతరము రాజ్యమునకు వచ్చిన యాతని పుత్రుడు కూడఁ

దండివలెనే దుర్యోధన పీఠియుండె ఘండుటచే నాతని సేనాపతులలో బ్రాహ్మణి వహించిన సాశ్వ నరసింహరాయలు సమర్థతా హీనుఁడను, భ్రాతృ హంతయునైన రెండవ విరూపాక్ష రాయలను జంపి తాను చక్ర వర్తి యయ్యెను. ఈ యుద్ధములను, రక్త ప్రవాహములను పుంభావ సరస్వతి అన్నమాచార్యుల వారి హృదయము నెంతయో సంక్షోభ పఱచి నవి. మానవుల ముష్కరతను మిగుల నిందించుచు నాతఁ డెన్నియో కృతులను రచియించి యున్నాడు. ఈ సంగమ వంశపు రాజులలో విరూపాక్ష రాయల రెండవ కుమారుడైన విరూపాక్షరాయలే కడపటి వాఁడు. సాళువ నరసింహరాయలు చక్రవర్తియైనప్పటి నుండి విజయనగర సామ్రాజ్యము సాశ్వ వంశపు నృపతుల పాలనములోనికి వచ్చినది.

క్రీ॥ శ॥ 14.0 వ సం॥మున విజయనగరమును సందర్శించిన ఇటలీ దేశస్థుడైన 'నికొలో డెయికోంటి' యను నాతడు 'లాటిను'భాషలో నీ నగరమును గూర్చి:

“విజయనగర మహా సామ్రాజ్యము మిక్కిలి నిట్రముగనున్న పర్వతముల సమీపమునఁ గట్టఁబడియున్నది. ఆ నగరముయొక్క చుట్టు కొలత యిరువది మైళ్ళు. (అరువది యని నొకవోఁగలదు) ఈ నగర మున నాయుధములఁ ధరింప సమర్థులగు భటులు తొంబదివేలు గలరు. ఆ పురవాసులు సంవత్సరమునకు మూఁడు గొప్ప పండుగలు జేసిదరు. అందొక పండుగ దినమున శ్రీ పురుషోద్ధు లాబాల వృద్ధుల సహితముగ నడులయందును, సమైద్రముల యందును స్నానము లాచరించి నూత్నాంబరములను ధరించి శుచి వ్రతులై భజనలు, నృత్యములు, పండులు సలుపుచు సంతసస్వాతులై యామత్రయము గడుపుదురు. మఱియొక పండుగనాఁడు దేవాలయముల లోపలను, వెలుపలను దీపారాధనలను జేయుచుందురు. మూడవ పండుగనాఁడు నవరాత్రోత్సవములు చేయఁ బడును. ఆ దినములలో పీఠులందు దూలములను బాతించి వాని కొసలకు నానా విధములకు వర్ణ వస్త్రములను, జరీ అంచు గుడ్డలను గట్టుచుందురు. అందొక్కొక్క భక్తిపరుని యా దూలము చివరనుంచి పలు విధములగు పండ్లతోఁ గొట్టుదురు. వారా పండ్ల దెబ్బల నోపికతో నోర్చు

కొని యుందురు. ఈ మూడు పండుగలేగాక మఱియొక పండుగ నా త్రిరాత్రముల యందు జరుపుదురు. ఆనాడు వసంతమను పేరఁ బసుపు నీళ్ళను రాజమార్గముగుండ నడచి వెళ్ళు వారిపైని జలుచుందురు. నగర ప్రజలీయది చూచి కేరింతలు పెట్టి చప్పట్లు చరచుచుందురు. మఱియు నచ్చటి ప్రజలు తమ యిష్టము ననుసరించి యనేక భార్యలను పరిగ్రహించుటయుఁ గలదు. భర్త మరణానంతర మా భార్యలందఱాతని శవము తోఁగూడ నగ్నిప్రవేశము జేయుచుండిరి. విజయనగర ప్రభువు హిందూ దేశము నందలి తక్కిన రాజేంద్రులకంటెను యత్యంత జలాధ్యుడు. ఆ ప్రభువునకుఁ బండ్రెండువేలు భార్యలు గలరు. వీరిలో నాలుగు వేలు రాజైవటికిఁ బోయిన నచటికిఁ గాలినడక మీఁదఁ బోవుచుందురు. మఱి నాలుగువేలు స్త్రీల సౌందర్య భూషితలై యశ్వరాజముల నధిరోహించి, రాజు వెన్నంటిఁ బోవుచుందురు. తక్కిన నాలుగువేల భార్య లాతడు మరణించిన పిమ్మట నాతని శవముతో గూడ సహగమనము చేయ నిశ్చయించుకొనిన వారైయుండిరి సంవత్సరములో నేదో యొక కాలమున దమ యిలువేల్పుగా బూజించెడి విగ్రహమును రెండు రథములమధ్య నుంచికొని నగరవీధుల నూరేగించుట కలదు బాలిక లందఱైన వస్త్రములను ధరించి, దేవుని గూర్చి పాటలను బాడుచు యా రథముల ననుసరించు చుందురు. భక్త్యావేశ పరవశులై యనేకమంది ప్రజ లా రథచక్రముల క్రిందబడి మరణము నొందిన భగవంతుడు ముక్తిని బ్రసాదించు నను మూఢనమ్మకముతో నట్లుచేసి తమ ప్రాణము లర్పించుచుండిరి. మరికొందరు తమ గళమున నురివేసికొని, దాని కొసను రథమునకుగట్టి బాధనొందుచు బ్రాణములను విడుతురు. ఈ నగరము వజ్రములకు బ్రసిద్ధి గాంచినది" అని వ్రాసియున్నాడు.

పిమ్మట క్రి॥ ౪॥ 144౪ పాఞ్తమున 'షాహరుజ' యను పౌర సీక దేశపు చక్రవర్తి 'అబ్దుల్ రజాక్' అను నాతనిని విజయనగరము నకు రాయబారిగ బంపెను. ఆతడు విజయనగరమునకేతెంచి, దానివై భవము నిట్లు వర్ణించి యున్నాడు:

“441 సం॥ ఏప్రియల్ మాసాంతమున విజయనగరమును జేరి తిమి మమ్ము గొని తెచ్చుటకు రాయలు తన పరివారము నెదురుగ బంపెను. నగరములోనికి దీసికొనిపోయి వసించుటకు మాకొక సుందర మందిర మిప్పించెను. రాయల రాజ్యము కృష్ణానది నుండి సింహళ ద్వీపము వరకు వ్యాపించి యుండెను. విజయనగరమున నడకొండవలె నుండు వేయి ఏనుగులు గలవు. పదునొకండు లక్షల వీరభటులుగలరు. దక్షిణ హిందూదేశమున యా కాలమున నంతటి బలాధికుడగు రాజేంద్రుడు మరియొక్కరుడు గానరాడు. అంతటి ప్రాభవముగల పట్టణ రాజ్యము మరియొకటున్నట్లు మేము వినియు, జూచియు నుండలేదు.

విజయనగరము సప్తస్రాకార పరివేష్టితము, అందు మొదటి దుర్గము కటకు రాళ్ళతో నెలకొనియుండి. గుట్టములుగాని, భటులుగాని నడచుటకు వీలులేని యట్లు దుర్గమముగ నుండును. మొదటి దుర్గమునుండి మూడవ దుర్గము వరకుగల ప్రదేశమంతయు సాగుచేయు పొలములు, తోటలు మున్నగు వానితో నుండును. అచటనుండి యేడవ దుర్గము వరకుగల స్థలము జన సంఘములతోడను, రాజమందిరములు, గోల్వ కూటములు, సభా మంటపములు మొదలగు వానితోడను బొలుపాటు చుండును.

అందలి వీధులు విశాలములై చక్కగా నుండును. గులాబి పూ లన్ని బజారులలోను యమ్మబడుచున్నవి. ఆ నగరప్రజలు గులాబి పూవు లను యాహారమునకంటె నావశ్యకములై : విగ బావించు చుండిరి. ఆ నగరమందలి వర్తక శ్రేష్ఠులచే వజ్ర, వైడూర్య, నీల, గోమేధిక, పుష్య రాగ, మరకత మాణిక్యదులైన నవరత్న రాసులు విక్రయింప బడు చుండును. పూలబజారులలో పుష్పలావికలచే పరిమళ భరితములగు బహువిధ ప్రనూనములు విక్రయింప బడుచుండును. అట్టి వీధులగుండ నేనుగులు, పల్లకీలు, బిండ్లు మొదలగున వెల్లప్పుడు వచ్చుచు బోవు చుండును. నునుసైన తాతికాల్వలో బజారుల ప్రక్కలగూడ బరిశుద్ధ జలము పట్టణమంతయు బ్రవహించు చుండును.

రాజసౌధ ద్వారమున నొక సభ మంటపముండును. అందు నిత్యము రాజకీయోద్యోగులు చుట్టు గొల్పుచుండ దండనాథుడు కొలువుండును. ఖడ్గపాణులైన రక్షకభటు లందు గావుందురు. ఏదైనను విజ్ఞాపన మొనరింప దలచిన వా రచ్చటికి వచ్చి మనవి జేసికొందురు. దండనాథుడు వారి విన్నవముల విని, విమర్శించి తీర్పుజెప్పి పంపివేయును. ఆతని తీర్పున కింక బై తీరుపు లేదు. ఏనాటి కొల్వూ కూటపు విషయము లానాడు దండనాథుడు (దివాను) సప్తద్వారములను దాటి యంతఃపురమును జొచ్చి, తేని కెరిగించుచుండును. ఆతడు రాజుకడ కేగునపుడు వేత్త్రధారులు బరాబరులు దెలుపుచుందురు. వంధి మాగధులు స్తోత్ర పాఠములు చదువుచుందురు. బహువిధ మంగళ వాద్యములు వాయింపుచుందురు.

రాణ్మందిరమునకు వెనుక భాగమున దండనాథుని గృహము కలదు. ఆ మందిరము నానుకొని కొంచెము యెడమ పార్శ్వమున నాచెముల ముద్రించు 'టంకసాల' కలదు. దానికెగుట నగరపాలుని సౌధము గలదు. ఆతనికింద నగర పరిరక్షణకు బండ్రెండువేల భటులుండిరి. టంకశాలకు సమీపమున నిరువది గజముల వెడల్పును. రెండువందల గజముల పొడవునుగల యొకసుందరమైన వీధి కలదు. దాని కిరుపార్శ్వముల గళారాజితములైన శృంగారపు గట్టడములు గలవు. వాని గోడలపై సింహశార్దూలాది వన్యమృగముల చిత్రము లద్భుతముగ జిత్రింపబడి యున్నవి. అచటికి సమీప్యమున వేశ్యవాటిక కలదు అందు నవయౌవన విలాసినులగు వెలయాండ్రి కలరు. సానులు మొదలు తుదకు వీధిలో వినోదకాలక్షేపము సలుపు దొమ్మరి పడుచులకు సైతము మిగుల విలుప గల రత్నాభరణములు గలవు. టంకసాల నానుకొనియే గజశాలగలదు. అందొక్క యేనుగున కొక్కొక్క కట్టడము కలదు. మదగజముల నందు గొలుసులతో బంధితురు. ఆకరుల యాహార పానీయములందు దినదిన మత్యంత శ్రద్ధ కైకొనబడుచుండును.

ఒకనాడు నన్ను రాయ లాస్థానమున కాహ్వానించెను. నేను రాజ సభ కేగితిని. మంత్రి దండనాథాది ప్రభుత్వోద్యోగులు తన్ను పరి

వేషించి యుండ రాజకుమారుడు [ప్రౌఢదేవరాయలు] సింహాసనా
 సీనుడై యుండెను. అతని కిరుస్వాముల జనస్తోమము వృత్తాకారముగ
 నిలువబడి యుండెను. రాయలు పట్టు పీతాంబరమును ధరించియుండెను.
 పలుచనైనట్టియు, బొడవైనట్టియు దేహము గలిగి నలుపును డెలుపును
 గాక చామన ఛాయంబోలు రూపమును గలిగియుండెను. అతని చెక్కులు
 మెత్తనివై పలుచగ నుండెను. అతనికి గడ్డమున వెంట్రుకలు లేవు అతని
 చూపత్యంత మనోహరముగ నుండును. అతనికి ఏడునందల భార్యాలును
 యుంపుడు కత్తెలును గలరని తెలియవచ్చినది. మహాననమి పండుగనాడు
 రాయలు [ప్రౌఢదేవరాయలు] తనకు సామంతులై కప్పములు గట్టు
 చున్న వారి నందఱను దన యాస్థానమునకు రప్పించి దర్బారు చేసెను.
 వారు మిక్కిలి రమణీయుంబగు నంబారీలతో నలంకరింపబడిన యేనుగు
 లను వేయింటిని దమతోడ దీసికొని వచ్చిరి.

అనాడు నగరమెల్ల సుందరముగ నలంకరింపబడి యుండెను. ఒక
 మైవానమున గొప్ప పందిళ్ళు వేయబడి యుండెను. అందొక పందిరి
 యందు రాజసింహాసన ముంబడి యుండెను. కొంతతదవు రాజందు
 గూరుచుండెను. అంతఃపురమునకును, పందిళ్ళకును మధ్య నాట
 గాండును, గాయకులును, కథకులును యుండిరి. రాయల కెదుటనున్న
 తెర కావల మంజుల వస్త్రాలంకారులగు నటకులు నృత్యములు నలిపిరి.
 గారిడివాండు మిక్కిలి యానందము కలుగునట్లుగ నేనుగులచే నాట
 లాడించిరి, మూడు దినము లీ విధముగ నాటలతోను, బాటలతోను, వినోద
 ములతోను గడపబడినవి. నాకు రాజ దర్బార మానాడెనది.

రాయల సింహాసనము మిక్కిలి వైశాల్యము గలిగి సువర్ణముతో
 జేయబడి యమూల్యములగు మణులచే దొడుగబడి యున్నది. సింహాస
 నము కెదుర జదరముగనున్న యొ మెత్త గలదు. దాని కొసలయందు
 మూడు వరుసల ముత్యములతో గట్టబడియుండెను. తేడా మూడు దినము
 లా మెత్తవై గూరుచుండి యుండెను

విదేశీయులచే నీ విధముగ వర్ణింపబడిన విజయనగరము పదు

నాలుగు, పదునైదు శతాబ్దాలయందు మహాజ్ఞుల సామ్రాజ్యముగ వెలసి యుండెననుట కెట్టి సందియమును లేదు.

కీర్తి॥ శ॥ 14-16 శతాబ్దాల యందాంధ్ర సామ్రాజ్య లక్ష్మికిఁ దావలమై యాంధ్ర భాషా యోషామణి యౌవన మందిన మందిరమై పరమతములకు బ్రాప్తి. యప్రతిమ వీరభటులకు జన్మభూమియై, యరి వీరులగు మహమ్మదీయులకు బ్రక్కలో బలైమై, దిన దిన ప్రవర్ధ మానయై, యైశ్వర్య శౌర్య విద్యాధన ప్రాభవములందు బ్రపంచమున సాటిలేని మేటి నగరమని పూర్వ పశ్చిమ ఖండ వాసులచే ననేక విధ ముల గీర్తింపబడి, శిల్పకళా నైపుణ్యమునకు విహార భూమియై శరణార్థులకు రక్షక స్థానమని వినుతికెక్కిన విజయనగర మిప్పుడు రూపరి, జనశూన్యమునైన యరణ్యమునై చూపటకు భీతిని; మనస్సంతాపమును గలుగజేయుచు 'హంపీ వినాశ' మన ప్రసిద్ధిగాంచినది. హా ! హతవిధి! ఆ కళామందిరమును నామమాత్రావశిష్టము గావించితిని. కాలపురుషా! నీ యాకలి కా మహా నగరమే దొరికినదా ? మీరందఱు గలసి యా పట్టణమును గ్రహించితిరిగాని దాని యమృత కళా ప్రళిప్తి నేమి చేయ గలిరు? అక్షయమగు కీర్తి నార్జించుకొన్న దా పట్టణ రాజము !

ఓ మహా యాంధ్ర సామ్రాజ్యమా ! విజయనగర పట్టణ రాజమా ! సూర్య చంద్రు లున్నంతవరకు నీ నిర్మల యశస్సు భూలోక మున నివసించును. నీ పేరెంత వరకు నీ లోకమున బ్రజలుచ్చరించు చుందురో యంతదనుక నీ కీర్తి వ్యాపించి యుండును. సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాట భాషామ తల్లుల కీ వాసంగిన యాశ్రయ మత్యంత ప్రశంసనీయ మైనది. నీయంద నెందఱు సాహిత్య చక్రవర్తులు కవివరేణ్యులు తిరింపలేదు? గీర్వాణాంధ్ర కర్ణాట భాషలలో వెలువడిన యనేక కావ్య కన్యకలకు నీవు మాతృ స్థానమగుట నాంద్రుల భాగ్య విశేషము ! నీ యశోలక్ష్మికి నెల్లవేళలం దెల్లరును నీరాజన మియ్యగలరు. వర్తమాన భవిష్యత్తులలో భారత వర్షమున నీ యట్టి మహా సామ్రాజ్యము లేదు. పట్టణములకేమి? లెక్కకు మీరి పెక్కులున్నవి. నీ వలె లక్ష్మి సరస్వ తుల కాశ్రయమిచ్చిన పత్తనమేది? రెండువందల యేడదేండ్లు మహా

వైభవమున నెగడితివే! ఆర్యాంధ్ర వాఙ్మయములు నిన్ను కలకాలము
సన్నుతించుచుండ గలవు. ఓ విద్యానగర మహా సామ్రాజ్యమా! నిన్నెం
తని కీర్తింప గలము? నీ వైభవమును కవికోకిలలై గానముచేసిన ఆనాటి
విద్యా వాచస్పతులలో సహస్రాంశమేని పాండిత్యములేని మే మేమని
వర్ణింపగలము? వర్ణింపలేము !!

మా బూర్వ గ్రంథముల వలెనే సదయ హృదయులగు పాఠక
లోక మిద్దానిని సైతము సమాదరింతురని యాశించు చున్నారము. దీని
తరువాతి కథా భాగమునకై 'రాజ్యకాంతి' యను గ్రంథమును జదువ
గోరెదము.

శ్రీ విశ్వావసు
పౌష్య. రథసప్తమి
౩1-12-1966

ఇట్లు విన్నవించు,
విద్యజ్ఞన విధేయులు,
శ్రీనివాసపురం సోదరులు
"అనంత-సింహ"

గమనిక:- ఈ నవలయందలి 'భామినీ షట్పది' గీతికల యనువాదమును
'కవికిశోర' శ్రీశ్రీ నరసింహాచార్యులుగారు చేసిరి.

అ
శ్రీమదాంధ్ర
గోవిందాంబ
కవీంద్రుని

1

ప్రకృతి శోభ

అది క్రిస్తుశకము వేయిన్నీ నాలుగువందలా యిరువదిఏడవ సంవత్సరమందలి ఒకదినము—

ఆనాడొక రాజపుత్రుడు అశ్వారూఢుడై సహ్యాద్రి నిర్జనానణ్య ప్రదేశములో పయనించుచున్నాడు. ఆకాశమంటుచూ భీరముగా నిలబడిన వృక్షములు జూడ ముచ్చట గొలుపుచున్నవి. సుదూరములో మౌనముద్రదాల్చి, గంభీరముగా తపస్సుకు కూర్చొనిన జడధారులవలె, నిశ్చలముగా నిలబడిన పర్వతోత్తుంగ శిఖరములు దృగ్గోచరము లగుచున్నవి. ఫలపుష్పభరితముగ వనదేవత ప్రపుల్లవదనమైన సుందరివలె చిత్రాకరకముగా నున్నది. ఆమె సంతోషసాగరమందలి తరంగము లను నట్లు గలగలమని ప్రవహించుచున్న నిర్మలణులూ, వన్యమృగములూ అప్పుడప్పుడూ ఆ యరణ్యమందలి నిశ్శబ్దతను భేదించుచున్నవి.

ఆ రాజపుత్రుడు యివేమియునూ గమనించక, అశ్వారూఢుడై వెళ్ళుచునేయున్నాడు. అయిననూ దూరపు దిగంతములవరకూ వ్యాపించియున్న ఆ నిసర్గరామణీయకతను చూచినప్పుడును, గిరికందరములనుండి ప్రవహించుచున్న పెరియేళ్ళ చప్పుడు వినినప్పుడును, ఒక్కొక్కసారి అతని హృదయము సహజముగా సంతసించెడిది. మనస్సు ఆ ప్రకృతి సౌందర్యమునకు వశమైనప్పు డతడొక ఊణకాలమాగి చూచుచూ మరల ముందుకు పోవుచున్నాడు.

కాని, నీడవలె అతనిని వెన్నంటి వచ్చుచున్న వృద్ధ రాజకర్మచారికి మాత్రము యీ సుందర ప్రకృతిదృశ్యము లేకుండా పరిణామమును కలిగించినట్లు కనబడలేదు. అతని వదనము ఉద్యిగ్నముగానున్నది. మనస్సు ఆందోళనముతో కూడియున్నది. అతడొకసారి తాము ప్రయాణించి వచ్చిన దూరమును, మరొకపర్యాయము తాము చేరవలసిన గమ్యమును చూచి నిట్టూర్పు విడచినాడు. ఎచ్చటయునూ నిలువక వచ్చుచున్ననూ, తమ ప్రయాణము ఆలస్యమైనదనియే అతని భావన. ఒకసారి నెత్తిపై కెక్కిన సూర్యునిజూచి వేళను గుర్తించ బ్రయత్నించుచూ, వేరొకసారి తమను వెన్నంటి వచ్చుచున్న అశ్వారోహకుల నాయకుని బిల్చి, యింకనూ ఎంతదూరము ప్రయాణించవలయునని సంజ్ఞచేసి అడుగుచూ, అతనినుండి సమాధానము వచ్చిన తరువాత మరల మార్గాను సారి యగుచున్నాడు.

ఈ విధముగా వారి ప్రయాణము సాగుచుండగా, రాజపుత్రుడొకసారి దృగ్గోచరమైన సెలయేటి సొబగునకు మూర్ఛపోయి క్షణకాలము నిలువబడినాడు.

ఇదిచూచి ఆ వృద్ధామాత్యునకు దిగులు కలిగినది. “ప్రభూ! మనము చేరవలసిన శిబిరమింకనూ ఆమడ దూరమున్నది. ఇంతవరకే మనమాలస్యము చేసితిమి. ప్రకృతి సౌందర్యమును తిలకించుచూ నిలబడిన, శిబిరమును గేరుటకు సాయంకాలము కాగలదు” అని ఉస్సరించుచూ విట్టూర్చినాడు.

అమాత్యుల మాటల కా ప్రభువు నవ్వినాడు.

అతడే సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలు !

“ఏమి ప్రభూ! నా పలుకులు మీకు హాస్యాస్పదములుగా నున్నవా ?” అని విహ్వలుడై ఆ వృద్ధమంత్రి ప్రశ్నించినాడు.

“లేదు; అమాత్యా! మీ పలుకులకు నేను నవ్వలేదు. మీ మాటల సరణిని జూచి నాకు నవ్వు కలిగినది. నా భోజనపానాదుల విషయమును మనస్సున నిడుకొని మీరు వ్యథజెందుచున్నారని దోచుచున్నది. నాకిచ్చట వనసంపదను చూచిన తరువాత ఆకలి బాధయే కలుగలేదు”

“తమరు రసికులేగాక కవియనికూడ నాకు తెలియును ప్రభూ ! కాని, మలెరాజ్యపు (మలెనాడు) ప్రకృతి సౌందర్యమునకు పరవశులై, మనమిచ్చట నిలచిన శిబిరములో మనరాకకారకై నిరీక్షించెడి మండ లేళ్ళరుడు వీరన్నయునూ, మన బుక్కరాయ (బుక్కన్న)లునూ, యిచ్చట మన కేప్రాణగండము సంభవించినదోనని, అన్నపానీయము లను వదలి దిగులందగలరు. అడవిపంది వేటకై నిలచి మనమిదివరకే చాల ప్రౌద్ధువుచ్చినాము. ఇక ఆలస్యమొనరింపక త్వరితముగా శిబిరమును చేరుకొనసలయును. అట్లుకానిచో, కొందఱు ప్రభుభక్తి పరాయణులను వృథగా యిడుమల గుడిపించినట్లు కాగలదు”

ఈ మాటలువిని ప్రౌఢదేవరాయ లేమియునూ జవాబుచెప్పక, అశ్వమును ముందుకు పోనిచ్చినాడు. లక్కనామాత్యుల మాటలవలన సంతోషము కలుగలేదనుట కాతని ముఖమేసాక్షి - అది గంభీరముగా నున్నది. ఆ వదనమును చూచి, ప్రభువులకు తన మాటలవలన నేమై ననూ బాధకలిగినదేమోయని భావించిన అమాత్యుడు అతనివద్దకు తన గుఱ్ఱమును నడిపించుకొని వెళ్ళి, క్షమాపణ నర్థించుచున్నవానివలె :

“ప్రభూ ! నా మాటలు మీ సునిశిత హృదయమునకు బాధను కలిగించి యుండినచో క్షమించ ప్రార్థితుడను. మిమ్ములను బాధించ వలయునని నేనా విధముగా ననలేదు. తమరు కవి హృదయముగల రాజకుమారులని నే నెఱుగుదును. రసికులనియూ తెలియును. భావుకులైన తమకీ సుందరప్రకృతి దృశ్యములు తృప్తను గలిగించుటకు సమర్థునియ ములుగా నున్నవనికూడా గ్రహించినాను. తమ హృదయము శ్రుతిచేసిన వీణ. దానిలోనుండి మధురనాదము వెలువడుటకు ఎక్కువ శ్రమ యక్కరలేదు. తమనీ ప్రకృతిలోని ఒక్కొక్క దృశ్యమూ మైమరపింప గలదు. సౌందర్యానుభూతితో ఆత్మరతిని పొందగలరు. కాని, మేము సామాన్య మానవులము. ఇంకనూ చెప్పవలయునన్నచో నేనొక మట్టి పాత్రను. దానినుండి వెలువడునది కటుధ్వనియేగాని, యింపైన వీణా గానముకాదు. తమ సౌందర్యమును గ్రహించునట్టియూ, చూచునట్టియూ చక్షువులు నాకులేవు. మీ యంతటి భావనాహృదయము గలిగినవాడను కాను, నేనొక హృదయశూన్యుడను—విరాగిని” అని చెప్పి నవ్వినాడు.

అమాత్యుల పలుకులు ప్రౌఢదేవరాయలకు బాధను కలిగించినవి.

“అమాత్యశేఖరా ! మిమ్ములను హృదయశూన్యులగు విరాగులని యనినవారు పెద్ద తప్పుచేసిన వారగుదురు. మీరు శుష్కవేదాంతులు కారు—రాజకీయమంతటి నీరసవృత్తిలో నుండియునూ భక్తిరసపానము జేసిన శివయోగులు. శ్రీ బసవేశ్వరులవలెనే భక్తులు-ప్రభుత్వోద్యోగులు ! వారివలెనే పదవిలో యుంటూ, అధ్యాత్మ జీవనమును గడుపుచున్న విరక్తులు-వీతరాగులు ! మిమ్ములను మీరే ‘మట్టిపాత్ర’ యని ఎందులకు న్యూనత పరచుకొనెదరు ?”

ప్రభువు మాటలలో అమాత్యునిపట్ల తనకుగల ప్రీత్యాదరముల వలెనే, అభిమానముకూడా నిండియున్నది. అతడు స్నేహాంతఃకరణాల నిర్మలదృష్టితో లక్కనామాత్యులను జూచి, అర్థగర్భితముగా నవ్వినాడు.

లక్కనామాత్యు లందుకు బ్రతుక్తురము జెప్పక వారువమును తన ‘రికాబు’తో గొట్టి, దానిని వేగముగా బరువెత్తించినాడు.

తక్కిన ఆళ్వికులు మౌనముగా వారి ననుసరించినారు.

2

గ హ న గ మ న ము

సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలు మలెరాజ్యమునకు నేత్రప్రాయమైన అరగసీమయందు దండు విడిసియున్నారు. తన సామంతరాజగు అరగరాజ్య వీరనప్రభువు చిరకాలముగా నిచ్చుచుండిన ఆమంత్రణమును స్వీకరించి, అవకాశ మేర్పరచుకొని అతడచ్చటికి వచ్చియున్నాడు.

అచ్చటికి వచ్చుటలో సామ్రాట్టులకొక స్వార్థముకూడానున్నది. ‘ప్రౌఢప్రతాపి’ యని బిరుదుగాంచిన ప్రౌఢదేవరాయలకు వేటయనిన

మక్కువ ఎక్కువ. అందుననూ 'గజవేట' యనిన పంచప్రాణములు. అతడు తనకుగల బిరుదులన్నింటిలో 'గజవేటకాడు' అను బిరుదును గర్వముతో చెప్పుకొనువాడు.

పేరుకుతగినట్లు ప్రాధ దేవరాయలు గజవేటలో ప్రాధపరితాపియే! అతనికి అరణ్యమునందలి దుష్టన్యూగములను సంహరించుటొక కీర్తిగా వినోదమైననూ, మదించిన ఏనుగులను బట్టి, వాటికి శిక్షణనిచ్చి, అడవి ఏనుగులను పెంపుడు గజరాజములనుగా చేయుటనిన చాల ప్రియకరమైన వినోదము. మిక్కిలి శ్రమకునూ, అపాయమునకునూ మూలస్థానమైన యీ గజవేటా వినోదము, అనేక పర్యాయములు ప్రభువులకు ప్రాణగండమునుకూడా తెచ్చినది. అయినను దీనిని మాత్రమతడు విడువలేదు. ఇది తనవంటి పురుషసింహుని కొప్పునట్టి ఏకైక కీర్తయని దలచువాడు. కనుకనే అతడు పలుమారులు అపాయకారకమైన యీ యడవి ఏనుగుల వేటకు వెళ్ళడివాడు.

ఈ పర్యాయ మతడు వీరన ప్రభువుయొక్క ఆమంత్రణమును స్వీకరించి అరగసీమకు వచ్చినది కూడా, అతని మలెరాజ్యములో నసంఖ్యాకములుగా నున్నవని చెప్పబడుచున్న అడవి యేనుగులను బట్టి, తన రాజధానియగు విజయనగరమునకు తీసుకొని పోవలయునను నుద్దేశముతోడనే.

పూర్వముండియు పశ్చిమ ఘట్టములలో ఏనుగు లెక్కువగా నువసించు చుండెడివి. సామ్రాజ్యమునకు కావలసిన గజముల నచ్చటి కాననములనుండి బట్టితెచ్చి, శిక్షణనిచ్చి వశపరచు కొనెడివారు. వీటికి తోడుగా గజసైన్యమున కావశ్యకమైన ఎక్కువ ఏనుగులను సింహళము, బర్మా, పెగూ ప్రాంతములనుండి అధిక ధనవ్యయముచేసి తెప్పించుకొనువారు. అదేవిధంగా అరబ్బీ వర్తకులచే ఓర్మెట్, శిరాట్ ప్రాంతములనుండి అశ్వములను తెప్పించుకొనువారు.

బహుమనీ సుల్తానులు అశ్వపతులుగనూ, ఉత్కళ రాజులు గజపతులుగనూ, విజయనగర సామ్రాట్లు నరపతులుగనూ బిరుదులను

దాల్చినవారు. కాని, మొదటినుండియునూ ప్రౌఢదేవరాయలకు గజ సైన్యముపట్ల, విచిత్రమైన వ్యామోహము గలదు. అందుచే అతడు బాల్యమందే — యువరాజుగా నున్నప్పుడే — వేట నెపముతో వెళ్ళి, ఎన్నియో నేనుగులను బట్టి సైన్యములో జేర్చినాడు. ఇప్పుడు సామ్రాట్ లైన పిమ్మట అతని యీ వ్యామోహము గజవేటకాడను బిరుదును ధరింపజేసినది. ఈ బిరుదును సార్థకపరచుకొనవలయు ననునదియే యాతని ఉత్కటాకాంక్ష :

అనాదిగా మలెరాజ్యమందలి కుగ్రామ వాసులగు మావటివాండ్రకు ఏనుగులను బట్టి, స్వాధీనపరచుకొని - వాటిని విక్రయించు తొకవృత్తి. కాలక్రమమున నీ వృత్తికి అందరునూ పూనుకొని, కంటి కగపడిన ఏనుగును పట్టుకొనుచూ వచ్చినారు. చివరకు ఏనుగుల గుంపులు నిర్జనా రణ్యములకు వెళ్ళి నివసించ సాగినవి.

పురాతన కాలమునుండియు ఏనుగు భారతీయులకు పవిత్రమైన వస్తువులలో నొకటి. మంగళకర ప్రాణులని పరిగణించ బడిన గోవు, అశ్వములవలెనే ఏనుగుకూడా ఒకటి — ఇంద్రుని ఐరావతము వైభవము నకు సంకేతమైనచో, గజేంద్ర మోక్షపు కథ శ్రీ మహావిష్ణువు భక్త వాత్సల్యముయొక్క ఉజ్వల చారిత్ర్యము. ఏనుగు దేహశక్తికినీ, దీర్ఘాయుస్సునకునూ, బుద్ధిబలమునకునూ పేరుగాంచినట్లే. అన్నివిధములైన మంగళకార్యములలోనూ, సమారంభములలోనూ విశేషమైన గౌరవమును పూజలను అందుకొను ప్రాణి. హిందువుల వలెనే జైన బౌద్ధులుకూడా తమ తమ ధర్మములలో గజమునకు విశిష్ట స్థానమునిచ్చి గౌరవించినారు.

జిన శిఖువుకు చేయునట్టి పంచకళ్యాణములలో నొకటి యగు జన్మాభిషేక కళ్యాణమునకు అమరేంద్రుని గజ సందోహ మత్యావశ్యకము. దేవాంగన నృత్యము ఐరావతముయొక్క కోర దంతమునందు వికసించిన పద్మదళముమీద జరుగుచున్నది. బౌద్ధ ధర్మమునందు సిద్ధార్థుని యవతారమును సూచించునది కూడా గజమే ! దివ్యమైన తెల్లని నుగ నొకదానిని మాయాదేవి స్వప్నములో జూచినది. బుద్ధుని జంపు

ఒక భగదత్తుడు బంపిన కూర్మమైన గజము నతడెటు వశపరచుకొనినా డనునది సర్వులకూ దెలిసిన విషయమే । దిక్కులను మోసుకొని యున్న దిగ్గజములు హిందూ పురాణ - కావ్యములలో నొక యద్భుత కల్పన.

ఈ విధముగా పురాణేతి హాసములలో సుప్రసిద్ధమైన గజ రాజము ప్రజల లౌకిక జీవనములోకూడా మహత్తరమైన పాత్రవహించినది. ఏనుగులను పట్టి, వశపరచుకొని, యోగ్యమగు శిక్షణనిచ్చి శాంతి మరియు యుద్ధకాలములయందు వాటి సుపయోగించు కొనువారు,

విజయనగర సామ్రాట్లు పూర్వమునుండియును తమ చతురంగ బలములతో గజసైన్యములకు ప్రముఖ స్థానమిచ్చి గౌరవించెడు వారు. గజసైన్యము లెక్కువ సంఖ్యలో నున్నవానికే విజయవధువు మాలవేసెడిది. యుద్ధములో ఏనుగులకు మద్యమును త్రాగించి, వాటి కోరదంతములకు కత్తులను గట్టి శత్రువులమీద పడజేయుటయూ, వాటి మూపుపై నిరుపైపులను నిర్మించిన అంబారీలలో నిలబడి యుద్ధమొనరించుటయూ, ప్రాచీన యుద్ధవిద్యలలో నొకటిగా నుండెడిది. ఈ శత్రు మర్దన కార్యమున కనియే రాజులు ఏనుగులను సాకెడివారు.

సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయల కిటువంటి దుర్భేద్యమూ — నజేయమూనైన యొక గజసైన్య మేర్పరచుకొని, చీటికిని - మాటికిని తమ కుపద్రవముల నిచ్చుచున్న బహుమనీ సుల్తానుల గర్వమణచ వలయునని నాతని యాశయము. ముగ్గులు నివాసియగు శిల్పి తిమ్మోజీ కుమార్తె పార్వతి మూలముగా మొదటిదేవరాయలకు జరిగిన పరాభవము — రాయపరాభవము — ను అతడు మరువలేదు. ఆ పగకు ప్రతీకారమును దీర్చుకొనుటకు ప్రౌఢదేవరాయలకు గజసైన్య మత్యంతావశ్యకముగా నున్నది.

ఏనుగులను పట్టుకొనుటయూ, వశపరచుకొనుటయూ వాటి చరిత్రవలెనే విస్మయకరమైన సాహసకార్యము.

ఏనుగు వేడిమిస భరించలేని ప్రాణి. భారతదేశము, ఆఫ్రికా దేశములే వాటి నివాసస్థలములు. భారతదేశములో సైతమవి యన్ని

ప్రదేశములలోనూ నివసించుటలేదు. అస్సాము మరియు సహ్యాద్రి నిర్జనారణ్యములలో మాత్రమే నివసించెడివి.

ఏనుగులు సామ్యాన్యముగా ఒంటరిగా తిరుగవు. అవి ఎల్లప్పుడును గుంపులు కట్టుకొనియే సంచరించెడివి. బలాధ్యుడైన గజరాజీ యూధమునకు నాయకుడు—మార్గదర్శి. ఐకమత్యముతో నున్న బలము నవి గ్రహించినట్లు మరి ఏ యితర ప్రాణులునూ గ్రహించి యుండవు.

అవి గుంపును విడచి ఒంటరిగా తిరుగుచున్నప్పుడు వాటిని వెన్నంటి తరుముట చాల అపాయకరము. తమ ఏకాంత జీవనమునకూ, స్వాతంత్ర్యమునకూ, స్వాభిమానమునకూ అడ్డుతగులు వారి నెవరినీ యవి లక్ష్యపెట్టవు. కోపించిన ఏనుగునూ, మదిందిన గజమునూ స్వాధీన పరచుకొనుటకు అంకుశముండవలయును. వాటి గ్రహణశక్తి, జ్ఞాపక శక్తి చాల పదునైనది గనుక యవి అపాయమని తోచినచోట తక్షణ కాలము నిలువవు. గుంపునుండి వేరుపరచి వాటిని వెన్నంటి పట్టుకొనుట చాల సాహసముతో గూడినపని. ఈ కార్యమునందు యశస్సుకంటెనూ అపయశస్సే హెచ్చు :

ఏనుగులను పట్టుకొనుటకు మావటివాండు అనేక పద్ధతులను సరించెడివారు. మొదట వాని నివాసస్థానమును కనుగొని, అవి సంచరించెడి మార్గములలో పురుషప్రమాణమున కంటెనూ కొంత ఎక్కువ తోతుగల గుంట ద్రవ్యి, దానిని తడికెలతో మూసి, దానిపై మట్టివేసి తెలియకుండునట్లుగాజేసి, అవి యా గోతిలో పడినప్పుడు గోతిలో పడిన ఏనుగును క్రమముగా వశపరచుకొనుటొక పద్ధతి.

గజయూధమును చెల్లాచెదరు చేయుటకు, కర్కశ వాద్యముల తోడను, అగ్ని మొదలగు భయంకర వస్తువులతోడనూ వాటికి దిగ్భ్రమమును గలిగించి, ఇరుకు దారులలో నడిపించుకొని వెళ్ళి, వాటిని పట్టుకొనుట కొరకే నిర్మించిన కొయ్యల కోటలోనికి తోలి పట్టుకొనుట వేరొక పద్ధతి. ఈ పద్ధతిని 'ఖెడ్డ'మని యందురు.

ఇటువంటి ప్రయత్నములలో కొన్ని పర్యాయములు కోపించిన

ఏనుగుల వలన 'నరమేధ' జరుగుటయునూ గలదు. తమను ముందుకు నడిపించుకొనివచ్చి, పట్టుబడుటకు కారణభూతమైన గజరాజము నపి క్రూరముగా తొక్కి చంపుటయునూ గలదు. తమను వశపరచుకొనుటకై వచ్చిన పెంపుడు గజముల వంచనకు లోనై, స్వాతంత్ర్యమునకై కృంగి, ఆ చింతతో నిద్రాహారములను మాని, ప్రాయోప వేశముచేసి, ప్రాణములను త్యజించెడి కృంద్రములుకూడా గలవు.

వనగజము తన వస్తుస్థితి నర్థముచేసుకొని పెంపుడుకరిగా మారుటకు చాల దినములు కావలసివుండును. దీనికి గజశిక్షణలో నేర్పుగలిగిన మావటిందెంత యవసరమో, శిక్షణబొందిన ఏనుగులుకూడా సంతియే ముఖ్యము. తన స్వాతంత్ర్యమును బలిగావించి, నాగరిక జీవితమున కొకసారి యలవాటుపడినచో దానివలన ప్రభువుల కధికలాభ మేర్పడ గలదు.

కాని, మావటివాండ్రీ కార్యమునకు ప్రాణముఃమీది యాశ వదలుకొని పూనుకొనవలసి వుండును. వశమగుట కిచ్చగించని గజ రాజములవలన కలుగు అనాహుత మింతింతనరానిది. ఈ అపాయముల కన్నింటికీనీ వారు సంసిద్ధులై వుండవలయును.

పట్టుబడిన ఏనుగులను వశపరచుకొనుటకు మావటివాండ్రు అనేక తంత్రములను పన్నెడివారు.

ఉపవాసము, అగ్నిభీతి, కృశింపజేయుట మొదలగు సాధనములతో వాటిని క్రమక్రమముగా వశపరచుకొనెదరు. గజమును వశపరచుకొనుటకు మావటివారొక గజభాష నేర్పరచుకొన్నారు. వారిచ్చు సంజ్ఞలను గ్రహించి, ఏనుగులు దాని కనుగుణముగా ప్రవర్తించెడివి.

'వహివహి' యనిన ఏనుగు నడచును. 'హేట్ హేడ్' యనిన నిలుచును. 'చించి' యనిన కూర్చొనును. 'గుగ్గులు' యనిన స్థిరముగా నిలువబడును. 'భరిభరిహి' యనిన తొండమెత్తి నమస్కరించును. ఈ విధముగా గజభాషలో భజిభజి, యేయే, దేదేహి, దేదీ, బుధబుధ, లోచ్ లోచ్, ఘేఘే శబ్దములకు విశేషార్థములున్నవని యందురు.

ఈ గజభాషలోనూ, గజవిద్యయందునూ ప్రౌఢదేవరాయలు విజముగా ప్రార్థించే : చూపుమాత్రముననే యతడు గజ హృదయమును తెలుసుకొను శక్తి గలిగివుండెను. గంగ సామ్రాట్ పైగొట్టు శివమారుని వలె నతడునూ గజవిద్య-హృదయము ఘోషముగా నెరింగినవాడు. అతడు ధరించిన 'గజవేటకాడ'ను బిరుదు అంకితనామముగాక నన్వర్తనామమే యైనది.

3

అర్తారావము

అరగసీమను వదలి ప్రౌఢదేవరాయలు లక్కనామాత్యులతో ఆశ్వికదశము వెంటరా తన గజవేట శిబిరమునకు ప్రయాణించుచుండగా, మార్గమున కడ్డుపడి ఒక యడవి వరాహము పరుగిడుటను చూచినాడు. అది కనబడుటతోడనే వీరుడైన యా ప్రభువునకు దానిని వేటాడ వలయునని మనసు కలిగినది. వేటకది తగిన సమయముకాదని లక్కనామాత్యులు చెప్పుచున్ననూ వినక ప్రౌఢదేవరాయలు వేట కుద్యక్తుడై నాడు.

ఆ వరాహము బాగుగాతిని బలిసివున్నది. దానినికొట్టి చంపుటనిన సులభమైన పనిగాదు. కాని, ప్రౌఢదేవరాయలు వెనుకాడలేదు. అతడు చేత బలైయును పట్టుకొని, కాలునివలె వరాహముమీదికి లంఘించినాడు. దీర్ఘకాల పోరాటానంతరము దానిని చంపి. యమసదనమునకు బంపినాడు. ఈ పోరాటమువలన అతని కాయాసము గలిగిననూ, లభించిన విజయముతో మానసమానంద తరంగితమైనది. వేటయందు తనకు విజయము లభించినందు కాతడు సంతసముచే మెల్లగా మార్గము ననుక్రమించినాడు.

వారీ విధముగా సాగివచ్చుచుండగా దారిలో నొక అనూహ్యమూ, అకస్మికమూనగు సంఘటన జరిగినది. వారు తమ శిబిరమునకు రెండు, మూడు క్రొత్తల దూరములోనుండగా నెవరో స్త్రీ రోదించుచూ వున్నట్లు వినబడినది. అప్పటికి వారు చంద్రగుత్తి పరిసరములలోనికి వచ్చినారు.

ఈ నిర్జనారణ్యములలో రోదించుచున్న వారెవరని ప్రౌఢ దేవ రాయల కాశ్చర్యమైనది. ఎవరో దుఃఖార్తులై వుండవచ్చునని భావించి, వారిని సమాధాన పరచవలయు ననుకొన్నాడు. ఆ భావము కలిగినతోడనే లక్కనామాత్యులవైపు తిరిగి : “అమాత్యా ! సమీపము నందిచ్చట ఎవరో రోదించుచున్నట్లు వినబడుచున్నది. పాపం ! ఎవరో ? ఏమి కారణమో ? ఏ విపత్తులో చిక్కుకొనివున్నారో తెలియదు. రండు, వెళ్ళి పరికించుదము” అని అన్నాడు.

సామ్రాట్టుల మాటలాలించి లక్కనామాత్యుడు క్షణకాలము నబ్బుడెనిచి చెవియొగ్గి వినినాడు. అతని కే యార్తనాదమునూ వినబడ లేదు. వృక్షముల ‘మర్మర’ శబ్దముతప్ప మరేధ్వనియునూ శ్రవణపుట మున బడలేదు.

“ప్రభూ ! గాలినవ్వడి తమకు దుఃఖార్తుల రోధనధ్వనివలె విన బడివుండును. ఈ నిర్జనారణ్యములో దుఃఖార్తు లెక్కడివారు ?” అని సమాధానపరచినాడు.

“లేదు, అమాత్యా ! నా చెవులారా విన్నాను. అది వృక్షముల ‘మర్మర’ శబ్దముగాదు. ఎవరో స్త్రీ రోదించుచూ నుండవలయును. ఇప్పుడుతన రోధనమును నిలిపివున్నది” అని తన మాటలనే సమర్థించు కొన్నాడు. ఇదివిని లక్కనామాత్యులు నవ్వుచూ—

“ప్రభూ ! తమ సునిశిత హృదయమున కీ నిర్జనారణ్యమున సైతమెవరో దుఃఖించుచున్నట్లు దోచిన అందుల కాశ్చర్యపడవలసిన బనిలేదు. గాలినవ్వడిలోకూడా తమకు దీనుల యార్తనాదమే వినబడు చున్నది” అనినాడు.

“లేదు అమాత్యా ! ఎవరో అనాథ స్త్రీ యార్తనాదమును చెవు

లార విన్నాను. ఆ యాక్రందనము చాల సమీపమునుండియే వినవచ్చినది. ఆమె యిచ్చటనే ఎచ్చటనో దుఃఖిస్తూ కూర్చొని వుండవచ్చును. రండు వెదకుదము”

“ప్రభూ : తమరు వినిన రోదనము స్త్రీ రోదనముగాక, నేదియో అడవి జంతువుయొక్క ప్రసవవేదనయై వుండవచ్చును. తమరీ యల్ప విషయమునకై ప్రయాణము నాపుటయా ?” యని అతడు కొంత విసుగుగా అనినాడు.

ప్రౌఢ దేవరాయ లీ మాటకు జవాబిచ్చునంతలో సమీపమందలి పొదరింటినుండి ఎవరో దుఃఖించుచుండుట వినబడినది.

“హా : దైవమా : మే మొనరించిన ఏ యపరాధమున కీ శిక్షను విధించినావు ? మమ్మీ దుర్మార్గుల చేతినుండి కాపాడగల ధర్మాత్ములు. వీరపురుషులు ఈ జగత్తులో జన్మించలేదా ? అయ్యో నన్నీ దుష్టుల బారి నుండి రక్షించువారెవరుమా లేరా ? ‘ప్రౌఢప్రతాపి’యని బిరుదుగాంచిన ప్రౌఢ దేవరాయల రాజ్యములో నిరపరాధులగు మా కీ యన్యాయము జరుగవచ్చునా ? మాకీ దుస్థితి సంభవించవచ్చునా? అయ్యో, హతవిధి : నన్ను నా పతికి. పుత్రికకు దూరిముచేసి, యింకనూ యెందులకు బ్రతికించి వున్నావు ? మరల నీ దుష్టులవలన నే పరాభవ మనుభవించ వలయునని నన్ను జీవములతో నుంచినావు ? నావంటి నిర్భాగ్యుగాలు బ్రతికి వుండరాదు. కాని మరణించుటకు సైతము నాకు స్వాతంత్ర్యము లేకపోయినది గదా !”

ఈ ప్రలాపము ప్రౌఢ దేవరాయలకూ, లక్కనామాత్యులకూ స్పష్టముగా వినబడినది.

ప్రౌఢ దేవరాయలా ధ్వని వినవచ్చిన వైపునకు బరువెత్తినాడు. దుఃఖార్తురాలైన స్త్రీ నోటివ్వారా తన పేరుచ్చరింపబడుటను విని అతని కాశ్చర్యమైనది. ఆ యార్తురాలెవరో తన రాజ్యమునకు సంబంధించినదై వుండవచ్చునని యామెను రక్షించుటకై వెనుకముందు చూడక లంఘించినాడు.

లక్కనామాత్యుడుకూడా తన ప్రభువు ననుసరించి ఆ పొదరింటి వద్దకు వచ్చి నిలచినాడు. అమాత్యుల యాజ్ఞమేర కాతని యనుచరులు పొదలో నణచిపెట్టిన ఒక పల్లకీని వెలుపలికి తీసినారు. అందులో సుమారు నలుబదేండ్ల ప్రాధయగు నొక స్త్రీ తలవెండుకలు చెదరి, గాయపడి, బంధితురాలై అస్తవ్యస్తముగా పడియుండుట గోచరించినది.

ఆమె కాలుచేతుల నెవరో సీచులు బంధించి, యామెను మేనాలో పరుండజేసినారు. ఆక్షుప్టులామె నెచ్చటికో సాగించుచుండగా ప్రాధ దేవరాయల పరివారముయొక్క ఖరపుటధ్వని విని, పల్లకీని పొదలో అణచిపెట్టి, తాము కొంతదూరమువెళ్ళి దాగియుండినారు. ప్రాధ దేవరాయల పరివారము దాటివెళ్ళిన తరువాత నామెను తమ గమ్యస్థానము నకు తీసుకొని పోవలయునను నిచ్చ వారికున్నట్టు తోచుచున్నది. కాని, ఆమె యదృష్టము బాగుండుటచే నాపిపత్నమయములో ప్రాధ దేవరాయలే యచ్చటికి వచ్చినాడు. భగవంతుడామె మొరవినెనేమో ?

లక్కనామాత్యు లామెను పల్లకీనుండి కిందికి దింపి, ఆమె కాలుచేతులకుగల బంధనముల నూడదీసి, శైత్యోపచారములుజేసినాడు. తరువాత కొంతసేపటి కామెకు ప్రజ్ఞ గలిగినది. ఉన్మాదము కొంతతగ్గి, తన ప్రస్తుతస్థితిని గ్రహింపగలిగినది. తన నా దుష్టుల బారినుండి రక్షించిన లక్కనామాత్యుల — ప్రాధ దేవరాయల ముఖములను ఒక్క క్షణ కాల మవలోకించినది. ఆమెకేమని తోచినచో పరుగున వచ్చి ప్రాధ దేవరాయల పాదములపై బడినది.

“తండీర్ ! ఈ హరితకుల చేతినుండి నన్ను తప్పించినారు. అట్లే నా సర్వస్వమైన పొన్నలనుకూడా అనీచుల బారినుండి రక్షింపుడు !” అని యేడ్చినది.

“తల్లీ ! నీ నీ విషయమై చింతించకుము - సమాధానపడుము. నీకెవరివలననూ కీడు సంభవించనేరదు - నిశ్చింతగా నుండుము” అని సామ్రాట్ ప్రాధ దేవరాయ లామెను సమాధాన పరచినాడు.

“తండీర్ ! తమను జూచిన నాపాలిటి భాగ్యదేవతలవలె కనబడుచున్నారు. నిర్భాగ్యురాలనైన నన్ను కాపాడిన తమరెవరు ? నన్ను

రక్షించినట్టే నా ముద్దుల తనయను — పొన్నలను మీరు రక్షించలేరా ? ఆమెను మీరా హంతకుల చేతినుండి ఎట్లయిననూ తప్పించియే తీరవలయును. ఆమె బ్రతుకనిచో, నేను బ్రతికియూ మరణించినట్టే. నా జీవితము వ్యర్థము ! తండ్రీ. తమరు నన్ను రక్షించినట్టే నా కుమార్తెను రక్షించలేరా ?” అని దైన్యముగా ప్రార్థించినది.

తల్లీ ! ముందు నీవు కొంత సమాధానముజెంది, అట్టిపిమ్మట నీవెవరు ? నీకీ విషయము ఎట్లు సంభవించినది ? అను విషయములను దెలుపుము. నీవు కులీనుల యింటబుట్టిన స్త్రీవలె కనబడుచున్నావు. నిన్నీ స్థితికి తెచ్చిన నీచులెవరు ? నీకుమార్తె ఎచ్చటికి వెళ్ళినది ? ఆమెనెవరపహరించుకొని వెళ్ళినారు ? అన్నియునూ వివరముగా దెలుపుము. పంపావతిసాక్షిగా మేము నీకుమార్తెను కాపాడుటకు మా వలన సాధ్యమగునంతవరకునూ బ్రయత్నించెదము” అని ప్రౌఢదేవరాయ లాసక్తిని కనబరచినాడు.

“మీరెవరో మహాత్ములవలె నున్నారు. నా పాటటి పృథ్విమే మీ రూపములో నా సహాయమునకు వచ్చినట్లు దెలియుచున్నది. మీకు నా దారుణోదంతము నెట్లు దెలుపను ? దానిని చెప్పుటకు సైతము నాకు నోరు రాకున్నది. ఆ సంఘటనను దలచుకొనిన, నాకు బిచ్చెత్తగలదు. మరల మీ రా విషయమును నాకు జ్ఞప్తికి తేకుడు” అని యామె దైన్యముగా ప్రార్థించినది.

ఈ మాటకు మారువలుకక ప్రౌఢదేవరాయలు లక్కనామాత్యుల ముఖ మవలోకించినాడు.

లక్కనా మాత్యుడు తన ప్రభువు చూపులోని యర్థమును గ్రహించి, ఆమెను కొన్ని సాంత్వన వచనములతో సమాధానపరచి, యామె కరుణగాఢను తెలుసుకొనినాడు.

దారుణోదంతము

అమె పేరు పద్మలదేవి. చంద్రగుత్తి రాజగు త్రియంబకదేవుని సహోదరి. త్రియంబకదేవు డామెను బారకూరు రాజునకిచ్చి వివాహము చేసినాడు. కాని, పద్మలదేవి నడిప్రాయమందే భర్తను పోగొట్టుకొని పుట్టినిల్లు చేరినది. విధవయైన పిమ్మటామెకు సవతిబిడ్డల చేతిక్రింద బ్రతుకు దుస్సహమైనది. అందునలననే యామె తన ఏకైక పుత్రిక యగు పొన్నలాదేవిని వెంటనిడుకొని చంద్రగుత్తికి తిరిగివచ్చి, తన యన్నగారి ఆశ్రమములో నిలచినది.

బిడ్డలులేని త్రియంబకదేవుడు సంతోషముగానే విధవయైన సోదరికి, యామె కుమార్తెకు తనయింట ఆశ్రయమిచ్చినాడు. పొన్నలాదేవిని కన్న కుమార్తెవలె నతి గరాబముగా పెంచినాడు. వీలైనచో యామె నొక యోగ్యుడైన వరునికిచ్చి వివాహముచేసి, తన రాజ్యమును వారి కప్పగించి తాను నిశ్చింతముగా నుండవలయునని దలచినాడు. కాని, అలా దొకటి దలచిన, దైవమొకటి దలచినది.

సామ్రాట్ వీర విజయుని కాలములో నతని విశేషానుగ్రహము నకు పాత్రుడైన త్రియంబకదేవుడు చంద్రగుత్తి మండలముతోబాటు 'గోవా'కు కూడా అధిపతియైనాడు. ఇది బారకూరు రాజునకూ, కొన్ని కారణాలతో త్రియంబకదేవుని మీద ద్వేషమును వెలిగిక్కుచున్న, మలెరాజ్యముగా ప్రసిద్ధిజెందిన బోలెయ దుర్గము ముమ్మయ నాయకునికి సహించరానిదైనది. వారుభయులూ ఒక్కటై త్రియంబకదేవునిమీద కత్తి నూర సాగినారు. ఏవిధముగా నైననూ త్రియంబకదేవుని ఉన్నతిని నాశమొనర్చి యాతని చంద్రగుత్తి-గోవా రాజ్యములను తాముకై వసము

జేసికొనుటకై తగిన సమయము కొర కెదురు చూడసాగినారు. వారు నిరీక్షించిన సదవకాశ మొకటి తనకు తానై యేర్పడినది.

పొన్నలా దేవి బాలగా నుండిన దిప్పుడు ముగ్ధయైనది. ఆమె కిరు వది సంవత్సరముల ప్రియము సమీపించినది. త్రియంబక దేవు డామెను రాజకుమారివలె పెంచినాడు. సార్వభౌముని పెండ్లాడుటకు తగిన యర్హత గలదని అతడామెకు క్షత్రియోచితమైన విద్యలన్నియునూ నేర్పినాడు. ఆమె యుద్ధవిద్యలైన గుర్రపుస్వారి, ఖడ్గవిద్య, విలువిద్య మొదలగు వానియందునూ, సంగీతః సాహిత్యః నృత్యములందునూ పరిణతురాలై నది.

లలిత కళలందునూ, యుద్ధవిద్యలతోనూ నిష్ణాతురాలైన తన పెంపుడు కుమార్తెను జూచి, ఎన్నియో పర్యాయములు త్రియంబక దేవు నికి సంతోషమున కంటెనూ సంతాపమే ఎక్కువగా కలిగెడిది. ఇంతటి యహ్వర్య కన్యారత్నమును తాను సార్వభౌమునికిగాక అన్యులకిచ్చిన నది యామె కన్యాయ మొనరించినట్లు కాగలదని భావించెడివాడు.

కాని విజయ సామ్రాట్టులు తనవంటి సామంత రాజుయొక్క పుత్రికను వధువుగా స్వీకరించుట జరుగగలదా ? వారి యంతస్తెక్కడ ? తన అంతస్తెక్కడ ? సామ్రాట్టులతో రక్త సంబంధమును గోరుట గగన కుసుమమునకై చేతులు చాచినట్టేనని యతడు భావించినాడు. అయిననూ ఒకొక్క పర్యాయము తన కుమార్తె రూప గుణ యౌవనములనూ, ఆమె సత్త్వివర్తననూ, సరస భాషణములను చూచి, ఆమె సుదుట నేమి వ్రాసి యున్నదో యని సమాధానపు నిట్టూర్పు వదలువాడు. తన యీ స్వప్నము జీవితకాలములో నిజము కాగలదాయని అతని పితృహృద యము తపించసాగినది. కుమార్తెను గురించిన యాలోచనలతో మైమరచి, సుందర స్వప్నసీమలో విహరించుచుండగా, అతనికి దుస్వప్నమువలె ముమ్మయ నాయకుడు కనబడినాడు. అతని దర్శనముతో పొన్నలా దేవి భవిష్యత్తును గురించి, త్రియంబక దేవుడు నిర్మించుకొని యుండిన సువర్ణ స్వప్న సౌధము గభాలున కూలి నట్టయినది.

ముమ్మయ నాయకుడు బోలెయ దుర్గమునకు రాజై, దాని పరిసర ప్రదేశముల కన్నింటికినీ అధిపతి యైనాడు. అతడు సేవుణ వంశము నకు చెందినవాడు. తన దుష్కృత్యముల చేతనూ, హత్య - దోపిడీల చేతనూ అతడా ప్రాంతమున కంతటికినీ బలిష్ఠమైన వ్యక్తియైనాడు. అతని నెదిరించి ఎవరునూ బ్రతుక పీలుగాక పోయినది. దుష్టుడు-దుర్మార్గుడు, నీచుడు-క్రూరుడునై యతడు ప్రజాపీడనమునకు పేరుగాంచినాడు. కాని, అతడు విజయనగర సామ్రాట్టుల కదీనుడై యుండి, ప్రతివర్షము వారి రాజబొక్కసమునకు చెల్లించవలసిన కప్పములను—కానుకలను సరిగా అప్పగించు చుండుట వలన సామ్రాట్టు లతని నేమియునుచేయక విడచిపుచ్చుచుండిరి. సామ్రాజ్య నిష్ఠ గలిగియున్న యతనిని ద్వేషింప జేయుట సార్వభౌముల కిష్టము లేకపోయినది.

అందుచే నతనిరాజ్యములో ప్రజలకు నెమ్మదిలేకపోయినది. అంతియ కాదు, అతని యుపద్రవమునకూ, దౌర్జన్యకృత్యములకూ భీతిల్లి ప్రజలా దుష్టుని చేతిలో బాధలను భరించలేక, తమతమ యిండ్లు-వాకిండ్లను విడచి, మరొక ప్రాంతమునకు వలస వెళ్ళినారు. అతని హత్యలకు, అత్యాచారములకు, దోపిడీలకు భీతిల్లి ప్రజలు తమంటతామే అతడు కోరినది యిచ్చి పంపెడువారు. లేదా అతనినుండి దూరము తొలగెడివారు. ఈ విధముగా ముమ్మయనాయకుడు దైత్యసదృశుడై, బోలెయ దుర్గములో అట్టహాసముతో మెరయుచున్నాడు.

త్రియంబక దేవునిమీద మొదటినుండియునూ అతనికి మత్సరము గలదు. తానెంత కుప్రసిద్ధుడో, చంద్రగుత్తి రాజంతటి సుప్రసిద్ధుడై, సామ్రాజ్యమందలి స్వామి నిష్ఠాగరిష్ఠులలో ప్రథమ గణ్యుడైయున్నాడు. అతని సేవానిష్ఠకు సుప్రసన్నులైన సామ్రాట్ పీఠవిజయు లతనికి గోవా సరిహద్దును కానుకగా నిచ్చినారు. ఇది ముమ్మయ నాయకునికి సహించరాని సంగతియైనది.

గోవా విజయనగర సామ్రాజ్యమందలి వాణిజ్య ప్రపంచమునకు రాజబాటగా రూపొందినది. గోవా, మొన్నావరము, భల్కల్, మంగుళూ

రుల ద్వారా విదేశీవర్తకులు తమ వ్యాపారములలో కనకవరమునే కురిపింపజేసినారు. భారతదేశమందలి వస్తు సంచారములు, మస్లిన్, పట్టు మొదలగు సన్నని బట్టలూ దేశ విదేశములలో ప్రసిద్ధిని బొందినవి. గోల్కొండ వజ్రములుకూడా యిదే విధమైన ప్రసిద్ధిని బడసినవి. ఈ వస్తువులన్నియునూ సామ్రాజ్యమందలి పశ్చిమ రేవుపట్టణములనుండి విదేశముల కెగుమతి యగుచుండెడివి.

గోవానుండి విదేశములకు వెళ్ళుచున్న ఆహారపదార్థములమీదనూ, వజ్రములు, ముత్యములు, రత్నములమీదనూ, విలువగల వస్త్రముల మీదనూ, విదేశములనుండి దిగుమతియగుచున్న అశ్వములు, మందు గుండు సామగ్రి మొదలగు వాటిమీద విశేషమైన సుంకము విధించి, సామ్రాట్టులు మాత్రమేగాక చంద్రగుత్తి రాజులూ శ్రీమంతులు కాసాగినారు. సామ్రాజ్యములో చంద్రగుత్తి రాజు పేరుప్రతిష్ఠలు పెరగనాగినవి. తనవలెనే మలెరాజ్యమైన చంద్రగుత్తి రాజునకు లభించిన యీ పదవిని చూచి సహించలేక, అతని నాశముకొరకై ప్రతీక్షించుచుండిన ముమ్మయనాయకుని కిప్పుడు తనకుతానై ఆ సుయోగము లభించినది.

ముమ్మయనాయకుని వలెనే చంద్రగుత్తి త్రియంబక దేవునిమీద మత్సరము దొల్చిన బారకూరు రాజు తన సవతి చెల్లెలగు పొన్నలాదేవిని ముమ్మనాయకున కొసగి వివాహము చేయునట్లు వాగ్దానమిచ్చి, ఈ వార్తను త్రియంబక దేవునికి తెలియజేసినాడు.

ఈ వార్త విని త్రియంబక దేవుడు నవ్వి ఊరద వుండిపోయినాడు.

అతడీ విషయము నుపేక్షించి, పూరక నుండిపోయిననూ అది యంతటితో ముగియలేదు. పెండ్లికుమారుడైన ముమ్మయనాయకుడు బారకూరు రాజు ప్రోత్సాహముతో, పొన్నలాదేవిని కోరి, మంగళద్రవ్యములతో పురోహితులను చంద్రగుత్తికి బంపి, తాను కన్యార్థియై నచ్చటకు వచ్చుచున్నట్లు తెలియజేసినాడు.

త్రియంబక దేవుడీ విషయము నిప్పుడు దీర్ఘముగా నాలోచించునట్లయినది. అతడీ వివాహమునకు తన యసమ్మతిని తెలుపక, ఉపాయముగా నా విషయమునుండి తప్పించుకొన బ్రయత్నించినాడు. పొన్నలా

దేవికి యోగ్యుడైన వరునితో వివాహము నిశ్చయమైనదని అబద్ధపు వార్తను చెప్పి పంపినాడు.

కాని ముమ్మయనాయకుడూ, బారకూరు రాజూ ఈ వార్తను నమ్మ లేదు. వారు తమ గూఢచారులను బంపి, త్రియంబక దేవుడిది యంత యునూ తమను వంచించుటకై పన్నిన వన్నుగడయని తెలుసుకొనినారు. ఇది నిజమని తెలియగానే వారతనిమీద యుద్ధమునకు వెళ్ళుటకై యొక గుర్తిడిసాకు కొరకెదురు చూడసాగినారు.

చంద్రగుత్తి గడిపగదేశమునూ, బోలెయదుర్గము గడిపగదేశ మునూ పరస్పర మొకదాని కొకటి కలసియున్నవి. ముమ్మయనాయకుడు తనకు జరిగిన పరాభవమునకు ప్రతీకారమునునట్లు, సరిహద్దు ప్రాంత మందలి గ్రామముల మీదపడి, వారిని కొల్లగొట్టసాగినాడు. అంతటితో తృప్తి జెందక అతడు చంద్రగుత్తిద్వారా సామ్రాట్టులకు పంపబడుచూ యుండిన ఉత్తమాశ్వములను దొంగిలించి, యా దొంగతనమును చంద్ర గుత్తి రాజున కంటగట్ట బ్రయత్నించినాడు.

ఏ ఉపాయముతోనైననూ చంద్రగుత్తి - విజయనగర రాజుల మైత్రిని విరచి, వారికి మిత్రభేదమును కలిగించి, దానినీ పొన్నలాదేవినీ తాను కబళించవలయునని యతని ఉత్కటాకాంక్ష! కాని దూరదర్శియూ, రాజనీతి కోవిదుడూనైన త్రియంబక దేవుడీ విషయముపట్ల తొందరపడి తానే ఆయుధమును చేతికి తీసుకొనక, సామ్రాట్టులైన వీరవిజయ రాయలకు నివేదించినాడు. వీరవిజయరాయలీ విషయమై ఏదియేనొక పరిష్కారము చేయవలె ననుకొనుచునే హఠాత్తుగా మరణించినాడు. అతని మరణానంతరము ప్రాధదేవరాయలు సింహాసన మధిష్ఠించినాడు.

ప్రాధదేవరాయలు సార్వభౌముడైన పిమ్మట ఈ ముమ్మయ నాయకుని దుండగముల నెట్లయిననూ అరికట్టించ నిశ్చయించి, యా నిశ్చయమును లేఖామూలముగా త్రియంబక దేవునికి తెలియపరచి, నాతనికి అభయప్రదానము చేసినాడు. తానతి త్వరలో అరగసీమకు వచ్చు చున్నట్లునూ, ఆ సమయములో ముమ్మయనాయకుని యహంకారమును మూలోత్పాటనము జేయుటకై తగు క్రమచర్య తీసుకొనునట్లునూ యా

లేఖయందు దెలిపినాడు. అతడు ప్రౌఢదేవరాయల రాక నెదురు చూచు చుండగనే జరుగరాని హత్యాకాండ జరిగిపోయినది.

తీర్థయంబకదేవుడు, సార్వభౌముడు తన రాజ్యమునకు రాక మునుపే తానే ఉపాయముగా ముమ్మయనాయకుని చెరబట్టి సార్వభౌముని కప్పగించినచో తన గౌరవము ద్విగుణీకృతము కాగలదని భావించి, అతనిని బట్టుకొనుట కొక పన్నుగడ పన్నినాడు.

ఆ పన్నుగడ మేరకొక లేఖవ్రాసి, తన విశ్వాసమునకు పాత్రులైన భటులద్వారా దానిని ముమ్మయనాయకునికి బంపినాడు. ఆ లేఖ యందతడు ముమ్మయనాయకుడే తన కుమార్తె పొన్నలాదేవి కనురూపుడగు వరుడని తానిప్పుడు గ్రహించియున్నట్టూ, ఈ వివాహమునకు తాను చాలా ఆత్మీయ జెందుచూయున్నట్టూ, కనుక పెండ్లి కుమారుడై యతనిని వెంటనే చంద్రగుత్తికి బయలుదేరి రావలసినదనియూ ఆహ్వానమును బంపినాడు.

ఈ లేఖ చదివి ముమ్మయనాయకునికి స్వర్గము మూడడుగులలో నున్నట్టుగా దోచినది. అతడానాడే వధువు కివ్వవలసిన వస్త్రములు, ఆభరణముల నెత్తుకొని మితపరివారము వెంటరా చంద్రగుత్తికి ప్రయాణమైనాడు. తనపంటి బలాధ్యుని మోసగించు తెవరివలననూ సాధ్యముగాదనియూ, తనతో వైరము కట్టుకొనినచో ఎవరునూ బ్రతుకరనియూ భావించిన ముమ్మయనాయకుడు తీర్థయంబకదేవుని యామంత్రణమును సత్యమనియే యనుకొన్నాడు. అయిననూ ఛార్తుడైన యతడు తీర్థయంబకదేవుని వలన తనకేమైననూ యాపద సంభవించినచో రక్షణార్థముండనిమ్మని, తన సైన్యమునకు రహస్యముగా చంద్రగుత్తి సరిహద్దులో విడిసియుండుట కాజ్ఞాపించి, తన యాప మిత్రులతో గలసి పెండ్లి కుమారుడై యతడు చంద్రగుత్తికి ప్రయాణము సాగించినాడు.

చంద్రగుత్తిని చేరగనే తీర్థయంబకదేవు డతనినీ, అతని మిత్రులనూ రాజయోగ్యమైన విడుదులలో దిగవిడచినాడు. వారచ్చటినుండి తప్పించుకొని వెళ్ళకుండుటకై వేగుల వారిని నియమించినాడు. ఈ

విషయ మెట్లో ముమ్మయనాయకునికి తెలిసినది. వినాహ నెపముతో తనను బంధించి, సార్వభౌముల కప్పగించుటకై త్రియంబకదేవుడు పన్నుగడ పన్ని యున్నాడని తెలియగనే యాతడు కోపించిన మృగ రాజ మైనాడు. కాని తామప్పుడు అల్పసంఖ్యలో నుండుట వలన తొందరపడిన కార్యభంగము కలుగ గలదని భావించి, తన కోపము నణచుకొని, అచ్చటినుండి ప్రాణములతో బయటపడుట కాలోచించినాడు.

త్రియంబకదేవు డానాటి సాయంకాల మతని విడిదికి వచ్చి—
“వరుని రాజమర్యాదతో అంతఃపురమునకు దోడ్కొని పోవుటకు అన్నియునూ సిద్ధమైనవి” అని విన్నవించినాడు. ఇది విని ముమ్మయనాయకుడు చిరునవ్వుతో తన యంగీకారమును తెలియజేసి, త్రియంబకదేవుని సాగనంపినాడు.

ముమ్మయనాయకుడు ఊరేగి తన యంతఃపురమునకు వచ్చినప్పుడతనినీ, యతని పరిజనులనూ బంధించి, కారాగారమున బడవేయవలయునని త్రియంబకదేవుని యాలోచన.

కాని అప్పటికే నగరములోనున్న నిస్తబ్ధతను, అధికారులలో కనబడుచున్న కళవళమును, ఆందోళనను, రహస్య మంతనములను జూచి, యిక తడవుచేసినచో తమ కథ పూర్తి యగునని దలచి, ముమ్మయనాయకు డచ్చటనుండి తప్పించుకొన నిశ్చయించినాడు.

అతడు తనను మోసగించ బ్రియత్నించిన త్రియంబకదేవుని మోసగించి, యాతడు పన్నిన వలనుండి తప్పించుకొని బయటపడదలచి తన నమ్మికకు పాత్రుడగు నొకయనుచరునికి తన వేషమువేసి, యతనిని తన విడిదిలోనుంచి, హఠాత్తుగా పారిపోయి తల దాచుకొన్నాడు.

వరుని ఊరేగింపు గడబడలో నిది త్రియంబకదేవునికి గాని, యాతని పక్షము వారికి గాని తెలియదు. వారు కృతక వేషధారి యగు ముమ్మయనాయకునే నిజమగు ముమ్మయనాయకుడని భ్రమించి, యతనిని చెఱపట్టుకొనగా అప్పుడు యదార్థ విషయము బయటపడినది. ముమ్మయనాయకుడు చేతికి చిక్కినట్టే యుండి, త్రియంబకదేవుని ఎత్తునకు పై

యెత్తువేసి తప్పించుకొనినాడు. తన పన్నుగడ ఫలించలేదని త్రియంబక దేవునికి చాల వ్యధ కలిగినది. కాని కార్యము మించిపోయినది.

అయిననూ యతనికి వివాహమును మిషతో ముమ్మయనాయకుని మోసగించి నందుకు కొంత సంతోషమే కలిగినది. పద్మలదేవి, పొన్నలాదేవి కీ విషయమెరిగించి, నవ్వుకొనుచూ విరోధికి సరియైన యపమానమే జరిగినదని సంతోషించుచుండగా అనిరీక్షితముగా నొక పెద్ద గండము సంభవించినది.

చంద్రగుత్తినుండి ఉపాయముగా తప్పించుకొని బయటపడిన ముమ్మయనాయకుడు సూటిగా తన సైన్యము విడిచియున్న చోటుకు వెళ్ళినాడు. తన యాస్తులగు దండనాయకుల కీ జరిగిన సంగతులన్నియునూ జెప్పి, తనకు జరిగిన అపమానమునకు — మోసమునకు — తగిన ప్రతీకారమును దీర్చుకొనుటకై వెంటనే చంద్రగుత్తి మీదికి దండెత్తి వచ్చినాడు.

చడి—చప్పుడు లేక హఠాత్తుగా వచ్చి పడిన యీ శత్రు దాడిని నిరీక్షించని వాడగుటచే త్రియంబక దేవుడు భీతిల్లినాడు. వెంటనేయతడు కోట ద్వారములను మూసి, దాని రక్షణకు కావలసిన క్రమచర్యాలను తీసుకొన్నాడు. ఈ వార్తను మిత్రులగు అరగసీమ పాలకుడు వీరన నాయకునకూ, సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలకూ వెరింగించి, వారి సాయము నర్థించినాడు.

ముమ్మయనాయకుని వలన హఠాత్తుగా రాజ్యమునకు సంభవించిన యాపదను తన భార్యకునూ, సోదరి యగు పద్మలాదేవికినీ, నామె కుమార్తె యగు పొన్నలాదేవికినీ తెలిపి, వెంటనే వారినచ్చటనుండి తప్పించుకొని వెళ్ళి, అరగసీమలో రక్షణ పొందవలసినదని చెప్పినాడు.

త్రియంబక దేవుని భార్య యిందులకు సమ్మతించలేదు. భర్త ఎచ్చటనున్న నచ్చటనే తన స్థానమనియూ, అతనికి సంభవించిన స్థితిని తానుకూడా సంతోషముగా ననుభవించునట్లునూ, భర్తను యాపదలలో దిగవిడచి, పిరికివానివలె తలదాచుకొనలేనట్లునూ స్పష్టముగా జెప్పివేసి

నది. ఆమెను సమాధాన పరచుట కతడు చేసిన శ్రయత్నములన్నియును విఫలములై నవి. చివరకు పద్మలవైపు తిరిగి :

“పద్మలా ! నీవైనను నా మాటను వినుము. నీవు మా వంశ లతవు. నీవును ఈ పొన్నలయూ సురక్షితముగా నుండిన నేను శత్రువులమీదపడి యుద్ధమొనరించుటకు నిశ్చింశుడనై వెళ్ళెదను” అన్నాడు.

“అన్నగారూ ! తండ్రివలెనున్న నిన్నీ పరిస్థితిలో విడచి నే నెచ్చటికీ వెళ్ళలేను. నీ కీ ముప్పును తెచ్చిన దానను నేనే ! నా వలననే కదా నీవు బాకూరు రాజుతో వైరమును కట్టుకొనినది. నా యీ కుమార్తె పొన్నలకొరకే గదా దుష్టుడగు ముమ్మయనాయకునితో శత్రుత్వమేర్పడి నది. నిన్నీ విపత్తులో పడచి నేను తలదాచుకొనినచో ప్రజలేమనగలరు? దేవుడు సైత మీ కార్యమును మెచ్చగలడా?” అనినది పద్మలాదేవి.

“సోదరి, ఏమి నీ మాటలు ! నీ కొరకై ఈ యుద్ధము ఘటించి నదని యనుకొనుట తప్పు. ముమ్మయనాయకు డెంతటి నీచుడనునది నీకు దెలియదా ? ఎప్పుడో ఒకనాడు మన మా దుష్టుని శిక్షించ వలసియే యుండెడిది. ఆ కార్య మిప్పుడే జరుగుచున్న దంతియే ! సామ్రాట్టుల సహాయము నునకందునంతవరకును యతనితో వైరము కట్టుకొని, పోరు నకు సిద్ధపడక యుండవలసినది. కాని యీ నీచుడు పొన్నల జీవితము నకు చిచ్చుపెట్ట బ్రయత్నించినాడు. తగినబుద్ధి జెప్పుటకై నే నతని నుపాయముగా పట్టి బంధించ బ్రయత్నించినాను. కాని అతని యదృష్టము మంచిదగుటచే పట్టుబడక తప్పించుకొనినాడు. ఇప్పుడు మనపై దండెత్తి వచ్చి యున్నాడు. దీనికంతటికీనీ మేము స్త్రీతిల్లువారము కాము. అది వేరువిషయము. కాని ఈ విపత్కర పరిస్థితియందు నీవూ పొన్నలయూ రాజధానిలో నుండుటంత క్షేమకరము కాదు. మిమ్ములను నే నా దుష్టుల బారినుండి రక్షించుకొనలే కిట్లు చెప్పుచున్నానని భావించకుడు. మీ కొరకు కాకపోయినను, నా కొరకైనా నీవు నీ కుమార్తెతో బాటు యిప్పుడే బయలుదేరి, సురక్షితమైన ప్రదేశమును చేరుకొన వలయును. ఈ గండము గడచిన తరువాత మిమ్ములను మరల పిలిపించుకొనెదను”

అని చెప్పగా, విధిలేక పద్మలాదేవియూ, నామె పుత్రికయూ సమ్మతించినారు.

కాని వారి దురదృష్టమేమో ! చంద్రగుత్తి కోటయందలి అంతఃపురములోనుండి తప్పించుకొనుటకు గల రహస్య మార్గమును ముమ్మయ నాయకుని ప్రలోభమునకు బలియైన నీచులెవరో శత్రువులకు తెలియజేసినారు.

పద్మలాదేవి, పొన్నలాదేవులు తమ కే యపాయమును లేదని భావించి, మారువేషములో నా సౌరంగ మార్గ మతిక్రమించి వెలుపలికి వచ్చినారు. ఇక తప్పించుకొన వలయునను కొనుచున్నంతలో వారు ముమ్మయనాయకుని సైనికులకు పట్టుబడినారు.

‘వెదకబోయిన తీవ పదములకు తగిలిన దనునట్లు, తా నెవరి కొరకై యింతటి శ్రమ దీసుకొన్నాడో వారు శ్రమ పడనక్కర లేకయే తన కైవసమైనందుకు మిక్కిలిగా సంతోషించి, వేర్వేరు పలకీలలో వారిని తన రాజ్యమగు బోలెయ దుర్గమునకు బంపి తాను చంద్రగుత్తిని ముట్టడించినాడు.

ముమ్మయనాయకునివద్ద నెక్కువమంది యోధు లుండుటచేతనూ, త్రియంబకదేవుని యుద్ధసన్నాహము లసంపూర్ణములుగా నుండుట చేతనూ, అతి త్వరలో చంద్రగుత్తి దుర్గమతని వశమైనది. త్రియంబకదేవుడు రాజధాని రక్షణకై పోరాడి వీరునివలె మరణించినాడు. ఈ వార్త విని యతని పత్ని దుష్టుడగు ముమ్మనాయకుని చేతికి చిక్కి యవమానము నందుటకంటెను మరణించుట మేలని, అగ్నిప్రవేశము జేసినది.

చంద్రగుత్తి ముమ్మయనాయకుని వశమైనది. అచ్చటి సనుస్త సంపదయూ నాతడు కొల్లగొట్టినాడు. నగరమును నాశమొనర్చి, తనకు జరిగిన పరాభవమున కచ్చటి నిరపరాధ ప్రజలమీద పగదీర్చుకొనినాడు. అనంతర మచ్చట తన దండనాయకు నొకనిని నియమించి, పొన్నలాదేవిని కలసుకొనుటకయి బోలెయ దుర్గము దారి ననుసరించినాడు.

కాని పద్మలాదేవి యదృష్టము—అరగమునకు వచ్చిన ప్రౌఢ దేవరాయలు తన గజవేట శిబిరమునకు తిరిగివెళ్ళుచుండగా, మార్గమధ్యములో నామె నపహరించుకొని బోలెయ దుర్గమునకు వెళ్ళుచున్న వారి దళమెదురైనది. దూరమునుంచీనే ప్రౌఢదేవరాయల ఆశ్చిక సైన్యము యొక్క ఖర పుధ్యవి నాలించిన యా దళనాయకుడు, తాము వారి కింట బడిన బ్రతుకుట కష్టమని భావించి, పద్మలాదేవియున్న పల్లకీ నచ్చటనే యొక పొదరింటిలో దాచిపెట్టి, తాముకూడా యచ్చటనున్న గుబురుచెట్ల నడుమ దాగుకొన్నాడు.

పద్మలాదేవి చేసిన యాక్రందనము వలన ముమ్మయనాయకుని వన్నుగడ విఫలమైనది. ఆమె రోదనమును విని ప్రౌఢదేవరాయలు సకాలములో వచ్చి రక్షించినాడు.

ప్రౌఢదేవరాయలు వచ్చుటను దూరమునుండియే చూచిన ముమ్మయనాయకుని భటులిక తా మచ్చట నిలచినచో అపాయము కలుగ గలదని గ్రహించి, పద్మలాదేవి నచ్చటనే వదలి పలాయనము చిత్త గించినారు.

చేతికి చిక్కినపిట్ట తప్పించుకొని పారిపోయినందుకు వారికి చాల వ్యధ కలిగినది. ఇప్పుడిక ఎట్లయిననూ చేసి, యింకను తమ పశములో నున్న పొన్నలాదేవిని బోలెయ దుర్గమునకు సురక్షితంగా సాగించి, తమ ప్రభువుయొక్క కోపాన్ని కాపాతికాకుండా తప్పించుకొనదలచి, వారచ్చటనుండి పొన్నలాదేవియున్న పల్లకీవద్దకు పరుగిడినారు.

అప్పటికి ప్రౌఢదేవరాయలకు పద్మలాదేవిద్వారా పొన్నలాదేవి విషయము—ఆమె నింకొక పల్లకీలో బోలెయదుర్గమునకు తీసుకొని పోవు చున్న విషయము తెలిసినది. ఇప్పు డాలస్య మొనరించిన సర్వనాశనము కాగలదని తలంచి, లక్కనామాత్యులను పిలిచి—

“అమాత్యా ! పద్మలాదేవిని నేను సమాధాన పరచగలను. మీరు తక్కిన పరివారముతో బయలుదేరి, సమీపమునందెచ్చటనో వెళ్ళుచున్న

పొన్నలాదేవి పల్లకీని శత్రుహస్తములనుండి స్వాధీనపరచుకొనుడు. ఇప్పుడు ప్రతిక్షణమూ అమూల్యమైనది. మన మాలసించినచో నా ధూర్తులు పొన్నలాదేవి జీవితమునకు చిచ్చుపెట్టవచ్చును. ఆ నీచులామెను బోలెయ దుర్గమునకు తీసుకొని వెళ్ళకమునుపే, మీరామెను పట్టి తేవలయును. ఆమెను శోధించనిదే, యామె సంగతి తెలుసుకొననిదే తిరిగి రాకూడదు" అని కఠినముగా నాజ్ఞాపించి, లక్కనామాత్యులను బంపినాడు.

వేరు దారిలేక లక్కనామాత్యుడు పద్మలాదేవి, పౌరధదేవరాయల సేవకై నల్వరు యోధులను విడచి, తక్కిన సైన్యముతో పొన్నలాదేవి పరిశోధనకై బయలుదేరినాడు.

5

రాజాజ్ఞా

పౌరధదేవరాయలు పద్మలాదేవి దురంతోదంతమును పిని, చాల వ్యథజెందినాడు. సామ్రాజ్యముయొక్క ముఖ్య స్వామి విష్ణాగరిష్ఠులలో నొకడగు త్రియంబకదేవునికి, అతని భార్యకు, సోదరికి కలిగిన దుస్థితికై చాల పరితపించినాడు. దుష్టుడైన ముమ్మయనాయకునిమీద అతని క్రమితమైన కోపము వచ్చినది. తన సామ్రాజ్యములో ధర్మాత్ములకు సంభవించిన దుర్గతిని దలచుకొని రోషకషాయితుడైనాడు. వెంటనే బోలెయ దుర్గముపై దండెత్తి వెళ్ళి, దుండగీడగు నా ముమ్మయనాయకుని శిక్షించి, త్రియంబకదేవునికి జరిగిన యన్యాయమునకు తాను పగదీర్చుకొనవలయునని యనుకొన్నాడు.

కాని తొందరపడుట కది సమయముగాదు. అతని చేతినుండి మొదట పొన్నలాదేవిని రక్షించవలయును. ఆమెను రక్షించనిదే

ముమ్మయనాయకుని మీద జరుపు జైత్రయాత్ర పరోక్షముగా పద్మలా దేవికి విడించు శిక్షయే కాగలదు. ప్రౌఢదేవరాయలు దీర్ఘముగా నాలోచించి, తన శిబిరమునకు వెళ్ళిన పిమ్మట, యీ విషయమై తీసుకొనవలసిన క్రమచర్యలను నిర్ణయించవచ్చునని భావించి, సూటిగా శిబిరమునకు ప్రయాణమైనాడు.

దారిలో ముమ్మయనాయకుని దండయాత్ర ప్రకరణమున తన పాత్రగూడా నున్నట్లు. ప్రౌఢదేవరాయలు విషాదపడుచూ చెప్పినాడు :

“తల్లీ : నేను—సామ్రాట్టునైన నేను— మా సామంతరాజులలో కెల్లా గొప్పవారగు శ్రీ త్రియంబకదేవులకు సకాలములో సాయపడక, నాలస్యముగావించి యపరాధ మొనరించినాను. దుర్మార్గుడూ, దుష్టుడూ నగు నా ముమ్మయనాయకుని యింతవరకునూ శిక్షించక విడచిపెట్టినదే తప్పెనది. నే నరగసీమకు వచ్చినప్పు డతని దుశ్చర్యలను విచారించుకొన గ నని తెలుపుచూ, త్రియంబకదేవులు బంపిన లేఖను నిర్లక్ష్యము జేసినాను. సకాలములో వారికి సాయపడియుండినచో, మీ సహోదరులూ, మీ ముద్దుల తనయ నా నీచునికి బలియయ్యెడువారు కారు” అని యా కార్యములో తా నపరాధము జేసినట్లు విషాదపడినాడు.

“ప్రభూ : తమవలన ఏ యపరాధమూ జరుగలేదు. ఆ దృష్టితో జూచిన నిదియంతయూ మాదుర్విధి : నా ఫాలమున నిదియంతయూ జూడవలయునని లిఖించియుండగా, మీరు మాత్రమేమి చేయగలరు ? నాకిప్పుడు రాజ్యకోశములపై నాశలేదు. నా బిడ్డ యా నరరూప రాక్షసుని బారినుండి బ్రతికి, బయటపడినచో జాలును. ఇంతకంటెనూ అధికమేమియునూ నేను భగవంతుని కోరుటలేదు” అని బాధగా యనినది పద్మలాదేవి.

“తల్లీ : మీరు పొన్నలావిని గురించి చింతించకుడు. మీరా మెను వీరరమణీవలె పెంచినారు. ఆ ఛూర్తుడగు ముమ్మయనాయకుని ధోగలాలన కెప్పటికినీ నామె బలికానేరదు. అటువంటి సమయము వచ్చినప్పు డెట్లతనిని మోసగించుటనునది నామెకు బాగుగా దెలియును. మా చేతనైనంతవరకూ యామె నా నీచుని చేతినుండి రక్షించుటకు బ్రయత్నించగలము. మా లక్క-నామాత్యు లీ కార్యమునకై వెళ్ళినారనిన, నిక

వారు వట్టిచేతులతో తిరిగిరారు. మీ కుమారె క్షేమసమాచారము లారసియే వచ్చెదరు. మీరు నిశ్చింతగా నుండుడు" అని సమాధాన పరచినాడు.

ఇంతలో వారు గజవేట శిబిరమును సమీపించినారు. వారికి స్వాగతము పలుకుటకు వీరననాయకుడూ, సామ్రాట్టుల అంతఃపురామాత్యుడు బుక్కన దండనాయకుడూ ఆతురులై నిలబడియున్నారు.

సామ్రాట్టులా శిబిరమునకు వచ్చుటకు పూర్వమే వారుభయలూ నచ్చటికి వచ్చినారు. తానే స్వయముగా నిలచి, శిబిరపు టేర్పాటులను గావించినాడు వీరననాయకుడు. అన్ని విషయములకూ తానే పర్యవేక్షకుడుగా నిలచినాడు.

ఈ పర్యాయము లభించెడి ఎనుగుల సంఖ్యమీద వేట యశస్సు నిలబడియున్నది. ఈ గజవేటయొక్క యశస్సుమీద వీరననాయకుని గొప్ప తన మాధారపడియున్నది.

ఈ వేట మూలముగా తాను సామ్రాట్టులకు ప్రీతిపాత్రుడై, సామ్రాజ్య మందందరి కంటెను పెద్ద సామంతరాజుగా పేరుగాంచ వలయునని వీరననాయకుని హృదయమందలి కోర్కె. అందువలననే యతడి గజవేటకు సంబంధించిన ప్రతికార్యమును తానే చూచుకొనుటకై యా కాననములో నిలువబడియున్నాడు. సామ్రాట్టులకూ, వారి పరివారమునకూ, వేటలో సాయపడువారికీ, మావటివాండ్రుకూ వారి వారి యంతస్తుకు తగిన శిబిరములను వేయించినాడు. ఆ సహ్యాద్రి కాననములోని యా గజవేట శిబిరములొక చిన్న నగరమువలె శోభించసాగినవి.

ఆ నాడచ్చటికి సామ్రాట్టులు వచ్చుటచే, నతని స్వాగతమున కన్ని యేర్పాటులునూ, ఎక్కువ ఉత్సాహముతో గొప్పగా సాగినవి. అంతఃపురామాత్యులు బుక్కన దండనాయకుడు, అరిసి వచ్చెడి సార్వభౌములకు ప్రీయమైన భక్ష్య భోజ్యములను దయారుచేయించి, నాతని రాకకై నిరీక్షించుచున్నాడు.

కాని, పూర్వాహ్నమునకు మునుపే రావలసిన సామ్రాట్టులు మధ్యాహ్నము మీరినను యింకనూ రాలేదు. ఇప్పుడు రాగలరు; యిక

కొంతసేపటిలో రాగలరు నని వారు నిరీక్షించి, నిరీక్షించి విసుగుజెంది నారు. సామ్రాట్టులుగాని, యాతని పరివారముగాని సంజయైననూ శిబిరము నకు రాలేదు. వారి యీ యాలస్యము ప్రభుభక్తి పరాయణులైన బుక్కన వీరననాయకుల దిగులునకును — యాందోళనకును కారణమైనది.

సాయంవేళ యగుచున్ననూ వారెందులకింకనూ రాలేదు ? — ఆలస్యమగుచో వారయైననూ జెప్పి పంపెడివారు. కాని ఏ విషయమును తెలియకపోగా, మార్గమధ్యమున నేదో జరుగ గూడని దుస్సంఘటన జరిగి యుండవచ్చును. ప్రభువులేదో నాపదలో దగుల్కొని యుండ వచ్చునని వా రుభయులూ శక్తిరమంతయును కనులుజేసుకొని, నిరీక్షించ సాగినారు.

పూర్తిగా సంజె గడచునప్పటికి సామ్రాట్టులూ, పద్మలాదేవి యును శిబిరమునకు వచ్చినారు. వారిని చూచిన పిమ్మట వీరనయూ, బుక్కనయూ నొక సమాధానపు నిటూర్పు విడచినారు. ప్రస్తుతమునకు తా మనుకొన్నట్టు సామ్రాట్టుల కే యాపదయును రాలేదు — వారారోగ్య ముగా, క్షేమముగా నున్నారు కదా యని ఆ స్వామి నిష్ఠాగరిష్టులు హరించినారు. సామ్రాట్టులను క్షేమముగా శిబిరమునకు దోడ్కొనివచ్చిన తమ దైవమును వారు బ్రార్థించినారు.

ప్రౌఢదేవరాయలు శిబిరమునకు రాగానే, పద్మలాదేవి కుప చర్యలుచేసి, ఆమె గాయములకు ఔషధోపచారములు చేయవలసిన బాధ్య తను బుక్కన కప్పగించి, తాను ముమ్మయనాయకుని విషయమై నే తీర్మానము చేసుకొనవలసినదీ, వీరనతో చర్చించి తరువాత నిర్ణయించు కొనవచ్చునని, యతనిని సముఖమునకు రావించుకొనినాడు.

వీరననాయకు డీ పిలుపును విని, యాందోళనజెంది — సామ్రా ట్టుల శిబిరమునకు పరుగున వచ్చినాడు అతనిని గౌరవముగా నాహ్వా నించి, ప్రౌఢదేవరాయలు జరిగిన వృత్తాంతమంతయూ సవివరముగా నెరిగించినాడు.

ఈ విషయము వివి వీరననాయకుడు ఔదుగరచినాడు. అత డీ

సంగతిని నమ్మలేక పోయినాడు. పౌరదేవరాయలుగాక మరెవ రీ కథను తెలిపియున్నను ఖండితముగా నతడు నమ్మెడువాడుకాదు. కళ వళము — కుతూహలము రెండును రూపుగొన్నవేమో యనునట్లు కూర్చొనినాడు.

అతడేమియును మారుపల్కక పోవుటను జూచి, “వీరననాయ కులూ ! ఇప్పుడు ప్రతి ఘడియయూ నమూల్యమైనది. మనము మన పరిశోధన నొక క్షణకాల మాలస్యముచేసినచో పొన్నలాదేవి యా దుష్టు లకు బలియై అసువులను గోల్పోవచ్చును; లేదా ఆత్మహత్య చేసుకొన వచ్చును. అమె బోలెయ దుర్గమును చేరక మునుపే — మనము రక్షించ వలయును. అంతియగాక, మన సామంత శ్రేష్ఠులగు త్రియంబకదేవుని పై నిష్కారణముగా పగ సాదించిన యా నీచుని శిక్షించి, వారియాత్మకు శాంతిని కలుగజేయవలయును. వారికి జరిగిన యన్యాయమును చక్క దిద్దవలయును. ఈ కార్యము లిప్పుడు చేబూన వలసి యున్నది. దీనికి మీ సాయమత్యంతావశ్యకము” అని పౌరదేవరాయలే యనినాడు.

“ప్రభూ ! తమ రీ విషయమై చింతించకుడు. ఈ కార్యమునకు నేను నా గూఢచారులను నియమించెదను. పొన్నలాదేవి ఎచ్చటనున్నను వారు రక్షించి తోడ్కొని నచ్చెదరు. అట్లే ముమ్మయనాయకు డెచ్చట దాగియున్నను విడువక శిక్షించి రాగలరు. తమరు దిగులు జెందక, ముందు ధోజనము కానిండు. అనంతర మీ విషయమును గురించి మనము సావధానముగా చర్చించుకొన వచ్చును” అన్నాడు వీరననాయకుడు చిరు నవ్వు నవ్వుచూ.

అతని నిరుద్వేగ వదనమును, త్రియంబకదేవునికి సంభవించిన దుస్థితిని వినియునూ, ఏ సానుభూతి వాక్యములను పలుకక, ధోజనము చేయు డనుచున్న యాతని ప్రవర్తన పౌరదేవరాయలకు వేసటను కలిగించినది. ఈ పలుకులతో, సార్వభౌముల హృదయములో నాతనిపై చిరకాలముగా నుండిన సంశయ భావము దృఢమైనది.

పౌరదేవరాయలకు చాలకాలముగా వీరననాయకుని స్వామిభక్తి పట్ల సంశయమే కలుగుచుండినది. అతడెంతటి ఉత్కటాకాంక్షగల

సామంత రాజైనదీ సార్వభౌములకు దెలియును. రహస్యముగా నతడు ముమ్మయనాయకునికి సాయపడు చున్నాడేమో నను యనుమానముకూడా పొడసూపినది. మలెరాజ్యమైన చంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవుని యున్న తిని చూచి సహించలేక, తానే యతనిమీద దండెత్తి వెళ్ళ వీలుగాక, తన యాశ్రిత రాజగు ముమ్మయనాయకుని నియమించి యుండవచ్చునను వదంతికూడా పుట్టినది. ఈ వదంతులను నమ్ముటకన్నను ప్రత్యక్షముగా బరీక్షించి చూచుటకయి, గజవేట నెపముపై లక్కనామాత్యులవెంట అరగసీమకు వచ్చినాడు.

కారణములేనిదే వచ్చినచో సంశయాస్పదము కాగలదని, గజ వేట నెపములో స్వార్థమును సాధించుకొనుటకయి వచ్చినాడు.

ఈ విషయము వారు భావించిన దానికంటెనూ ఘోరతరముగా నున్నది. తన సామంతులలో మొలకెత్తిన నీ అంతఃకలహ బీజమును వీలైనచో నాశమొనర్చి, సామంత రాజులందరిలో సౌహార్ద్రతను కలుగ జేసి, సామ్రాజ్యమునకు బలమైన పునాది నేర్పరచ వలయునని సామ్రాట్ పొడదేవరాయ లనుకొన్నాడు.

అందువలననే యతడు ముమ్మయనాయకుని విషయములో తొందరపడక, అతనికి పరోక్షముగా సాయపడుచున్నాడని చెప్పబడిన వీరననాయకుని సమీపమున జూచి, అతని నిజస్వరూపమును గ్రహించ వలయునని, పొడదేవరాయలు చంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవునికి సైన్య సహాయమును బంపక, ముమ్మయనాయకుని ప్రవర్తనమును అరగము నకు వచ్చినపుడు విచారించునట్లుగా తెలిపి, లేఖ వ్రాసినాడు.

కాని, అతడు అరగమునకు వచ్చి, కొంతకాలము విశ్రాంతి తీసు కొని, గజవేట శిబిరమునకు వచ్చునంతలో మెఱపువలె నీ హత్యాకాండ జరిగిపోయినది.

“వీరననాయకులూ ! స్వామిభక్తి పరాయణులలో ప్రథమగణ్యులైన త్రియంబకదేవులకు ఆ ద్రోహియగు ముమ్మయనాయకుని వలన గలిగిన అన్యాయములనూ, అత్యాచారములనూ వినిన తరువాతకూడా

మీరీ సంగతిని గురించి నిర్లక్ష్యముగా మాటలాడుటను జూచిన నా కాశ్చర్యము గలుగుచున్నది.

“మీకునూ, దీనికినీ ఏ సంబంధమునూ లేనిరీతిని మాటలాడుచున్నారు. ముమ్మయనాయకుడు అరగరాజ్య మందలి యొక చిన్న పాశేగాడను విషయమును, వాస్తవముగా మీరు విస్మరించియున్నట్లు దోచుచున్నది. అతడు తన పౌరుగు రాజ్యమగు చంద్రగుత్తిపట్ల ప్రవర్తించిన విధానమును జూచిన నాకు మీమీదకూడా సంశయము కలుగుచున్నది” అనినాడు ప్రొథదేవరాయలు.

“ప్రభూ : నావలన యపచారము గలిగియుండిన క్షమింప వేడి కోలు. ముమ్మయ నాయకుడు నా సంస్థానములలో నొకటియగు బోలెయ దుర్గమున కధిపతి యను మాట నిజమే ! కావి, యతడు మన రాజభాండాగారమునకూ, సామ్రాట్టులకూ చెల్లించవలసిన కప్పములను, కానుకలను తప్పక చెల్లించుచూ వచ్చుచుండుటచే మన మతనిపై ఏ రాజదోహపాదనయునూ లేక శిక్షించుటకు వీలుగాక పోయినది”

“ఏమీ : ఆ దోహి దుష్కృత్యములను జూచియూ మీరతనిని నిరవరాధి యనుచున్నారా ? మా సామ్రాజ్యమునకు ప్రథమ గణ్యుడుగా నుండిన స్వామి నిష్ఠాగర్హిష్ఠుడగు త్రియంబకదేవునికి జరిగిన యన్యాయములను చూచుకొని వూరకుండెదరా ? ఆశ్చర్యము ! ఆ దోహి మాకు చెల్లించవలసిన కప్పములను, కానుకలను చెల్లించినంత మాత్రమున, యంతటితో సామ్రాజ్యమునకు మీ బాధ్యత తీరిపోయిన దనుకొనుచున్నారా—ఎట్లు ?” తిరస్కారముగా యనినాడు సామ్రాట్ ప్రొథదేవరాయలు.

“ప్రభూ : నావలన నేరము గలిగియుండిన క్షమింప బ్రార్థితుడను. ముమ్మయనాయకుడు చంద్రగుత్తిమీద జరిపిన యీ దురాక్రమణలో నాకే మాత్రమునూ జోక్యములేదు. రాజదోహియగు నతనిని తాము బట్టి బంధించి, విచారణకు గురిచేసి, శిక్షింపుడు. నేను వద్దనుట లేదు”

“ఆ దోహిని శిక్షించు విషయమును మేము చూచుకొనగలము ఇప్పుడు చెప్పుడు; యింతవరకూ నీ దుష్టుడగు ముమ్మయనాయకుడు మీ రాజ్యమందునూ, ప్రక్కరాజ్యములలోనూ నెన్నియో హత్యలనుజేసి, ప్రజాపీడిత కార్యములలో మునిగినాడు. అతనిని చూచుకొనుచూ మీరెందుకు వూరకుంటిరి? మీ యీ నిర్లక్ష్యముయొక్క యుద్దేశమేమి? చంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవుని నాశమును యతనివలెనే మీరునూ లోలోపల కోరుకొనుచున్నట్లు మేము భావింపవచ్చునా?”

ఈ మాటలువిని వీరననాయకుడు ఔదుగరచినాడు. అతని వదనము కళావిహీనమైనది. తణియారిన పెదవులను నాలుకతో సరిజేసుకొనుచూ, తడబడుచూ అనినాడు :

“ప్రభూ! అంతటి స్వార్థమేదియునూ నాకులేదు. నేనూ, త్రియంబకదేవుడునూ ఆప్తమిత్రులము. ఇట్లుండగా—”

“మీరు త్రియంబకదేవుని మిత్రులైయైనచో, మీ సామంతుడైన యీ చిన్న పాళియగానికి చంద్రగుత్తి రాజ్యముమీద దండెత్తి వెళ్ళుటకు అంతదైర్య మెచ్చటనుండి రాగలదు? మీ రీ విషయముపట్ల ఉద్దేశపూర్వకముగనే నిర్లక్ష్యభావమును వహించి యుండుటను జూచిన— ముమ్మయనాయకుని వలె మీరునూ త్రియంబకదేవుని యభ్యుదయమును సహించలేక నాతని వినాశమును గోరుచున్నట్లు తోచుచున్నది. ఇందులకు మీ సమాధానమేమి?”

“ప్రభూ! నాకంతటి విదోహిలోచన లేమియునూలేవు. పంపాపతి సాక్షిగా నామాట సత్యము! కాని, ప్రబలుడైన ముమ్మయనాయకునితో వైరమును గట్టుకొనలేక, ఈ విషయముపట్ల కొంత నిర్లక్ష్యమును వహించుటయే నేను జేసిన మహాపరాధము! తొలుదొల్తనే సామ్రాట్టుల కీ విషయమును తెలిపి, ఆ ముమ్మయనాయకుని శిక్షించియుండిన యిప్పుడూ నాకీ యారోపణ వచ్చియుండెడిదికాదు” అని తలవాల్చి, ఖిన్నుడై నిలబడినాడు.

“వీరననాయకులూ ! మేము మిమ్ములను రాజద్రోహియని యనుకొనలేదు. అనుకొనుటయునూలేదు. మీ నిష్పట మాకు పూరిగా విశ్వాసము గలదు. కాని, మన సామంతుడగు నొకనిచే జరిగిన యీ విద్రోహమునకు మీరు బాధ్యులను విషయమును మాత్రము మరువకుడు. సకాలములో మీరు జాగ్రత్త వహించియుండిన, త్రియంబికదేవుల హత్య తప్పియుండెడిది ! మీరు వహించిన తాటిస్థ్య విధానమువలన మేముక ప్రభుభక్తి పరాయణుని అన్యాయముగా బోగొట్టుకొనినాము” అని ప్రార్థదేవరాయలు విషాదమును వ్యక్తపరచినాడు.

సామ్రాట్టు లనిన యీ మాటలతో వీరననాయకునకు తొలిసారిగా తన రాజద్రోహ మెంతటి యక్షమ్యావరాధమనునది తెలిసినది. అతడు దాని పరిణామమును దలచుకొని గడగడ వణకినాడు. సామ్రాట్టుకు తానిప్పుడు తన నిష్పట్ల నమ్మిక కలిగించనిచో, వారు సందేహించవచ్చునని భావించినాడు. అంతియగాక ఏ గౌరవమునకై తానీ గజవేట నేర్పరచినాడో, యీ ఉద్దేశమిప్పు డసార్థమున కవకాశ మివ్వగలదు. అందుకనియే అతడు తన యుద్దేశమును వికడపరచుచూ అనినాడు :

“ప్రభూ ! తాము నిజము చెప్పినమా, అబద్ధము చెప్పిననూ వినగలరు. ఈ వీరననాయకు దెప్పటికినీ స్వామిద్రోహి కాదు. పూజ్యులైన హరిహరదేవ సార్వభౌములు మా పూర్వుల విష్ణును చూచి, ఈ యరగ సీమను మాకు దయపాలించినారు. సామ్రాట్టుల మహా సేనాధిపతిగా నుండిన గుండదండ నాయకుడు మా తీర్థరూపులకు ‘మూరురాయరగండ’ డను బిరుదు ననుగ్రహించినారు. మేము విజయనగర సామ్రాట్టులను నిష్ఠతో గొల్చుచూ వచ్చినాము. ఎటువంటి పరిస్థితిలోనైననూ మేము ప్రభువుల ఉప్పుదిని వారికి ద్రోహము చేసియుండలేదు. ఇటువంటి ఉత్తమ కులమునకు సంబంధించిన నావలన తెలియక అపరాధమేమైననూ జరిగి యుండినచో క్షమించప్రార్థన !” అని చైన్యముగా వేడుకొన్నాడు.

“అట్లయినచో మీరు ముమ్మయనాయకుని విద్రోహకర చర్యల

నరికట్టుట కిదివరకే ఎందులకు ప్రయత్నించలేదు ? ఈ విషయమును మీరు మాకెందులకు తెలుపలేదు ?”

“ప్రభూ : యథార్థమును నేను తమ సన్నిధిని విన్నవించుకొనుచున్నాను. సావధానముగా నాలించి పార్థనః నేను, ముమ్మయనాయకుడు ఇరుగు-పొరుగు రాజ్యములలో జరుపుచూ యుండిన హత్యలు-దోపిడీలను గురించి వినియుంటిని. కానీ, అతనితో వైరము గట్టుకొని, యీ మలెరాజ్యమును బరిపాలించుట కష్టతరము. ఎందుకనగా నతడు సేవురాకులమునకు చెందినవాడు. అతని కీ మలెరాజ్యమందలి సంస్థానములలో గల పుళిందులందరి సహాయముగలదు. ఈ రాజ్యమందలి పాళియగాంధ్రిందిరిలో నతడు మిక్కిలి సమర్థుడు. అతని రాజధాని సహ్యాద్రి సమీపమందలి కానన ప్రదేశమున నున్నది. అది మంచి ఆయకట్టు స్థలము. నిష్కారణముగా నతనితో వైరము గట్టుకొనినచో, పుళిందకులములతో నిండిన యీ మలెరాజ్యములో అకాంతి తలజూపగలదని భీతిలినాను. దీనికి తోడతనికి బారకూరు, బంకాపురము, బంగాడి రాజుల సహాయముకూడా నున్నది. ఈ కారణములచేతనూ, అగగరాజ్య క్షేమదృష్టితోడనూ, సామ్రాజ్య భద్రతా హితదృష్టితోడనూ నేను ముమ్మయనాయకుని వైరమును కట్టుకొనుటకు వెరగుపడినాను. ఇదియే నే నొనరించిన మహాపరాధము. అందులకై నే విప్పుడు వ్యధపడుచున్నాను. సామ్రాజ్యములు నా యపరాధమును పైరింపవలయును” అని వినముద్రితై పార్థించినాడు.

ఇదంతయునూ మౌనముగా వినుచూ నుండిన సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయలు గంభీరముగా అనినాడు :

“వీరననాయకులూ : మీ యీ ఒక్క కర్తవ్య పరాజ్ఞుభతకై నిష్కారణముగా మేము త్రియంబకదేవుని పోగొట్టుకొనవలసి వచ్చినది. అతని సహోదరి పద్మలాదేవియూ, నామె కుమార్తె పొన్నలాదేవియూ అన్యాయముగా నా దుష్టుని చేతికిచిక్కి బాధ లనుభవింపవలసి వచ్చినది. అదృష్టవశమున పద్మలాదేవిగారు మనకు లభించినారు. ఇక పొన్నలాదేవినికూడా దుష్టుడగు నా ముమ్మయనాయకుని వజ్రముష్టినుండి తప్పించి,

తీసుకొని వచ్చు బాధ్యత మీయది. వారమురోజులలో నామె నే విధముగా నైననూ తోడ్కొనివచ్చి యామె తల్లి కప్పగించనిచో, త్రియంబకదేవునికి జరిగిన యన్యాయమునకుగా మీరు శిక్ష ననుభవించవలసియుండును”

ఈ తీర్పును విని వీరననాయకుడు గడగడ వణకినాడు. ప్రేత దర్శనము చేసుకొనిన వానివలె నతని ముఖము భీతిచే కళావిహీనమైనది. అతడు ప్రార్థదేవరాయలనుండి యనుజ్ఞ బడసి, దుర్భిక్షను పరిగ్రహించి నట్లు భావించుచూ, అచ్చటినుండి బయలుదేరినాడు.

6

గ జా ఖే ట న ము

వీరననాయకుని బంపివేసిన తరువాత ప్రార్థదేవరాయలు మలె రాజ్యములో జరిగిన విద్రోహము తాను భావించిన దావికంటెనూ నెక్కుడపాయకర స్థితిలోనికి వచ్చినదని గ్రహించినాడు. ముమ్మయనాయకుడు తాననుకొన్నట్లు ఒక చిన్న పాళియగాడు కాక, సామ్రాజ్యమునకు ప్రబల శత్రువును విషయమిప్పుడు తెలిసినది. అతనిని జూచి వీరననాయకుడే భీతిల్లుచున్నాడనినచో, నిక అణడెంత ప్రబలుడై యుండవలయును ? అతనికి మలెరాజ్యమందలి పుళిందు లందరి సహాయమూ పూరి గ నున్నది. అంతియగాక తదితర చిన్న-పెద్ద రాజుల సాయముకూడా నున్నది. ఈ ప్రోత్సాహములచే నతడు మదించి, కంపిలరాయలవలె నొక మాతన పుళింద సామ్రాజ్యమును నిర్మించుటకై బ్రయత్నించుచున్నచో ఆశ్చర్యపడనలసిన పనిలేదు.

తానీ దుష్టుని యింతవరకునూ పెరుగుటకు విడచినదే యవరాధ మైనది. అతనిమీద తానిదివరకే కఠినచర్య తీసుకొని యుండవలసినది.

తన నిర్లక్ష్యమువలన త్రియంబకదేవుడు నిష్కారణముగా బలియైనట్లే, సామ్రాజ్య భద్రతకూడా బలియగు సమయ మానన్నమైనదని తన ప్రవర్తనకు తానే విషాదపడినాడు పొర్రడదేవరాయలు.

ముమ్మయనాయకునిమీద నేదైననూ కఠినచర్యకు పూనుకొనుటకు మునుపే యతని చేతినుండి పొన్నలాదేవిని రక్షించవలసియున్నది. అట్లు కానిచో తమ తొందరపాటామె సుకుమార జీవితమునకు మృత్యువు కాగలదు. లక్కనామాత్యుడు తిరిగి వచ్చునంత వరకునూ, ముమ్మయ నాయకుని పట్ల ఏ యంతిమ నిర్ణయమునకు వచ్చుటకునూ సాధ్యము లేదు.

సామ్రాట్టులు, లక్కనామాత్యుల రాక నెదురుచూచుచూ కూర్చున్నారు. ఒక వారమురోజులు గడచిననూ ముమ్మయనాయకుని చేతికి పట్టుబడిన పొన్నలాదేవి విషయముగాని, యామెను వెతుకుటకై వెళ్ళిన లక్కనామాత్యులను గురించికాని, ఏ సంగతియునూ తెలియలేదు. ఇది చూచి పొర్రడదేవరాయలకు దిగులు కలిగినది.

బహుశః ఆ దుష్టునివలన పొన్నలాదేవి కేదో యావద సంభవించి, నామె యాత్మహత్య జేసుకొని యుండవలయును. ఈ వార్తను తెలియజేయుట కిష్టములేక లక్కనామాత్యు లెచ్చటనో తలదాచుకొని యుండవలయునని తోచసాగినది. కాని మరల తన యీ యాలోచన సరియైనదిగా నుండదనియూ, ఎంతటి భీకరవార్తయైననూ అమాత్యుడు తిరిగివచ్చి చెప్పక ఉప్పదనియూ ననుకొనినాడు.

అయినచో, అమాత్యు డింతకాలమైననూ ఎందులకు తిరిగి రాలేదు ?

ఎంత యాలోచించిననూ దీనికి కారణము పొర్రడదేవరాయలకు తెలియకపోయినది. ఈ చింతతోనే యతడు నిద్రాహారములనుకూడా మానినాడు. కాని, యతనికి మనశ్శాంతి మాత్రము లభించలేదు.

పొన్నలాదేవిని గురించిన విషయము నామె తల్లికి తెలుపుటకు వీలులేక, పొర్రడదేవరాయలు తా నపరాధియని భావించుకొన సాగినాడు.

వద్దలాదేవికి తన ముఖమును చూపుట కతనికి సిగు కలిగినది. అతడు తాను వచ్చిన కార్యమును మరచి, మృగయా వినోదక్రిడలను విడచి, సదా ఏకాంతమును కోరసాగినాడు.

గజవేటకని యింతవరకు నుత్సాహముతో ముందుకువచ్చి, ఇప్పుడు పొన్నలాదేవి సంఘటనతో మనస్సుకు వ్యధకలిగి, సదా శోకమూరియై కూర్చొనియున్న సామ్రాట్టులను జూచి, అంతఃపురా మాత్యుడు బుక్కన దండనాయకునకు సభేదాశ్చర్యము గలిగినది. సార్వభౌము డీ విధముగా చింతామూరియై యుండుట నతడెప్పుడునూ చూచియుండలేదు. అతని మనసును బాదించుచున్న పొన్నలాదేవి విషయమును కొంతకాలము మరచునట్టుగా జేయునిచో, సార్వభౌముని యారోగ్యము చెడగలదని అతడు గ్రహించినాడు. విద్రాహారములందును, వినోదములందును నానక్తి కనబరచని సామ్రాట్టుల పరిస్థితి యతని కశవశమునకు కారణమైనది. ఏ విధముగా నైనను సార్వభౌముల మనసును గజవేటవైపు త్రిప్పినచో నతడు మునుపటివలె కాగలదని భావించి, బుక్కనామాత్యు డీ విషయమై సామ్రాట్టులను సందర్శించుటకు గజవేటగాండ్లలో ముఖ్యుడగు భరమన మావటీని పంపినాడు.

భరమన మావటీడు ప్రొద్దదేవరాయల శిబిరమునకు రాగా, స్వారభౌముడేదియో నొక కావ్యమును జదువగోరి, తల్లినుడుకారేక, విఫలుడై శతపథ తిరుగుచున్నాడు. అటువంటి సమయములో తనను సందర్శింప వచ్చిన భరమన మావటీని జూచి, సార్వభౌముని కాశ్చర్యమైనది.

“భరమనా, విశేషములేమి : క్రొత్తగా ఏనుగులేమైనను కంట బడినవా?” అని కుతూహలముతో బ్రశ్నించినాడు.

“ప్రభూ : క్రొత్తగా ఏనుగులను వెదకు మాటటుండనిండు. ఇప్పుడు చేసుకొనియున్న ప్రయత్నములనే వదలుకొనవలసిన పరిస్థితి యేర్పడినది” అన్నాడు. బలవంతముగా చిరునవ్వును ప్రదర్శింప బ్రయత్నించుచు భరమన మావటీడు.

“ఎందులకు?”

“ఎందులకేమి ప్రభూ : మనమిచ్చటికి వచ్చినది గజవేటకొరకు. అందుకు వలసిన యేర్పాటులన్నియును ముగించి వారము దినములైనవి. తమరొక పర్యాయమైనను వాటిని పరిశీలించుట కావైపు వచ్చుటగానీ, ఆ విషయమై మాతో బ్రస్తావించుటగాని ఏమియును చేయలేదు. తమ కెందులకో గజవేట పట్ల హఠాత్తుగా విసుగు జనించినట్లు దెలియుచున్నది. మావలన నేమైనను యపరాధము జరిగియుండిన క్షమించ వలయును. తమ నిరుత్సాహమును జూచి నాకు చాల వ్యధగా నున్నది. మావటి వాండ్రందరూ దిక్కుతోచక కూర్చొని యున్నారు. వారిని తాము సమాధాన పరచవలయును” అని వినముగ్రిదై యన్నా డతను.

“భరమనా : నీవలన యపచార మేమియును జరుగలేదు. ఎందువలననో కొన్ని రోజులనుండి నా మనస్సు కేదో యొక విధమైనమబ్బు గ్రమ్మియున్నది. దేనియందును సంతోషమూ—ఉత్సాహమూ రెండును లేవు. ఏదియో వ్యాకులముగా నున్నది. మరికొన్ని రోజు లీ స్థితియందే గడపిన నాకు నిజముగా దిచ్చి పట్టగలదు.”

“అందులకనియే నేను తమ సన్నిధికి వచ్చినాను ప్రభూ : తమ పరిస్థితిని జూచి, శిఖరములోని వాండరూ దిగులుపడి కూర్చొని యున్నారు. తమరు ముహూయనాయకుని విషయమును మిక్కిలిగా మనసన నిడుకొని చింతించు చున్నట్లు దోచుచున్నది. నా కాజునిండు. ఆ దుష్టుని చెరబట్టి తెచ్చి తమ పాదములమీద బడవేయుదును.”

“అతనిని శిక్షించుటక పెద్ద పనికాదు భరమనా : కాని యతనికి పట్టుబడిన పొన్నలాదేవి నెట్లు రక్షించ వలయుననునది మా చింత. ఎంత యాలోచించినను సరియైన మార్గము గోచరించుటలేదు. ఈ పని మీద వెళ్ళిన లక్కనామాత్యులుగాని, వాటిని యనుచరులుగాని, వీరన నాయకుని భటులుగాని, యింకను ఏ విషయమును దెలుపకున్నారు. ఈ స్వల్ప కార్యమున కింతటి విలంబనయా ? యని మనస్సుకు విసుగు జనించినది.”

“ప్రభూ : తమరు చింతించకుడు. లక్కనామాత్యులు వెళ్ళి

యుండినచో వట్టిచేతులతో తిరిగిరారు. వారు వచ్చువరకును తాము గజ వేటకయి నేర్పరచిన ఏర్పాటులను జూడవచ్చునుగదా ! తమరు శిబిరము నుండి వెలువలికి వచ్చిన యెడల మాకందరికినీ నూతనోత్సాహము జనించగలదు" అన్నాడు భరమన మావటీడు.

ఈ సలహాకు సామ్రాట్టు తలయూపి, తన సమ్మతిని తెలియజేసినాడు. అతనికికూడా తనను వేధించుచున్న పొన్నలాదేవి చింతనుండి మనస్సును కొంత ప్రశాంతింప జేయునట్టి వీరోచితమైన వినోదమేదైనను నొకటి కావలయునని దోచినది.

ప్రౌఢదేవరాయలకు తా నింతవరకూ వృథగా కాలహరణము జేసినని సిగ్గుగలిగి, భరమన మావటీనితో మరునాడు వేకువరూమున తాను గజవేటకయి వచ్చుచున్నట్లుగా తెలియజేసినాడు. భరమన మావటీనికి చాలా సంతోషమైనది. బుక్కన తన ప్రయత్నము ఫలించినందులకయి మిక్కిలిగా యానందించినాడు.

భరమన మావటీని కిచ్చిన మాటప్రకారము మరునాడు దుదయమే ప్రౌఢదేవరాయలు వేటదుస్తులను ధరించి, గజవేటకయి నేర్పాటు చేయబడిన బ్రయత్నములను చూచి వచ్చుటకయి యశ్వము నధిరోపించి బయలుదేరినాడు. భరమనయూ, నతని గుంపువారగు యితర మావటీ వాండ్లను సామ్రాట్టుల ననుసరించినారు.

వారు ఏనుగులు గుంపుకట్టి నివసించుచున్న నదీ తీరమునకు వచ్చినారు. అచ్చట ఇభరాజముల చర్యలను గమనించి, యా విషయములను సామ్రాట్టుల కెరుగ జేయుటకయి నియోగింపబడిన నొక మావటీడు పరుగునవచ్చి—“ప్రభూ ! అన్యాయ మన్యాయము” అని బిగ్గరగా నిట్టూర్చినాడు.

“ఏమి జరిగినద”ని సార్వభౌము డాందోళనగా యడిగినాడు.

“మేము ‘భెడ్డా’ను విర్మించుచున్న విషయమెట్లో నా ఏనుగుల గుంపుకు దెలిసిపోయినది. అవి వేరొక దిక్కునకు వెళ్ళిపోవుచున్నవి. మన మిప్పుడే వానిని బట్టుకొను ప్రయత్న మాచరించనినచో, మన

కనులుగప్పి వెళ్ళిపోగలవు. ఒక్క పర్యాయ మవి యీ ప్రదేశమును విడచి వెళ్ళుటకు నిశ్చయించుకొన్నచో, వాటిని మరల మన 'భెడ్డా'ల వెపునకు మరలించుట దుస్సరము. వెంటనే మనము కార్యోన్ముఖులు కావిచో, నిదివరకు చేసిన ప్రయత్నములన్నియునూ వ్యర్థము కాగలవు" అని విన్నవించుకొనినాడు.

ఇదివిని ప్రౌఢదేవరాయల కాందోళన గలిగినది. బహుశ్రమల కోర్చి, ఏనుగులను బట్టుకొనుటకై యీ ప్రదేశమందు 'భెడ్డా'ను నిర్మించడమైనది. గజయూధ మిప్పు డా ప్రదేశమునుండి కాలు కదపినచో తమ శ్రమయంతయూ బూడిదలోబోసిన పన్నీరువలె వ్యర్థము కాగలదు. కాబట్టి గజము లచ్చటినుండి వెళ్ళుటకు మునుపే నే మాత్రమునూ సందడిలేక వాటిని బట్టుకొను ప్రయత్న మాచరించవలయును. ఈ సమయమున ప్రతిక్షణమూ నమూల్యమైనది యని ప్రౌఢదేవరాయలు భావించినాడు.

గజముల నతడు దూరమునుండి చూచి వచ్చుటకై గురురుచ్చెట్ల మరగున దాగి, నదీ తీరమునకు వెళ్ళినాడు.

అచ్చట 'శరావతి'యొక్క ఉపనది యొకటి ప్రవహించుచున్నది. అది యీ ప్రదేశము నందొక పెద్ద మడుగు నేర్పరచి ముందుకు సాగినది. అచ్చట జంబు, తుంగలు సమృద్ధిగా పెరిగియున్నవి. నదినీరు నిర్మలముగా నున్నది. యదేచ్చమైన నీరు, యదేచ్చమైన యాహారము, వాటికింకేమి కావలయును ?

అచ్చట దాదాపు రెండువందల ఏనుగులు నిరాటంకముగా నే యపాయమునూ దలపక, నీటిలో స్వేచ్ఛగా విహరించుచూ, జలకేళి సలుపుచున్నవి. కొన్ని పెద్దపెద్ద గజరాజములు తీరములో పెరిగియున్న జంబును దినుచున్నవి. మరికొన్ని తొండముతో జంబు సూడలాగి, నది లోనికి విసరి యానందించుచున్నవి. వేరొక కొన్ని తీరమందలి చల్లని యిసుక తిన్నెలపై పడుకొని విశ్రాంతి తీసుకొనుచున్నవి. తల్లి ఏను

గులు తమ గున్నలకు నీటితో స్నానమాడించు పనిలో నినుగ్నమై యున్నవి. తొండముతో నీటిని బీచుకొని పిచికాకితో గొట్టినట్లు ఆ నీటిని తమ పిల్లలపై చిమ్మి యానందించుచున్నవి. గున్న ఏనుగుల కది యొక వినోదముగా నున్నది. ఈ విధమైన యాటలలోపడి, యవి సంతోషముతో మైమరచియున్నవి.

ఆ దృశ్యమును జూచి, భావుకుడైన ప్రౌఢదేవరాయలకు హృదయ మానందముతో నిండిపోయినది. వాటి స్వేచ్ఛజీవితమును జూచి, యిటు వంటి ప్రాణులకు తాను 'పారతంత్ర్యపు శృంఖలము'లను దగిలించుటయా : యని తీవ్రకాలము వ్యథజెందినాడు. స్వాతంత్ర్యముయొక్క విలువను గ్రహించిన స్వాభిమానియగు నా సార్వభౌమనికా ప్రాణులను జూచి, యా విధముగా దోచుటలో ఆశ్చర్యమేమియునూ లేదు.

కాని యది భావోన్మాదములో మైమరచి కూర్చొనుటకు తగిన సమయముకాదు. వెంటనే తాను కార్యాచరణ కుపక్రమించవలయును. లేనిచో ఒక మాసము రోజులుగా తామొనరించిన ప్రయత్నములన్నియూ నిష్ఫలములు కాగలవు. ఒక్కపర్యాయ మవి తమ పన్నుగడను పసిగట్టినచో, మరల వాటిని బట్టుకొనుట సాధ్యముకాదు. అవి ప్రౌఢదేవరాయలు మరునాడు ఏనుగులను వెన్నంటి తరుముటకై యాజ్ఞనిచ్చి, శిబిరమునకు వెనుదిరిగినాడు.

ఆనాటి రాత్రే భరమన మావటీడు, తన సంగడికాండ్ర నందరనూ సమావేశపరచి, ఏనుగులను బెదరించుటకై తప్పెట కొట్టువారిని, తాము కోరిన మార్గములో వాటిని నడపుటకు దివిటీలు బట్టువారిని, పెంపుడు ఏనుగులను వెంటనిడుకొని రావలసినదని మావటీవాండ్రనూ తమ తమ పనులకు నియోగించినాడు.

ఆ ఏర్పాటు ప్రకారము తప్పెట కొట్టువారు, రణవాద్య విశేషములైన కొమ్ము, కహళి, భేరి, డోలు తదితర చర్మవాద్యములనూ వెదురుతో చేసిన వాద్య విశేషములనూ, వాటిని వాయించు వాద్యగాండ్రనూ వెంట బెట్టుకొని మరునా డుదయమే భరమన మావటీడు బయలుదేరినాడు.

దిక్కులు పక్కటిల్లజేయు నా కర్కశవాద్యముల ధ్వనికి అరణ్య మందలి మృగములన్నియునూ భీతిల్లి దిక్కుకొకటై పారిపోసాగినవి. ఏనుగులుకూడా దిక్కుతోచక ఘంకారములు చేయుచూ ముందుకు దూకి నవి. అవి అటు విటు తప్పించుకొని పారిపోవుటకు వీలులేనట్లు, దివిటీ లను బట్టుకొన్న సైనికులు కోలాహలము చేయుచూ, అగ్నిజ్వాలను చూపి భయపెట్టుచూ వాటినొక చోటకు గుంపుగా తోలినారు. ఈవిధముగా మూడువైపులనుండి వెన్నంటి తరుముచున్న తమ శత్రువుల బారినుండి తప్పించుకొనుటకై యవి మిగిలియున్న ఒకేయొక మార్గమును-తమ పతన మార్గమును బట్టి ముందుకు పోసాగినవి.

మావటివాండ్లు చేసిన భయంకరమైన శబ్దములకు దిగ్భ్రమ పొందిన ఏనుగులు తమను ముందుకు నడుపుకొని వెళ్ళుచున్న నాయకుని వెన్నంటి 'ఖెడ్డా'లు నిర్మింపబడిన మార్గమునే యనుసరించినవి.

ప్రాధ దేవరాయలు 'ఖెడ్డా'ము వద్ద వెత్తగు మంచమీద వేయ బడిన సుఖాసనములో నాసీనుడైయున్నాడు. అతడు దూరమునుండి విన వచ్చుచున్న మావటివాండ్ల కోలాహలమునూ, గజయాధము రేపుచున్న ధూళిని చూచి, యవి తాము నిర్దేశించిన వైపునకే వచ్చుచున్నవని సంతోష పడినాడు.

మొదట యవి వికాలమైన బయలులో పరుగిడినవి. ఆ విధముగా కొంతదూరము ముందుకు వెళ్ళినకొలదిని దారి యిరుక్కై, ఒక కనుమ మార్గ మనుసరించినవి. మావటివాండ్లు ఉద్దేశపూర్వకముగానే వాటి నీ మార్గమును బట్టించినారు. ఇరుక్కైన యా కనుమనుండి తప్పించుకొని పోవుటకు వాటికి సాధ్యముకాదు. అంతియేగాక నా కనుమదారి ననుసరించిన ఏనుగులిక తమ స్వాతంత్ర్యమును వదలుకొనినట్లే! ఆవిధముగా వెళ్ళి యవి, పెద్దపెద్ద మౌక్తులతో నిర్మితమైన ఖెడ్డము కోటలో చిక్కు కొనగలవు.

ప్రాధ దేవరాయలు విరీక్షించినట్లుగా అన్నియునూ సుగమముగానే జరిగినవి.

ఏనుగులు పడుచూ-లేచుచూ వచ్చి మార్కటతో నిర్మించబడి యున్న కోటలో జొరబడగానే ప్రౌఢదేవరాయలా కోటద్వారమును క్రిందికి దింపి, వాటిని బంధించుడని యాజ్ఞాపించినాడు. సామ్రాట్టుల యాజ్ఞమేరకు భటులు బహుభారముగానున్న కొయ్య వాకిటిని క్రిందకు దింపి, గుంపునందలి దాదాపు రెండువందల ఏనుగుల నాకృతక కోటలో బంధించినారు. ప్రౌఢదేవరాయలు వాటిని వశపరచుకొనుటకు చతురులైన మావటివాండ్రను నియమించి గజవేట యశోవంతముగా నెరవేరినందుకు సంతోషించుచూ, భరమన మావటిని ప్రస్తుతించి, తన శిబిరమునకు తిరిగి వచ్చినాడు.

శిబిరమును చేరుకొనగా అచ్చట యింతకంటెనూ ప్రియకరమైన వార్త యతనికొరకై వేచియున్నది.

7

అ న్వే షణము

శిబిరములో పద్మలాదేవి ప్రౌఢదేవరాయల రాకను విరీక్షించుచూ కూర్చొని యున్నది. అతడటు గజవేటకని శిబిరమును విడచి వెళ్ళిన పిమ్మట యిటు లక్క-నామాత్యుడు పంపిన నొక భటుడు పద్మలాదేవి కొక లేఖను తెచ్చి యిచ్చినాడు. ఆ లేఖలో నమాత్యుడు పద్మలాదేవికి, ప్రౌఢదేవరాయలకు ప్రియమును గూర్చు నొక సంతోషవార్తను తెలియ జేసినాడు.

అది పొన్నలాదేవిని గురించిన విషయము. దుష్టుడగు ముమ్మయ నాయకుని చేతినుండి తప్పించుకొని యామె క్షేమముగా నున్నట్లు తెలిపినాడు. కాని పొన్నలాదేవి మాత్ర మతని కింకనూ లభించి యుండలేదు.

తన కుమార్తె యా దుష్టుని బారినుండి తప్పించుకొనినదను విషయమును వినగానే పద్మలాదేవికి సంతోషముతో గంతులు వేయవలయునను నట్టయినది ఆమె యీ సువార్తను ప్రౌఢదేవరాయల కెరిగించుటకై నావేగ మొనసముతో కూర్చొని యున్నది.

ప్రౌఢదేవరాయలు కూడా సంతటి యాతురతతోడనే శిబిరమునకు వెనుదిరిగి వచ్చినాడు. తమ గజవేట యశోవంతమైనదను సంతోషవార్తను పద్మలాదేవికి తెలుపవలయునని, యామె శిబిరమునకు వెళ్ళవలయు ననుకొనుచున్నంతలో ఆమెనుండి పిలుపందినది. ఆ పిలుపు నందుకొని త్వరితముగా పద్మలాదేవి శిబిరమునకు వెళ్ళినాడు.

సార్వభౌమునికి పద్మలాదేవి నుచితరీతిని స్వాగతము పలికి, ఆదర సత్కారము లొనరించి, తరువాత నవ్వుచూ చెప్పినది :

“ప్రభూ : మీకు ప్రియకరమూ-సంతోషకరమూనగు యొక వార్త వచ్చియున్నది”

“తల్లీ : అంతటి ప్రియకరమైన వార్తనే మీకొరకై నేనునూ తెచ్చినాను” అనినాడు సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలు.

“అది యీనాటి గజవేట విషయమేకద ప్రభూ :”

“ఔను !”

“ఈనాటి వేటలో నెన్ని ఏనుగులు పట్టుబడినవి?” కుతూహలము నాపుకోలేక ప్రశ్నించినది పద్మలాదేవి.

“దాదాపు రెండువందల గజములు పట్టుబడినవి. వంపానాథుని కృపచే మన ప్రయత్నమునకు ప్రథమ పర్యాయమే యశోమాల కంఠము నలంకరించినది. మీరు మాకు లభించిన ఘడియయొక్క ఫలితమేమో, ప్రథమ ప్రయత్నములోనే యిన్ని యిభరాజములు మా వశమైనవి. ముందెన్నడూ యింతటి గజసంపద మాకు లభించి యుండలేదు. ఇది యంతయునూ మీరు మా శిబిరమున యడుగిడిన ఘడియయొక్క ఫలితము”

“కాదు-వంపానాథుని యనుగ్రహఫలము : మీ దైవభక్తికి—

వ్రజావాత్సల్యమునకు తగిన ఫలితమును భగవంతు డనుగ్రహించినాడు. ఇంతకంటెనూ నెక్కుడగు నొక సంతోషవార్త వచ్చియున్నది. లక్కనా మాత్యులు లేఖను వ్రాసి బంపియున్నారు”

“ఏమి వ్రాసియున్నారు ?” ఆశ్చర్యమును ద్రికటించుచూ వ్రశ్శించినాడు సామ్రాట్టు.

“భగవంతుని దయవలన పొన్నల క్షేమముగా నున్నదట”

“అయినచో, నామె యమాత్యుల చేతికి చిక్కినదా ? ఎప్పుడు చిక్కినది ? ఎచ్చట చిక్కినది ? ఆమె సురక్షితముగా నున్నదికదా ?” యని ఒక్కసారిగా నాలుగైదు ప్రశ్నలను వేసినాడు సామ్రాట్టు.

ఆ ప్రశ్నలకు సమాధానము లిచ్చుటకు మారుగా పద్మలాదేవి తనకు వచ్చిన లేఖను సామ్రాట్టుల చేతి కందించినది. అందులో నీ విధముగా నున్నది —

“తల్లీ !

మిమ్ములనూ, సామ్రాట్టులనూ విడచి వచ్చిన తర్వాత, చిరకాలానంతరము యీ లేఖ వ్రాయుచున్నాను. ఇంతకంటెనూ త్వరితముగ వ్రాయుటకు వీలుగాక పోయినందులకు క్షమింప బార్థన !

సంతోషకరమగు నొకవార్తను తమకూ, పూజ్యులైన ప్రభువులకూ విన్నవించుకొనుటకు హరించుచున్నాను. మన యందరియొక్క పూర్వార్జిత పుణ్యవిశేషమువలన మాకు పొన్నలాదేవిని గురించిన వార్త తెలిసినది. దుష్టుడగు ముమ్మయనాయకుని సైనికుల చేతినుండి నామె ఎట్లో తప్పించుకొని, క్షేమముగా నున్నట్లు తెలిసినది.

ఈ సంతోషవార్త మాధవశర్మ యను నొక కరణమువలన దెలిసినది. ముకుంద పెద్దయను నొక వైష్ణవ పండితుడు భార్యాబిడ్డల సమేతముగా ‘ఉడిపి’కి యాత్ర వెళ్ళి యుండెనట. యాత్ర ముగించుకొని తన గ్రామమునకు వచ్చుచుండగా దారిలో ససాధారణ రూపవతియైన ఒక చిన్నదానిని చూచినాడట. ఆమె గాయపడి, వ్రజాళూన్యురాలై ఒక మడుగు దగ్గర పడియుండినదట. ఆమెను చూచి, అనుకంపము జనించి, ముకుందపెద్ద తనవెంట స్వగ్రామమునకు తోడ్కొని వెళ్ళెనట.

తలమీద తగిలిన దెబ్బవలననో, లేక జన్మతః మూగియో ఆమెకు మాటలు రావటం : ఎంత ప్రయత్నించిననూ ఆమె నామముగాని, తలిదండ్రుల నామధేయములుగాని తెలుసుకొనుటకు సాధ్యముగాక పోయినదట. ఆ సీతిలో యామె నచ్చట విడచి వెళ్ళుటకు మనసురాక తమవెంట తీసుకొని వెళ్ళినారట.

ఆమె పేరు, కులగోత్రములు ఆ కరణముద్వారా మాకు తెలియక పోయిననూ, ఆమె దొరికిన స్థలమునుబట్టి చూచిన నామెయే పొన్నలాదేవియై యుండవచ్చుననుటకు సందియములేదు.

ఆమె క్షేమసమాచారములను గురించి దెలిసిననూ ముమ్మయనాయకుని భటుల చేతినుండి ఎట్లు తప్పించుకొనినది, ఎందులకామె స్మృతి గోల్పోయినది, ఆ విప్రోత్తము డామె నెచ్చటికి తోడ్కొని వెళ్ళినాడు : అను విషయములను గురించి వివరములు తెలియకపోయినవి.

అతడు ముళబాగిలు మండలమునకు సంబంధించిన నొక అగ్రహార నివాసియగు సదాచార సంపన్నుడైన బ్రాహ్మణుడట. ఈ విషయము నాధారముజేసికొని, మే మతనిని వెదకిపట్టి, పొన్నలాదేవిని పరిశోధించి తోడ్కొని రావలసియున్నది. ఈ సంగతిని మీకు తెలియజేసి, యిప్పుడే ముళబాగిలు మండలమువైపునకు వెళ్ళుచున్నాను. బహుశః మా మాదనవలన మీరింకనూ ఎక్కువ విషయములు తెలుసుకొనగలరు. దైవానుగ్రహమువలన మా యీ ప్రయత్నము సఫలము కావచ్చును.

సాధ్యమైనంత త్వరలో పొన్నలాదేవిని దోడ్కొని వచ్చి, మీ సన్నిధిని నిలుపగలను. ఈ విషయమై మీరు చింతించకుడు. ఇంతవరకూ యీ చీకటిలో దారిజూపి నడిపిన ఆ పంపానాథుడే యికముందుకూడా మాకు చేయూతనిచ్చి, యశస్సును కలిగించ గలడను నమ్మికగలదు. సామ్రాట్టులకు నా ప్రణామము లర్పింపుడు. వారికికూడా యీ విషయములను దెలుపుచూ వేరొక లేఖ వ్రాసియున్నాను.

ఇట్లు,

తమ విశ్వాసపాత్రుడు,

లక్కనామాత్యుడు"

ఈ ఉత్తరమందలి విషయములను చదివి, సామ్రాట్టుల ముఖము వికసించినది. చేయిజారిపోయిన ఒక యపూర్వ నిధి మరల కైవసమైనంతగా సంతసించినాడు. ఈ వార్త తెలిసినందులకై యతడు లక్కనామాత్యులకూ, తమమీద ననుగ్రహము జూపిన పంపాపతికి మనసారవందనము లర్పించినాడు.

“తల్లీ! ఇదంతయూ ఆ పంపానాథుని యనుగ్రహ విశేషముగాక మరేమియునుకాదు. లేనిచో ముమ్మయనాయకుని చేతినుండి ఆమె సురక్షితముగా తప్పించుకొనుటనిననేమి? లక్కనామాత్యులు తమరాదిన మాటలను కార్యరూపమున చేసి చూపినారు. మన కృతజ్ఞతకు పాత్రులైనారు” అని గంభీరముగా యనినారు.

అంతలో అంతఃపురామాత్యుడు బుక్కననాయకుడు సామ్రాట్టులకు వ్రాయబడిన లేఖను తెచ్చి యిచ్చి వెళ్ళినాడు. ఆ లేఖలో క్రిందటి లేఖయందలి విషయములే నున్నవి. దైవానుగ్రహమున్నచో మరొక వారము దినములలో వచ్చి సామ్రాట్టులను కలుసుకొనునట్లుగా వ్రాసినాడు లక్కనామాత్యుడు.

సామ్రాట్ పౌర్ణిదేవరాయలు లక్కనామాత్యుల రాకనే ఎదురుచూచుచూ కూర్చున్నాడు. కాని, అమాత్యుడు తన లేఖలో దెలిపినట్లు, ఒకవారము రోజులైననూ వెనుదిరిగి రాలేదు. ఎందుల కాలస్యమైనది? అతనికి పొన్నలాదేవి జాడ దెలిసినదో లేదో? యని సందేహించుచుండగనే అమాత్యుడు ముఖవాయి (ప్రస్తుతము కోలారుజిల్లా యందలి ముళదాగలు) నుండి వ్రాసిన మరొక లేక వచ్చి చేరినది.

ఆ లేఖలో లక్కనామాత్యుడు తాను ముఖవాయికి వచ్చిన తర్వాత ముకుందపెద్దను గురించిన విషయములు కొన్ని లభించి యున్నట్లునూ, భగవదనుగ్రహమున్నచో మరొక వారమురోజులలో పొన్నలాదేవితో బాటు వచ్చి, సామ్రాట్టులను సందర్శించునట్లునూ తెలియజేసినాడు. పద్మలాదేవి, సామ్రాట్టులు అమాత్యుల రాక నెదురుచూచుచూ రోజులు గడువసాగినారు.

లక్కనామాత్యుడు తాను వ్రాసిన గడుపునకు పూర్వమే గజవేట శిబిరమును చేరి, పొన్నలాదేవిని సామ్రాట్టుల కప్పగించి, “ప్రభూ ! తమ యజ్ఞమేరకు పొన్నలాదేవిని సురక్షితముగా తీసుకొని వచ్చి తమ కప్పగించినాను. భగవదనుగ్రహమువలన తమ కిచ్చిన వాగ్దానమును నెరవేర్చుకొన్నాను. ఈ కన్యారత్నమును తాము స్వీకరించి, పద్మలాదేవి కప్పగింపుడు” అని వినముద్రితై విన్నవించుకొనినాడు.

“అమాత్యా ! ఉండిన మీవంటి స్వామి విష్ణాగరిష్ఠులే యుండవలయును. మిమ్ములను గన్న భూమాత ధన్యురాలు !”

అని చెప్పి, ప్రౌఢదేవరాయలు పొన్నలాదేవిని పద్మలాదేవి కప్పగించినాడు.

చిరకాలానంతరము పద్మలాదేవికి కుమార్తె సందర్శన భాగ్యము లభించినది. ఆమె పరుగున వచ్చి, కుమార్తెను కౌగిలించుకొని తనయమరల తనకు దక్కినదికదా ? యని ఆనందాశ్రవులు రాల్చినది. ఆమెను ముమ్మయనాయకుని దారినుండి రక్షించితెచ్చిన లక్కనామాత్యునకు తన కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొనినది.

“అమాత్యులూ ! నావలన తమకు చాలా యిబ్బందులు కలిగినవి. కాని, మాకష్టమును మీతో నివేదించుకొనక యింకెవరితో నివేదించుకొనగలము ? ప్రజావత్సలులైన సామ్రాట్టులు వారు ! వారికి తగిన ప్రభు సేవా పరాయణులు మీరు ! మిమ్ములను గన్న యీ భూమాత ధన్యురాలు !” అని పద్మలాదేవి తన యానందమును వెల్లడించినది.

“తల్లీ ! మేము మా కర్తవ్యమును నిర్వహించినాము. దీనిలో నే గొప్పయునూలేదు” అని అమాత్యు డనినాడు.

పద్మలాదేవి, విగ్రహమువలె నిలబడి రెప్పవార్చక తననే చూచుచున్న పొన్నలాదేవిని అనుకంపముతో నవలోకించుచూ, “అమాత్యులూ, ఈ బిడ్డను మీ రా క్రూరరాక్షసుల చేతినుండి ఎట్లు తప్పించినారు? ఈమె మీకెచ్చట లభించినది ? ఎట్లు లభించినది ? అన్నియునూ సవివరముగా

దెలుపుడు. ఆ వివరములను వినవలయునని చాల కుతూహలముగా నున్నది” అని యడిగినది.

“ఔను, అమాత్యా ! ఈ పొన్నలాదేవి మీకెచ్చట లభించినది ? ఎట్లు లభించినది ? అని తెలుసుకొనుటకు నేనుకూడా కుతూహల పడుచున్నాను. ఆ విషయమును సవివరముగా తెలుపుము” అని ప్రార్థదేవరాయలు ధ్వని మేళవింపజేసినాడు.

“ప్రభూ ! అదొక పెద్ద గాథ. ఈ సాహసములో పురుష ప్రయత్నమునకంటెనూ, దైవకృపయే గొప్పది. ఆ పంపానాథుని యనుగ్రహములేనిచో ఈ బిడ్డ మరల మనకు లభించియుండదు” అని చెప్పి, ఊకాలా నంతరము తాను ప్రార్థదేవరాయలను విడచి వెళ్ళిన తరువాత అప్పటివరకునూ జరిగిన విషయములన్నియునూ వివరముగా తెలిపినాడు.

అవును, విజముగా నదియొక అద్భుతమునూ, రమ్యమునూ గల యట్టి కథ !

8

పు త్రి కా ప్రా ప్త ము

ఆనాడు సార్వభౌముని యాజ్ఞను తలదాల్చి లక్కనామాత్యుడు పొన్నలాదేవి నన్వేషించుటకై బయలుదేరినాడు. కాని యా కార్యము ప్రార్థదేవరాయలు భావించినంత సులభతరముకాక పోయినది.

చంద్రిగుత్తి నుండి బయటపడిన ఆ తల్లీకూతుళ్ళు ముమ్మయనాయకుని చేతికి పట్టుబడగానే తమ కథ ముగిసినదని భావించినారు. కాని, అదృష్టవశమున పద్మలాదేవి సామ్రాట్టుల సాయముతో ఆ హంతకుల

చేతినుండి తప్పించుకొనినది. పొన్నలాదేవి మాత్రము వారికంత సులభముగా లభించలేదు.

ఆమె పల్లకీని మోయుచున్న బోయాలు వేరొక మార్గమునబడి బోలెయ దుర్గమునకు నడువసాగినారు. నిర్మానుష్యమైన ఆ యరణ్యములో వారి దారిని గుర్తించుట కష్టతరమైనది. అయిననూ భగవంతునిపై భారముమోపి, లక్కనామాత్యుడు తన యనుచరులతో వారు వెళ్ళిన మార్గము నన్వేషించుచూ బయలుదేరినాడు.

అతనిని వెన్నంటి వచ్చిన అశ్వక దళనాయకుడు, అమాత్యుల వద్దకు వచ్చి—

“ప్రభూ : చంద్రగుత్తినుండి బోలెయ దుర్గమునకు రెండు మార్గములున్నవి. ఒకటి సమీపముగా నున్నది; ఇంకొకటి దూరముగా నున్నది. ౧. సమీపపుదారి కొండలు, గుట్టలు నడుమనున్నది. అది నిర్మానుష్యమగు దుర్గమ కానన ప్రదేశమును దాటి వెళ్ళును. ఈ దారియందే పొన్నలాదేవి నా ఘాతుకులు బోలెయ దుర్గమునకు తీసుకొని వెళ్ళుచుందురు. ఆరిత్యము చేయక మన మీ దారి ననుసరించు టుత్తమము” అని సలహా నిచ్చినాడు.

లక్కనామాత్యుల కీ సలహా ఉత్తమమైనదిగా తోచినది. వెంటనే వారు రాజబాటను విడచి కొండలు, గుట్టల నడుమ వెళ్ళు దుర్గమారణ్య మార్గములో తమ గుట్టములను ముందుకు నడపినారు. ఈ మార్గము వెంటి వారు చాల దూరము ప్రయాణించి, ఒక గ్రామమును చేరినారు.

ఆ గ్రామవాసులను విచారించగా, నా మునుపటిరోజు ఆ మార్గముగా ఒక పల్లకీ వెళ్ళినదనియూ, దానిని పదిమంది యోధులు వెన్నంటి వెళ్ళుచుండిరనిమూ తెలిసినది. ఆ పల్లకీయే పొన్నలాదేవి నెత్తుకొని పోవుచున్నదై యుండునని, చతురుడైన లక్కనామాత్యుడు గ్రహించినాడు. వారచ్చట చాలసేపు నిలువక తమ ప్రయాణమును మరల ముందుకు సాగించినారు.

ఈ విధముగా ప్రయాణించుచుండగా, మార్గమధ్యమున వారికి

వీరననాయకుడు పొన్నలాదేవి నన్వేషించుటకై బంపిన భటుల గుంపు ఎదురైంది. వారి నీ విషయమై విచారించగా తమకే పల్లకియునూ ఎదురు పడలేదని తెలియజేసినారు. ఆ మాటవిని లక్కనామాత్యునికి కలిగిన నిరాశ యింతింతనరానిది.

వాస్తవాంశ మేమనగా, వీరననాయకుడు పంపిన గుంపున కెదురుగా ముమ్మయనాయకుని భటులు వచ్చుచున్నారు. మధ్యాహ్న మగుటచే వారు పల్లకి నెచ్చటనైనా ఒక నీరుగల ప్రదేశములో దింపి, అచ్చట తమ భోజన పానీయములను ముగించుకొని తర్వాత ప్రయాణము సాగించ వచ్చునని, సమీపములోనున్న మడుగువద్ద నిలచినారు.

వారచ్చటికి వచ్చునంతలో సైనికులు మాటలాడుకొను శబ్దమును గుఱపు దెక్కల ద్వనియును వినబడి దిగ్భ్రాంతులైనారు. పల్లకిలోనున్న పొన్నలాదేవి యిది చూచి రక్షింపుడని అరచినది. ఆమె కేకలతో తమ జాడ శత్రువులకు తెలిసి, తామెల్లరూ వారికి పట్టుబడవచ్చునని భీతిని నారు. ఆ దశనాయకు డామె నోరు మూయించుట కెంతయో ప్రయత్నించినాడు. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. అతనికి మరేమి చేయుట కునూ తోచక, తనవద్దనున్న కొయ్యతో బలముగా ఆమె తలపై మోది వాడు. ఆ దెబ్బకు తలనుండి రక్తము స్రవించుచుండగా ఆమె స్మృతి కోల్పోయినది. అతడు మెల్లగా ఆమెను పల్లకిలో పరుండబెట్టినాడు.

ఇదంతయూ క్షణకాలములో జరిగిపోయినది. ఖురపుటద్వని చాలా సమీపమున వినబడసాగినది. తమను వెన్నంటి వచ్చుచున్న సైనికులు తమకంటెనూ ఎక్కువ సంఖ్యలో నున్నారని గ్రహించిన ముమ్మయనాయకుని భటులు తాము ఇక అచ్చట ఆలసించిన అపాయమని గ్రహించి, పల్లకిని నది ప్రక్కన పారవేసి, పారిపోయినారు. కొంతసేపు ఎచ్చటనో దాగివుండి, తర్వాత తీసుకొని వెళ్ళుటకయి వచ్చి చూడగా పల్లకిలోనుండిన పొన్నలాదేవి కనుమరుగైనది. వీరన నాయకుని సైనికులొకమేను తీసుకొని వెళ్ళియుండవచ్చునని భావించి, ఆ ధూర్తులు జరిగిన సంగతి తమ నాయకునికి తెల్పుటకయి బోలెయ దుర్గము దారి బట్టినారు.

జరిగిన విషయ మేమనగా, వారలు వెళ్ళగానే యిటు జానశూన్యం
రాలె పల్లకిలో పడియుండిన పొన్నలాదేవికి స్పృహ వచ్చినది. ఆమె
తానున్న పల్లకినుండి బయట పడుటకెంతయో యత్నించినది, కాని
సాధ్యము కాకపోయినది. ఆమె కాలు చేతుల నా నీచులు బలముగా
బంధించి వేసినారు. అతి ప్రయత్నముమీద నోటితో కట్లను విప్పకొని
నది. అనంతర మొక క్షణమైననూ అచ్చట నిలువక పారిపోయినది.

ఆమెకు తా నెచ్చట నున్నదీ, ఏమి చేయుచున్నదీ తెలియదు.
పిచ్చిదానివలె పరుగిడ సాగినది. ఆ విధముగా నదివెంబడి చాలదూరము
పరుగిడి, చివరకు శక్తి గుండి, అలసటజెంది నదియొడ్డున స్పృహ
గోల్పోయి పడిపోయినది.

ఈ స్థితిలో ఆమె ఆ విధముగా ఎంతసేపు గడిపినదో నామెకే
తెలియదు. స్పృహ వచ్చునప్పటి కొక వృద్ధ బ్రాహ్మణ దంపతులు తన
కుపచర్యలు చేయుచుండుట తెలుసుకొనినది. వారి చిన్న పిల్లవాడు
అందోళనగా ఆమెను చూచుచూ విలబడినాడు.

ఆమె కిదియంతయును ఆశ్చర్యమును కలిగించినది. తా నెవరు ?
తా నచ్చటి కెందులకు వచ్చినది ? తన కుపచర్యలు చేయుచున్న ఆ
కరుణామూర్తు లెవరు? అను విషయము లేమియునూ ఆమెకు బోధ
పడలేదు. ఆశ్చర్య పూరితములైన నయనములతో మౌనముగా నామె తన
కుపచర్యలు చేయుచున్న దంపతుల ముఖ మవలోకించినది. ఆమెకు
స్పృహ కలుగుట జూచి ఆ వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు ప్రశ్నించినాడు :

“తల్లీ : నీ వెవరు? ఇచ్చటికెట్లు వచ్చితివి? ఈ నిర్జీనారణ్యములో
గాయపడి పడియుండుటకు కారణమేమి ? నిన్న స్థితికి దెచ్చిన నీచు
లెవరు?”

ఈ మాట లామెకు వినబడినవో లేదో_ఆమె ఏమియును బదులు
పలుకక, గాజువంటి తన నిర్జీవములైన కనులతో చూడసాగినది.

“నీ వెవరు కుమారీ : నీ పేరెయ్యది ? నీ ఊరెయ్యది ?” అని
మరల నా వృద్ధ బ్రాహ్మణుని పత్ని యడిగినది.

ఆ మాటలకు కూడా నామె జవాబు చెప్పక, విగ్రహమువలె అట్టే పడుకొని యుండసాగినది. ఆమెకు ఉచ్చాస నిశ్వాసములు సరిగనే యున్నవి. కాని యామె మనుషులను గురించునట్టి సితిలో లేదు. తలకు తగిలిన దెబ్బవలన నామె స్మృతి శక్తి పూర్తిగా గోల్పోయినది. తనను గురించి ఎంత యాలోచించిననూ ఆమె కేమియును దోషక పోయినది. ఏమి చెప్పుటకును నోరుకూడ వచ్చుటలేదు. తా నీ లోకపు వ్యక్తిని కాదను నట్టామె. మౌనముగా వారిని తిలకించ సాగినది.

ఆ వృద్ధ దంపతుల కా చిన్నదాని విషయమై ఏమియును తెలియ పోవుట వ్యథను కలిగించినది. ఆమె ఎవరు? ఆమె తలిదండ్రు లెవరు? ఎవరివలన ఆమె కీ దుర్గతి పొందెనది? మొదలగు విషయములను తెలుసుకొన వలయునని వారికి కుతూహలముగా నున్ననూ, ఆ సంగతులను దెలుపుటకు పొన్నలాదేవి సమర్థురాలు గాలేక పోయినది. ఆమె నచ్చటనే విడచి వెళ్ళుటయా? లేక తమవెంట లోడ్కొని వెళ్ళుటయా అని కొంతసేపాలోచించి, వారు చివరకు ఆ చిన్నదాని నెవరైనను తమ బిడయని గుర్తించి అడిగినచో వారి కప్పగించ వచ్చునని తీర్మానించి, తమతో తీసుకొని వెళ్ళినారు. ముమ్మయనాయకుని సైనికు లామెకొరకయి మరల వచ్చి చూడగా నామె వారి కచ్చట కనబడలేదు. అప్పటికే ఆమె చాల దూరము వెళ్ళిపోయినది.

ఆ వృద్ధ దంపతులు ఉడిపికి వెళ్ళియుండిన యాత్రికులు. వారు తమ క్షేత్ర యాత్రను సుగమముగా సాగించుకొని, స్వగ్రామమునకు తిరిగి వచ్చుచున్నారు. వారి యూరు ముఖవాయి — ముళబాగలు — మండలమునకు చేరిన చంద్రపురమును అగ్రహారము. అచ్చట వారు వెంకట రమణస్వామి దేవాలయమునకు అచ్చకుబాగునుండి, కాలమును సుఖముగా గడుపువారు.

ఆ బ్రాహ్మణుని పేరు ముకుందపెద్ద. అతడు విద్వాంసుడూ, దైవభక్తి గలవాడూ నగు భూసురశ్రేష్ఠుడు. తన సదాచార, సద్వర్తనలచే ఊరిలోని వారందరి ప్రీత్యాదరములకు పాత్రుడైనాడు. సుశ్రోత్రియుడూ, పౌరాణికుడూ నగుటచే చుట్టుపట్ల గ్రామములో కూడా గౌరవా

న్వితమై నాడు. అతనికి సంస్కృతము, తెలుగు, కన్నడము మొదలగు భాషలపై నధికారము గలదు. అందరును అతనిని 'ముకుందపెద్ద' యని పిలుచువారు. పెద్ద — పెద్దవారు — యనున దతని పేరునందలి యొక భాగమే యైనది. అది యితనికి ప్రజాసామాన్య లిచ్చిన దిరుదు.

చిరకాలముగా అతనికి తమ ఆరాధ్య దైవమైన ఉడిపి శ్రీకృష్ణ భగవానుని దర్శనము చేసుకోవలయునను ఆశగలదు. మర్త్యుడై జనించిన తరువాత ఉడిపి శ్రీకృష్ణుని దర్శించనిచో సార్థకమేమి గలదని అతని పత్ని యనుచుండెడిది. ఈనాడు — రేపు అని ఈ విధముగా వారు గడచిన పది సంవత్సరములుగా తమ ఉడిపి ప్రయాణమును వాయిదా వేయుచూ వచ్చినారు. ఈ కాల వ్యవధిలో యెప్పుడును వారి కా క్షేత్ర యాత్ర యోగము కలుగలేదు. కాని ఈ పర్యాయము ముగువాయి నగర మందలి వైష్ణవ భక్తులనేకులు ఉడిపికి వెళ్ళునున్న సంగతి విని, దైర్యము చేసి ఆ దంపతు లిరువురూ బయలుదేరినారు.

ఆనాడు వారు తమ యాత్రనుండి వెనుదిరిగి వచ్చుచుండగా, ధర్మ కర్మ సంయోగమనునట్లుగా పొన్నలాదేవి వారికి లభించినది. అడవిద్దలు లేని యా దంపతు లామెను భగవంతుడే తమకు ప్రసాదించినేమోయని భావించి, ఆమెను తమవెంట తమ స్వగ్రామమునకు తీసుకొని వచ్చినారు స్వగ్రామమునకు తిరిగి వచ్చునపుడొక రోజు వారు మాధవశర్మ యను నతని కతిథులై అతని యింటనుండి నందువలన, పొన్నలాదేవి విషయమై అతనికి అల్ప స్వల్ప సంగతులు తెలిసినవి. తనకు తెలిసిన విషయములనే అతడు లక్కనామాత్యులకు చెప్పినాడు.

మాధవశర్మ చెప్పిన వివరముల నాధారము చేసుకొని ముకుంద పెద్ద రక్షించిన బాలికయే పొన్నలాదేవియై యుండవచ్చునని లక్కనామాత్యు డనుకొన్నాడు. కాని ఆ విషయమై అతనికెక్కువ వివరములు తెలియలేదు. ఏమైననూ కానీ, ముకుందపెద్దను వెదకికొని తాను ముగు వాయికి వెళ్ళినచో, అచ్చట తన సహోదరుడగు మాదన (మాదన్న) దండనాయకుని వలన అన్ని విషయములనూ తెలుసుకొనవచ్చునని యూహించి, తడవుచేయక వెంటనే అతడు ముగువాయికి పయనమైనాడు.

లక్కనామాత్యుల నిరీక్ష వ్యర్థము కాలేదు. ముఖవాయికి వచ్చిన తరువాత అతనికి తనకు కావలసిన విషయ సంగ్రహణము చేసికొను టెక్కువ కఠినతరము కాలేదు.

ముఖవాయి ప్రాంత్యమును పరిపాలించుచున్న మాదన దండ నాయకుడు లక్కనామాత్యుల చిన్నతమ్ముడు. సింగన, లక్కన, జక్కన, మాదన దండనాయకులు ప్రాచీన గాజకుటుంబములలో నొకటియగు హొయినల వంశమునకు సంబంధించినవారు. వారు విష్ణువర్ధనుని గోత్ర జులు. వారి తండ్రి హెగ్గడదేవుడు, తల్లి ఓబాంబ. వీరికి జనించిన యీ నల్వరు సోదరులు స్వశక్తి-సామర్థ్యములతో కొంతకొంతగా వున్నతి లోనికి వచ్చినవారు.

అందరికంటెనూ పెద్దవాడగు సింగన నాయకుడు సైన్యములో నున్నతాధికారిగా నున్నాడు. లక్కనామాత్యుడు వైదిక విద్యలో పరిణ తుడై, సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటములలో మహాపండితుడూ, కవియూనైన వాడు. పరమ శివభక్తుడు. అతడు తన గురువగు చంద్రభూషణ క్రియా శక్తి దేవుల సలహా మేరకు 'శివతత్త్వ చింతామణి' యను గ్రంథమును రచించినాడు. అతని ప్రజ్ఞకు మెచ్చి సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయ అతనికి ముఖవాయి రాజ్యమును యిచ్చి ఏలుకొమ్మనెను. అతని ప్రతినిధిగా యిప్పు డా రాజ్యము నతని సోదరుడగు మాదన దండనాయకుడు పాలించుచున్నాడు. ఆ రాజ్యమునకు తేకలునాడు, రాజగంభీర దుర్గమూ అనునవి కూడా చేరియున్నవి.

లక్కనామాత్యునికి 'దక్షిణ సముద్రాధిపతి' యను బిరుదుకూడ నున్నది. అతడు మహా శివభక్తుడగుటచే, విరూపాక్ష పురములో నొక ప్రసన్న విరూపాక్ష దేవాలయమును కట్టించినాడు.

చిరకాలముగా లక్కనామాత్యునికి తన రాజ్యమునకు వచ్చుట కవకాశము లభింపలేదు. ఇప్పుడు పొన్నలాదేవిని గురించి అతడు ముఖ వాయికి రావలసివచ్చినది.

ఏ విషయమూ దెలుపక హఠాత్తుగా వచ్చిన అన్నగారగు లక్క

నను జూచి మాదనకు ఆశ్చర్యమైనది. లక్కన జరిగిన విషయములను దెలిపిన పిమ్మట అతడు తన సమాధానపు నిట్టూర్పు విడచినాడు.

సోదరుని సాయముతో లక్కనామాత్యునికి ముకుందపెద్ద నివసించు అగ్రహారమును వెతకుటంత కష్టతరము కాలేదు.

గూఢచారుల సాయముతో అతడు ముకుందపెద్ద నివాసస్థలమైన అగ్రహారమును బరిశోధించి, ఆలస్య మొనరించక తానే చద్మవేష ధరియై చంద్రపురమునకు వెళ్ళినాడు.

అతను సామాన్యుడగు జంగమయ్య వేషములో నున్నాడు. ఆ వేషములో అతని నెవరునూ గుర్తించలేకపోయినారు.

ముకుందపెద్ద కొరకై వచ్చునప్పటి కతడు యింట లేకుండెను. విచారించగా అతడు ప్రక్క గ్రామమున కేదియో పనిమీద వెళ్ళినాడనీ, సాయంకాలమునకు తిరిగి రాగలదనియూ నాతని భార్య చెప్పినది.

అతడు వచ్చునంతవరకునూ ఊరక యింట గూర్చుని చేయున దేమున్నదని లక్కనామాత్యుడు గ్రామము నొక పర్యాయము చుట్టి వచ్చినాడు.

దారిలో నొక యాగంతుకు దతనిని జూచి “తా మీ యూరికి కొత్తగా నున్నట్టు దోచుచున్నది. తమ రెవరిని కలుసుకొనవలయును?” అనినాడు.

“నేను ముకుందపెద్ద యను వారింటికి వచ్చియున్నాను”

“అతడు తోడ్కొని వచ్చి యున్న ఆ పిల్ల విషయమును గురించియే కదా ?” ఆగంతుకుడు నిర్బంధపెట్టుచున్న ఛోరణిలో అడిగినాడు.

“ఏమీ, ముకుందపెద్దగారు పిల్లను దోడ్కొని వచ్చియున్నారా?”

“ఔను. అతడు యాత్రకని వెళ్ళియుండెను కదా : తిరిగి వచ్చునపుడొక యూరిలో నిలచినాడట. అచ్చట తన కుపచర్యలు చేసిన ఒక పిల్లను చూచి, జాలిగొని యామెను గొనివచ్చినాడు”

“నూ కివేమియునూ దెలియవు. మేము దారిన బోవువారము. వారు విద్వాంసులని విని, వారి దర్శనము చేసుకొని వెళ్ళుటకై వచ్చినాము”

“మీరా మూగిపిల్లకు తండ్రియో-లేక సంబంధ బాంధవ్యము గలవారో అయి యుందురనుకొన్నాను”

“ఆ పిల్ల మూగదా ?”

“ఔను. ఆ చిన్నది మాట్లాడుటను గ్రామములో నెవరునూ చూచి యుండలేదు. ఆమె యొక పిచ్చిపిల్ల. కాని చూచుటకు దంతపు బొమ్మ వలె నున్నది. ఇంకనూ వివామాములేదు. ఆమెను చేబట్టు వా డదృష్ట వంతుడు”

ఈ మాటలు విని లక్కనామాత్యునికి కురూహలము రెచ్చినది. ముకుందపెద్ద రాకమునుపే ఆమెనొక పర్యాయము చూచి-సాధ్యమైనచో నామె వృత్తాంతముకూడా తెలుసుకొనవలయు ననుకొన్నాడు.

అతడు మరల యింటికి వచ్చుటచే ముకుందపెద్ద భార్య యతనిని భోజనమునకు బిలిచినది.

“నా భోజనమైనది తల్లీ ! ఇప్పుడా తొందరేమియునూ లేదు. పండితు లెప్పుడు రాగలరు ?”

“ఏమి, వారిని శీఘ్రముగా చూడవలసి యున్నదా ?”

“ఔను !”

“వారివలన నేమి కావలసియున్నది ?”

“తల్లీ ! మీ రన్యథా భావింపకుడు. మీయింటనున్న చిన్నదాని విషయమును నేను తెలియగోరుచున్నాను. ఆమె ఎవరు ? మీ కెచ్చట దొరికినది ? దయయుంచి తెలుపుడు”

ఈ మాటలు విని ఆమె ఔడుగరచుకొనినది.

“మీ కా వివరము లెందుకు?” అని ప్రశ్నించిినది.

“ఆమెను నేను చూడవలయును. మా మూగిపిల్ల ఒకతె కొలది దినముల క్రిందట యీ మలెయరాజ్యమునందే దారబోయినది. ఆమెను వెదకుచూ నేను తిరుగుచున్నాను. మీ యింటనున్న చిన్నదే మా అమ్మలయై యుండవచ్చునని ఎవరో చెప్పగా- చూడవచ్చినాను.”

“మీ అమ్మాయి పేరేమి?”

“పొన్నలాదేవి !”

ఈ పేరు వినగానే ముకుందపెద్ద భార్య ముఖము ముడుచుకొని నది. ఆమె వణకుచున్న కంఠస్వరముతో అనినది:

“తమరు సాయంకాలము వరకును వేచియున్నచో మా వారు రాగలరు. వారిని కలసి మీరన్ని విషయములనూ మాట్లాడుకొనవచ్చును.”

అని యామె వంటయింటిలోనికి వెళ్ళిపోయినది.

సాయంకాల మగునప్పటి కొక పెద్ద మాట మోసుకొని, ముకుంద పెద్ద యింటికి వచ్చినాడు. అతని భార్య లక్కనామాత్యులను పరిచయము జేసినది. ఎందుకో, అతనికి పరిచయము నంతోషమును కలిగించలేదు. ఇది గ్రహించి లక్కనామాత్యుడు :

“స్వామీ, పండితులుగారూ : మా మాట నొకదానిని సావధాన చిత్తులరై విని, సమాధాన మివ్వగలరు. మేము రాచకొర్యార్థమై వచ్చిన వారము. అయినను మా గృహకృత్యమును విన్నవించుకొనవలసియే యున్నది.”

“ఏమది, స్పష్టముగా జెప్పుడు.”

“మీరు దోడ్కొని వచ్చిన ఈ చిన్నది మాచంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవుని సోదరి కుమార్తె పొన్నలాదేవి. బోలెయ దుర్గము ముమ్మయ నాయకు డామెను బలాత్కారముగా అపహరించినాడు. అదృష్టవశమున అతనిదేతినుండి తప్పించుకొని, ఆమె మీ వద్ద ఆశ్రయము పొంది యున్నది.”

“ఏమీ, ఆమె చంద్రగుత్తి రాజు కుమార్తెయా?”

“ఔను!”

“మీరెవరో మేము తెలుసుకొనవచ్చునా ?”

“మీవద్ద దాపరిక మెందుకు? — నేను లక్కనామాత్యుడను. మీ మాండలిక ప్రభువుకు అనుగారిని. విజయనగర సామ్రాట్టుల పాదసేవకు డను”

ఈ మాటవిని ముకుందపెద్ద వరుగునవచ్చి లక్కనామాత్యుల పాదములమీద పడినాడు.

“ప్రభూ : నావలన అపచారము జరిగియుండినచో క్షమించ వలయును” అని వేడుకొన్నాడు.

అనంతర మతడు తనకు పొన్నలాదేవి లభించిన కథను సవివరముగా తెలియజేసినాడు.

“ఈ అల్పకార్యమునకై తా మిచ్చటికి వచ్చుటయా? పాదసేవకు నకు లేఖ పంపి యున్నచో, నేనే పొన్నలాదేవిని కోడ్కొని వచ్చి అప్పగించెడు వాడను” అని సవినయముగా విన్నవించుకొనినాడు.

అమాత్యులకు పొన్నలయొక్క దురంతోదంతము విని కను లశ్రుహరితములైనవి. ఆమె మాటలు రాని మూగదని తెలియగా మోద ఘేదము లేకకాలములో జనించినవి.

“ఏమీ, ఆమెకు మాటలు రావేమి?”

“వచ్చును. కాని ఆమెకు ఏదియో అపఘాతమైనది. స్మృతియే లేదు. తనపేరు, తల్లిదండ్రు లెవరు అను స్మరణ యిసుమంత యైనను లేదు. మన దురదృష్టమున కామె మూగదానివలె నున్నది”

అని ముకుందపెద్ద విషాదముగా ననినాడు.

అటుపిమ్మట వారు మిత్రులవలె గూర్చుని, అనేక విషయము లను ఆత్మీయముగా చర్చించుకొనినారు. దుష్టుడగు ముమ్మయనాయకుని వలన చంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవునికి, అతని సోదరి పద్మలదేవికి, ఆమెకుమార్తె యగు పొన్నలాదేవికి సంభవించిన దుస్థితిని దలచుకొని దుఃఖించినారు.

“పండితులూ : మీ రీ పొన్నలాదేవిని రక్షించకుండినచో, నామె మాచేతికి మరల లభ్యమై యుండెడిది కాదు. మీరు చేసిన సాయమునకు మే మాజన్మాంతమూ కృతజ్ఞులముగా నుందుము” అనినాడు లక్కనామాత్యుడు.

“అమాత్యులుగారూ : మేము చేసినది మాత్ర మే మున్నది ?

ఆవదలో నున్న నొక ఆడబిడ్డను చూచి, అనుకింపము గలిగి తోడ్కొని వచ్చి ఆశ్రయమిచ్చినాము. దీనిలో మే మొనరించినది—మనుష్య మాత్రిడు యింకొకరికి చేయునట్టి సాయమును చేసినాము. అంతియే ! అంతకంటెనూ ఏ గొప్పయును దీనిలో లేదు” ముకుందపెద్ద అనినాడు.

“అదికాదు పండితులూ, మీ రా చిన్నదాని కాశ్రయ మిచ్చి లో కాపవాదమునకు గురియైశారు. ప్రజలనోట బడినారు. ఈ దృష్టినిబట్టి చూచిన మీరు చేసిన సాయము గొప్పది.”

“అమాత్యులూ ! లోకములో సుజన దుర్జను లుభయులూ నున్నారు. లేనిచో నిది మర్త్యలోకముగా తోపదు—దేవలోకము కాగ లదు. మనము ప్రాప్తించికులమైన తరువాత దూషణ—భూషణలు తప్పవు. వాటికి మనము విచలితులముకాక, శాంతచిత్తముతో మన పాలిటి కర్తవ్యమును మనము నిర్వహించవలయును.”

“ఔను, ఈ విషయమును నున పూర్వలెందరో చెప్పియున్నారు: ‘పుడమిలో జన్మించిన పిమ్మట దూషణ—భూషణలు జరిగినపుడు, కోప వడక శాంతమును వహించవలయును’ అని. కాని యిది ఆచరించిచూపు టకు కూడా ధైర్య మవసరము !”

“అమాత్యులూ ! మేము పొన్నలాదేవి కాశ్రయ మివ్వ నిశ్చ యించినపు డామె ఎవరు ? ఆమె పేరేయది ? యను విషయములేమి యును మాకు తెలియలేదు. ఆడబిడ్డలు లేనందువలన దైవమిచ్చిన బిడ్డ యని ఆమెను పరిగ్రహించినాము. లోకాపవాదమునకు భీతిల్లకయింతవర కునూ ఆమెను కన్నబిడ్డవలెనే పోషించుచూ వచ్చినాము. ఈ ఘడియ నుండి ఆమె మా బిడ్డకాదు. మీ బిడ్డ” అని గద్గదకంఠముతో పలికినాడు ముకుందపెద్ద.

ఇంత స్వల్పకాలములోనే వారి కంతటి యాత్మీయత ఏర్పడుటను జూచి లక్కనామాత్యుని కాశ్చర్యమైనది “పండితులూ! మీ రీ విషయమై చింతించకుడు. సామ్రాట్టులు పొన్నలాదేవి రక్షణ భారమును తమపై వేసుకొన్నారు. వా రా తల్లి కూతుండ్రీ కాశ్రయమిచ్చినారు. ఇప్పుడు

మీరు వా ప్రశ్నకొక జవాబు చెప్పవలయును. పొన్నలాదేవి మూగియవి ప్రజలనుకొనగా విన్నాను. ఆమెకు మాటలు రావేమి : ఆమె స్మృతి హీనయైనదా : దయయుంచి తెలుపుడు !”

“అమాత్యులూ : మీవద్ద నంకోచపడు చెందులకు : పొన్నలకు తానెవరైనదీ, తన పేరేమి, తన తలిదండ్రులెవరు అనున దొక్కటి యునూ తెలియదు. తన గడచిన జీవితము నందలి ఘటనలుకూడ జ్ఞాపకమునకు వచ్చుటలేదు. మే మామెను ‘పొన్న’ యని పిలిచెడివారము— ఆమె శరీరకాంతిని జూచి, కావి, చివర కామె నిజముగనే పొన్నలాదేవి యైనది” అని నవ్వినాడు.

“ఆమె యీ విధముగా ఎందులకైనది ?”

“ఆ విషయము మాకు తెలియదు అమాత్యులూ : ఆమెను మేము చూచినపుడు తలమీద పెద్ద దెబ్బతగిలి, ఆ గాయమునుండి రక్తము ప్రవహించుచుండినది. బహుశః నీచులెవరో ఆమెకా దుస్థితిని గలిగించి యుండవచ్చును. ఆ దెబ్బకు స్మృతి గోల్పోయి ఆమె పడియుండినది. మే మామెను తోడ్కొని వచ్చి ఔషధోపచారములు చేసినాము. కావి గాయము వాసియైననూ ఆమె మనుష్యులను గురించునట్టి స్థితికి రాలేక పోయినది. తన గతజీవనముయొక్క స్మృతి యేమాత్రమునూ ఆమెకు కలుగలేదు. అందుచే మే మామెను గురించి ఏ విషయము తెలుసుకొనుటకునూ అసమర్థులమైనాము. ఆమె చంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవుని కుమార్తెనుని తెలిసియుండిన తోడ్కొని వచ్చెడివారము కాము-సామ్రాట్టుల కప్పగించి వచ్చియుందుము”

“మీ రామెను దోడ్కొని వచ్చుట మేలైనది పండితులూ : ఆ విషన్నావస్థ యందామె అన్యులపాలై యుండినచో నామె జీవితము నాశనమై యుండెడిది. మీ రాశ్రయమిచ్చి పోషించి, పునర్జన్మ దాతలైనారు. మీ సేవను మేము మరువలేము,” అనిచెప్పి, పొన్నలాదేవిని బిలిపించి యామె ముఖమవలోకించినాడు.

“అమ్మా, పొన్నలా !” అని గద్గదికముగా యనినాడు. ఆమె

లక్కనామాత్యులను బీతిగొలుపుచున్న నేత్రములతో చూచినది. కాని ఏమియునూ మాటాడలేదు.

“పొన్నా, వీరు లక్కనామాత్యులు. సామ్రాజ్యమునకు మహా ప్రధానులు - దండనాయకులు. నిన్ను మీ తల్లివద్దకు తీసుకొని వెళ్ళుటకై వచ్చియున్నారు. వారికి నమస్కరించు తల్లీ!” అని చెప్పినాడు ముకుందపెద్ద.

ఈ మాటకు జవాబుగా ఆమె మౌనముగా క్షణకాలము లక్కనామాత్యుల ముఖమును చూచి, తరువాత శిలాబాల వలె నిలబడినది.

“అమ్మా, నిన్ను మీ తల్లి చెంతకు తోడ్కొని పోవుటకై వచ్చియున్నాను,” లక్కనామాత్యు లనినారు.

ఈ మాటలు వినబడని దానివలె, ఆమె బొమ్మవలె అట్లే నిలబడినది. అమాత్యుల మాట ఏ పరీణామమునూ కలిగించలేదు - వారికి చాల నిరాశయైనది.

“అమాత్యలూ, పొన్నలాదేవి ప్రవర్తనకు మీరు విసుగు జెందకుడు, ఆమెకు తా నెవరు ? తన తల్లి ఎవరు ? అను విషయము తెలియదు. తెలిసియుండినచో సంతోషముగా మీవెంట వచ్చేడిది” అన్నాడు ముకుందపెద్ద.

“అమ్మాయీ, నావెంట వచ్చెదవా ? మీ తల్లి వద్దకు తోడ్కొని వెళ్ళెదను !” అని మరల యడిగినాడు లక్కనామాత్యుడు.

పొన్నల కామాట అర్థమైనది. రానని తల యాదించినది.

“ఎందులకు రాననెదవు ?”

ఆమాట కామె ఏదియో చెప్పబోయినది. కాని, మాటలు వెలువడక, కన్నీళ్ళు కార్చుచూ ముకుందపెద్ద పాదముల మీద పడి, అతని కాళ్ళను వదలక పట్టుకొనినది.

“బహుశః మిమ్ములను వదలి ఆమె ఎచ్చటికి వెళ్ళుటకునూ యిష్టపడునట్లు లేదని తెలియుచున్నది పండితులూ ! మీ నుండి బలవంతముగా నామెను తోడ్కొనిపోయిన, గోవత్సమును గోవునుండి వేరు చేసినట్లు కాగలదు. అట్లు చేయుటచే ఎవరికినీ మేలు కలుగదు. కాబట్టి,

తమరు నా కోరికను మన్నించి, వావెంట సామ్రాట్టుల వద్దకు రావలయును" అని దైన్యముగా పార్శ్వించినాడు.

గత్యంతరములేక, పొన్నలాదేవి కొరకై ముకుందపెద్ద లక్కనామాత్యులతో అరగసీమకు వెళ్ళుట కొప్పుకొనినాడు.

"కాని, అమాత్యులూ ! ఒక షరతు మీద వచ్చెదను. నన్ను మీరు సామ్రాట్టుల వద్ద నిలుపుకొనుటకు వత్తిడి చేయరాదు."

"ఎందులకు పండితులూ !"

"నే నెచ్చట ? సామ్రాట్టు లెచ్చట ?"

"పండితులూ ! మా సార్వభౌములు విద్వాంసులు. పైగా విద్వజ్జన పక్షపాతులు. మీరు పొన్నలాదేవిని ఆపదలో కాపాడి పోషించుట, మీ విద్వత్తు, సౌజన్యములను జూచి, సామ్రాట్టులు మిమ్ములను తన యాస్థాన మందలి విద్వన్మణులలో నొక్కనినిగా నియమించుకొని, మీకు కృతజ్ఞత లర్పించవచ్చును. అందులకు సిద్ధముగనే మీరు బయలుదేరి అరగసీమకు రావలసినదని నా వేడికోలు !"

"అమాత్యులూ ! సార్వభౌముల విద్యాపక్షపాతమును పలువురి నోట నేను కూడ వినియున్నాను. తమవంటి విద్వాంసులూ, ప్రభుభక్తి పరాయణులూ వెంట నుండగా, సామ్రాట్టులు విద్వజ్జన పక్షపాతులగుట ఆశ్చర్యము కానేరదు. కాని నే నెచ్చట ? — సామ్రాట్టుల ఆస్థాన మెచ్చట ? మహాప్రభువు లొకవేళ యీ గౌరవమును నా కొనగిననూ దానిని పొందగల అర్హత నాకులేదు —"

"తమరు 'పెద్ద' యనగా, గొప్పవారను గౌరవమును ప్రజల నుండి బడసియున్నారు. కాబట్టి, మాకు కూడ మీరు పెద్దవారే. మీవంటి సజ్జనులనూ, విద్వాంసులనూ మిత్రులుగా పొందుచున్న మేము, భాగ్యవంతుల మనియే అనుకొనవలయును. మీరు మాకు మిత్రులై, పొన్నలాదేవికి పెంపుడు తండ్రియై మాతో నుండుడు" అని బలవంతము చేసిన పిమ్మట అతడు లక్కనామాత్యుని వెంట అరగసీమకు వెళ్ళుట కొడంబడినాడు.

ఆ నిశ్చయము మేరకు ముకుందపెద్ద, అతని భార్య, పొన్నలా దేవిని తోడ్కొని లక్కనామాత్యుల వెంబ అరగసీమకు వచ్చినారు.

ఈ వారవిని ప్రార్థదేవరాయలు :

“అమాత్యులూ ! మీరీ విషయమును మునుపే ఎందులకు చెప్పక పోయితిరి? పొన్నలాదేవిని రక్షించిన ఆ మహాత్ము లెచ్చట ? వారిని చూడవలయునని నాకు చాలక్ష్మకుతూహలముగా నున్నది” అని ప్రార్థదేవరాయ లనినాడు.

లక్కనామాత్యుడు ముకుందపెద్ద దంపతులను . సామ్రాట్టుల సముఖమునకు రావించినాడు.

ఆ భూసురుడు ప్రార్థదేవరాయలకు నమస్కరించుటకు పూర్వమే ఆ భూపాలు డతని పాదములకు బ్రణమిల్లి :

“స్వామీ ! మీ విషయనుంతయు మా అమాత్యులు మాకు విన్నవించినారు. తమరు మా కొనరించిన సాయమును మేమీ జన్మలో తీర్చలేము. మీరీ రాజకుమార్తెను ఆపదలో కాపాడక యుండినచో, ఆమె మాకు లభించియుండెడిదికాదు. మీకెట్లు కృతజ్ఞత లర్పించవలయునో తెలియకయున్నది” అనినాడు.

ఇంతలో సామ్రాట్టుల చెవిలో లక్కనామాత్యు డేదియో ఊహించినాడు.

“స్వామీ ! తమ పాండిత్యమును గురించి మేము వినియున్నాము. తమరు మారుమూల అగ్రహారములో నుండినచో, తమ పాండిత్యము అడవిని బూచిన పూవుకాగలదు. అది మా యాస్థానమును — మా రాజధానిని — అలంకరించునట్లు చేయవలయు ననునదియే మా అమాత్యుల సలహా ! తమరీ సలహాకు సమ్మతించి, మా యాస్థాన విద్వాంసులలో నొక్కరై పొన్నలాదేవికి దిక్కుగా యిచ్చటనే యుండవలయునని మా ప్రార్థన !” అని చెప్పినాడు.

ఈ మాటకు ముకుందపెద్ద “మహాప్రసాదమును నేను తీరస్కరించుటలేదు ప్రభూ ! కాని, యీ గౌరవమునకు నే నర్హుడనా ?” యని ఆలోచించుచున్నాను” అన్నాడు.

“మీ రిందులకు సమ్మతించనిచో, పంపాపతి మీద ఆన” యని లక్కనామాత్యు లనగా, యిక విధిలేక, “శ్రీహరి చిత్త మెట్లున్నదో అట్లు జరుగనిమ్ము” అని, ముకుందవెద్ద సామ్రాట్టుల వద్ద నిలుచుటకు సమ్మతించినాడు.

9

జన్మాంతరము

మహారాణి పద్మలాదేవి తన కుమార్తెను గురించిన బంగారు కల లన్నియు కరగిపోయినవి. ఆమె పౌష్ణలాదేవిని తన ప్రాణమున కంటెనూ అధికముగా భావించి, ఒక అనర్ఘ్యమైన రత్నమని ఆమెను పోషించుకొని వచ్చినది. తన కుమార్తె రూప లావణ్యములను జూచి, సార్వభౌమునికి వధువు కాదగినదని యనుకొనెడిది.

అందుల కనుగుణముగానే త్రియంబకదేవు డామెను పెంచినాడు. ఆదర్శ క్షత్రియ రమణుల కుచితములగు విద్యలన్నియునూ నేర్పించినాడు. ఈ పర్యాయము అరగసీమకు రానున్న సామ్రాట్ పౌరధదేవ రాయల కామెను వధువుగా అర్పించ వలయునని అతని హృదయాంత రాశు క్కోర్కె. ఇది పద్మలాదేవికికూడా ప్రియకరముగానే యుండినది. కాని యీ ఆశాలతో పుష్పము వికసించకమునుపే లతయే వాడిపోవు నట్టి సంఘటన ఘటించినది.

ఇప్పుడు పౌష్ణలాదేవి మరల ఆమెకు లభించిననూ ఆమె మును పటి పౌష్ణలాదేవి కాకపోయినది. పౌష్ణల ప్రాణముతో నున్నది. కాని తన తల్లిని పూర్తిగా మరచిపోయినది. తన గతజీవిత స్మృతులన్నియునూ

మరచిపోయినది. తల్లిపాలిటి కామెయొక అగంతుకురాలు. నూతనవ్యక్తి యైనది. తన నాపదలో రక్షించి, కాపాడిన ముకుందపెద్ద దంపతులమీద గల ప్రీతి ఆమెకు తల్లిమీద లేకపోయినది. ఆమె పాలిటికి పద్మలాదేవి పరకీయురాలైనది.

కుమార్తె విచిత్ర ప్రవర్తనము జూచి పద్మలాదేవికి కలిగిన నిరాశ యింతింతనరానిది. ఆమె కుమార్తెను మునుపటి పొన్నలనుగా చేయుటకు తన చాతుర్యమునంతయునూ ప్రయోగించినది. వైద్యులచే చికిత్స చేయించినది. మంత్రవాదులచే రక్షణంధనము జేయించినది. మొక్కుకున్నది. కానుకలు ముడుపు గట్టినది. కాని ఏమియునూ ప్రయోజనము లేకపోయినది.

పొన్నలాదేవి తన తల్లిని గురించలేకపోయినది. తన గతకాలము జీవనమును జ్ఞప్తికి తెచ్చు స్మృతి నామె కోల్పోయినది. కుమార్తెవలె చూచుకొనుచున్న ముకుందపెద్ద దంపతు లిందుటచే నామె దుఃఖమునకు కారణము లేకపోయినది. కాని గతకాలమందలి ఋణానుబంధమునూ, స్మృతిని కోల్పోయిన ఆమెను చూచినప్పుడు, దుఃఖము పెల్లుబికి వచ్చెడిది. తాను కుమార్తెకొరకై నిర్మించిన స్వర్ణస్వప్న హర్మ్య మొక్కసారిగా నేలకూలిపోయి నట్లామెకు తోపసాగినది. ఇది ఆమెకు భరించరాని బాధయైనది.

కుమార్తె తనకు మరల లభించిన దినము పద్మలాదేవి కొక మరపురాని దుర్దినము :

ఆమె కుమార్తె క్షేమమునకై పరితపించి, చాతకపక్షివలె నిరీక్షించినది. కుమార్తెను చూడగానే ఆనాడు సంతోషమును పట్టలేక పరుగున వెళ్ళి ఆమెను కాగిలిలోనికి చేర్చుకొని, ఆనందాశ్రవులు రాల్చి తన శిబిరమునకు తోడ్కొని పోయినది. కాని ఈ ఉపచారము పొన్నలాదేవికి, యిష్టములేని వ్యక్తిని బలాత్కరించి నట్టేనని తోచినది. నిర్జీవ ప్రతిమ వలె ఆమె తల్లి ననుసరించినది.

“అమ్మా, పొన్నలా : నాతల్లి. చివరకా దుష్టుడగు రాక్షసుని బారి నుండి తప్పించుకొని బ్రతికి వచ్చితివా : నీవు మార్కెట్ల ఎంత రోదించి

చితివో : ఎంత బాధపడితివో ?" అని తల్లి వగచినది.

ఈ మాటలకు పొన్నలాదేవి బదులుపలుకలేదు. తల్లి మాటలపై నానక్తిని కనబరచలేదు.

"ఎందులకమ్మా, అట్లు చూచుచున్నావు ? నేను నీ తల్లిని — పద్మలాదేవిని. నన్నింత త్వరలోనే మరచిపోయినావా ?" అని బాధా హృదయముతో యనినది.

ఈ మాటకుకూడ పొన్నల మారు పలుకలేదు. నిర్జీవ ప్రతిమవలె విలబడినది.

ఇది జూచి తల్లికి మర్మాఘాతమైనది.

"ఎందులకు తల్లీ ! నన్ను గుర్తించలేక పోవుచున్నావా ? నేను నీ తల్లి పద్మలాదేవిని"

గుర్తు తెలియలేదని పొన్నల తల యూపినది. పద్మలాదేవికి నెత్తిపై పిడుగు వడినట్టయినది. ఆమె కన్నీరు కార్చుచూ అనినది :

"అయ్యో : నా బిడ్డకెవరో ఏమో చేసినారు. ఆమె మమ్ముల నందరనూ మరచిపోవునట్టు చేసినారు. అయ్యో దైవనూ ! మే మింత కాలము బాధపడినది చాలవని మరల మా కీ కష్టమును తీసుకొనివచ్చి పెట్టినావా?" అని యేడ్చినది.

ఈ మాట లేమియును పొన్నలాదేవి మీద పరిణామమును కలిగించలేదు.

కుమార్తెకూ తనకూ గల సంబంధము తెగిపోయినదని ఇప్పుడు పద్మలాదేవికి కూడ ఖచితమైనది. తమను తల్లి — కూతుళ్ళవలె కలుపు-మమతా బంధనపు — బాంధవ్య లత తెగిపోయినదని తెలియగనే ఆమెకు చాల వ్యధ కలిగినది.

ఆమె అప్పుడే రాజవైద్యులను రావించి, పొన్నలాదేవి పరిస్థితి వారి కెరిగించినది.

అంతయూ విని, పొన్నలాదేవిని పరీక్షించిన పిమ్మట రాజ వైద్యులు తమ యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చినారు.

“తల్లీ! ఈమె కేదియో హఠాతుగా అపఘాత మేర్పడి, మస్తిష్కమునకు దెబ్బతగిలి, స్మృతిని కలిగించెడు పౌరలు పనిచేయుట మానివేసినవి. బహుశః యీమెకు మరల తన పూర్వస్మృతి కలుగ వచ్చును. కలుగకపోవచ్చును. ఆమెకు పూర్వస్మృతి కలుగుటకు, మునుపటివలె యగుటకు, శస్త్ర చికిత్స వలన లాభములేదు—మరల ఆమె తల కేదియోనొక అపఘాత మేర్పడి, మస్తిష్కమందలి పౌరలు సరిపడిననే మాత్రము ఆమెకు పూర్వస్మృతి కలుగ గలదు. అది యీ జన్మలో జరుగుట మీ ఉభయుల అదృష్టముపై నాధార పడియున్నది. ఈ విషయమే మే మేమిచేయుటకునూ అశక్తులము”

ఈ సలహా విని, వద్దలాదేవి దిగ్భ్రమజెంది నిలబడినది. వారి సలహాను తోపిరాజుని శస్త్రచికిత్సకు గురిజేసినచో, పొన్నలాదేవికి ప్రాణాపాయ మేర్పడగలదు. అందులకనియే ఆమె తనకుమార్తె నుదుట వ్రాసిన ప్రకారము జరుగనిమ్మని ప్రయత్నము లన్నియునూ మానుకొనినది.

కాని, పొన్నలాదేవి యదృష్టము గొప్పది. ఆమె గోల్పోయిన స్మృతి మరల వచ్చి, ఆమె మునుపటివలె యగుటకు ఎక్కువకాలము పట్టలేదు. అటువంటి యపఘాతమొకటి ఎవరునూ నిరీక్షించని విధమున సంభవించినది.

ఆనాడు ప్రౌఢదేవరాయలు తాను గజవేటలో చెరబట్టిన ఏనుగుల నెటు వశపరచుకొనుచున్నారనునది చూచుటకై శిబిరమునకు సమీపములోనున్న గజశాలకు వెళ్ళినాడు. అతనికి గజశిక్షణలోమంచి యనుభవము—పాండిత్యము గలదు. అతని పర్యవేక్షణ క్రిందనే మావటీండ్ల పట్టుబడిన యేనుగులకు నాగరిక జీవనము నలవడ జేయుటకై శిక్షణ నిచ్చెడివారు. చిన్నపిల్లలకిచ్చు శిక్షణవలె, వాటికి శిక్షణ జరుగుచున్నది. కొన్ని ఏనుగులు తమ స్వాతంత్ర్యమునకు తిలాంజలి నిచ్చి, నూతన జీవన విధానమున కనుగుణముగా మారి, సుఖపడ సాగినవి. మరికొన్ని స్వాతంత్ర్యమునకై బరితపించి, పరితపించి, అన్నపానీయములను వదలినవి. అటువంటి వాటి నతి చతురతలో దారికి తీసుకొని రావలసి

యున్నది. వాటి మనసును నొప్పించక, వశపరచుకొనుట చాల కఠినతర కార్యమైనది. ఈ కార్యమునకు ప్రౌఢదేవరాయశ్చేత్యయముగా పూను కొనినాడు.

అతడు క్రొత్తగా పట్టిన ఏనుగు నొకదానికి, వశపడియున్న ఒక గజరాజముతో శిక్షణ నిచ్చు కార్యములో నిమగ్నుడైయున్నాడు. మావటి వాడు గజభాషలో ఏనుగులకు శిక్షణ నిచ్చుచున్నాడు. పెంపుడు కరులు వాటికి మార్గదర్శకములుగా నున్నవి. ప్రౌఢదేవరాయ లీ శిక్షణను జూచుచూ మైమరచి యుండగా, ఎవరో 'ప్రభూ!' అని యరచినారు.

ప్రౌఢదేవరాయరాయలు దిగ్భ్రాంతి జెంది ఆ పిలుపు వినవచ్చిన వైపు తిరిగి చూచినాడు. దూరమున ఒక మావటివాడు బిగ్గరగా అరచు కొనుచూ, పరువెత్తి వచ్చుచున్నాడు. ఏమియో జరుగరాని యన్తము జరిగిన దనున ట్టతని వదనము కళావిహీనమై యున్నది. అతడు ముక్కు పుటము లెగరవేయుచూ వచ్చి—నిలబడినాడు.

"ప్రభూ ! అపాయ మపాయము ! మొన్న పట్టుబడిన ఏనుగు లలో ఒక గజరాజము తప్పించుకొని, తన నెదిరించిన వారినందరినీ త్రొక్కి చంపుచూ వచ్చుచున్నది. అది యీవైపునకే వచ్చుచున్నది. తమ రిచ్చటినుండి వెంటనే పారిపొండు !" అని విన్నవించినాడు.

"ఆ గజరాజ మెచ్చట నున్నది ?" అని ప్రౌఢదేవరాయలు అడుగుచుండగానే శబిరములో కోలాహలము చెలరేగినది. భటులు భీతిల్లి గగ్గోలు పెట్టుచూ పారిపోసాగినారు. "ప్రభూ ! ఆ దైత్యగజము యీ వైపునకే వచ్చుచున్నది. తమరిచ్చట నుండినచో అపాయము కలుగ గలదు. దయయుంచి తాము బయటపడి, దాని బారినుండి తప్పించుకొన వేడికోలు"

అని మావటివాడు దైన్యముగా ప్రార్థించినాడు.

ఇంతలో భరమన మావటిడు కూడ పరుగునవచ్చి అన్నాడు :

"ప్రభూ ! అపాయము. ఒక గజరాజు చెరనుండి తప్పించుకొని మావటివాండ్ర మీదనూ, భటుల మీదనూ పగదీర్చుకొనుచున్నది. ఎదుట

పడిన వారిని చంపుచూ ముందుకు దూకి వచ్చుచున్నది. దానిని స్వాధీనము లోనికి తెచ్చుటకు వలనుపడలేదు. తమరు దయయుంచి యిచ్చట నుండితక్షణమే వెళ్ళిపోండు" అని మొరబెట్టుకొన్నాడు.

అంతలో పిచ్చియావేశమును పొందిన నల్లటి కొండ వంటి ఒక గజరాజము ఘీంకారము చేయుచూ, తన ఘీంకారములతో అరణ్యమును ప్రతిధ్వనింపజేయుచూ, ఎదురుపడిన వ్యక్తులనూ, వస్తువులనూ తొక్కినాశనమొనర్చుచూ వచ్చుచున్నది.

ప్రౌఢదేవరాయలు అపాయమును గ్రహించి, ఏనుగుకు కనబడక ప్రక్కకు తప్పుకొని, దాని చేతినుండి తప్పించుకొనినాడు. ఒక మావటీవానిని తన తొండముతో చుట్టి పైకెత్తి చంపుటను జూచి అతడు కనులు మూసుకొన్నాడు. ఈ విషమ పరిస్థితిలో దాని నల్ల వదలినచో, ఎక్కువ ప్రాణాపాయములు కలుగవచ్చునని భీతిల్లి, వెంటనే దానిని చంపుదని యాజ్ఞాపించినాడు.

కాని, పిచ్చి పట్టినట్టు, పైబడవచ్చుచున్న ఆ గజరాజము నెదిరించి చంపునంతటి ధైర్య మెవరికినీ లేకపోయినది. భరమన మావటీడు దానిని విగ్రహించుటకై చేసిన ప్రయత్నము లన్నియునూ వ్యర్థమై, సామ్రాట్టుల వద్దకు పరువెత్తి వచ్చినాడు. ఇప్పుడు దాని నెట్లయిననూ చంపియే తీరవలయును. లేనిచో, దాని చేతికి పట్టుబడి ఎక్కువమంది ప్రాణములను గోల్పోవలసి యుండును.

ప్రౌఢదేవరాయలా ఏనుగును సంహరించుటకెవరునూ ముందుకు రాకపోవుటను జూచి, తానే ఆ కార్యమునకు పూనుకొనినాడు. ఇదిజూచి బుక్కనయూ, భరమనయూ భీతిల్లి సామ్రాట్టులను అడ్డుకొన బ్రయత్నించినారు. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది.

ఇంతలో సేవకుడొకడు బిగ్గరగా అరచుచూ వచ్చి, "ప్రభూ! అది అంతఃపురస్థ్రీలు గల శిబిరము వైపునకు పోవుచున్నది. అచ్చట నున్న స్త్రీలు భీతిల్లి పారిపోవుచున్నారు" అని తెలియజేసినాడు.

ఇది విని పొర్రడదేవలాయలకు చప్పున పద్మలాదేవి స్ఫురణకు వచ్చినది. ఆమె కుమార్తె పొన్నదేవికూడా జపికి వచ్చినది. వారి గతి ఏమాతందోనని భీతిల్లి. సామ్రాట్టులు వెంటనే వారి రక్షణకు బరువెత్తినాడు.

అప్పటికి పద్మలాదేవి కూడ మదించిన ఏనుగు తన శిబిరము మీదికి మున్నుగ్గి వచ్చుచున్న సంగతివిని, కుమార్తె నచ్చటినుండి ఒక సురక్షితమైన స్థలమునకు దోడ్కొని వెళ్ళదలచి, ఆమెయున్న శిబిరము నకు వచ్చినది. ఇక పిలుచుకొని వెళ్ళవలయు ననుకొనుచున్నంతలో, అచ్చటికా మదించిన ఏనుగు దైత్యావేశముతో ఘీంకరించుకొనుచూ వచ్చినది. పద్మలాదేవి భీతిజెంది బిగ్గరగా అరచినది. తాము దాని కంట బడినచో, యిక బ్రతుకుట కల్ల యని భయపడినది. అది సమీపించుటకు మునుపే అచ్చటినుండి తప్పించుకొనుటకై పరువెత్తినది.

కాని పొన్నలాదేవికి యాపదను గురించి ఏమాత్రమునూ తెలియదు. పిచ్చిదాని వలె ఆమె ఏనుగనే చూచుచూ నిలబడినది. ఏనుగు ఆమెవైపుచూచి, ఆమెను తన శత్రువని భావించి ఆ వైపునకు వాయువేగముగా వెళ్ళినది.

“అయ్యో, పొన్నలా !” అని యరచుచూ పద్మలాదేవి కుమార్తె చేయిపట్టి ప్రక్క కీడ్వ బ్రయత్నించినది. కాని, అప్పటికే ఆ మదగజ మచ్చటికి వచ్చినది. తాను వెనుక నిలచిన దాని కాళ్ళక్రిందబడి నురణించవలసి యుండునని తెలిసియూ పద్మలాదేవి కుమార్తె ప్రాణ రక్షణకయి వెనుక నిలువబడి, ఏనుగ బారినుండి ఆమెను రక్షించుటకు చేతనైనంత ప్రయత్నము చేసినది. కాని, ప్రయోజనము లేకపోయినది. దాని తొండమును జూచి భీతిల్లి, పద్మలాదేవి నేలగులినది.

కాని, ఆపదను గ్రహించలేక విగ్రహమువలె నిలబడియున్న పొన్నలాదేవి దాని తుండమునకు బలియైనది. షణ్మార్గములో యిక అది యామెను పైకెత్తి క్రిందపడవేయవలయు ననుకొనుచున్నంతలో, దానిని వెన్నంటివచ్చిన పొర్రడదేవలాయలు శరవేగముగా దూసుకొని వచ్చి, తన బిడ్డముతో తొండమునకు గురి చూచి ఒకదెబ్బ గొట్టినాడు.

ఏనుగు బాధగా అరచి, పొన్నలాదేవి నెత్తి ఒక వైపునకు విసరి కొట్టి, తనను చంపుటకై వచ్చిన పౌరధదేవరాయలమీద పడినది. అతడు ప్రాణములమీద యాళ వదలి, దాని తుండమును తన బలమైన ముష్టితో బిగించిపట్టి మూపుపై కెక్కుటకు ప్రయత్నించుచున్నాడు. ఏనుగు బాధతో అరచుచూ అతని నప్పశించుటకై తుండమును పైకెత్తి విసరుచున్నది. ప్రాధదేవరాయలు మెరపువలె దాని మూపుపై కెగసి చెవులను పట్టుకొని, కత్తితో దాని తలను అంకుశమువలె కొట్టినాడు. బాధతో ఘీంకరించుచూ అది పిచ్చి కోపములో చిందులు త్రొక్కుసాగినది.

ఇంతసేపటికి సార్యభౌమునికి సాయవడవచ్చిన మావటివాండుగ్గి పెద్ద పెద్ద వెదురు కొయ్యల సాయముతోనూ, పగ్గముల సహాయము తోడను పెంపుడు ఏనుగులమీద వచ్చి, నాలుగువైపులనుండి మదించిన ఏనుగును చుట్టుముట్టి, అది తప్పించుకొనుటకు వీలులేకుండా దిగ్బంధ నము చేసినారు.

సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలు అసాయమునుండి తప్పించుకొని, ఆ మదపుటేనుగును బలమైన గొలుసులతో బంధించి, దానికై నిర్మింప బడిన శిబిరమునకు దానిని పంపినాడు. అనంతరము పద్మలాదేవి, పొన్నలాదేవులను విచారించుటకయి వారున్న వైపునకు వచ్చినాడు.

పద్మలాదేవి ఏనుగుబారినుండి తప్పించుకొనిననూ పొన్నలాదేవి మాత్రము దానికి పట్టుబడినది. పౌరధదేవరాయ లచ్చటికి సకాలములో వచ్చి ఆమెను రక్షించినాడు. దాని దృష్టి పౌరధదేవరాయలమీద కేంద్రీక రింపబడి, పొన్నలాదేవిని దూరముగా విసరికొట్టినది. ఆమె అదృష్టము మంచిదగుటచే ఏనుగుల కొరకయి సేకరించి వేయబడిన జంబు కుప్పపై బడి క్రిందికి దాల్చినది. తలకు గాయమగుటచే మూర్ఛిల్లినది.

పద్మలాదేవి పరుగున వెళ్ళి కుమార్తెనెత్తుకొని వచ్చి, తన శిబిర ములో నున్న తల్పముపై పరుండజేసి, శైత్యోపచారములు జేసినది. పొన్నలాదేవి కొంతసేపటి తరువాత మెల్లగా కనులు తెరచినది. ఆమె

కనులకు అనేకములైన చిత్ర విచిత్ర వస్తువులువచ్చి తనను ముట్టడించు చున్నట్టుగా భ్రాంతి కలిగినది. భీతితో కేకపెట్టి, మరల నామె కనులు మూసుకొనినది.

చాల సేపటి తరువాత మరల ఆమెకు స్పృహ కలిగినది. అప్పుడు కూడా ఆమె "అయ్యో, ఏనుగు.... ఏనుగు!....వచ్చుచున్నది" అని కల వర పడసాగినది.

ఒకసారి గాలి తాకిడికల్లాడుచున్న శిబిరములోని తెరగుడను చూచి ఏనుగు తుండముని భ్రమించి, భయంకరముగా అరచినది. "అయ్యో, ఏనుగు వచ్చినది ఏనుగు!....పైబడి తొక్కుచున్నది....అయ్యో, నేను చచ్చితిని...." అని కేకలిడుచూ భీతితో తలదిలినది. అచ్చటనేయున్న పద్మలాదేవి "అమ్మా, పొన్నలా! ఏనుగు చుచ్చట లేదు తల్లీ! సామాట దానిని పట్టి బంధించినారు." అని సమాధాన పరచినది. కాని ఆమాట లను చెవిని వేసుకొనక, పొన్నల మరల:

"అదిగో ఏనుగు :— ఆ తుండమును నావైపునకే త్రిప్పు చున్నది" అని తెర వత్తమును వేలితో చూపినది.

ఆ తెర వత్తమును తొలగించిన తరువాత, ఆమెకు కలిగిన భీతి వివరణ యైనది.

ఆమె దైర్యమును తెచ్చుకొని చుట్టునూ పరికించినది. తొలి సారిగా ఆమె తన తల్లి పద్మలాదేవిని గుర్తించినది. అదృష్టవశమున ఏనుగు వినరికొట్టిన దెబ్బలన మరల నామెకు తన పూర్వస్మృతి కలిగినది.

ఆమె తల్లిని గుర్తించినది.

"అమ్మా!....నే నెచ్చట నున్నాను? దుష్టుడగు ఆ ముమ్మయ నాయకుని చెరనాలలో నున్నానా?" అని ఉద్వేగముతో ప్రశ్నించినది.

"లేదు, తల్లీ! సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయల అనుగ్రహముచే మన మా దుర్మార్గుడగు ముమ్మయనాయకుని బారినుండి తప్పించుకొని, సురక్షితమైన ప్రదేశమున నున్నాము. నీ నీ విషయమై చింతించకుము"

అని పద్మలాదేవి కుమార్తెను సమాధాన పరచినది.

“ప్రాథదేవరాయ లనగా నెవరు?....విజయనగర సామ్రాట్టులా?”
కుతూహలముగా ప్రశ్నించినది పొన్నల.

“ఔను తల్లీ : ఆ మహాపురుషులే మనలను రక్షించినది. వారి
ఋణమును మన మీ జన్మలో తీర్చలేము.”

“అయినచో, మనమిపు డెచటనున్నాము ?”

“సామ్రాట్టుల శిబిరములో నున్నాము తల్లీ :”

“అప్పాజీ గారెచ్చట ? కనబడలేదే ?” తన తండ్రియగు
త్రియంబక దేవుని తలచుకొని పొన్నలాదేవి ప్రశ్నించినది.

“వారు భగవత్సన్నిధ్యమునకు వెళ్ళినారు తల్లీ :” పద్మలాదేవి
గద్గద కంఠయై అనినది.

“వారు భగవత్సన్నిధ్యమున కెందులకు వెళ్ళినారు ?” ముగ్ధవలె
ప్రశ్నించినది పొన్నల.

“వారికి లోకపు ఋణము తీరిపోయినదమ్మా :”

“వారు మనలనెందుకు దేవునివద్దకు దీసికొని వెళ్ళలేదు ?”

“మనకింకనూ ఆ భాగ్య మబ్బలేదు తల్లీ :”

ఈ మాటలు పొన్నలాదేవి కర్ణమైనవో లేదో, ఆమె పసిబిడ్డవలె
“అప్పాజీగారు దేవునివద్దకు వెళ్ళియున్నారు. దేవునివద్దకు వెళ్ళి
యున్నారు....” అని యనుకొనుచూ పడుకొన్నది.

ఆమె కట్టే కునుకుపట్టినది. నిద్రలో తను దేవలోకములోనున్న
తండ్రిగారి వద్దకు వెళ్ళినట్లు కలగన్నది. కాని మరుక్షణమే చంద్రగుత్తిలో
జరిగిన హత్యాకాండ తలుపునకు వచ్చినది. తాము ముమ్మయనాయకుని
చేతికి పట్టుబడుట, అతడు తమను తన సంగడికాండ్రో తన దుర్గము
నకు పంపుట.... ఇవన్నియునూ స్మృతిపథములో దుస్వప్నములుగా కన
బడినవి. పొన్నలాదేవి బిగ్గరగా కేకపెట్టినది. ఆమెకు నిద్రాభంగమైనది.
కంపితస్వరముతో అనసాగినది :

“అయ్యో. నన్నా నీచులు చంపుచున్నారు. పాతాళమున బడవేయు చున్నారు. ఎవరైననూ నన్ను రక్షించరాదా ? నేను చచ్చితిని !”

పద్మలాదేవి పరుగున వచ్చి కుమార్తెను సమాధానపరచినది.

“తల్లీ. పొన్నలా : ఆ నీచుల బారినుండి మనము తప్పించుకొని నాము. కనులువిప్పి చూడుము. నేను నీ తల్లిని. పద్మలాదేవిని. ఇచ్చట మనము సురక్షితముగా నున్నాము. నీవు భీతిల్లకుము”

పొన్నల కనులుదెరచి నలువైపులా పరికించినది.

“అయినచో, దుష్టుడగు ఆ ముమ్మయనాయకు డెచ్చటికి వెళ్ళి సాడు : ఆ నీచుని గతి ఏమైనది ?”

“అత డెలుకవలె బోలెయ దుర్గములో అడగియున్నాడు తల్లీ ! ఇక మనకు అతనివలన ఏ యాపదయునూ కలుగదు. నీవు నిశ్చింతగా నుండుము”

“అయినచో, అప్పాజీ గారెచ్చట ?”

“వారు దేవునివద్దకు వెళ్ళినారు తల్లీ !”

“అయ్యో : అప్పాజీగారిని ఆ నీచులు హత్యజేసినారా ?” అని బాధగా నిట్టూర్చి శోకించినది పొన్నల.

“నేను చావక ఎందులకు బ్రతికియున్నాను ? నన్ను గాపాడిన వారెవరు ?” అని పరితపించినది.

“కుమారీ, నిన్ను ముకుందపెద్ద యను విప్రోత్తములు రక్షించి నారు. వారికి మన మాజన్మాంతమూ కృతజ్ఞులమై యుండవలయును” అని యచ్చటనే పొన్నలాదేవి సేవలో నిరతులైయున్న ముకుందపెద్ద దంపతులను పరిచయము చేసినది.

“అమ్మా, పొన్నలా : వీరే నీకు పునర్జన్మ మిచ్చిన తలిదండ్రులు !” అని యభిమానముతో ననినది.

వారిని చూచి మరల —

“ఔను, తల్లీ : వారు నీ పూర్వజన్మలో తలిదండ్రులై యుండ వలయును. ఈ జన్మలో నీ ఋణ మిచ్చటికి వారిని తీసుకొని వచ్చినది” అనినది పద్మలాదేవి.

పొన్నల, ముకుందపెద్ద దంపతులకు చేతులు జోడించి నమస్కరించినది.

“అమ్మా ! నీ వీ పుణ్యదంపతుల సహవాసములో నారి ఆశ్రయములో రెండు మాసముల కాలము గడపినావు. వారే నీ తలిదండ్రులు. నీవు వారి అభిమాన పుత్రికవు” అని యనినది పద్మలాదేవి.

ఈ మాటలు విని ముకుందపెద్ద కను లశ్రువూరితములై నవి.

“తల్లీ ! ఈమె మా బిడ్డకాదు. భగవంతుని బిడ్డ ! మేము చేసిన సహాయమునకంటెనూ పరమాత్ముని దయ గొప్పది ! ఆతని యిచ్చప్రకారమే అన్నియునూ జరుగగలవు. ఇంతవరకునూ మీ జీవితములో నుండిన చీకటిరోజులు గడచిపోయినవి. ఇక మీ జీవితమునకు భగవంతుడు సుప్రభాతమును బ్రసాదించుగాక !”

అని ముకుందపెద్ద అనినాడు.

ఇంతలో అచ్చటికి ప్రౌఢదేవరాయ లరుదెంచినాడు.

ఆతనిని పొన్నలకు పరిచయము చేయుచూ ఆమె తల్లి యనినది:

“కుమారీ, వీరే మనల నీ యాపదనుండి రక్షించిన మనపాలిటి బాగ్యదేవతలు. సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలు !” అని చెప్పి నమస్కరించి కృతజ్ఞతాశ్రవుల నర్పించినది. పొన్నలకూడ ఆతనికి చేతులు జోడించి నమస్కరించినది.

“అంతయునూ భగవదేచ్ఛ ! మనము కేవల మతని ఇచ్ఛాను వర్తులము !” అని పల్కి మరల :

“రాజకుమారీ ! ప్రస్తుతము నీ దేహస్థితి యెట్లున్నది ? నీ తల మీది గాయము బాధించుచున్నదా ?” అని ఆత్మీయముగా విచారించినాడు.

రాజకుమారి పొన్నల లజ్జాచనత యైనది. ఆమె ముఖములో ముందెన్నడూలేని ముగ్ధశోభ వెల్లివిరిసినది.

సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలు పద్మలాదేవి ముఖ మవలోకించి, తృప్తిగా నవ్వుకొనినాడు.

పద్మలాదేవి, పొన్నలాదేవిని — ప్రౌఢదేవరాయలనూ చూచి అర్థగర్భితముగా నవ్వినది.

స్వామికార్యము

ముమ్మయనాయకుని పట్టి బంధించి తెచ్చునట్లుగా చెప్పి వెళ్ళిన వీరననాయకుడు ఊరక కూర్చోనలేదు. అతడు ముమ్మయనాయకుని స్వేచ్ఛగా విడచిపెట్టటం తన పాదములకు తానే గొడ్డలి పెట్టు పెట్టుకొని నట్టయినది. త్రియంబక దేవుని మీద అతడు జరిపిన దురాక్రమణ — దండయాత్ర — సార్వభౌమునికి వ్యతిరేకముగా జరిపిన దండయాత్రగా ఊహింపబడినది. దీని కవకాశమిచ్చి నందువలన సామ్రాట్టు తనను రాజద్రోహి యని భావించుట కాస్పద మైనది. అందులకు వీరననాయకుడు చాల వ్యధ జెందినాడు.

ఇప్పుడే విధముగా నైననూ తనకు వచ్చిన యపవాదునుపొగొట్టుకొనవలయును. తన సామ్రాజ్య సేవను లోకమునకు ప్రకటించ వలయును. లోనిచో సామ్రాట్టులు తన మాటను విశ్వసించరు. తనపై సార్వభౌములకు నమ్మిక, విశ్వాసములు లేని పిమ్మట బ్రతికి ప్రయోజనమేమి? అపకీర్తి భాజనుడై బ్రతుకుట కంటెనూ మరణించుటయే మేలు. అందువలననే అతడు ముమ్మయనాయకుని వలన జరిగిన అన్యాయమునకు అతనిమీద పగదీర్చుకొనుటకు నిశ్చయించినాడు. ఇది తన సామ్రాజ్య నిష్ఠను ఒరపెట్టి చూచు అగ్నిపరీక్ష యైనది.

వీరననాయకుడు లింగనామాత్యులను రావించుకొని, అతనితో మంత్రాలోచన జరిపి, తను చేబూన వలసిన మార్గమును నిర్ణయించుకొనినాడు.

అమాత్యుని సలహా మేరకు అతడు తన రాజ్యములోని సంస్థానాధీశ్వరులనూ, గ్రామాధికారులనూ అందరినీ సముఖమునకు రప్పించుకొని, వారికి అరగరాజ్యమునకు ముమ్మయనాయకుని వలన వచ్చిన అప

వాదపు కథను వివరించి, దానిని తుడచివేయుటకు ప్రతియొక్క స్వామి భక్తి పరాయణుడూ త్రికరణ పూర్వకముగా కష్టించవలయునని విన్నవించినాడు.

“సంస్థానాధీశ్వరులారా : యిప్పుడు మన అరగ గాజ్యపు కీర్తి ప్రతిష్ఠలు మీ మీద ఆధారపడి యున్నవి, ఆ దోహి యగు ముమ్మయ నాయకుని ఎట్లయిననూ బట్టితెచ్చి, అప్పగించునట్లుగా సామ్రాట్టులకు మాట యిచ్చినాను. ఈ వాగ్దానమును మనము ప్రాణము లొడ్డియైననూ కాపాడుకొనవలయును. అందులకు మీ సాయ మత్యంతావశ్యకము. మన రాజ్యమునకు ఆపాదింపబడిన యీ కళంకము మీవలన తొలగి పోవలయును. ఈ సంఘటనను మీరు మీ ధైర్య సాహసములనూ, స్వామి నిష్ఠనూ, సామ్రాజ్య నిష్ఠనూ ఒకపెట్టి చూపునంతటి ఒక అగ్నిపరీక్ష యని తెలుసుకొన్నాడు. ఈ మహాత్కార్యమునకు మీరందరునూ కంకణము కట్టుకొన వలయును. అంతటి ధీరులు మీలో నెవరైననూ వున్నచో వారు అగ్ని తాంబూలమును—యుద్ధ తాంబూలమును స్వీకరించుటకు ముందుకు రండు !”

అని అచ్చట చేరియున్న సంస్థానాధీశ్వరులను జూచి, వీరన నాయకు డనినాడు.

ఈ మాటలు విని సంస్థానాధీశ్వరు లందరూ ఒకరి ముఖము లొకరు చూచుకొన్నారు. వారిలో ఎవరికినీ ముమ్మయనాయకునితో వైరము కట్టుకొని బ్రతకగలమను ధైర్యము లేదు. అందరూ మౌనముగా నుండుట జూచి, అనెవరినాడు పాలకుడగు తిరకి నాయకునకు ఆవేశము కలిగినది. అతడు తనకంటెనూ వీరులూ, సమర్థులూ, పెద్దవారూ నగు వారెవరైననూ యీ అగ్నితాంబూలమును స్వీకరించి, తమ మాతృభూమి కేర్పడిన కళంకమును తుడిచి వేయుటకు ప్రయత్నించ వచ్చునని భావించినాడు. కాని ఎవరునూ పెదవి కదుపక పోవుటను జూచి—

“ప్రభూ : తమ కేర్పడిన కళంకమును తుడిచివేయుటకు నేను కంకణము గట్టుకొనుచున్నాను. మీరు నాకు అగ్నితాంబూలము నొసగుడు. ఆ దోహిని చెరబట్టి తెచ్చు భారము నాయది.”

—అని విన్నవించినాడు.

ఈ నిగ్రయమును విని తక్కిన నాయకులు చకితులైనారు. కాని తిరకి నాయకుడు ఎంతటి వీరుడు — స్వామి నిష్ఠాగరిష్ఠుడనునది తెలిసిన వీరననాయకు డాశ్చర్యపడలేదు. అతడు అనెవరినాడు తిరకి నాయకుని వీరభాషణమును విని సంతోషపడినాడు.

“భలే ! తిరకినాయకులూ, మీరు వీరోచితముగా మాట్లాడినారు, మీ మాటలు విని మాకు చాల సంతోషమైనది. మీరే యీ మలెనాడు నందలి నిజమైన వీరపుత్రులు” అని చెప్పి, అతనికి అగ్రతాంబూలము నిచ్చి, ముమ్మయనాయకుని బట్టితెచ్చు బాధ్యత నప్పగించినాడు. తిరకి నాయకుడు అరగ రాజ్యమందలి పదునేడు సంస్థానముల సైన్యము నొకటిగా చేర్చుకొని బోలెయ దుర్గము మీద దండెత్తి వెళ్ళినాడు.

బోలెయ దుర్గము సహ్యాద్రి యందలి ఒక ఎత్తైన పర్వత శిఖరముమీద నున్నది. అచ్చట ప్రజలకు కావలసిన నీరు, ధనధాన్యముల సేకరణ, ఆయుధ సంగ్రహణము అన్నియునూ సక్రమముగా నున్నవి. దానిని మానవ మాత్రులు చొర వీలుగాని ఒక కోట రక్షించుచున్నది. కోట మహాద్వారములు గల మార్గము చాల యిరుకుగాను, ఎక్కువమంది ఒకే పర్యాయము వచ్చుటకు వీలు లేనట్లుగాను యున్నది. ఇటువంటి దుర్గమ దుర్గములో తలదాచుకొని యున్న ముమ్మయనాయకుని పట్టి బంధించుటనిన, అది అతి సాహసముతో కూడిన కార్యము.

తిరకి నాయకుడు బోలెయ దుర్గమును ముట్టడించుటకు పూర్వ మొక పరి ముమ్మయనాయకునకు బుద్ధిజెప్పి దారికి తీసుకొని వచ్చుటకై, అతనికొక లేఖ వ్రాసి పంపినాడు.

ఆ లేఖలో తిరకి నాయకు డీ విధముగా వ్రాసినాడు :

“ముమ్మయనాయకులూ ! మీరు అరగ రాజ్యమందలి యొక సుప్రసిద్ధులగు పాళెగారులని ఈ మాటలు వ్రాయుచున్నాను. మీరు సామాన్యుల మిత్రులగు చంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవులను చంపి, వారి సోదరినీ, సోదరి పుత్రికనూ అమానుష రీతిని జూచినారు. ఈ మహాప

రాధము జరుగుట కవకాశమిచ్చి నందులకు మా ప్రభువులు మీ కొరకై సామ్రాట్టులముందు తలొగ్గవలసి వచ్చినది. ఇప్పుడైననూ మీరు మీ యకృత్యమునకయి పశ్చాత్తాప పడి. సామ్రాట్టుల సన్నిధిని తప్పు నొప్పు కొని క్షమాపణ కోరుచూ, అపరాధ కానుకలు సమర్పించు నట్టయినచో, సార్వభౌములు మిమ్ములను ఔదార్యముతో క్షమించవచ్చును. ఈనాడు తొందరపడిన, రేపు పశ్చాత్తాప పడవలసి యుండును. కనుక బాగుగా ఆలోచించగలరు. మీ ప్రత్యుత్తరమునకై నిరీక్షించు.

మీ మిత్రుడు,

తిరికి నాయకుడు"

ఈ లేఖనుజూచి ముమ్మయనాయకునకు ఆందోళన కలిగినది. తను చేసిన ఒక అత్యాచారము సామ్రాట్టులకు అగ్రహమును కలిగించగలదని అతడు డుకొనలేదు. ఇప్పు డీ విషయమునుండి ఉపాయముగా తప్పించు కొనవలయునని తలచినా డా ధూర్తుడు. అతడు స్నేహమును నటిం చుచూ, తిరికి నాయకుని కొక లేఖ వ్రాసినాడు. అది యీ విధముగా నున్నది:

"సన్మాన్య మిత్రులగు అనెవరినాడు తిరికి నాయకులకు, బోలెయ దుర్గప ముమ్మయనాయకుడు చేయు విజ్ఞాపనములు ...

నిరపరాధి నగు నామీద తమరు దండెత్తి వచ్చుటను జూచి, మోడి మునూ, భేదమునూ రెండూ ఏక కాలములొ జనించినవి. మన ప్రభుల లగు వీరిననాయకులు స్వార్థపరుల మాట లాలించి నా విషయములొ దురిభిప్రాయ పడినట్టు తెలియుచున్నది. సార్వభౌములకు కూడ నాపై ఎవరో నీచులు కల్గిపోలి మాటలుచెప్పి, వారి మనసును విరచినట్టు తెలియుచున్నది. ఈ దురాగ్రహమునకూ, శిక్షకూ నేను సర్వదా బాధ్యు డను గానని వినముద్దనై తెలుపుకొను చున్నాను.

నే నింతవరకూ సామ్రాట్టులకు గాని, అరగసీమ సామంత రాజు లకుగాని త్రికరణ పూర్వకముగా ద్రోహము దలచినవాడను కాను. సామ్రాజ్యమునూ, సామంతమునూ నిష్కతో నేవిండుటయేగాక, చెల్లించ

వలసిన కప్పములను — కానుకలను తప్పక చెల్లించుచూ వచ్చుచున్నాను. ఇట్లుండగా నన్ను రాజద్రోహివలె భావించి, శిక్షించుటకయి తాము వచ్చి యుండుటను జూచి చాల ఆశ్చర్యముగా నున్నది.

నావలన చంద్రగుత్తి త్రియంబకదేవునికి అన్యాయము జరిగి యున్నచో, అది మా ఉభయుల వైయక్తిక కుట్రంబ నిషయము. నాకు ద్రోహము తలపెట్టిన ఆ పాపిని నేను దండెత్తివెళ్ళి — యుద్ధములో సంహరించినాను. అతడు పొన్నలాదేవిని నా కొనగి వివాహ మొనరించెదనని చెప్పి, నన్ను మోసగించినది మాత్రమే గాక, అవమాన పరచి పట్టి బంధించి, సామ్రాట్టుల కప్పగించుటకు కుట్రపన్నినాడు. అటువంటి సీచుని నేను సరియైన రీతిని విచారించినాను. ఇంచున నా యపరాధమేమి యునూ లేదు.

ఎందుకనగా, పొన్నలాదేవి బారకూరు ప్రభువులచే నా కేర్పరుప బడిన వధువు ; ఆమెను నా కివ్వక పోవుటకు త్రియంబకదేవున కే యధికారమునూ లేదు. ఆమెను నా కివ్వక వంచించినదే గాక, నన్ను బంధించి నా స్వాతంత్ర్యమునుకూడ హరించుటకయి ప్రయత్నించినా డనియే నే నలనిమీద వీరోచితమైన పగ దీర్చుకొనినాను. ఇందులో నా తప్పేమియునూ లేదు. దీనిని పార్జ్ఞులగు పీఠననాయకులు గ్రహించి యునూ, నా సామ్రాట్టులను సమాధాన పరచకుండుట మా దౌర్భాగ్యము ; ఇప్పుడైనను మీరు యధార్థమును సాక్ష్యభౌముల కెరిగించి, వారి క్షమను నాకు లభింప జేయగలరని నమ్మచున్నాను.

ఇట్లు,

మీ విశ్వాస నీయుడు,

తోలెను ముమ్మయనాయకుడు."

ఈ లేఖను జూచి తిరకి నాయకునకు ఆశ్చర్యమైనది. ముమ్మయ నాయకుడు చిరపరాధి వేషము వేసి తనను వంచించు చున్నాడేమోనను అనుమానముకూడా కలిగినది.

అతడు ముమ్మయనాయకుని అంతర్యము వెరుగుటకయి, పత్ర నాహకుడగు కమ్మనాయకు నుద్దేశించి:

“కమ్మనాయకలూ : మీ ప్రభువులు తాము నిరపరాధులమని వ్రాసియున్నారు. నిరపరాధులైనచో వారు నావెంట వచ్చి యెందులకు సామ్రాట్టుల దర్శనము చేయరాదు? జరిగిన విషయములన్నియును తెలిపినచో, వారిని సామ్రాట్టులు తీమించవచ్చునుగదా!” అనినాడు.

ఈ మాటలకు కమ్మనాయకు డనినాడు :

“తిరకినాయకలూ : సామ్రాట్టులను దర్శించుటకు మా నాయకులు వెనుకాడుటలేదు. కాని సామ్రాట్టులు వారిని మోసముతో పట్టి బంధించుట లేదనియూ, పూర్వాగ్రహముతో శిక్షించుట లేదనియూ మాట యిచ్చినచో, వారు సాధ్యభౌముల వద్దకు వచ్చుటకు సంతోషముగా సమ్మతించగలరు.”

“ఆ విషయము నే నెట్లు చెప్పగలను? నేను సామ్రాట్టుల ఆజ్ఞను వర్తిని—వారి యాజ్ఞను కార్యగతముచేయు రాజ కర్మాచారిని.”

“అయినచో, మా నాయకులు సామ్రాట్టుల వద్దకు వచ్చుట యనుమానము. తనస్మానిమును రక్షించగలమను మాట యివ్వనిదే వారు కోట విడచిరారు.”

“అయినచో ఇప్పుడు సంధి మా పెందులకు ?”

“సంధికి బ్రయత్నించిన వారు మీరేకాని, మేముకాదు.”

“మేము యుద్ధమునకు సిద్ధమై వచ్చి యున్నాము.”

“మేముకూడ సిద్ధముగా నున్నాము. కాని మాకు సాధ్యభౌములు నిష్కారణముగా అన్యాయమును దలపెట్టు చున్నారుగదా యని మేము మీవద్ద మా హృదయమును విప్పి చెప్పవలసి వచ్చినది”

“మీకు సామ్రాట్టులవద్ద తీమాభిక్ష కావలయు ననినచో, మీ నాయకులు నాకు శరణాగతులు కావలయును. వారి సిగ పూవు వాడకుండా నేను చూచుకొనగలను.”

“మా నాయకులకు యీ విషయముపట్ల సామ్రాట్టుల నుండియే వాగ్దానము కావలయును.”

“వారు ధగ్మావతారులు. వారివలన ఎవరికినీ అన్యాయము ఘటించ

చదు. మీరు వహించినది న్యాయవక్షమైనచో, మీ నాయకులెందుకు వచ్చి సామ్రాట్టులను న్యాయదాన మర్థించరాదు?"

"ఈ న్యాయదానములో మాకు అన్యాయమే జరుగవచ్చునను భీతి గలదు. ఆ మార్త స్త్రీ పద్మలాదేవి మాటలువిని, సామ్రాట్టులు మమ్ములను శిక్షించవచ్చును. సామ్రాట్టులనుండి మాకీ విషయముపట్ల సరియైన నమ్మకము కావలయును"

"అది సామ్రాట్టులు మాత్రమే యివ్వగలరు"

"ఔను. వారు ముమ్మయనాయకుల తల్లిపై మోపియున్న భారమును దింపుకొని, మా నాయకులకు క్షమాపణ విచ్చునట్లు బహిరంగముగా వెల్లడించిననే మాత్రము వారు మీవెంట సార్వభౌముల దర్శనమునకు రాగలరు. ఈ షరతుకు సమ్మతించనిచో వారు బోలెయ దుర్గమునుండి వెలుపలికి తలజూపరు"

"అట్లయినచో, యీ విషయములో యుద్ధ మనివార్యమని మేము భావించవచ్చునా ?"

"మీ రా విధముగా భావించి, మామీద దండెత్తి వచ్చునట్లయినచో మేమేమి చేయగలము ? నిరపరాధులు కూడి శిక్ష ననుభవించవలయు ననునది లోకనియమమైనచో, యిక ఎవరేమి చేయగలరు ?"

"కమ్మా నాయకులూ ! మీవాద మాశ్చర్యముగా నున్నది. త్రియంబక దేవులను కూర్మముగా జంపియునూ, నిరపరాధుల ముసుగు ధరించుట జూచిన పరమాశ్చర్యకర మగుచున్నది"

"మే మొనరించిన యపరాధమేమి ? బారకూరు ప్రభువుల మాట లాలించి, మా నాయకులు పొన్నలాదేవిని వివాహమాడ గోరుట పరాధమా ? అది అపరాధమైనచో మా నాయకులు శిక్షింపబడలే" "

"అది తప్పుకాదు. కాని త్రియంబక దేవుల నీ విషయమై వత్తిడి జేయ ప్రయత్నించినది అపరాధము"

"మేము వత్తిడి చేయలేదు. ఆ త్రియంబక దేవుడే బిడ్డ నిచ్చెద నని జెప్పి మమ్ములను మోసముతో పట్టి బంధించ బ్రియత్నించినాడు.

దీనితో కుపితులైన మా నాయకు లా దోహిని యుద్ధములో జంపి పగ దీర్చుకొన్నారు”

“అయినచో, పొన్నలాదేవి-పద్మలాదేవులను బలాత్కరించి బంధించి తీసుకొని పో బ్రయత్నించిన దెందులకు ?”

“వారిని మేము బలవంతముగా బంధించి తీసుకొని వెళ్ళలేదు పొన్నలను బారకూరు ప్రభువులు మాకు వధువుగా సమర్పించినారు. తమ వధువును కోరినారేగాని మా నాయకు లశ్యులను గోలలేదు”

“పొన్నలను మీ నాయకులకు వధువుగా సమర్పించుట కా బారకూరు ప్రభువుల కే యధికారమునూ లేదు”

“లేకేమి ? పొన్నల బారకూరు వంశపు రాజపుత్రిక యను విషయమును మీరు మరచివట్టున్నారు !”

“ఆ విషయమును నిర్ణయించి తీర్పు జెప్పవలసినది మీరుకాదు. పద్మలాదేవిగారు. వారికి తమ కుమార్తెను మీ నాయకుల కిచ్చుట కిష్టము లేదు. వారి యసమ్మతిపై జరిగిన యీ బలాత్కారము-హత్యలు - దోపిడీలు అన్నియునూ క్షోరమైన యపరాధములేనని సామ్రాట్టుల భావన”

“తిరికి నాయకులూ ! మీరేమి చెప్పిననూ పొన్నలాదేవి మా నాయకుల వధువను మాటను మాత్ర మబద్ధము చేయలేదు. ఆ పద్మలాదేవి మీ సామ్రాట్టుల మనసు చెరిపి, మా నాయకులను వట్టి శిక్షించుట కీ దండయాత్ర నాటక మాడుచున్నది. కనుక సామ్రాట్టులనుండి మా నాయకుల కభయహస్తము లభింపనిచో వారు యుద్ధమునుండి వెలికిరారు”

“అయినచో, యుద్ధమునకు సిద్ధముగా నుండుమని వారికి తెలుపుము !”

“మేమింత చెప్పిన తరువాత కూడ దండయాత్ర జరుపునట్టయినచో, మా దురదృష్టమని భావించి మేము నూ యుద్ధము చేయవలసి రాగలదు నాయకులూ !”

“వెళ్ళి మీ నాయకులకు తెలుపుడు. ఇటువంటి మాటలతో మమ్ము

లనుగాని, వీరననాయకులనుగాని, సార్వభౌములనుగాని మోసగించుటకు వలనుపడదు. మీవలన చంద్రగుత్తి రాజగు త్రియంబక దేవునకూ, ఆ రాజ్య వాసులకూ జరిగిన అన్యాయ పరంపరలకు మీరు విచారణకు లోబడి శిక్ష ననుభవించియే తీరవలయును. పశ్చాత్తాపము తప్ప - వేరెవరునూ సామ్రాట్టుల కోపము నుపశమింప జేయలేరు. అపైన మీయిష్టము వచ్చినట్లు చేసుకొనుడు”

ఈ మాటలు విని కమ్మనాయకుడు దుర్దానము స్వీకరించిన వాని వలె అచ్చటనుండి వెళ్ళినాడు.

చివరకు తిరికి నాయకుడు ముమ్మయనాయకునిమీద యుద్ధ మని వార్యమని గ్రహించినాడు. అందువలన అతనికి చాల వ్యథ కలిగిననూ, యుద్ధ మొనరించకుండుటకు వేరు మార్గము గోచరించలేదు.

అతడు దోలెయ దుర్గమును ముట్టడించుటకు సిద్ధముగా నుండ మని తన సైన్యముల కాజ్ఞాపించుద మనుకొనుచుండగా, ముమ్మయనాయకుని వద్దనుండి ఒక లేఖ వచ్చినది.

ఆ లేఖలో ముమ్మయనాయకుడు :

“తిరికి నాయకులూ ! మీ సలహా మేరకు నేను మీకు శరణాగతుడనై, సామ్రాట్టులను క్షమాపణ కోరుటకు సమ్మతించినాను. మీ వెంట సార్వభౌముల శిబిరమునకు వచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాను మీరు మా పూర్వవైరమును మరిచి, మా యాతిధ్యమును స్వీకరించి, యిచ్చటి నుండి బయలుదేర వలయునని మా వినమ్ర వినతి. వెంటనే తమరు అంతఃపురమునకు రాగలరని నమ్ముచున్నాను” అని వ్రాసి యున్నాడు.

ఈ లేఖ జూచి తిరికి నాయకు డాశ్చర్యపడినాడు. “కానిమ్ము, ఆలోచించి మీ నాయకులకు జవాబివ్వగలము” అని చెప్పి, పత్రివాహకుని పంపివేసి, తన ఆప్తమిత్రులగు నాయకులను సముఖమునకు బిలిపించుకొని ముమ్మయనాయకుని లేఖవిషయముల వారికి తెలియజేసినాడు.

ఇది విని ఇంగయ్య నాయకుడు :

“తిరికి నాయకులూ ! ఇందులో నేదియో మోసముగలదు. ఈ

లేఖను నమ్మి మీరు బోలెయ దుర్గమునకు వెళ్ళకుడు. ఆ ధూర్తుని గోముఖ వ్యామృత్స మిందున దాగియున్నది" అనినాడు.

"నాయకులూ : మీరనిన మాటలు సత్యములు. కాని మన సలహాను బాగుగా పర్యాలోచించి, అతడెందులకు అనిర్భంధముగా మనకు శరణాగతుడగుటకు నిశ్చయించి యుండరాదు ?"

"ఆ ధూర్తుడింత సులభముగా మనకు పట్టుబడగలడని భావించి నారా : అసంభవము : అతడు మనలను మోసగించుటకై యీ నాటక మాడుచున్నాడని నాకు దోచుచున్నది. మీ రీ విషయముతో చాల జాగ్రత్తగా నుండుట మంచిది"

"అయినచో, మీరు చెప్పనదేమి ?"

"మనము యుద్ధమునకై బయలుదేరి వచ్చియున్నాము. కాబట్టి యుద్ధమునరించియే ఆ దోహోని పట్టుకొందము"

"ఒకవేళ దుర్గము వశమగుటకు మునుపే అత డాత్మహత్య చేసుకొని మనలను వంచించినచో నేమి చేయవలయును ? నే నతనిని బిందించి తీసుకొని వచ్చెదినని ప్రభువులకు మాట యిచ్చినాను. ఈ కార్యమును మన ముపాయముగా సాధించవలయును"

"అయినచో, మీరిప్పుడు చెప్పనదేమి ?"

"మన మిప్పుడు దైర్య మవలంబించవలయును. ఆ ధూర్తుని యధార్థ స్వరూపము నెరిగి పట్టుటకు నే నతని కోరిక మేరకు మితపరివారముతో అతని యంతఃపురమునకు వెళ్ళ నిశ్చయించినాను"

"ఏమీ : తెలిసి తెలిసీ సింహపు గుహలోనికి జారబడవలయునని యున్నారా ?"

"ఔను. ఆ సింహము నిజమైనదో లేక నా రూపములోనున్న ప్రతిమయో తెలుసుకొనుటకై అచ్చటికి వెళ్ళవలయును"

"అతనివలన మీ కుపాయము సంభవించినచో ?"

"అంత సులభముగా నన్నతడు మోసగించలేడు. ఒకవేళ మోసగించిననూ, నా రక్షణకై మీరున్నారు"

ఈమాటలకు బదులు పలుకుటకు మార్గములేక యితర నాయకులు మౌనమున దాల్చినారు.

కాని తిరకినాయకుడు మాత్రము భీతిలలేదు. అతడు సింహము యొక్క శక్తిని కనుగొనుటకయి దాని గుహలోనికి వెళ్ళ నిశ్చయించి నాడు.

ఆ నిశ్చయము మేరకు తనరాకను గురించి ముమ్మయనాయకునకు లేఖామూలముగా దెలిపి, మితపరివారముతో బోలెయి దుర్గమునకు బయలు దేరినాడు.

ముమ్మయనాయకుడు తిరకినాయకునకు విశ్వాసముతో స్వాగత మిచ్చి, అంతఃపురమునకు దోడ్కొనివెళ్ళి ఉపచర్యలు చేసినాడు.

అనంతర మతనిని చూచి నవ్వుచూ—అచ్చటనున్న అంగరక్షణ బలాధిపతియగు కమ్మనాయకున కేదియో సంజ్ఞ చేసినాడు.

అతడు శన యనుచరులతో హఠాత్తుగావచ్చి, తిరకినాయకుడు జాగ్రత్త పడకమునుపే అతనిమీద పడి నిరాయుధునిగా జేసి, బంధించి నాడు. అతని పరివారమునకు సైత మిదియే గతి బట్టినది.

ఏది జరుగగూడదని తిరకినాయకుడు భావించెనో అదియే జరిగి నది. ధూర్తుడగు ముమ్మయనాయకుడు ఉపాయముగా తిరకినాయకుని తన వజ్ర ముష్టితో చిక్కించుకొనినాడు.

సైనికులు తిరకినాయకుని బంధించి తీసుకొనివెళ్ళి, ముమ్మయ నాయకునిముందు నిలువబెట్టినారు.

అతనిని చురచుర జూచి, ముమ్మయనాయకుడు వికటముగా నవ్వి నాడు.

“నన్ను బంధించి సామ్రాట్టుల వద్దకు తోడ్కొని పోవుటకయి వచ్చినారు కదా మీరు? తిరకినాయకులూ ! ఇప్పుడైననూ తెలిసినదా మీ కి ముమ్మయనాయకుని మోసగించుటకు సాధ్యము కాదని? నన్ను బంధింప వచ్చిన మీకు పడనున్న శిక్ష ఏదియో తెలియునా?”

ఈ మాటలు విని తిరస్కార భావముతో అనినాడు తిరకి నాయ కుడు :

“నీచా : దూరము తొలగుము. నాకు నీ ముఖమును చూపకుము. నీవంటి కుక్కతో మాటాడుటకు నాకు సిగ్గుగుచున్నది.”

“ఎవరుకుక్క? జాగ్రత్తగా మాట్లాడుడు నాయకులూ ! మిమ్ములను నేను గౌరవముగా చూచినాను. కాని అందులకు మీ రర్హులుకారు. ఇప్పుడు చెప్పుడు, నన్ను మోసగించి సామ్రాట్టుల వద్దకు బంధించి తోడ్కొని వెళ్ళ జూచిన నీవా ? నేనా ? దోహిని. ఇకనైననూ మీ సామ్రాట్టులకు తా మాశ్రయమిచ్చిన ఆ పొన్నలను నా కప్పగించుమని చెప్పుడు. లేనిచో మీరు నా చేతినుండి ప్రాణములతో తప్పించుకొని బయటపడలేరు.”

“ఓరీ పిరికిపందా ! నీవు వీరుడవై నచో నా చేతికి బద్ధము నొసగి పరికించుము. నీకు సరియైన జవాబు చెప్పెదను”

అని తిరస్కారముగా అనినాడు తిరకినాయకుడు.

“అయినచో, మీరు మంచి మాటలతో దారికి వచ్చునట్లు కనబడుట లేదు ?”

“లేదు : ఈ శరీరము నశించిపోయిననూ సరియే, ప్రాణాళచే నీవు చెప్పినట్లుగా సామ్రాట్టులకు లేఖ వ్రాయను”

“అయినచో, నీకు మా యాతిభ్యులు రుచి చూపకతప్పదు.... ఎవ రక్కడ ? ఈ నీచుని కంబమునకు బిగించికట్టి, కమ్మితో నాలుగుచెబ్బలు కొట్టుడు” అని యాజ్ఞాపించినాడు.

వెంటనే కమ్మనాయకుడు తిరకినాయకుని సరసర యీడ్చుకొని వెళ్ళి, అచ్చటనున్న కంబమునకు బిగించికట్టి, వస్త్రపహీనునిగా జేసి నాలుగైదు కమ్మి చెబ్బలు కొట్టినాడు. ఆ చెబ్బలకు అతని చర్మము పగిలి రక్తము కాలువలు గట్టినది.

అయిననూ వీరుడగు తిరకి నాయకుడు ముమ్మయనాయకుడు కోరి నట్లుగా, సామ్రాట్టులకు లేఖ వ్రాయుట కొప్పుకొనలేదు. ప్రాణము

పోయిననూ సరియే, ఈ నీచుని పన్నుగడ ఫలించరాదని నిశ్చయించుకొనినాడు.

ముమ్మయనాయకుడు తిరకి నాయకుని మనస్తాపమును జూచి, నిశ్చేష్టుడైనాడు. అతనికేమని తోచినదో, కొట్టుచున్న కమ్మనాయకుని వెనుకకు పిలిచి—

“అన్యాయముగా ఎందులకు చచ్చెదవు నాయకా? నా మాట ప్రకారము నడచుకొని, సామ్రాట్టులకు లేఖ వ్రాసి యిమ్ము. పొన్నలా దేవిని నాకై వస మొనర్చుము. నీకు విముక్తి లభించగలదు”

“నీచా! నీవు నన్ను ముక్కలు ముక్కలుగా నరికిననూ, సామ్రాట్టులకు ద్రోహము తలపెట్టలేను” అని బొడుగవచి, రోషముతో అనినాడు తిరకినాయకుడు.

ఈ మాటలతో విసుగుజెందిన ముమ్మయనాయకుడు తన చెఱసాలయే అతనికి తగిన బుద్ధి గరపగలదని భావించి, తిరకినాయకుని మాగర్బ చెఱసాల యందలి చీకటి గదిలో బంధించుడని యాజ్ఞాపించి, అచ్చటి నుండినిష్క్రమించినాడు.

ఆ చెఱసాల చాల వీతిని గొలుపుచున్నది. అచ్చట భయంకరమైన సర్పములూ, విషజంతువులూ నివసించుచున్నవి. గాలిలేక అచ్చట తన వలెనే పడవేయబడిన ఖైదీలు కృంగి కృశించి మరణించగా వారిశవాలు కుళ్ళి దుర్వాసన వేయుచున్నవి. అతనికి మొదటి మూడురోజులు అన్న పానీయము లివ్వక కృశింపజేసినారు. ఆ తరువాత మట్టిపిలిపిన రొట్టెనూ, కొంత నీరునూ తెచ్చిపెట్టి వెళ్ళినారు.

తిరకి నాయకుడు ఆ రొట్టెలను తినుచూ ఎటో ఒకవారము రోజులు గడపినాడు. అప్పటి కతని యారోగ్యము చెడి, రక్తభేది ప్రారంభమైనది.

ఈ విషయము తెలిసి ముమ్మయనాయకుడే అచటికి వచ్చినాడు.

“తిరకి నాయకా! ఇప్పుడైననూ నామాట వినుము వృథగా ఎందులకు మరణించెదవు?” అని అనునయముగా పల్కినాడు.

తిరకి నాయకుడు మారుపలుకక మౌనము ధరించినాడు.

“మంచి సూటలతో నీవు మీ సైనికులకు శరణాగతులు కమ్మని చెప్పుము. సామ్రాట్టులకు పొన్నలాదేపని తెచ్చి అప్పగించుటకయి లేఖ వ్రాసియిమ్ము. నిన్ను విముక్తుని జేసెదను.”

తిరకి నాయకుడు క్షణకాల మాలోచించుచూ కూర్చున్నాడు. అతని కొక ఉపాయము తట్టినది. తానీ ధూర్తుని మోసగించి యిచ్చటినుండి ఎందులకు తప్పించుకొనరాదు? అనుకొన్నాడు. తరువాత —

“ముమ్మయనాయకులూ ! చెఱసాలలో నున్న నే నెల్లు నాసైనికులకు శరణాగతులు కమ్మని చెప్పును? చెప్పిననూ వారు నా మాటలను నమ్మగలరా?”

“ఒకలేఖ వ్రాసి, తెలియజేయుము.”

“ఆ లేఖను వారు నమ్మనిచో?”

“అట్లయినచో మీరు కోట కొమ్మమీద నిలబడి, మీ సైనికులకు శరణాగతులగుటకు ఆజ్ఞయిమ్ము”

“సరే, కానిమ్ము !” అనిచెప్పి, తిరకి నాయకు డీ కార్యమునకు సమ్మతించినాడు.

ఆ ప్రకారమే తిరకినాయకుని బంధించి తగిన కావలితో నతనిని కోట గోడమీద నిలువబెట్టి, అతని సైనికులకు శరణాగతులగుట ఆజ్ఞయిమ్మని చెప్పినాడు.

తిరకి నాయకు డీ సమయమును జారవిడచుకొనక, ఆవేశముతో అనినాడు: “ప్రియమైన యోధులారా ! ఈ ధూర్తుని మాటలు విని మోసపోకుడు. వెంటనే కోటను ముట్టడించి వశపరచుకొనుడు. నాకొరకై మీ రీ యుద్ధమును మానవేయకుడు. ధీరులవలె పోరాడి స్వామికార్యము నకై మీ తనువు లర్పించుడు.”

తిరకినాయకుని వీరభాషణమువిని అతని సైనికులకు రోమాంచితమైనది. వారు తమ చేతులలో నున్న ఆయుధములను శబ్దముచేసి, ‘తిరకి నాయకునకు జయమగుగాక !’ యని రణగర్జన గావించి, దైత్యావేశముతో కోటను ముట్టడించినారు.

తిరకి నాయకుడు చివరకు తనను వంచించిన వారిని వంచిచి నాడు. ఇది జూచి ముమ్మయనాయకునకు విపరీతమైన కోపమువచ్చినది— అతడు చేత ఖడ్గము ధరించి:

“ఆ నీచుని ఖండతుండెములుగా నరుకుడు!” అని గర్జించి, అతని మీద తానే వెళ్ళి పడినాడు.

ఇటువంటి పరిస్థితి సంభవించి నప్పుడేమి చేయవలసినదీ, తిరకి నాయకుడు మునుపే నిర్ణయించు కొనినాడు. అతడు సమీపములోనున్న ఒక యోధునిమీద పడి, అతని చేతిలోనున్న ఖడ్గమును లాగుకొని, కాల భైరవునివలె ముమ్మయనాయకుని మీదికి లంఘించినాడు.

ముమ్మయనాయకు డీ విధముగా జరుగగలదని భావించి యుండ లేదు. అతడు తన పక్షపు యోధులను జూచి:

“ఈ నీచుని చంపుడు!” అని యాజ్ఞాపించి, వారికి నాయకుడుగా తానే వెళ్ళినాడు.

తిరకినాయకు డొక్కడైననూ అసంఖ్యాకమగు శత్రు సైనికుల దెబ్బలను నేర్పుగా తప్పించుకొనుచూ, లెక్కకు మీరిన అరిపీరులను హతమార్చినాడు. ముమ్మయనాయకుని మీదపడి అతని దేహమంతయును గాయపరచినాడు.

కాని, అధిక సంఖ్యలోనున్న శత్రుసైన్యములతో ఎంతసేపని పోరాడగలడు? క్రమేణా తిరకి నాయకుని శక్తి సన్నగిల్లుచూ వచ్చినది. అతని దేహమంతయూ పూచిన మోదుగ చెట్టువలెనున్నది. అతడలసి యున్నాడని గ్రహించి, ముమ్మయనాయకుని పక్షపు సైనికు డొకడు అతని కుడి భుజమును తెగవేసినాడు. అయిననూ తిరకినాయకుడు భీతిల లేదు. వామహస్తము తోడనే యుద్ధమొనరించ సాగినాడు. కాని అతని పోరాటమెక్కువసేపు జరుగలేదు. శత్రుసైనికులలో ఎవడో ఒక నీచుడు ఒల్లెము నతని హృదయములో నాటినాడు. ఆ దెబ్బకు రక్తము ప్రవాహముగట్టినది. తిరకినాయకుడు బాధగా మూర్ఛి నేల గూలినాడు. నేల గూలిననూ అతని ముఖములో ఆనందము నిండియున్నది. తన అంతిమ శ్వాసను సామ్రాట్టుల సేవలో విడచి, తన దేహమును

సామ్రాజ్య రక్షణకయి బలియిచ్చినందుకు సంతోషపడినాడు. నవ్వుచూపిరమణమునందినాడు.

ఈ దారుణ వార్తను విని తిరకినాయకుని సైనికులకు పిడుగు పడినట్టయినది. వారు క్షణకాలము నివ్వెరపోయి, మరల తమనాయకునకు ఆ దోహి వలన గలిగిన అన్యాయమునకు పగదీర్చుకొన దలచి, ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో కోటను ముట్టడించినారు.

దీర్ఘకాల పోరాటానంతరము కోట శత్రువుల వశమైనది.

తిరకినాయకుని మిత్రుడు రంగయ్య నాయకుడు రౌద్రావేశముతో దుర్గములోనికి వచ్చి, ముమ్మయనాయకుని చెరబట్టుటకయి అంతఃపురములో బ్రవేశించినాడు. దుర్గములోని ఆయకట్టు ప్రదేశములన్నియునూ అతని వశమైనవి.

స్వల్పపోరాటానంతరము అంతఃపురముకూడ రంగయ్యనాయకుని వశమైనది, ముమ్మయనాయకుని పట్టి బంధించుటకయి అతని యంతఃపురము నంతయునూ పరిశోధించినాడు. కాని ఎచ్చటనూ ఆ దోహి జాడ కనబడలేదు. ఆ దుష్టుడు యుద్ధములో పోరాడి మరణించి యుండవచ్చునేమో నను యనుమానము కలిగినది.

కాని అచ్చట ఉత గాత్రుడై పడియున్న ఒక వృద్ధ సైనికుని వలన జరిగిన సంగతి తెలిసినది.

ముమ్మయనాయకుడు దుర్గము శత్రువుల వశమైనదను వార్త వినగనే, యిక తానచ్చట నుండినచో శత్రువులకు పట్టుబడుట తథ్యమని భీతిల్లి రాణభాండాగారములో నున్న విలువగల వస్తువుల నన్నింటినీ నాశమొనర్చినాడు. కొన్నింటిని దావిలో పడవేసినాడు. తన అంతఃపుర స్త్రీల నందరినీ నిర్దయుడై చంపినాడు. తనతో తీసుకొని పోవుటకు వీలైనంత సంపదనూ, పరివారమునూ తీసుకొని, రహస్య మార్గమునుండి బయట పడి అంతఃపురము శత్రుహస్తగతము కాకమునుపే తప్పించుకొని పారిపోయినాడు.

ఈ విషయము తెలియగా రంగయ్య నాయకుడు చాల వ్యధ జెందినాడు.

అతడు తిరకినాయకునకు వీరోచితమైన అంత్యక్రియలు జరిపి, దుర్గమును తన స్వాధీనము చేసుకొని, దానిని చూచుకొనుటకయి తన నమ్మికకు పాత్రుడైన ఒక దళపతిని నియమించి, గజవేట శిబిరమునకు వెనుదిరిగినాడు.

గజవేట శిబిరములో వీరననాయకుని సందర్శించి, రంగయ్య నాయకుడు జరిగిన విషయములన్నియునూ వివరించి, తిరకినాయకుని అప్రతిమ పరాక్రమమునూ, బలిదానమునూ, ముమ్మయనాయకుని పలాయనపు కథనూ తెలియజేసినాడు. ఇది విని వీరననాయకుడు సమాధానముగా ఒక నిట్టూర్పు విడచినాడు.

11

క న్యా దా న ము

కాసి ఈ విజయవార్త వలన సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలకు తా నూహించినంత సంతసము కలుగలేదు తిరకి నాయకునివంటి స్వామి నిష్ఠాగరిష్ఠుడగు సేవకుని దైర్య, సాహస, బలిదానముల కథను విని, గర్వముగా నతనిని బ్రస్తుతించిననూ ముమ్మయనాయకుని పట్టి బంధించక తప్పించుకొనుట కవకాశమిచ్చినందులకు చాల విషాదము కలిగినది. ఈ విధముగా నగుటచే అతడు పద్మలాదేవి కిచ్చిన వాగ్దానము నెరవేరక పోయినది. చేతికి చిక్కియూ తప్పించుకొని పారిపోయిన ఆ సీచుని గురించి చాల వ్యధపడినాడు. వీరననాయకుని సముఖమునకు రావించుకొని —

“వీరననాయకులూ : బోలెయ దుర్గము మన వశమైనదని విని సంతోషమైనది. తిరకినాయకు లంతటి ప్రభుభక్తి పరాయణులు చూపిన

అప్రతిమ శౌర్య-సాహస-బలిదానములను విని చాల గర్వపడినాను. అయిననూ మీరు చేసిన ప్రతిని వెరవేరలేదు. ఆ దుష్టుడు తప్పించుకొనుటకు మీ సైనికులవకాశ మిచ్చినందుకు చాల విషాదపడుచున్నాను. అతడు బ్రతికి యున్నంతవరకూ నాకు మనశ్శాంతిలేదు. త్రియంబక దేవునికి జరిగిన అన్యాయమున కా నీచునిమీద తగిన పగ సాధించనిచో వారి యాత్మకు శాంతి లభించదు. నా మనస్సునకు కూడ సమాధానము కలుగదు" అని విషాదముగా అనినాడు.

ఈ మాటలకు పీరననాయకుడు చాల ఆందోళన జెందినాడు.

“ప్రభూ ! నావలన అపచారము జరిగియుండిన క్షమించ వలయును. తిరికి నాయకునకు నేనా దుష్టుడగు ముమ్మయనాయకుని బంధించి తీసుకొని రావలసినదని యాజ్ఞాపించినాను. ఆ వీరు డీ కార్యములో తననే బలిగావించుకొనినాడు గాని, అతనిని పట్టుకొనలేదు. అయిననూ కార్యము మించిపోలేదు. ఇప్పుడుకూడ సన్నిధానమున కా ద్రోహివలన జరిగిన యపరాధమున కతనిని శిక్షించుటకు, అతడెచ్చట దాగి యున్ననూ పట్టి తెచ్చి, తమ పాదములమీద పడవేయుదును. నాకు మరికొన్నిరోజుల గడువు దయచేయుడు” అని వినయముగా ప్రార్థించినాడు.

“వీరననాయకులూ! మీరు జన్మించినది స్వామిభక్తి పరాయణుల వంశము. పూజ్యులగు హరిహరుల కాలమునుండియూ ఆ వంశము సామ్రాజ్య సేవకు పేరుగాంచినది. మీరు మీ పెద్దలవలె కీర్తి శాలులు కావలయు ననునదియే మా యాశయము. ముమ్మయనాయకుడు తప్పించుకొని నంత మాత్రమున మీ బాధ్యత తీరిపోలేదు. అతడెచ్చట దాగి యున్ననూ పట్టితెచ్చి మా కప్పగించుట మీ ధర్మము. కర్తవ్యమునై యున్నది. ఈ విషయమును మరొక పర్యాయము మీకు హెచ్చరించు నవసరము కలుగదని మేము భావించుచున్నాము” అని ప్రార్థదేవ రాయలు విషాదమును వ్యర్థపరచినాడు.

“ప్రభూ ! ఇదివరకే నేను చతురులగు వేగులవారి నీ కార్యమునకు నియోగించినాను. వా రా ద్రోహి ఎచ్చట దాగియున్ననూ పట్టితెచ్చి

తమ కప్పగించగలరు. బహుశః అతడు బ్రిటికి యుండ దనుకొందును. బ్రిటికి యున్నచో తప్పక మనకు పట్టుబడగలడు”

“అతడు మరణించి యుండునని మీ భావనయా?”

“ఔను, అతనియంతఃపురము భస్మమైనప్పుడు దానితో బాటుతడు కూడ దగ్ధుడై యుండవలయును”

“అతడు చావరేదు, వీరననాయకులూ : ఆ ప్రాణభీతిగలవాని కింతటి ధైర్యమెచ్చుటనుండి రాగలదు? నిక్కువముగా అతడు తప్పించుకొని యున్నాడు—మీ రిప్పుడే మంగుళూరు, బారకూరు, ముఖవాయి, అరగము, తేకలనాడు, చిమ్మతూరు, ఘనగిరి, ఉదయగిరి, కొండవీడు రాజ్యములకు దూతలను బంపి, పరిశోధించవలయును.”

“ఆజ్ఞ ప్రభూ :”

ప్రౌఢ దేవరాయలు లక్కనామాత్యునివైపు తిరిగి, “సచివోత్తమా! ఈ కార్యము మీ నేతృత్వముక్రింద జరుగవలయునని నా యాశ. ఆ దోహిని చెరజుట్టుటకు మీరే సమర్థులు. అతడు రాజదోహియని దందోగా వేయించుడు. అతని కాశ్రయ మిచ్చునా రెవరైననూ సరియే, వారుకూడ శిక్షార్హులని తెలుపుడు. ప్రాణములతో అతనిని బట్టి తెచ్చిన వారికి వేయివరహాలు బహుమానమని చాటింపుడు.”

“ఆజ్ఞ ప్రభూ :” అని లక్కనామాత్యుడు సామ్రాట్టుల వద్ద వెలపు గైకొని వెళ్ళినాడు. ఖిన్నుడై వీరన నాయకుడు కూడ అతనిని వెన్నంటినాడు.

వారు వెళ్ళిన తరువాత ప్రౌఢ దేవరాయలు చాల సేపటివరకునూ ఆ విషయమునే ఆలోచించుచూ కూర్చున్నాడు.

ముమ్మారునాయకుడు తప్పించుకొని పారిపోవుట తనకి చాల నిగాళను కలిగించినది. అతనిని బంధించి తెచ్చి పద్మలాదేవి కప్పగించి ఆ మూలముగా త్రియంబక దేవునికి జరిగిన అన్యాయమునకు తగిన పరిహార మేర్పరుప దలచినాడు. కాని అది నెరవేరలేదు. అత డపరాధి ముఖమును దాల్చి, జరిగిన విషయములన్నియునూ పద్మలాదేవికి చెప్పినాడు.

అంతయూ విని పద్మలాదేవి.. "ప్రభూ! తమ రీ యల్పవిషయము నకె యింతగా విచారించ బనిలేదు. మన సంకల్పము భగవదేచ్ఛకు రాలేదు. ఆ దోహి ఆయువింకనూ ముగియలేదు. తప్పించుకొనినాడు. ఇందుకయి మీరు వ్యథజెందకుడు" అని యామె సమాధాన పరచినది.

"మహారాజీగారూ. త్రియంబకదేవులు సామ్రాజ్య నిష్ఠాగరిష్ఠు లలో పెద్దవారు మాత్రమే కాదు - నా మిత్రులు అభిమానులు కూడ నైనారు. వారికి జరిగిన అన్యాయమునకు నేనేమి చేసిన తీరును?"

"ప్రభూ! ఈ విషయములో మీరు చేయవలసిన దంతయూ చేసి ముగించినారు. ఆ దోహి చేతినుండి నన్నునూ, పొన్నలాదేవినీ కాపాడి నారు. మా రాజ్యమును మరల మాకు సంపాదించి యిచ్చినారు. ఆ దుష్టునిమీద దండెత్తివెళ్ళి శిక్షించి నచ్చినారు. ఇంకెంతయూ ఎక్కువేమియునూ మేము కోరలేదు. తమ యీ ఉపకృతికి మేమెట్లు కృతజ్ఞత లర్పించవలయునో తెలియక యున్నది" అనినది.

ఈ మాటలకు ప్రౌఢదేవరాయలు ప్రత్యుత్తర మివ్వలేదు.

"ప్రభూ! నాదొక కోరిక గలదు....దానిని తమతో నెట్లు చెప్పు కొనవలయునో తెలియక యున్నది....తమరన్యధా భావించనిచో...."

సంకోచ పడుచూ అనినది పద్మలాదేవి.

"తల్లీ! అదే విషయమో సంకోచపడక తెలుపుము!"

"మీరు ఒకదాని మీద యొకటిగా మమ్ములను కృతజ్ఞతా భారముతో కృగింపజేయుచున్నారు. మీ ఋణము నీ జన్మలో తీర్చుకొనలేము. యావజ్జీవము మేము దానిని స్మరించవలసి యున్నది. అయిననూ మా సహోదరుల ఆశయము మేరకు, మీరు మా కొనకొనిన సహాయమునూ, ఉపకృతిని దలచి, కృతజ్ఞతతో పొన్నలను తమకు వధువుగా సమర్పించవలయునని యున్నాను. తా మీ కన్య రత్నమును స్వీకరించి మమ్ముద్ధరించ వలయును."

ఈ మాట పద్మలాదేవి నోటివెంట రాగలదని ప్రౌఢదేవరాయలు నిరీక్షించి యుండలేదు. అందుచే అతడు చకితుడై కూర్చున్నాడు.

ఒక్క క్షణకాలమతడు భావజీవియైనాడు. తొలిసారిగా తాను పొన్నలాదేవిని జూచినప్పుడు తనకు కలిగిన మధురానుభూతిని మరల నొకపరి సింహావలోకనము చేసుకొన్నాడు.

వాస్తవముగా సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలు పొన్నలాదేవిని చూచిన ప్రథమ వీక్షణములోననే ఆమెపై యనురక్తడైనాడు.

అత డిదివరకే పద్మలాదేవి ముఖం పొన్నల గుణ రూప లావణ్యములను గురించి విని, ముగ్ధుడైనాడు. ఇప్పుడామెను చూచిన చరువాత ఆ పొగడ్త అబద్ధమని దోషలేదు. అందుకు మా రిచనిదామె పట్ల అభిమానము జనించినది.

ఆనాడు లక్కనామాత్యులు తెచ్చి అప్పగించిన ముగ్ధయుగు పొన్నలను జూచి సార్వభౌముడు నివ్వెరపోయినాడు. అతని కామె యొక దంతపు బొమ్మవోలెనూ, పాలతాతిలో చతురుడైన శిల్పియొకడు చెక్కిన సుందర విగ్రహము వలెనూ కనబడినది. ఆమె సముద్రపు నురగవంటి శ్వేత దుకూలములను ధరించియున్నది. ముఖములో చంద్రుని శీతల కాంతి నిండియున్నది. ఆ సోగకనులు స్వప్నలోకములో విహరించు చున్నట్టు తోచుచున్నవి. మృదువగు ఆమె స్నిగ్ధనాసకము సంపెగ మొగ్గ వలె నున్నది. కనుబొమలు ఎక్కువెట్టిన మన్మథ బాణములవలెనున్నవి. గులాబీలవంటి రక్త రంజితములైన యధరములు, నున్నటి చెక్కులు, విశాల ఫాలభాగము, దానిపై సయ్యాట లాడుచున్న ముంగురులు, యీ భువనమోహన సౌందర్యవయవములతో కూడిన ఆ పొన్నల నొక మారు చూచిన ఎవరునూ మరువలేరు. ఆమెను చూచి సార్వభౌముడు తను కలలోగన్న స్వప్నసుందరి ఆమెయేనని భావించినాడు. బ్రహ్మ యామెను తన జీవిత భాగస్వామినిగా లిఖించి యున్నచో తానెంత యదృష్టవంతుడని పరితపించినాడు.

కాని ఆ సౌందర్యమునకు బట్టిన కళంకమనునట్లు ఆమె మూగి యను పేరందినది. మర్త్యలోకముతో సంబంధము గల స్మృతి నామె గోల్పోయినది. ఆమె కేవలము మాటలురాని సజీవ ప్రతిమయైనది.

తా నామెను ప్రేమించవచ్చునా? ఆమె తనకు లభించగలదా? తా నామెను చేబట్టుటకు లక్కనామాత్యులవంటి ప్రభుభక్తి పరాయణులూ, పెద్దలూ సమ్మతించగలరా? ఈ పుత్రుని తనకు వధువుగా సమర్పించుటకు పద్మలాదేవి సమ్మతించ గలదా? అను యనుమాన మతనిని సంశయమను కోటలో బందించినది. ఆశయను అశ్వమునకు కళ్ళెము వేసినది.

కాని, ఆ రోజు సామ్రాట్టు ఏనుగుబారినుండి పొన్నలాదేవిని రక్షించినప్పుడు....

విధి వారిరువురనూ దగ్గరకు చేర్చినది. ఆమెను ప్రార్థదేవరాయల హృదయమునకు సమీప వర్తినిగా జేసినది. ఆమెను చేబట్టుటకుగల యొక పెద్ద ప్రతిబంధకము — పూర్వస్మృతి లేకుండుటనునది — దైవానుగ్రహము వలన తొలగి పోయినది. భగవంతు డామెపై విశేషానుగ్రహము జూపుటకయి నేర్పరచిన విష్ణుమువలె, ఏనుగుచే విసరి వేయబడినపు డామె మరల తన పూర్వస్మృతిని బడసినది.

ఇపుడామె ప్రార్థదేవరాయల పాలిటికి నిజమైన యస్పరసయైనది. ఈ నడుమ యామె అతని స్వప్న మానసములందంతయూ నిండిపోయినది. ఆమెను తాను వధువుగా స్వీకరించుటకు లక్కనామాత్యులు మొదలగు పెద్దల ప్రతిబంధక మేమియునూ లేదని వరోక్షముగా తెలిసినది. ఈ విషయమై పద్మలాదేవి అభిప్రాయమేమియో? ఆమె హృదయాంతరాళపు భావనను అర్థము చేసుకొనక, పొన్నలను వధువుగా కోరుట తొందరపాటు కాగలదని తలచినాడు. అట్లుచేసిన ఆమెదృష్టిలో తాను నీచుడుగా పరిగణింప బడవచ్చునని భీతిల్లినాడు.

ఆమె యీ విషయములో తనను అపార్థము చేసుకొనుట కవకాశము గలదు. ముమ్మయనాయకుని బారినుండి రక్షించి, తానే ఆమెను వివాహమాడ గోరుటను తెలిసి, తన విషయములో ననేకాదు... పురుష సమాజము మీదనే ఆమె ఏవగించుకొను వరిస్థితి యేర్పడగలదు. తాను సార్వభౌముడగుటచే, ప్రజాకోటి కన్నివిధముల ఆదర్శ ప్రభువుగాను, మార్గదర్శకుడుగాను నుండవలయునని అతడు తన ప్రణయ భావమును

తనలోనే యిముడ్చుకొన్నాడు. ఈ విషయములో అతడెంత జాగ్రత్త పడెననగా, తన మనోగతమైన ఈ భావనను తనకు తప్ప యితరుల కెవ్వరికినీ తెలుపలేదు.

అందువలన ఈ విషయమై పద్మలాదేవి తానే స్వయముగా పరిస్థావింబవలసి వచ్చినది.

ఆమె యిదివరకే తన కుమార్తెకు ప్రౌఢదేవరాయ లన్నివిధముల ఆదర్శపతి యని భావించినది. కాని తన యభిప్రాయమును దైర్యముగా వెల్లడించలేక పోయినది. త్రియంబకదేవు డంతటివాడు సార్వభౌమునికి బిడ్డనిచ్చుట కదైర్య వడినాడనిన, యిక పద్మలాదేవి కదైర్యము ఎచ్చట నుండి రాగలదు? అయిననూ, ఆరోజు పొన్నలను ముమ్మయనాయకుని బారినుండి తప్పించి కాపాడినరోజు.... ఆమెదప్పటేనుగు బారినుండి రక్షించిన దినము.... పద్మలాదేవి కూడ ఈ విషయమై కలలు గనినది. పొన్నల ప్రౌఢదేవరాయలు రూపించిన విగ్రహము. అతడు స్వీకరించనీ, విడువనీ, ఆమె నతని కర్పించుటేసరి! ఆమె అతని సత్యని (పద్మలాదేవి) నిశ్చయించినది.

కాని, యీ సంగతి సామ్రాట్టుల కెరిగించుటకు తగిన సమయ మిదివరకునూ రాలేదు —

ఈనాడు చిరకాలముగా నామె నిరీక్షించుచూ యుండిన సదవకాశ మేర్పడినది.

పద్మలాదేవి మాటలను విని ప్రౌఢదేవరాయలు, దాని కేమని జవాబు చెప్పవలయునో తెలియక, క్షణకాలము మౌనముగా కూర్చున్నాడు. ఆమె మాటల వైఖరిని చూచి, మధుర భావ సమాధిలో మైమరచినాడు.

సార్వభౌముని మౌనమును జూచి పద్మలాదేవికి వేయివృత్తికము లొక్కసారిగా కుట్టినంత బాధకలిగినది. అతని ముఖభావ భంగిమలను జూచి, తనకోరిక ప్రియకరము కాలేదేమో నని చింతించినది. ఆమె

నిర్మించుకొనిన స్వర్ణమందిరము మరల ఆమె కనుల యెదుటనే కూల బడుటయా ?

“ప్రభూ ! ఎందులకు మౌన మవలంబించినారు ? ఈ నిర్భాగ్యురాలి మొర తమకు వినబడలేదా ? లేక నా పార్థివ నెరవేర్చలేని పార్థివ నయా ? మా పొన్నలకు తమను చేబట్టు యదృష్టము లేదా ? తమను భర్తగా పొందగల భాగ్య మా నిర్భాగ్యురాలికి లేదా ? తమ యభిప్రాయమును స్పష్టముగా తెలుపుడు. తమరు సమ్మతించిననూ, సమ్మతించక పోయిననూ, ఈ కన్య మీయది. మీరు కాపాడిన పాణిము. మీరు తీర్చి దిద్దిన విగ్రహము. ఈ కుసుమము మీ కంఠహారము నలంకరించక పోయిననూ, మీ పాదపూజకై ప్రత్యేకింపబడినది. దయయుంచి దీనిని మట్టిలో త్రోసివేయకుడు : అట్టొనరించిన ఆమెతో బాటు నేనునూ మరణించగలను” అని యావేశముతో చెప్పినది పద్మలాదేవి.

ఈ మాటలు కొరడా దెబ్బలవలె తగిలి, పౌఢదేవరాయలను భావసమాధి నుండి మేల్కొల్పినవి.

“తల్లీ ! మీరు నా మౌనము నన్యథా భావింపకుడు. నేను మీ కోరికను నిరాకరించు చున్నానని యనుకొనకుడు. కాని ఈ విషయమును గురించి మీ కుమార్తె యభిప్రాయమేమియో, దివంగతులైన త్రియంబక దేవుల అభిప్రాయమేమియో తెలియనిదే నే నేమని జవాబు చెప్పగలను ?”

సార్వభౌముని పలుకులు విని, పద్మలాదేవి తృప్తిగా ఒక నిట్టూర్పు విడచినది.

“ప్రభూ ! యథార్థము చెప్పవలయుననినచో, దుష్టుడగు ఆ ముమ్మయనాయకుని బారినుండి రక్షించిన దాదిగా పొన్నల మిమ్ములనే పతిగా భావించిఆరాధించుచూ వచ్చుచున్నది. దానికి మునుపే త్రియంబక దేవులకూడ ఆమెను మీకర్పించ వలయునని సంకల్పించియుండిరి, కాని ఈవిషయమై తమతో ప్రస్తావించుటకువారు వెనుకాడినారు—మా యంతస్తునూమీయంతస్తును తలచుకొని భీతిల్లినారు. అయిననూ విధిసంకల్పము

యీ సంబంధమును ఒకటిగా కలిపినది. ఈ వివాహము జరుగుటవలన వారి యాత్మకు శాంతి — సంతసములు కలుగ గలవని నాకు నమ్మిక గలదు. కాని మా యాశలు మీ విర్ణయము మీద ఆధారపడి యున్నవి” అనినది.

ఈ మాటలకు సామ్రాట్ దేవరాయలు చిరునవ్వును ప్రకటించుచూ అవినాడు :

“తల్లీ ! మాతృస్థానములో నున్న మీ రీ మాటను తెలాపుట కింత భీతిలవలయునా ? ఇది మీ ప్రార్థన కాదు — త్రియంబకదేవుల యాజ్ఞ యని దెలుపుదు.”

అని సంతోషమును వ్యక్త పరచినాడు.

“అటు కాదు ప్రభూ ! తమ రామెను ప్రేమతో స్వీకరించవలయును. ప్రేమలేని పెండ్లి ఎవరికినీ సుఖమివ్వదు”

“తల్లీ, మీ రీ విషయమై చింతించకుడు — ఆమెను చూచిన దినమే ఆమె నాదియని అనుకొన్నాను. దైవము మా ఉభయులనూ ఏనాదో సతి పతులనుగా జేసినది. కాని యిప్పుడు మేము వివాహవేదిక మీద దంపతులు కావలయు నంతియే !”

అని ప్రార్థదేవరాయలనిన తరువాత పద్మలాదేవికి తృప్తి గలిగినది. ఆ ఘడియలో నామెకు తనకంటెనూ అదృష్టవంతు లెవరునూ ఈ పృథ్విలో నుండరని దోచినది.

“ప్రభూ ! తమను పతిగా పొందు పొన్నల ధన్యురాలు !” అని నది సంతోషాతిరేకముతో.

“ధన్యత గాంచినది మీరుకాదు — నేను!” అనినాడు దేవరాయలు నవ్వుచూ.

“అదెట్లు ప్రభూ! — మీరు మమ్ముద్ధరించినారు.”

“కాదు, పొన్నలను నాకు వధువుగా సమర్పించి త్రియంబకదేవులు మనలనందరనూ ఉద్ధరించినారు” అని సార్వభౌముడు అర్థగర్భితముగా నవ్వినాడు.

అనాదే రాజ పురోహితులను రావించి, ఇరువురి జాతకములనూ గుణించి, వివాహమునకు ప్రశస్తమైన ముహూరమును నిర్ణయించినారు. నాదే వారు పరస్పరము ప్రమాణములు చేసి సతీ పతులైనారు.

సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయల కిపుడు జీవనము నిండుగా దోచినది. అతడు అరగసీమకు వచ్చిన కార్యములన్నియునూ నెరవేరినవి. త్రియంబకదేవ, వీరననాయకుల స్వామిభక్తిని పరీక్షించడమైనది. గజవేటలో రెండువందల కంటెనూ ఎక్కుడగు ఏనుగులు పట్టుబడినవి. అన్నింటికంటెనూ ఎక్కుడుగా పొన్నలాదేవివంటి అపూర్వ కన్యారత్న మతనికి లభించినది. తాను యీ త్రివేణి సంగమముతో పునీతుడైనట్లుగా భావించినాడు.

12

లేఖాద్వయము

లేఖన సంభారత
తలపూర్వ గంభీరయతి
:: కృష్ణ శిల్ప ::

పౌరధదేవరాయలు గజవేట శిబిరములో మరికొన్ని రోజులు నిలచి, యింకనూ ఎక్కువ ఏనుగులను పట్టుకొని రాజధానికి వెనుదిరుగ వలయుననీ, తానచ్చట నుండగనే ముమ్మయనాయకుని బంధించితెచ్చి శిక్షించ వలయుననీ అనుకొన్నాడు. కాని అతనికి రాజధానినుండి త్వరితంపు లేఖ వచ్చినది. సార్వభౌముడు రాజధానిలో లేని సమయమున, అతని పురుషుగా పరిపాలనా క్రమమును చూచుకొనుచున్న లక్కనామాత్యుల జ్యేష్ఠ భ్రాతయగు మహామాత్యుడు జక్కనాచార్యుడు ఒక త్వరితంపు లేఖ వ్రాసి సామ్రాట్టులనూ, లక్కనామాత్యులనూ వెంటనే రాజధానికి తోడ్కొని వచ్చుటకయి తన సహోదరుడైన సింగనను బంపినాడు.

సింగన దండనాయకుడు గజవేట శిబిరమునకు వచ్చునప్పటికి

సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయలు గజ శిక్షణలో జరిగిన ప్రగతిని చూచుట కయి గజశాలకు వెళ్ళినాడు.

అచ్చట ఒకవైపు విస్తీర్ణమగు నొక శిబిరమును కొత్తగా పట్టుకొనిన ఏనుగులకొరకయి నిర్మించబడి యున్నది. నూరారుమంది సైనికులూ, మావటివాండ్రూ పట్టుబడిన ఏనుగులకు శిక్షణ నిచ్చుచున్నారు. వారికి భరమన మావటిడు నాయకుడుగా నున్నాడు.

ఆ ప్రదేశములో నొకచోట గజములకు కావలసిన ఆహార వస్తువులను హేరాళముగా సంగ్రహించి పెట్టి యున్నారు. పెంపుడు కరుల సాయముతో అడవి యేనుగులను లొంగదీసుకొను ప్రయత్నము సంతతముగా జరుగుచున్నది.

వేరొకవైపు అగ్నిభీతి కలిగించి ఇంకొక కరీంద్రమును స్వాధీనపరచుకొను ప్రయత్నము జరుగుచున్నది. అది తనను సమీపించుచున్న వారిమీద పగదీర్చు కొనవలయునను నట్లు తుండమును పెకెత్తి ఘోరము చేయుచూ ముందుకు దూకి వచ్చుచున్నది. దానిని సమీపించుటకు దైగ్యములేక, దివిటీల సాయముతో దారికి తెచ్చుచున్నారు.

ఇంకొకచోట పెద్ద గజరాజమొకటి తన పారతంత్ర్యమునకయి కృంగి, కృశించి నిద్రాహారములను మాని, ప్రాయోపవేశము చేయు దానివలె కాళ్ళు చాచి పడుకొన్నది. దాని కాళ్ళను బలమైన గొలుసుతో బిగించి, దానినొక మూని మొదటికి కట్టివేయబడి యున్నది. అది తన బంధనమును విడిపించుకొనుటకయి మిక్కిలిగా బ్రయత్నించి, చివరకు స్వాతంత్ర్యములేని పిమ్మట బ్రతుకు వ్యర్థమని భావించి, ఉపవాసము చేయుచున్నది. దానికనులలో అశ్రువాహిని ఎడతెరిపిలేక ప్రవహించుచున్నది. దాని నాహారము సేవింపజేయుటకయి భరమన మావటిడు చేసిన ప్రయత్నములన్నియునూ వ్యర్థములైనవి. అతడు సార్వభౌము డచటికి రాగా ఆ ఏనుగును పైకి లేపుట కుద్యుక్తుడై నాడు.

సార్వభౌముడు చది చప్పుడు లేక వచ్చి, ఆ ఏనుగుపై నిలబడి నాడు. అప్పుడు భరమన మావటిడు దానికి గజ భాషలో, లేచినిలబడి

సామ్రాట్టులకు గౌరవమును సూచింపుమని యాజ్ఞాపించినాడు. కాని అది లేచి నిలువలేదు. అందుపై నతనికి కోపమువచ్చి బెత్తముతో నాలుగు దెబ్బలు కొట్టినాడు. ఏనుగు బాధగా మూర్ఛి మరల మౌనముగా పడుకొని నది. సార్వభౌమునికి దాని దయార్థా దృష్టిని జూచి మనసు కరగినది.

“భరమనా! ఈ గజరాజమును జూచిన నాకు చాల వ్యధ గలుగుచున్నది. ఈ బంధనమునుండి తనను విడిపింపుమని ప్రార్థించు చున్నట్లుగా దైన్యముగా జూచుచున్నది” అన్నాడు.

“ప్రమా! ఇది చాల హఠమారి. నాలుగైదు దినములుగా యిది ఏ యాహారమునూ స్వీకరించక హఠము చేయుచున్నది. దీనిని దారికి తెచ్చుటకు అంకుశ మొక్కటే ఔషధమని తెలియుచున్నది. మీ యనుజ్ఞ యైనచో....” అనినాడు మావటిడు.

మావటివాని మాటలకు సార్వభౌముడు విషాదముగా నవ్వి అనినాడు :

“నీకింకనూ గజహృదయము తెలిసినట్టు లేదు. ఏనుగులు చాల సూక్ష్మజీవులు. అవి చూచుటకు కొండంత పెద్దవిగా కనబడిననూ, పసి పావలవలె చాల సునిశిత హృదయముగలవి. ఎటువంటి పరిస్థితిలో నైననూ మనము వాటిపై అంకుశమును ప్రయోగించరాదు. చిన్న బిడ్డలకు బెత్తము జూచి బెదరునట్లుజేసి వారిని దారికి తెచ్చునట్లుగా, మన మీ ఏనుగులకు అంకుశ భయము కలిగించి, వాటిని స్లావ్తీన పరచుకొనవలయునుగాని, అంకుశ ప్రయోగమున కవకాశ మివ్వరాదు. అట్లు జేసిన నవి చక్కణరచ వీరుగానంత ముండివి గావచ్చును. హఠము చేయుచున్నవని వాటిపై కోపించిన ప్రయోజనములేదు. మెల్లగా వ్యాధిన పరచుకొనవలయును. మనము వాటి శత్రువులముగాము. మిత్రులమును భావన వాటికి కలుగునట్లు ప్రకర్తించ వలయును. దీనికోసనే మన గొప్పతన మిమిడి యున్నది. తెలిసినవారు దీనినే గజశిక్షణా రహస్యమని చెప్పుదురు” అని బుద్ధి గరపినాడు.

సార్వభౌముని మాటలకు సిగ్గుజెంది, భరమన మావటీడు తలవంచుకొన్నాడు.

ప్రౌఢదేవరాయలు మరియు గడుగులు ముందుకు వెళ్ళి వేరొక ఏనుగుల గుంపు వద్దకు వచ్చినాడు.

అచ్చట ఏవిడమైన శిక్షణయూ లేక తిని కొరివ్విన గున్న ఏనుగులను చూచి, సార్వభౌము డనినాడు :

“భరమనా : ఈ ఏనుగులకు బాగుగా తిని మదమెక్కినట్టున్నది. చెప్పిన మాట వినుటలేదు. వీటిని మనము ఓయతో చూడవలసినది నిజమే కాని, మన మంచితనము నవి దురుపయోగ పరచుకొనరాదు. ఈ విషయమై మనము కొంత జాగ్రత్త వహించ వలయును. నాటి మద మణచుటకు ఉపవాసము పాలుజేయుటయే చక్కని మార్గము. కొన్నిరోజులు వాటికి ఆహారము — నీరు పెట్టకుడు. అప్పుడు తమంతట తామే దారికి రాగలవి. వాటిని నాగరిక జీవనమున కభ్యాస పడజేయుటకునూ, వాటి పిల్లచేష్ట లరికట్టుటకునూ మనకుగల దారి అది ఒక్కటే! వాటిగర్వభంగమైన తరువాత చెప్పినట్లు వినగలవు. ఇప్పుడు వాటిమీద మనము ఎక్కుడుగా దయ జూపిన చెడిపోగలవు” అనినాడు.

ఈ విధముగా ప్రౌఢదేవరాయలు గజశిక్షణలో విమగ్నుడై యుండగా లక్కనామాత్యుడు వచ్చి :

“ప్రభూ ! నావలన సన్నిధానమున కపచారము గలిగియుండినచో క్షమించవలయును. రాజధానినుండి ముఖ్యమైన వార్త వచ్చియున్నది. మా సింగన సన్నిధానమున కొక ముఖ్యమగు లేఖ తెచ్చియున్నాడు. దానిని పరామర్శించుటకు శిబిరమునకు వెనుదిరిగిరావలయునని ప్రార్థన!” అని వినమర్చిడై సెలవిచ్చినాడు.

ఈ వార్త విని చకితుడై :

“విషయమేమి, లక్కనామాత్యుడా ! అంతటి త్వరితంపువార్త ఏమి వచ్చినది?” అని యడిగినాడు దేవరాయలు.

“ప్రభూ ! మహాప్రధానులగు లక్కనాచార్యులు తమను వెంట

కోద్దొని రావలసినదని మా సింగనను బంపియున్నారు. సింగన ఇప్పుడే యిచ్చటికి వచ్చి, శమ రాకకై ఎదురు చూచుచున్నాడు."

“అదియా సంగతి?” అని సార్వభౌముడు తౌందరగా శిఖరము నకు వెనుదిరిగినాడు.

అచ్చట తనరాక నెదురుచూచుచూ కూర్చొనియున్న సింగనను జూచి—“సింగననాయకులూ ! మీ రిచ్చటి కెపుడు వచ్చితిరి? మీ అన్నగారు, అంతఃపుర వాసులూ అందరూ క్షేమమేకదా ?” యని ప్రశ్నించి నాడు.

“తమ అనుగ్రహమువలన అందరూ క్షేమముగనే యున్నారు ప్రభూ !” అవి యతడు వెంట తెచ్చిన లేఖను వెలికి తీసినాడు.

“ప్రభూ : తమకు మహామాత్యులగు జక్కనాచార్యు లీ లేఖను
 బంపినారు. పరికించుడు” అని చెప్పి, చుట్టగా చుట్టి ముద్రవేసియున్న
 లేఖను సార్వభౌముని చేతి కందించినారు.

దాని ముద్ర నూకదీసి, దేవరాయ లొక జ్ఞానువలొకించి, తరువాత, చదువుదని లక్కనామాత్యుని చేతికిచ్చినాడు.

అది దహమనీ సుల్తాను అహమద్ షా పౌరదేవరాయలకు
వ్రాసిన లేఖ.

అందులో అత డీ విధముగా వ్రాసి యున్నాడు.

“శ్రీమన్మహారాజ రాజ రాజపరమేశ్వరేశ్వరీత్యాది బిరుదాంకితులూ, విజయనగర సార్వభౌములూ నగు ప్రౌఢదేవరాయలకు --

విహమనీ సుల్తాను అహమద్ షా వ్రాసిన లేఖంశము లేమనగా:

మీ తీర్థయాత్రలకు మీర విజయ సార్యభౌముల కాలములో హాతో చేసుకొనిన ఒప్పందము ప్రకారము ఓరుగల్లును మా కప్పగించి, దానిని మన ఉభయరాజ్యముల గడిప్రదేశముగా ఒప్పుకొనినది సత్యము. ఇప్పుడు మరల మీరు దానిని మా నుండి పొందుటకు యుద్ధప్రయత్నములు చాల గొప్పగా చేయుచున్నారని వార్త వచ్చినది. ఈ వార్త విని మాకు సఖేదాశ్చర్యము గలిగినది.

ఆదినుండియూ శాంతిప్రియులైన బహుమనీ సుల్తానులు దురుదేశముతో కాయదువ్వి కయ్యమునకు దిలుచు నలవాటు విజయనగర రాజులకు గలదు. వారిలో నుత్తమోత్తములను నట్లు మీరునూ, మీ తీర్థరూపులునూ మాతో చేసుకొనిన సంతి షరతుల నుల్లంఘించి, మరల యుద్ధప్రయత్నములు చేసుకొనుట చాల విచారకరమగు విషయము.

ఈ విధముగా వ్రాసినంత మాత్రమున మేముమీకు భీతిలి నామని మీరు భావించరాదు. అట్లా దయవలన మా బాహువులకు మీ గర్వమణదగల శక్తి యున్నది. కావి ఒక హెచ్చరిక నిచ్చుటకయి ఈ లేఖ వ్రాయుచున్నాను.

బహుళః మీ పితామహులగు మొదటి దేవరాయలకు మా ఫిరోజ్ షాగారి వలన జరిగిన అసమానమును తాము మరచి యుండరు. ఆ రాయ వరాభవము నింత త్వరలో మరచి యుండినచో; దాని దుష్పరిణామము ననుభవించగలరు! మీరు తొందరపడి, యిటువంటి పిచ్చి పనులకు పూనుకొను నట్లయినచో మా జోలికి రండు! నెమ్మదిగా జీవించవలయునను కొన్నచో మా జోలికి రాకుడు.

ఈ పర్యాయము యుద్ధము జరిగినచో, మీ హిందూ రాజ్యము దక్షిణా పథమునుండి పూర్తిగా నామావశిష్ట మగు పరిస్థితి యేర్పడవచ్చును. జాగ్రత్త! ఇకనైననూ యుద్ధమును అవిచారమును మాని, మాతో చేసుకొనిన శాంతియుత మగు సంతి షరతులను పాలించుకొని రాగలరని నమ్ముచున్నాము.

ఇటు,

మీ స్నేహకాంక్షి,

సుల్తాను అహమద్ షా"

ఈ లేఖ అత్యంత మహా తరమైన దగుటచే దానిని యితరుల చేతి కియక, తన సహోదరుని చేతికచ్చి, వెంటనే సామ్రాట్టుల కంద జేయుటకు మహాప్రధానియగు ఒక్కనాచార్యుడు సింగనను బంపినాడు.

ఆ లేఖను చదువగా విని, దేవరాయలు — "ఇంకనూ విశేషము లేమైననూ గలవా, సింగన దండనాయకులూ?"

—అని లోలోపలనే నవ్వుకొనుచూ వ్రశించినాడు.

“ప్రమా : మహానాథులు తమ కీ లేఖనుకూడ యిమ్మని చెప్పినారు” అని అంగరథాలో నిడుకొని వుండిన మరొక రహస్య లేఖను తీసి సార్వభౌముని చేతి కందించినాడు.

దానిని తీసుకొని చిరునవ్వు నవ్వుచూ, చదువుకని దేవరాయలు లక్కనాథుని చేతి కిచ్చినాడు.

అందులో మహానాథుడు జక్కనాచార్యు లీ విధముగా వ్రాసి యున్నాడు :

“స్వస్తి॥ మహాస్వామివారి దివ్య నన్నిడికి. జక్కనాచార్యులు చేయు వందనా పూర్వక విజ్ఞాపనములు.

ప్రభువుల నన్నిడికి అహమద్షా నుండి వచ్చిన లేఖను బంపి యున్నాను. సావధానముగా దానిని పఠామర్శించ గలరు.

తమకు, ఆగర్భ వైరులగు బహమనీ సుల్తానులు మన మీద దండెత్తి వచ్చుటకై యాలోచించుచున్న సంగతి యిదివరకే వేద్యమై యుండివచ్చును. దీనికి లోడు గుల్బర్గాకు వెళ్ళియుండిన మన గూఢ చారులు యింకనూ అనేక రహస్య విషయములను సంగ్రహించుకొని వచ్చియున్నారు.

తాము గజవేటకయి రాజదానిని విడిచి వెళ్ళియుండుట బహమనీ రాజ్యములో అనేక ఊహాపోహలకు ఆస్కార మిచ్చినదట. ఈ నమయ మును జారపడచుకొనక, మీరు వచ్చునంత లోగా మన రాజదానిమీద దండెత్తి వచ్చి, దాని నాక్రమించుకొన వలయునని ఆలోచించి యున్నారట. దీని కంతయునూ మనము భీతిల్లనలసిన పని లేదు. అటువంటి పరిస్థితి యేర్పడినచో, రాజదాని రక్షణకయి మన సైనికులు సిద్ధముగా నున్నారు.

మన విషయములో యిప్పటికే బహమనీ సుల్తానులు జాగ్రత్త పడి యున్నారు. తాము సైన్యమునకు కావలసిన ఏనుగులను పట్టుకొనుటకు సహ్యాద్రి కాననములకు వెళ్ళియున్న విషయ మెట్లో వారికి తెలిసినట్లున్నది. అంతియగాక మంగులూరు, భట్కళ, హొన్నావరము, గోవా

మొదలగు ప్రదేశములనుండి మనకు నరఫరా యగుచున్న అధిక సంఖ్యలోగల అశ్వములు వారి సంశయమునకు కారణమైనది. కాబట్టి వారు మన ముట్టడి నెదిరించుటకు యిప్పటినుండియే అన్ని ఏర్పాటులనూ చేసుకొని యున్నారనినచో ఆశ్చర్యవశవలసిన పనిలేదు.

ఇటువంటి పరిస్థితిలో తాము చారిత్రోజులు రాజధానిని వదలి యుండుట ప్రజలకు చింత కలవశములకు మూలకారణమైనది. దీనికి తోడు, రాజధానిలో గోపరాజుల ప్రవర్తన ప్రజా కోటి మానసమును కల్లోలపరచినది. ఈ విషయమును గురించి ఇంకనూ ఎక్కువ వివరములు మీకు సింగన తెలుపగలడు.

రాజధాని యందలి పరిస్థితి యీ విధముగా విషమముగా నున్నప్పుడుతాము ఎక్కువరోజులు మలేరాజ్యములో నుండుట మంచిదికాదు. ఈ విషయమై లక్కన అభిప్రాయమేమియో తెలియదు. నా అభిప్రాయమేమనగా, తమ రీ లేఖను చూచిన వెంటనే రాజధానికి వచ్చుట సామ్రాజ్య క్షేమదృష్ట్యా అత్యంతావశ్యకము. ఇంకనూ ఎక్కువ విషయములను మీరు సింగన ద్వారా తెలుసుకొన వచ్చును.

ఇట్లు.

తమ పాదసేవకుడు,

జక్కనాచార్య

ఈ లేఖాంశములు వినగనే ప్రౌఢదేవరాయల ముఖము గంభీరమైనది. రాజధానియందలి పరిస్థితి విషమించకుండినచో మహామాత్యుడిగు జక్కనాచార్యు డీ విధముగా వ్రాసి యుండడు. అయినచో, తాను రాజధానిలో లేనపుడు, ప్రజల మానసిక శాంతిని — దైర్యమునూ భంగపరచునట్టి సంఘటన లేవియో మఱించి యుండవలయును. అని యాలోచించి సింగన దండనాయకుని ప్రశ్నించినాడు :

“సింగన దండనాయకులూ ! జక్కనాచార్యులు గోపరాజుల విషయమును మీ ద్వారా తెలుసుకొన వచ్చునని వ్రాసియున్నారు. ఆ విషయమేదియో మీరు విస్ఫంకోచముగా దెలుపుడు.”

ఈ మాటలకు మారు వలుకక, సింగన లక్కనామాత్యుని ముఖమును చూచినాడు.

అతని చూపులోని యర్థము గ్రహించి, “జరిగిన విషయము చెప్పుము సింగన్నా ! ఇచ్చట యితరు లెవరునూ లేరు— నీవు నిర్భయముగా చెప్పవచ్చును” అన్నాడు లక్కనామాత్యుడు.

సింగననాయకుడు రాజధానిలో జరిగిన గోపరాజు ప్రకరణమును సవిస్తరముగా తెలియజేసినాడు. అది సామ్రాట్ దేవరాయలు భావించిన దానికంటెనూ ఎక్కువ డపాయ కరమైన విషయము.

13

వై ష వ్య వా ద ము

సాళ్య గోపరాజు సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయల సోదరి కుమారుడునూ, సామ్రాజ్యమందలి ఉన్నతో ద్యోగియూ నైనవాడు.

విజయనగరమును పరిపాలించిన వీర విజయ మహారాజులకు మహారాణి నారాయణాంబిక గర్భమందు మువ్వురు కుమారులూ, ఒక కుమార్తెయూ జన్మించినారు. వారిలో పౌరధ దేవరాయలు, అభినవ వీర దేవరాయలు మొదలగు నామధేయము లున్ననూ అతడు పౌరధ దేవరాయలను అభిదానముతో సింహాసన మెక్కినాడు.

ప్రౌఢ దేవరాయలకు ప్రతాప దేవరాయ, వీరపాత్యతి రాయలను మరి యిద్దరు సోదరులు గలరు. ప్రతాప దేవరాయలు శ్రీగిరిలో మల్లికార్జున స్వామి పరమభక్తుడుగా నుండుటచే యతనికి శ్రీగిరి రాయలను మరొక నామధేయముకూడ గలదు. ఇతడు ఘనగిరి పెనుకొండ—రాజ్యమునకు మూడవీకుడుగా నున్నాడు. పెనుకొండ యాతని రాజధాని. కనిష్ఠ

దగు వీరపార్వతి రాయలు తెరకణాంబిక రాజ్యమునకు సామంతరాజుగా వియమింపబడినాడు.

వీరుగాక ప్రౌఢదేవరాయలకు హరియాలదేవి లేక హరియమ్మ యను సహోదరి కూడ నున్నది. ఆమెను పోచీన రాజకుటుంబములలో నొకటియగు సాశ్వ వంశపు తిప్పరాయలకొసగి వివాహము చేసినారు. ఈ దంపతుల కుమారుడే సాశ్వ గోపరాజు.

సాశ్వ కుటుంబము కర్ణాటమందలి రాజవంశములలో నొకటి. సాశ్వ మనిన దేగ. అదియే వారి వంశపు చిహ్నమైనది. వారి శుభోదయమునకు దేగయే మూలకారణము. హొయిసలులు సింహమునూ, సేపులు సువర్ణ గరుడునీ, తమ తమ రాజ లాంఛనములుగా నుంచుకొనిన విధముగనే, సాశ్వలు దేగను తమ కుటుంబ చిహ్నముగా స్వీకరించినారు.

దేగ వారి కుటుంబ చిహ్నమైనది ఒక సాహస గాథ ; సాశ్వ వంశపు వంకీదేవుడు చాలుక్య సత్యాశ్రయ కుల తిలకుడగు త్రిభువన దేవ విక్రమాదిత్యుని సైన్యమందొక సామాన్య దండనాయకుడుగా నుండెను.

కళింగ దేశపు ముట్టడిలో వంకీదేవుని కొక దేగ చాల సహాయము చేసినది.

విక్రమాదిత్య త్రిభువు కళింగ దండయాత్రలో మునిగియుండగా నొక పావురమతనిమీద పిష్టమును విసర్జించి, అతని వస్త్రములను మలినవరచి పారిపోయినది. విక్రమాదిత్యుడు పావురముయొక్క ఈ ప్రవర్తనకు కోపపడి, దానిని పట్టుకొనుడని యజ్ఞాపించెను. ఈ కార్యములో ఎవరునూ యశస్సు బొందకుండగా వంకీదేవుడు తన దేగ సాయముతో ఆ పావురమును పట్టి, రాజు కప్పగించినాడు.

ఆ పావురమును సూక్ష్మముగా పరిశీలించగా, దాని కాలికొక రహస్య లేఖ కట్టబడి యుండుట కనబడినది. ఆ లేఖయే కళింగముట్టడి యశోవంతమగుటకు కారణమైనది.

విక్రమాదిత్యుడు తన దండయాత్ర ముగిసిన తరువాత తనకు సాయము చేసిన వంకీదేవుని ప్రవాన దండనాయక పదవిలో నియమించి గౌరవించినాడు. ఆ నాటినుండి సాళువము వారి కుటుంబ లాంఛన మైనది.

వంకీదేవుని వంశములో జన్మించిన వీరు లనేకులు తమ ధైర్య సాహసములతో చాలుక్య, సేవుణ, కాకతీయ ప్రభువులవద్ద దండనాయకులుగానూ, కవులుగానూ కీర్తి వడసినారు.

పీఠిలో సాళువ తిక్కముడు, సేవుణ ప్రభువులు మాధవ, రామ చంద్ర భూపాలురవద్ద మహా సేనాధిపతిగా నుండెను. అతడు హొయిసలుల మీద దండెత్తి వెళ్ళి ద్వారసముద్రమునుండి అమితమైన సంపదను కొల్లగొట్టుకొని వచ్చి తన ప్రభువుకు సమర్పించినాడు.

సాళువ మంగరసు (లేక మంగరాజు) కంపరాయల మహా సైన్య ధ్యక్షుడై మదురసు మహమ్మదీయులనుండి ఆక్రమించుకొనుటకు నాయక పడినాడు. ఇతడు పరపక్షి సాళ్య వంశీదేవుని మనుమడు. ఇతని కీర్తి దిగంత విశ్రాంతమైనదని మహా పురాణములో చెప్పబడినది.

ఇతని కుమారుడు గుండరాజు సపర ప్రభువునుండి రామదుర్గమును గెల్చి, కల్యాణి పట్టణము నేలినాడు.

ఈ గుండరాజు కార్కురు కుమారులు గలరు. వారిలో ఇమ్మడి గుండరాజు వంశములో తిప్పరాజు పుట్టినాడు. అతడు తన ధైర్య సాహసములతోడనూ, శక్తి సామర్థ్యములతోడనూ క్రమక్రమముగా ఉన్నతినంది, సామ్రాట్ వీరవిజయుల అనుగ్రహమునకు పాత్రుడై హరి యాలదేవి నుద్వాహమైనాడు. అంతఃపురమునందునూ, ఆస్థానమునందునూ సుప్రతిష్ఠిత అధికారియైనాడు. తండ్రి యనంతర మా యధికారమునకు వచ్చిన సాళ్య గోపరాజు తండ్రిపలెనే సామ్రాజ్యములో మిక్కిలి ప్రభావయుతుడైన వ్యక్తియైనాడు.

సాళువ గోపరాజు సామ్రాట్ పౌడదేవరాయల మేనయలుడైననూ అతని విశ్వాసమునకు పాత్రుడు కాలేకపోయినాడు. అతడొక

మహత్వాకాంక్షగల యువకుడని గ్రహించి, సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవ
రాయ లతనిని దూరముగా నుంచినాడు. అతనితో ద్వేషము కట్టుకొనక
పోయిననూ, తన ఆంతరంగిక మిత్రులలో నొకనినిగా చేర్చుకొనలేక
పోయినాడు.

ఇది స్వాభిమానియగు గోపరాజుకు భరింపరాని యవమానముగా
దోచినది. తనకంటెనూ హెగ్గడదేవుని కుమారులూ, హొయినల వంశ
జులూ, శైవులూనగు లక్కనామాత్య సోదరులకు సార్వభౌము డిచ్చు
చున్న గౌరవము, సన్మానము, వారీయందుగల సమ్మిక యివి యన్ని
యునూ జూచి లోలోపలనే అసహనముతో కృంగి-కృశించి పోసాగి
నాడు. అందుననూ వైష్ణవుడగు గోపరాజునకు, సార్వభౌముడు వీరశైవు
లగు లక్కనామాత్య, జక్కనాచార్యుల ప్రభావమునకు లోనై శివభక్తుడు
గాను, శైవుడుగను యగుట యిష్టములేదు. అతడు తన ద్వేషమును వెలి
గ్రొక్కుటకు తగిన సమయముకొరకై నిరీక్షించసాగినాడు.

ప్రౌఢదేవరాయలు తన పూర్వుల పరంపర నాదర్శముగా గొవి
సకల ధర్మములనూ సమాన గౌరవముతో చూడసాగినాడు అతడు కాలా
ముఖ కాశ్మీర శైవపంథలోనివారగు శ్రీమద్రాజగురు మహా మండలా
చార్య, శ్రీ పద్మభూషణ క్రియాశక్తి దేవుల శిష్యుడు. ఈ గురుపీఠము
నకు సంబంధించిన శ్రీకాశీవిలాస క్రియాశక్తి పండితులు విద్యారణ్యుల
సమకాలీనులై యుండి, విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపనలో మహత్తర
పాత్ర వహించినారు. శ్రీ పద్మభూషణ క్రియాశక్తి గురువుల శిష్యు
డైన సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయల గౌరవాదరములకు పాత్రులైన
లక్కనామాత్య, జక్కనాచార్యుల చేతలో సామ్రాజ్య పాలనాసూత్ర
ములు భద్రతరమై యుండుట వైష్ణవుడగు గోపరాజుకు సహింప వీలు
గాక పోయినది. వారు సార్వభౌముని శైవ మతాభిమానినిగాజేసి,
సామ్రాజ్య ప్రజమీద శైవధర్మమును మోపి, సర్వధర్మముల సంగమ
క్షేత్రముగు విజయనగరమును శైవధర్మ క్షేత్రముగ చేయగలరని యారో
పించినాడు. ఈ అసహనము లోలోపలనే రగులుకొనుచుండి, హరిహర
పుర ప్రకరణములో కార్పిచ్చువలె జ్వాల లేగజిమ్మినది.

హరిహరపురము విజయనగరమునకు సంబంధించిన ఒక యగ్ర హారము. దానిని సంగమ వంశజుడగు హరిహరసార్యభౌముడు నిర్మించి, వృత్తులను కట్టించి, కాశ్మీరము-శ్రీరంగము - మధుర, కంచి, జగన్నాథము, ద్వారక మొదలగు పట్టణములనుండి వచ్చిన సదాచార సంపన్నులూ, విద్వాంసులూ నగు బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినాడు. ప్రకాశముగు తుంగభద్రా తీరమున నది విద్యాకేంద్రమై విలసిల్లుచున్నది.

హరిహరుని కాలములో నీ యగ్రహారము వేదాధ్యయన సంపన్నులగు పండితులతోడనూ, సాత్వికులగు బ్రాహ్మణులతోడనూ నిండి, సదా శాంతి-నెమ్మదులకు పుట్టినిల్లయి యుండెడిది. అచ్చట ఎల్లవేళలా వినబడు బ్రాహ్మణుల వేదఘోషయునూ, వారు జరిపెడి యజ్ఞయాగాదులు, హోమములు మున్నగువాని ధూమములునూ వీనులకింపుగా, చూడసొంపుగా నుండును. అచ్చటగల పండితులగు గురువుల పదసన్నిధిని గూర్చొని లౌకిక, అగమ, పర-అవర విద్యలను నేర్చుకొనుటకు భారత దేశమందలి నలుమూలలనుండియూ విద్యార్థులు వచ్చెడివారు. అచ్చట వైదిక వాఙ్మయము జీవన స్రవంతివలె ప్రవహించుచుండును. వైదిక ధర్మము సచేతనముగా నుండును. ద్వైతాద్వైత, విశిష్టాద్వైత, శక్తి మతముల ఊణముగా నెరింగిన పండితులూ, విద్వాంసులూ అచ్చట అనేకులున్నారు. త్రిమతస్థులునూ విద్యార్జన చేయుట కచ్చట యనకాశము గలదు. ప్రజలలో ధర్మశ్రద్ధను పెంపొందింపజేసి, సద్ధర్మమును బోధించుటకు శైవ గురుపీఠములూ, వైష్ణవమతములూ అచ్చట గలవు. విద్యార్థుల కీ గురుపీఠములందునూ, మతములందునూ ఉచిత వసతి, వస్త్ర, భోజన సదుపాయము లేర్పరువబడినవి. రాజు లీ గురుపీఠములనూ, మతములనూ చూచుకొనుట తమ కర్తవ్యమని భావించెడివారు. ఈ విధముగా హరిహరపురము సామ్రాజ్యమందలి సాంస్కృతిక కేంద్రములలో ప్రధమస్థానము వలంకరించినది.

ప్రౌఢదేవరాయలు కవియూ, దీకాలియూనైనట్టే, భక్తుడుకూడ యైనాడు. అతనిలో ధర్మప్రజ్ఞ జాగృతముగా నున్నది. ప్రజలకు జీవనాడియైన ధర్మమార్గములో ఏ లోపమునూ కలుగకుండునట్లు, అతడు తన

కర్తవ్యమును నిర్వహించసాగినాడు. అతడు వీరశైవ పక్షపాతియైననూ సర్వధర్మములను సమన్వయదృష్టితో జూచుకొనువాడు.

ఇదివరకే సామ్రాజ్యములో ధర్మముపట్ల మునుపటి శ్రద్ధాసక్తులు తగ్గుచూ వచ్చినవి. వర్ణాశ్రమ ధర్మములలో ప్రజలకు శిథిలత యేర్పడినది. సంకుచిత స్వభావులగు ప్రజలు తమ ధర్మముయొక్క మూలతత్త్వమునూ, ఉన్నతాధర్మమునూ మరచి, తమ యాచార విచారములే శ్రేష్ఠమైనవని భావించి, పరమతముపట్ల ద్వేషమును వెలిగ్రుక్కచూ వచ్చినారు. వారికి మార్గధర్మకులుగా నుండవలసిన గురువులూ, గురుపీఠములూ పరిగా నడచుకొనక, తమ మతీయులను వక్రమార్గమును బట్టించినారు. దీని దాటి సుఖ-శాంతులకు పుట్టినిల్లయిన హరిహరపురమునకు కూడ తగలక తప్పినదికాదు.

హరిహరపురములో మూడు ముఖ్యమైన మతములున్నవి. వాటిలో ఉడిపి అద్వైత మతమునకు సంబంధించినదొకటియునూ, అద్వైతమత శారదాపీఠముయొక్క ఒక శాఖయునూ, విశిష్టాద్వైతమునకు సంబంధించిన శ్రీరంగము గురుపీఠమునందలి ఒక శాఖయునూ గలవు. అవి యింత వరకునూ ప్రజలకు భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్యములను బోధించుచూ, వారిని ధర్మమార్గమున నడిపించుచూ ఒకేవృక్షమందలి వేరువేరు శాఖలవలె పరస్పరము కలసి మెలసి పనిచేయు చుండెడివి. ప్రజలు హరిహరులలో భేదమును గల్పించక, సామ్రాజ్యక్షేమమును తమ క్షేమముగ భావించెడు వారు.

కాని దేశమందేర్పడిన ధర్మగాని కనుగుణముగా ఈ నడుమ హరిహరపురములో సైతము ధార్మిక జీవనములో విషవాయువు వీచ వారంబించినది.

పూజ్యులగు విద్యారణ్య మునీంద్రులు భగవతీ భువనేశ్వరీదేవి నుపాసించి, ఏ ధర్మరక్షణకై విజయనగరమును స్థాపించినారో ఆ ధర్మ వృక్షమున కీనాడు వేరు పురుగులు చేరినవి. హిందూధర్మ, సంస్కృతి, నాగరికతల రక్షణకై జన్మ ధరించిన యీ సామ్రాజ్యము యవనుల భీతి

నుండి దక్షిణాపథమును విముక్తపరచి, స్థిరముగా నిలచిన దనకొను నంతలో, ప్రజల ముందున్న ఉన్నతాదర్శములు నశించి, వారు స్వాధీనముగా, ధర్మపాషండులూ, అజ్ఞానులూ, అంధశ్రద్ధ గలవారూ యగుచూ వచ్చి వారు.

ప్రజల ప్రకాంత జీవితమును జాతిమత వైషమ్యము బలిగొన్నది. సదా వేదమోష వినబడుచూ నుండిన అగ్రహారములలో యీనాడు జాతి మతముల నడుమ జరుగు దూషణ వినబడసాగినది. గురుకులములు పాడుబడి, ధార్మిక విద్యను వివేచివారే లేకపోయినారు. గురుపీఠములు, మతములు, స్వార్థసాధకులు విషయ లంపటల విలాస మందిరములైనవి.

ప్రజలలో ఆదిశేషుని పదగవలె లేచిన యీ భ్రష్టాచారమును జూచి, బాధపడిన శక్తి, విశిష్టాద్వైత మతాభిమానులు పీఠశైవమత ప్రచారమునకు పూనుకొనినారు. వేయ్యారుమంది భక్తులు, పరక్షులు ఒక సంస్థగా కలసి, ప్రజాజీవితములో కిల్చిషమువలె కలసియున్న ధర్మ పాషండతనూ, ద్వేషాసూయలనూ, అంధశ్రద్ధనూ బోనడచి, ప్రవృత్తి మార్గమునుండి నివృత్తి మార్గమువైపునకు వారిని త్రిప్పుటకు దేశసంచారము, ధార్మికచర్చ, ధర్మబోధ, గ్రంథరచన, గ్రంథపఠనముల ద్వారా ననుసరించినారు.

సామ్రాజ్యమందలి ఉన్నతాధికారులునూ, శ్రీ చంద్రబూషణ క్రియాశక్తి దేవుల శిష్యులునూ నగు లక్కనామాత్య, జక్కనాచార్యులు వారికి స్ఫూర్తి కేంద్రమైనారు. ఈ ప్రోదరులు అధికారిములో నున్ననూ, పదవీ వ్యామోహమునకు బలిగాక, ఐహిక సుఖములకు విముఖులై, విరక్తులవలె జీవితమును గడుపుచూ, ధర్మశ్రద్ధను పెంపొందిజేసి, బ్రతుకును చరితార్థ మొనరించగల వ్రతమును చేబూనినారు.

వారేర్పరచిన విరక్తుల సంస్థనూడా ప్రజాకోటిలో లుప్తమైన ధర్మ శ్రద్ధనూ, దేశాభిమానమునూ జాగృతమొనర్చి, శరీరముయొక్క గొప్పను తెలుపుటకు కృషిచేసినది. వారు పామరుల కర్థమగు భాషలో వచనములలో దేహతత్త్వములను బోధించినారు. ఉన్నతాదర్శములను ప్రజల ముందుంచి, ఒకచోట విలువక దేశసంచారము చేయసాగినారు.

ఈ పరివ్రాజక జంగమయ్యలు తమ విరామకాలములో పూర్వం వచనకృతులను సంగ్రహించుచూ, పరిష్కరించుచూ, ప్రచురమునకు తీసుకొని వచ్చుచూ వచన సాహిత్యమున కొక స్థానము నేర్పరుచుటకు ప్రయత్నించసాగినారు.

వారి నిరంతర ప్రయత్నమువలన అంతవరకునూ మూలబడిన పురాతన వచనము లెన్నియో గ్రంథస్థమై, వచన వాఙ్మయము అభివృద్ధి నందినది. పామరుల పాలిటి కవి వచనవేదములని కీర్తి గాంచినవి.

ఈ ధార్మిక క్రాంతి కార్యములో లక్కనామాత్య జక్కనాచార్యుల పాత్ర మహత్తరమైనది. వారి ధార్మిక చర్యల వెనుక నేడియో స్వార్థము దాగియున్నదని నిరూపింప బ్రయత్నించుచూ నుండిన సాశ్వ గోపరాజు నకు, హరిహరపురములో జరిగిన ఒక సంఘటన తన ద్వేషమును వెలి గ్రుక్కట కవకాశ మిచ్చినది.

హరిహరపురములో కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట ఒక వీర శైవ పరివ్రాజకుడు వచ్చి స్థిరపడినాడు. అతడు జక్కనాచార్యుని ఆదేశమువలననో లేక స్వయంప్రేరితముగనో, ప్రజలను ధర్మమార్గాను గాములను జేయు కార్యమును చేబూనినాడు. ఈ నడుమ కొలది దినముల నుండి అతడు తన పరివ్రాజక వృత్తిని విడచి, హరిహరపురములో నివాస మేర్పరచుకొనినాడు. అచ్చటి ప్రకాంత వాతావరణ మతని కా ప్రదేశమున నిలచుటకు ప్రేరేపించి యుండవచ్చును. అచ్చట నిలచిన స్వల్పకాలములోనే అతడు తన సద్గుణములతో ప్రజల ప్రీతి విశ్వాసము లకు పాత్రుడైనాడు. వా రతనిని 'శివయోగి' యని పిలచెడివారు.

ఆ యగ్రహారమునకు చుట్టుపట్లగల గ్రామ ప్రజల కాతడు కష్ట కార్యణ్యములలో బంధువైనాడు. అతని కీర్తిని విని చాలమంది వచ్చి ధర్మనము చేసుకొని వెళ్ళసాగినారు. బీదల బంధువైన ఆ శివయోగి శ్రీమంతులు తనకు సమర్పించెడి ధనకనకముల సంతయునూ బీదలకు పంచిపెట్టి వారి ప్రీత్యాదరములకు పాత్రుడైనాడు.

అతని ప్రియభాషణము, కలసి మెలగగల స్నేహతత్త్వము, సర సత్వములు ప్రజల కతనిమీద చనువును, ఆత్మీయతను కలిగించినవి.

అతని పాండితీ ప్రతిభ ప్రజలలో భక్తి గౌరవముల నేర్పరచినది. ప్రజలతనిని వీరశైవ ధర్మము నుద్ధరించుటకై పుట్టిన పరివ్రాజక శ్రేష్ఠులలో నొకడని భావించి, అతని మాటను వేదవాక్యముగా పాలించసాగినారు.

హరిహరపురములో నున్న తక్కిన ధర్మబోధకుల కిది సహింస రానిదైనది. క్రొత్తగా వచ్చి నిలచి, తమకంటెనూ యెక్కుడు గౌరవమును సంపాదించిన యీ శివయోగిపై వారి కసూయ జనించినది. తమకు లేని సన్మాన మా పరివ్రాజకునకు జరుగుచుండుట జూచి, వారు లోలోపల అతనిని ద్వేషించసాగినారు. ఎట్లుననూ అతనికి నగరోద్వాసన చేయించనిదే తమకు ప్రశస్తి కలుగదని గ్రామపెద్దలలో నొకరగు తిరుమల తాతాచామ్యులునూ, శంకరానందులునూ కలసి చాల దినములు దీర్ఘముగా చర్చించి, చివరకొక నిర్ణయమునకు వచ్చినారు —

శివయోగి మఠము ఊరివెలుపల ప్రశాంతమైన తుంగభద్రానదీ తీరమున నున్నది. ప్రజలు దానిని శివపురమని పిలిచెడివారు. అతనికా యాశ్రమమును ప్రజలే నిర్మించి యిచ్చినారు. పరివ్రాజక పరివార మెక్కువైన కొలది శివయోగి కుటీరము చుట్టునూ క్రమక్రమముగా మరి కొన్ని ఆశ్రమములు బయలుదేరినవి. అతని వద్దకు విద్య నభ్యసించు టకై చాతుర్వర్ణ్యముల విద్యార్థులనూ రాసాగినారు. ఈ సకలవర్ణముల విద్యార్థుల సౌకర్యార్థమై ఒక ఉచిత భోజన వసతి గృహమును, మఠాభిమానులు కట్టించినారు. దానితోబాటు సదా అచ్చటికి వచ్చి వెళ్ళాడి భక్తాదులకొరకై విడిది గృహములు, పాఠశాల, గోశాల, ఉగ్రాణములు నిర్మించినారు. ఈ గృహములన్నియునూ పూరితోనే నిర్మింపబడినవి.

శివయోగి మఠమునందు ప్రతి సంవత్సరమూ బసవజయంతి చాల విజృంభణగా జరుపబడెడిది. ఈ ఉత్సవమునకు దూరదేశముల నుండియూ ప్రజలు తండోపతండములుగా వచ్చి, శివయోగి ఉపదేశమును పొంది, వారి యనుగ్రహమునకు పాతులై తిరిగి వెళ్ళుచుండెడివారు.

ఈ పర్యాయము బసవ జయంత్యోత్సవము నతివైభవముగా జరుపవలయునని అతని అభిమానులు నిశ్చయించినారు. ఉత్సవమునకు

వచ్చేడి అతిథులకొరకై పెద్ద శిబిరమొకటి నిర్మింపబడినది. బసవేశ్వరుని చిత్రపటము నూరేగించుట, వారి తత్త్వములను గురించి ఉపన్యాస మిచ్చుట మొదలగు కార్యములకొరకై ఒక పెద్ద మంటపము భవ్యముగా నిర్మింపబడినది. ప్రజలు వేలసంఖ్యలో శివయోగి ఉపదేశ మృతమును పొనము చేయుటకై వచ్చి యున్నారు.

ఇటువంటి సమయములో స్వార్థసాధకు లెవరో శివయోగి మతమును అగ్నికాహుతిచేయ నిశ్చయించినారు. ధర్మాంధులగు కొందరు నీచులు జంగములవలె వేషము వేసుకొని, శివయోగి మతమునకు వెళ్ళి జయంత్యుత్సవములలో పాల్గొనుటకై వచ్చిన వారివలెనటించి, సమయము జూచి, మతమును తగులబెట్టినారు. ఆ సమయములో బసవన జీవితమును గురించి శివయోగి ఉపన్యసించుచున్నాడు. ప్రజల దృష్టి అతని ఉపన్యాసము మీదనే కేంద్రీకృతమై యున్నది. ఉన్నట్టుండి హఠాత్తుగా మతము వైపునుండి పెడబొబ్బలు వినబడినవి. “అయ్యో, అగ్నిజ్వాలలు ! మతము తగులబడినది ! దాని నార్పుటకు రండు ! త్వరితముగా రండు!”

ఈ కేకలను విని ప్రజలు వెలుపలికి వచ్చునంతలో, శివయోగి నివసించుచూ నుండిన మతము వీతిహోతుని కాహుతియైనది. దాని నార్పుటకై ప్రజలు దైత్యావేశముతో ముందుకు దూకినారు. కాని కార్యము వించిపోయినది. ఎందుగడ్డితో నిర్మింపబడిన ఆ కుటీరము జన సహాయము వచ్చునంతలో కాలి భస్మమైపోయినది. దాని జ్వాలలు ఇతర కుటీరములకు కూడ ప్రాకనాగినవి. ఇంతలో ప్రజలు నదిలోని నీరును తెచ్చి అధిక శ్రమానంతరము జ్వాలలను చల్లార్చినారు.

ఈ అగ్నివలన ప్రజలకు ప్రాణాపాయములు కలుగక పోయిననూ, శివయోగి వద్దనుండిన ఆమూల్య గ్రంథ సామగ్రియునూ, పూజా ద్రవ్యములునూ, ఆహార పదార్థములునూ దగ్ధమైపోయినవి.

ఇదంతయూ చూచి శివయోగి ఏమియునూ మాట్లాడక మౌనముగా కూర్చున్నాడు.

ఇది ఎవరో నీచులు చేసిన బుద్ధితేని వనియని తెలిసినది. ఈ నీచకార్యమునకు పూనుకొనిన ఒక వ్యక్తికూడా వారికి పట్టుబడినాడు.

అతని మాటలనుబట్టి చూచిన హరిహరపురము నందలి అన్యమత నాయకులీ నీచకృత్యమునకు ప్రేరకులని అందరకునూ తెలిసినది. ప్రజలీ విషయము తెలియగానే కోపించి, ఆ నాయకుల గృహములను దహింపగోరి, శివయోగి యనుమతికై నిరీక్షించసాగినారు.

కాని, శివయోగి మాత్ర మంతటి ప్రతీకారమున కవకాశ మీయలేదు. అత డుద్రేక పూరితులైన ప్రజలను శాంతము వహింపుడని ఆదేశించినాడు. అతని ప్రశాంత వదనమును జూచి ప్రజల యాకోశము - ప్రతీకారవాంఛ - చల్లబడిననూ, ఆ నీచులకు తగిన శిక్ష విధించక విడువరాదని ప్రతినబూని అచ్చటనుండి మరలినారు.

శివయోగి మతమునకు చిచ్చు పడినవార్త కర్ణాకరికగా పోకి. రాజధానిలోనున్న జక్కనాచార్యుల చెవినిహడ పడినది. ఇది విని అతనికి భీతి గలిగినది. చూచుట కీ విషయము సామాన్యమైనదిగా దోచిననూ, దాని వెనుక ప్రబలశక్తుల హస్తకౌశలము దాగియున్నదని అతడు గ్రహించకపోలేదు. ఈ విషయమును విచారించుటకొరకై స్వయముగా తానే హరిహరపురమునకు వెళ్ళవలయుననుకొనుచూ నుండగా, అచ్చటనుండి వచ్చిన భక్తులు శివయోగి మతమునకు జరిగిన అన్యాయమును తెలియజేసినారు.

“స్వామీ ! తమరు పదవిలో నుండియునూ పరివ్రాజకులవలె జీవనమును సాగించుచున్నారు. తమ పరివ్రాజక బంధువున కొకనికి నిష్కారణముగా ఎవరో నీచులవలన అన్యాయము సంభవించినది. తమరీ సంఘటనయొక్క పూర్వాపరములను విచారించి, దానికి కారకులైన వారి నందరనూ శిక్షించవలయును. తమవలన యీ పని సాధ్యముగానిచో చెప్పుడు, మేమే ఆ పూర్తులను శిక్షించి వచ్చెదము”

అని వారి నాయకు డనినాడు.

అంతయునూ విని, జక్కనాచార్యుడు కోపోద్రేకులైన వారినిక్షుచిత రితిని సమాధానపరచి పంపివేసి, జరిగిన దుండగమును విచారించుటకు తానే హరిహరపురమునకు వెళ్ళినాడు.

అచ్చటికి వెళ్ళి గ్రామపెద్దలను పిలిచి, విచారించగా వారు తమ కి విషయము లేమియునూ తెలియవనీ, తాము నిరపరాధులనీ చెప్పినారు. కాని పట్టుబడిన వ్యక్తిని సముఖమునకు రప్పించి, యడుగగా అతడు జరిగిన విషయములన్నియునూ వివరించినాడు.

“ప్రభూ ! నే నేమియునూ తెలియని అజ్ఞుడను. తాతాచార్యుల మఠములో సేవకుని పని చేసుకొనువాడను. వారు నాకు ధనశజ్ఞాపి ఈ కార్యమునకు ప్రేరేపించినారు. ధనప్రలోభముచే నే నీ హేయకృత్యము నకు పూనుకొనినది నిజమే. ఈ పనిలో నా కింకరులుకూడా సాయపడి నారు” అని అతడు యథార్థము నెరిగించినాడు.

అతని మాటల ప్రకార మా మఠాధిపతులను బిలిపించి యడుగగా వారునూ గ్రామపెద్దలు చెప్పినట్లే చెప్పినారు.

“అట్లయినచో, యితని నీ హేయకృత్యమునకు నియమించిన దెవరు ?” అని పట్టుబడిన వ్యక్తి నచ్చటికి పిలిపించగా, అతనిని చూచి తాతాచార్యుల వదనము కళావిహీనమైనది. అయిననూ తాతాచార్యు లద్వైత పదక సమయస్ఫూర్తిగా చెప్పినారు :

“ప్రభూ ! యితనికినీ మాకునూ ఏ సంబంధమూలేదు. ఇతడు మా మఠమునందలి శిష్యుడుకాదు. మావద్ద ఊడిగము చేసుకొనుచున్న ఒక జీతగాడు. అతడి పనిని స్వప్రేరణతో చేసినాడు. మా మఠము యొక్క కీర్తికి కళంకిము తెచ్చుటకు ప్రయత్నించుచున్నాడు. తమ రతని మాట లాలించకుడు” అని దైన్యముగా పార్థిరించినాడు.

“మీమీద అతడెందులకు పగబూనవలయును ? మీ మఠము యొక్క కీర్తికి కళంక మాపాదించెడు ప్రయత్నమెందులకు చేయును? ఇది అబద్ధము. అతనిని మీరే యీ వీచకృత్యమునకు ప్రేరేపించి యుండవచ్చును. ధనప్రలోభ మొద్ది వశపరచుకొని యుండవచ్చును” నిష్ఠురముగా అనినాడు జక్కనాచార్యులు.

“ప్రభూ ! సత్యము పలికిననూ, అబద్ధము పలికిననూ తమరు వినగలరు. ఈ నీచుని బుద్ధి మంచిదికాదు. మేము వీడవాని పొట్టపై కొట్ట

రాదని, యంతకాలముగా అతనిని పోషించుకొనుచూ వచ్చినాము. దేవుని సొమ్ములు దొంగిలించిన పిమ్మట నెమ్మది వహించుటకు మావలన కాక పోయినది. పనినుండి తొలగించి వెళ్ళిపోమ్మని చెప్పినాము. నూమీది పగతో అతడి నీచకార్య మొనరించి, దాని బాధ్యతను మాతలకు చుట్టి పెట్టుటకు వ్రయత్నించినాడు. తనకు జరిగిన అన్యాయమున కతడి విధముగా మామీద పగ దీర్చుకొన జూచినాడు" అని తాతాచార్యులు తమ మాటలను సమర్థించుకొనినారు.

జక్కనాచార్యు లిప్పుడు ధర్మసంకటముతో చిక్కుకొనినాడు. ఈ కార్యముతో అన్యమతీయులగు మతాధిపతుల హస్తకౌశల మున్నదనుటకు ఆ నౌకరునకు తప్ప, యితర సాక్ష్యముకాని. ప్రమాణము కాని ఏమియునూ లేవు. ఈ విషయమై అతడేనిర్ణయమునకునూ రాతేక పరివ్రాజక మతాధిపతియుగు శివయోగి సడిగినాడు.

"మహామాత్య శేఖరులూ ! తెలియనివారు అజ్ఞానముతో చేసిన యీ కార్యమును కృపజూపి తీయింపుడు. దీనితో వారేమియునూ సాధించలేరు. నా యాశ్రియము దగ్గమైనది నిజమే! కాని ప్రజల ధర్మ శ్రద్ధను నాశమొనర్చుటకు వారివలన నాధ్యము వాలేదు. ఈ హేయ కృత్యముతో విసుగుజెందిన ప్రజలింకనూ హెచ్చుగా మన మత మవలంబించుచున్నాడు. తమ రీ స్పల్గికార్యమునకై ఎవరిమీదనూ కఠినచర్య తీసుకొనకుడు" అని ప్రార్థించినాడు.

జక్కనాచార్యు లీ మాటలకు విషాదముగా నవ్వినాడు.

ప్రజలు మాత్రము 'అన్యాయము చేసిన వారెవరైననూ సరియే. వారిని శిక్షించి తీరవలయును' అని మోషించినారు ఈ దహనకాండలో అన్య మతస్తులు కలుగజేసుకొని యుండుట నిజమేయైననూ వారు మాత్రము తమ యపరాధము నంగీకరించలేదు.

దీనితో కుపితుడైన జక్కనాచార్యుడు పూర్వరాజు లా మతమున కిచ్చిన మాన్యముల నూడదీసినదేగాక, దాని యాస్తినిసూడా వశపరచుకొనుటకు ఆజ్ఞాపించినారు.

ఈ యాజ్ఞను విని తాతాచార్యులూ, శంకరానందులూ ఔడుగరచు కొనినారు. వా రీ సమయమున ఏమి చేయుటకునూ దోచక, తమ అభిమానియైన సాశ్వ గోపరాజును శరణుజొచ్చినారు.

సాశ్వ వంశజులలో కొందరు శైవభక్తులై ననూ చాలమంది వైష్ణవ మతాభిమానులు. తిప్పరాజు తిరుపతి యందునూ, శ్రీరంగము నందునూ అనేక పుణ్యకార్యము లాచరించినాడు. అచ్చటి దైవములకు సొమ్ములు చేయించి యిచ్చినాడు. గోపరాజు తన జీవితములో నెక్కువసాలు వైష్ణవ షీత్రమైన ముఖవాయియందు గడపుటవలన అతడు వైష్ణవ మతాభిమాని యైనాడు.

అతడు తాతాచార్యుల మాటలను నమ్మి, వైష్ణవులకు జక్కనా చార్యుని వలన జరిగిన యన్యాయమునకు కోపించినాడు. జైపుడగు నాతనిని తను ప్రతిఘటించనిచో అన్యాయముగా నతనివలన వైష్ణవులు యిడుమలు గుడువగలరని భావించినాడు గనుక యీ విషయమును గురించి జక్కనాచార్యునితో స్వయముగా మాటలాడ నిశ్చయించినాడు.

నిశ్చయించుకొనినదే తడవుగా జక్కనాచార్యుల సౌధమునకు వచ్చి, వారి సందర్శనమును కోరినాడు.

ఆ సమయములో జక్కనాచార్యుడు శ్రీశైలమునుండి వచ్చిన శివభక్తులకు ఆతిథ్యమిచ్చుచున్నాడు. అది ముగిసిన తరువాత గోపరాజును కలుసుకొన గలననియునూ, అంతదనుక అన్యధా భావింపక నిరీక్షించ వలసినదనియునూ సేవకునితో చెప్పి పంపినాడు.

గోపరాజీ మాటలకు కోపగించుకొనినాడు. తనకంటెనూ ఆ జంగమయ్యల ఆతిథ్య మెక్కువైనదా ? యని రోష కషాయితుడైనాడు. మరల తా నిప్పుడు కోపగించుకొని వెనుకకు మరలినచో, కార్యము చెడగలదని శాంతించి జక్కనాచార్యుని శివభక్తుల యాతిథ్యము ముగియువరకునూ కాచుకొని కూర్చున్నాడు.

శివభక్తుల యాతిథ్యము ముగిసిన తరువాత జక్కనాచార్యుడు గోపరాజును సందర్శింప వచ్చినాడు.

“గోపరాజుగారూ : తమరిని నేను చాలసేపు కాచియుండ జేసినాను. దయయుంచి ఉమించుడు. శ్రీశైలమునుండి కొందరు శివభక్తులు వచ్చి యుండిరి. వారి కాతిథ్య మిచ్చుచుంటిని. వచ్చుటకు కొంత తడవైనది” అని ఉమాపతి గోరుచున్నట్టుగా యనినాడు.

ఈ మాటలు విని గోపరాజుకు పుండుమీద కారము జల్లినట్టయినది. తనవంటి సుప్రతిష్ఠిత వ్యక్తికంటెనూ ఆ జోగి జంగమయ్యలే జక్కనాచార్యుని కెక్కువైనా? అతని మానసము వ్యగ్రమైనది. దానిని వెలిగ్రుక్కుచున్న వానివలె :

“అధికారముతోనున్న వారేమిచేసిననూ అది ఒప్పు కాగలదు అమాత్యులూ !” అని వ్యంగ్యముగా నవ్వి, మరల —

“నారాక మీ యాతిథ్యమునకు విఘ్నమును కలిగించి యుండినచో దయయుంచి ఉమించుడు మీ సమయా సమయము లెరుగక వచ్చు టవరాధమైనది ”

—విషాదమును వ్యక్తపరచుచూ అనినాడు గోపరాజులు.

“అటువంటి విఘ్నమేమియునూ జరుగలేదు. తమరు వచ్చిన కార్యము పెరిగిండు. గోపరాజులు నా గృహమునకు కారణము లేనిదే వచ్చువారుకారు”

అని జక్కనాచార్యుడు నవ్వుటకు ద్రియత్నించినాడు.

గోపరాజు తాను వచ్చిన పని తెలియజేసినాడు :

“అమాత్యులూ : తమవలన హరిహరపుర నివాసులకు, అందు ననూ వైష్ణవులకు చాల యన్యాయము జరిగినది. తాము శ్రీవైష్ణవ మతమునకు సంబంధించిన మాన్యములను, ఆస్తిపాస్తులను పశపరచుకొనుటకు ఆజ్ఞాపించి యున్నారని విన్నాను”

“ఔను !”

“కారణ మరయవచ్చునా ?”

“ఈ విషయములన్నియునూ తెలిసిన మీకు దాని కారణమునూడా తెలిసి యుండవలయును కదా ?”

“మీరు శైవమతస్తుల పక్ష మవలంబించి, అన్యమతస్తుల కి విధమైన అన్యాయావమానములు చేయగలరని నేను స్వప్నమున సైతము భావించి యుండలేదు. తమరొక ధర్మమునకు మాత్రమే సంబంధించిన వారు కారు. సామ్రాజ్యమునకు సహమాత్యులు. స్వార్థపరులైన ఆ పరివ్రాజక మతాభిమానుల మాటలు విని. తాము యింతటి దుడుకుతనముతో ఆ యాజను జాతీయేయక యుండవలసినది” విషాదమును వ్యక్తపరచినాడు గోపరాజు.

“నా యాజను అన్యాయమనిజెప్పు మీకు. అన్యమతస్తులవలన ఆ పరివ్రాజక మతమునకు జరిగిన అన్యాయ స్వరూపము తెలిసియుండవలయును కదా ?”

“ఇందులకు నేను చాల విషాదపడుచున్నాను. ఎవరో తెలివిలేని మూర్ఖుడు చేసిన ఆ కార్యమునకు ఒక గురుపీఠముమీద నేరము మోపుటేమి న్యాయము ? ఆ మతాధిపతులకు తామింతటి కఠినశిక్ష విధించుటయా ? వారిని విచారించనిదే తా మీ తీర్మానమునకు వచ్చుట నాకు చాల భేదమును కలిగించుచున్నది”

“అయినచో మీరీ ప్రకరణములో వైష్ణవ మతాధిపతుల జోక్యము లేదని చెప్పుచున్నారా ?”

“ఔను !”

“కాని యీ మాటలకు విరుద్ధమైన ప్రమాణము మాకు లభించియున్నది”

“మీకు లభించియున్న ప్రమాణము మఠములో దొంగతనముజేసి ఉద్యోగమును పోగొట్టుకొనిన ఒక సేవకుని మాటలు. అతడు ప్రతీ కారము చేయుటకొరకై ఈ అకార్యమును పూనుకొని యుండవచ్చునని తాముక సారియైననూ భావించినారా ?”

“అతడు దొంగతనము చేయనూలేదు ... అందులకై ఉద్యోగము పోగొట్టుకొననూలేదు. ఇదంతయు తాతాచాచ్యులు మమ్ము మోసగించుటకై పన్నిన పన్నాగము. వారు మమ్ములను వంచించుట కీ నాటకమాడినారు. వారికి సహాయులుగా శంకరానందులు కూడా నున్నారని తెలిసినది,

కాని వారిమీద ప్రత్యక్షరోపణ మోపుటకు తగిన యాధారము లభింప
మిచే మేమీ విషయమై ఏ క్రమచర్యనూ తీసుకొనలేదు”

“ఈ స్వల్ప సందేహము నాధారముగాగొని మీరు శ్రీ మఠమున
కెంతటి అవమానమును చేయుచున్నారో తెలియునా ? మీ యపరాధము
యొక్క స్వరూపము మీకు తెలిసినదా ?”

“అది మీరు చెప్పబనిలేదు. మీ బాధ్యతను మీరు గుర్తింతుడే !”

“నా బాధ్యతను గురించి నాకు బాగుగా తెలియును. తిమిరొక
అల్ప విషయమునకై, శ్రీమఠమునకు హరిహరి మహారాజుల కాలము
నుండియూ జరుగుచూ వచ్చిన గౌరవ సన్మానములనూ, దేవమూల్య
మునూ స్వాధీనము చేసుకొనుటకై యాజాపించినారు. అంతియగాక
మఠముయొక్క అస్తిపాస్తులనుకూడా వశపరచుకొనుడని పెలవిచ్చినారు.
వీటి పరిణామమెంత హోరముగా నుండునో బహుశః మీ రారోచించి
యుండరు. ఇప్పుడైననూ తమ రీ విషయమై బాగుగా విచారించి, తీర్మా
నించుట సామ్రాజ్య క్షేమదృష్టియొగ్గముగా నుండగలదు”

“అన్నియునూ ఆలోచించియే యీ తీర్మానమునకు వచ్చినాము”

“మీరు తొందరపడినారని నా భావము. అమాత్యులుగానుండి మీరు
రాష్ట్ర హితమును సాధించుటలేదు. కేవలమొక మఠ పక్షపాతము
వహించి, పరమతస్తులను నిష్కారణముగా బాధించుటకునూ, శిక్షించు
టకునూ పూనుకొనినారు. దీనిని సామ్రాజ్య నిష్ఠగల ప్రభుసేవా పరా
యణులు ప్రతిఘటించుచున్నారు”

“మీరు నా మాజ్ఞను ప్రతిఘటించుచున్నారా ?”

“ఔను ! ఇటువంటి అన్యాయ ప్రవర్తనను ఆజ్ఞను — అమాత్యు
లగు మీరుండి నేను నిరీక్షించలేదు. మీరు పూర్వాగ్రహ పీడితులై యిట్లు
వర్తించుచున్నారు. రాష్ట్ర ఐక్యతా దృష్టితోడనూ, సామ్రాట్టుల క్షేమ
చింతనా దృష్టితోడనూ నేను మీ యీ దుడుకుతనపు మాజ్ఞను సార్వ
భౌములు వచ్చునంతవరకునూ ప్రతిఘటించవలసియున్నది”

“సామ్రాజ్య క్షేమదృష్టితోడనూ, సామ్రాట్టుల క్షేమచింతన

దృష్టితోడనూ, న్యాయ పరిపాలనా దృష్టితోడనూ నే నీ యాజ్ఞను కార్య గతము చేయవలయుననునది తమరు మరువకుడు !”

“మీరు రాష్ట్ర క్షేమమునకంటెనూ మి ధర్మ చింతనమునే దలచు చున్నారు. సార్వభౌముల హితమునకంటెనూ మి వైయక్తిక ప్రతీకార మున కాత్మత జెందుచున్నారు”

“నాకు సర్వధర్మములూ సమానములే ! నేను సామ్రాజ్య సేవ కుడినూ, సామ్రాట్టుల పాదసేవకుడనూ గనుక వారి క్షేమమునుగోరి ఈ తీర్మానమును చేబూనవలసి వచ్చినది”

“ఇది ధర్మము పేరున మీరు ప్రదర్శించుచున్న నిరంకుశాధి కారము”

“అది మిథ్యారోపణము ! నన్నునూ, రాజ సత్వమునూ మీరు నిందించుచున్నారు”

“నేనుకాదు ! అన్య ధర్మమును నిందించుచున్నది మీరే ! మీరు వీర శైవులుగా నుండుటచే ఆ మతేతరులను మీ మత స్వీకారమునకె హింసించుచున్నారు. ఇది ధర్మదోహము ! రాష్ట్ర దోహము ! సార్వ భౌములు రాజధానికి వచ్చువరకును యిటువంటి రాజాజ్ఞలను నేను ధిక్క రించుచున్నాను”

“ఇది నా వైయక్తికా కాంక్షకాదు — న్యాయపరిపాలనా దృష్టితో చేసిన తీర్పు. పరివ్రాజక మతమున కేర్పడిన అన్యాయమునకు తగిన పరిహారము చెల్లించవలయుననినచో, దోహదకు శిక్ష పడుటకు రాజాజ్ఞ కార్యగతముకాక తప్పదు. ఈ యాజ్ఞను ధిక్కరించువారు రాజశాసనమును ధిక్కరించగలరు. అటువంటి వారెవరైననూ సరియే, వారు శిక్షార్హులను విషయమును మీరు మరువరాదు”

“అది నాకు తెలియును అమాత్యులుగారూ ! నాకు కర్తవ్యబోధ చేసెడి మీరు, ఈ శాసనమును కార్యగత మొనరించుటకు పూర్వము మరల నొకపరి బాగుగా నాలోచించి చూడుడు. ఏమి జరిగిననూ ఆ బాధ్యత మీయదే ! సార్వభౌముల పేరున చేయబడుచున్న యీ యాజ్ఞ అన్యాయ ముగనూ, అవమానకరముగనూ నున్నది. దీనివలన సామ్రాజ్యమందలి ధర్మేతరుల హృదయములలో లేని భీతిని కలిగించినట్లు కాగలదు. మీరు

మీ వైయక్తిక ప్రతీకారకాంక్షతో చేయు నీ కార్యమునకు మున్నుండు సామ్రాట్టులు తగిన పరిహారము చెల్లించవలసిన పరిస్థితి యేర్పడవచ్చును. సామ్రాజ్య భద్రతకు మీరు వెట్టుచున్న గొడ్డలిపెట్టు, రేపు సామ్రాజ్య వృక్షమునే కూలద్రోయ వచ్చును! బాగుగా నాలోచించి, ఈ యాజను కార్యగత మొనరించుడు. మీ వ్యక్తి పరమైన ఆశ - ఆకాంక్షల కొరకునూ, గౌరవ ప్రతిష్ఠల కొరకునూ సామ్రాజ్య మందిరము పతనమగుట వివేకముకాదు. సార్వభౌములు రాజధానిలో లేని తరుణమున, వారు మీ యందు గలిగియున్న నమ్మిక నీ విధముగా దురుపయోగ సరచుకొనుట తమ పునతకు తగిన కార్యముకాదు!”

గోపరాజు మాటలు విని, జక్కనా చార్యుడు క్షణకాలము మౌనముగా కూర్చొని యాలోచించినాడు. ‘ఔను! తన యీ యాజవలన మున్నుండు సామ్రాజ్యైక్యతా మందిరము బీటలు వారినచో? తన తీర్థానమునకు సార్వభౌములు పరిహారము చెల్లించవలసి వచ్చినచో?’ అని తనలోతానే భావించుకొన సాగినాడు.

“ఇప్పుడు మీరు చెప్పునదేమి?”

“సార్వభౌములు రాజధానికి వచ్చువరకునూ మీరీ నిర్ణయమును కార్యగత మొనరించరాదు. ప్రభువులే వచ్చి స్వయముగా, హరిహర పురములో జరిగిన దహన కాండమున నిజమైన అపరాధు లెవరనునది నిర్ణయించి, తీర్పు నిచ్చువరకునూ మీ నిర్ణయము రాజకాసనముగా అమలు జరుగుటను ఆపవలయును.”

“సామ్రాట్టులు నా నిర్ణయమును సమ్మతించినచో?”

“సార్వభౌములు మీచేతి కీలుబొమ్మలై, అన్యాయమగు మీ తీర్థానమును బలపరచినచో, దాని విపత్పరిణామమును వారనుభవింపగలరు” అని నిశ్చయ కంఠముతో గోపరాజునినాడు.

జక్కనా చార్యులతని మాటలువిని నిశ్చేష్టుడైనాడు. గోపరాజు వంటి రాజబంధువు నుండి - సామ్రాజ్యపు ఉన్నతాధి కారినుండి - ఇంతటి మాటలు రాగలవని అతడు భావింపలేదు.

ఈ విషయములో గోపరాజుయొక్క ప్రతిఘటన తెలియగానే జక్కనా చామ్యుడు తొందరపడక, తన యాజనములు జరుపక, ఈ సంగతులన్నియునూ సామ్రాట్టుల కెరిగించి, వారిని రాజధానికి దోడ్కొని వచ్చుటకై తన సహోదరుడైన సింగన దండనాయకుని వెంటనే బంపినాడు.

I4

న్యాయ విచారణము

ప్రౌఢ దేవరాయలకు సింగన దండనాయకుని ద్వారా రాజధాని యందలి పరిస్థితి వెరిగిన పిమ్మట గజవేట శిబిరములో ఎక్కువకాలము నిలచుటకు మనస్కరించలేదు.

అతడు వీరన నాయకుని రావించి, తన శిబిరముల నూడిదీయుటకై వలయు ఏర్పాటులను జేయుమని యాజ్ఞాపించినాడు. ఈ సమయమున అతని పట్ల విశ్వాసము కనబరచి, అతని యాతిధ్యమునకు తన కృతజ్ఞత లర్పించినాడు.

“వీరన నాయకులూ! మీరు నిజముగా సామ్రాజ్య మందలి స్వామి విషా గరిష్టులగు పెద్దలలో నొకరిని నాకు దెలిసినది. ముమ్మయనాయకుని విషయమున నేను మీమనస్సును నొప్పించి యుండినచో, శీంతవ్యుడను” అని చెప్పి, అతనిని సమాధాన పరచి పంపివేసినాడు.

శిబిరమునందు గజవేటలో తనకు సాయపడిన వ్యక్తులందరికినీ ఉచిత రీతిని బహుమతులిచ్చి సంతోషపరచినాడు.

ఈ సమయమున చంద్రగుత్తి రాజ్యమును పద్మలాదేవి కర్పించి, త్రియంబక దేవునికి జరిగిన యన్యాయమును చక్కదిద్ద వలయు నను

కొన్నాడు. కాని, పొన్నలాదేవి ప్రౌఢ దేవరాయలు పత్నికాగా, పద్మలాదేవి కుమార్తెను విశచి యుండలేక, దానిని తన యభిమానమునకు పాత్రుడగు హుందీరాయలను వానికిప్పించినది.

హుందీ రాయలు వీరవిజయుల కాలములో రాజభాండాగారాది పతియై యుండి, ప్రౌఢదేవరాయల ప్రిత్యాదరములకు పాత్రుడైనవాడు. అతడునూ, అతని తండ్రియగు అరసప్రభువునూ సామ్రాజ్యమునకు నిష్ఠతో సేవజేసినారు. అరసప్రభువు త్రియంబకదేవ, పద్మలాదేవులకు చాల కావలసిన వాడగుటచే, ప్రౌఢదేవరాయ అతనిని చంద్రగుత్తి మండలాధికారిగా నియమించినాడు.

భాళి ఏర్పడిన రాజభాండాగారాదిపతి స్థానమునకు కరళిక శ్రేష్ఠుడగు గురురాయలను నతనిని లక్కనామాత్యుల సలహామేరకు నియమించినాడు.

ఈ గురురాయలను నియమించునపుడు, దేవరాయలు: “అమాత్యులూ ! మనలను సరిగా యర్థము చేసికొనక ప్రజలు శైవ పక్షపాతులని యనుకొనుచున్నారు. కాని ధర్మము నా భావనప్రకారము హృదయంగతమైనది. నేను శైవమతాభిమాని నైననూ, సామ్రాజ్యభారమును మోసుకొనియున్న ప్రభువను విషయమును మరువలేదు. నా ప్రజలలో అన్ని మతములవారునూ యున్నారు. ఇట్లుండగా నేను ఒక మతదృష్టితో ఆలోచించగలనను మాటయూ, ఒక ధర్మమునకు ప్రోత్సాహ మిచ్చుచున్నానను మాటయూ అర్థశూన్యమైనది. ఇటువంటి పరిస్థితిలో మా గోపరాజు నన్ను శైవధర్మాభిమానియని యనుకొనుట నా దురదృష్టము” అనినాడు.

సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలు విజయనగరమునకు తిరిగివచ్చిన తరువాత చేసిన మొదటి కార్యమేమనగా, పొన్నలాదేవిని కాస్త్రోక్తముగా వివాహ మాడుట. ఈ సందర్భముననే లక్కనామాత్యుల సలహా నంగీకరించి, మంగయ నాయకుని పుత్రియగు భీమలాదేవిని వధువుగా స్వీకరించి, ఒకే పీటమీద వారిరువురనూ వివాహమై, తాను జాత్యాతీత సామ్రాట్టని లోకమునకు ప్రకటము చేసినాడు.

ప్రౌఢదేవరాయలు శైవుడైననూ పొన్నలాదేవి రూపలావణ్యాదులను జూచి మనసు గలిగి, వైష్ణవ వంశజ యగు నామెను వివాహమైనాడు ఇప్పుడు లక్కనామాత్యుని నలహను తోసిపుచ్చక జైనకులజయగు భీమలాదేవిని పరిగ్రహించినాడు. ఈ విధముగా నతని జీవితము సామ్రాజ్యమందలి జైన, శైవ, వైష్ణవ ధర్మముల త్రివేణి సంగమమైనది. అతడు సర్వధర్మ సమన్వయముడగు బుక్కరాయ సార్వభౌముల దివ్యాధర్మమును తన కార్యములకు నూతగా గొనినాడు.

ఇంతయైననూ సాశ్వ గోపరాజువంటివారికి, ఈ ధర్మ సమన్వయ దృష్టి తమను వంచించుటకై సార్వభౌము డాడుచున్న వాటకమని దోష సాగినది. వారు ప్రౌఢదేవరాయలను గోముఖ వ్యామ్రమని భావించినారు. లోలోపల శైవ పక్షపాతిగా నుంటూ, పెక్కి తమను మోసగించుట కొరకే యీ విధముగా జేయుచున్నారని వారనుకొన సాగినారు.

ప్రౌఢదేవరాయలు రాజధానిని చేరుకొనగనే గోపరాజునూ, వైష్ణవాచార్యుడగు తాతాచార్యులనూ, అద్వైత మత శంకరానందులనూ సముఖమునకు రప్పించుకొని, పూర్వాగ్రహము లేక వారి మాటలను సావధానముగా వినినాడు.

వృత్తిపక్షము వారగు పరివ్రాజక మత శివయోగియునూ, జక్కనాచార్యుడనూ తమ యభిప్రాయములను వెల్లడించినారు.

విష్పక్షపాత విచారణ చేయుటకొరకయి ప్రౌఢదేవరాయలు న్యాయమూర్తిగా ధర్మపీఠము నలంకరించినాడు.

సార్వభౌముల కోరిక మేరకు మొదట తిరుమల తాతాచార్యులు లేచి నిలిచి తమ వాదమును ప్రభుముందుంచినాడు.

“ప్రభూ : విజయనగర సార్వభౌములగు హరిహర రాయలు హరిహరులలో నే భేదమునూ గానక. హరిహర పూర్వాగ్రహమును అన్ని ధర్మముల బ్రాహ్మణులకునూ దానముగానిచ్చి, వృత్తులను కల్పించినారు. జైన, వైష్ణవ మత గురువులకు వివాద మేర్పడిన సమయమున బుక్కరాయ లా ఉభయ మతములునూ రాష్ట్రముయొక్క జీవనాడులని నెలవిచ్చి, జైనులు వైష్ణవ గురుపీఠముల పునరుద్ధరణకూ, వైష్ణవులు

జైనమ్యముల జీర్ణోదరణకూ పన్ను చెల్లించవలసినదనికాననములిఖించి, స్థాపించినారు. భగవతీ భువనేశ్వరీదేవి కృపాకటాక్షముతో, పూజ్యులగు విద్యారణ్య మహర్షులచే స్థాపింపబడిన యీ ధర్మ సామ్రాజ్యము సర్వ ధర్మ సమన్వయమును దివ్యాదర్శము నూతగా గొనినది. ఈ ధర్మ సింహాసన మదిష్ఠించిన సార్వభౌము లందఱునూ సకల వర్ణాశ్రమ ధర్మ ప్రతిపాలకులను బిరుదును దాల్చినారు. ఈ దివ్య పరంపరను తమరుకూడ ఆచరించగలరని మేమనుకొనినాము.

కాని, ఈ నడుమ సామ్రాజ్యములో సమాజ సంస్కరణ మనుపేరుననూ, ధర్మక్రాంతి యను పేరుననూ జరిగిన పరివ్రాజకుల చర్యలను గమనించినచో, ఎందులకో నాకు భీతి గలుగుచున్నది. మా ధర్మములకీ చర్యలవలన గొడ్డలిపెట్టు వడగలదని తోచుచున్నది. ఈ యధార్థమును తమ సన్నిధిని విన్నవించు కొనుచున్నాను సావధానులరై ఆలించవలయునని ప్రార్థన !

ఇప్పుడు వీరశైవ మతమునకు నంబిందించిన కొందరు సామ్రాజ్యమందున్నతాడితారులుగా నున్నారు. వారు తమ మతాభిమానముతో ఇతర మతముల నుపేక్షించుటకూ, ఖండించుటకూ సిద్ధపడినారు. వీరశైవులగు జంగములు తాము పరివ్రాజకులమని చెప్పుకొనుచూ ప్రజలను తప్పుదారి బట్టించుచున్నారు.

సామ్రాజ్యమందెచ్చట గన్ననూ యీనాడు పరివ్రాజక మతము లేర్పడి, రాజాదరణను పొంది, ప్రజలలో వర్ణసంకర మేర్పరచి, వర్ణాశ్రమ ధర్మములకు తీవ్రమైన నష్టమును గలిగించుచున్నవి. వేదాధికారము లేనివారికి సైత మిప్పుడు వేదాధ్యయనమును జేయించుటకు శివ పురములూ, జంగమ నాడలూ ముందుకు వచ్చుచున్నవి. అంతటితో తృప్తి జెందక యీ పరివ్రాజకులు ప్రజలను మోసగించి, తమ జనప్రియతను వృద్ధిజేసుకొనుటకయి జయంత్యుత్సవముల నాచరింప మొదలిడి, ఇతర మతములను న్యూనత పరచుచున్నారు.

ఈ కార్యములతో విసుగుజెందిన వారెవరో, ఏదియో స్వార్థమును సాధించుటకొరకయి హరిహర పురమందలి పరివ్రాజకుల మత

మన కగ్నిస్పర్శ జేసినారు. యెవరు చేసిననూ యిది నీచకార్యమేనని మేము మంటాపథముగా చెప్పగలము. తమరీ విషయమును కూలంకషముగా విచారించి, అపరాధులైవలెననూ సరియే, వారిని శిక్షించుడు.”

అద్వైత మత బోధకుడగు శ్రీ శంకరానందులు లేచినిలచి “ప్రమా. విజయనగర సామ్రాజ్యము యవనుల దురాక్రమణనుండి హిందూ ధర్మ సంస్కృతులకు మనుగడను గలిగించుటకయి నేర్పడిన ధర్మ సామ్రాజ్యము. దీని యాదర్శము, ధర్మసమన్వయము, ఇదివరకూ నీ రాజ్యమును పాలించిన సామ్రాట్టులందరునూ, సర్వమతములనూ సమాన గౌరవముతో చూచుకొనినది గాక, వర్ణాశ్రమ ధర్మములనుకాపాడి కీర్తిభాజనులైనారు.

భరత ఐందమందలి ధర్మములన్నియునూ చూచుటకు పేరుపేరుగా కనబడిననూ, ఒక గమ్యస్థానమును చేరుటకై దియలుదేరిన వివిధ మార్గములు. అన్ని మతములునూ యీ సందేశమునే చాటుచున్నవి. సామ్రాజ్యమందలి జైన - బౌద్ధమతములు గూడ యీ నిత్య సత్యమునే తెలుపుచున్నవి. ఇందులకు హాయిసరి విష్ణువర్ధన మహారాజులకాసనమే సాక్ష్యము. మతధర్మములట్లుండగా, హరిహర పురములో జరిగిన సంఘటనను జూచినచో, వివిధ ధర్మముల వెనుకనున్న విశాలబావములెంతటివో తెలియగలవు. ఈ మత భేదములపరిన, ద్వేషాసూయలు తలజూపి యుండుట స్పష్టపడగలదు.

ఈ సంఘటన జరుగరానిది. దీని నెవరునూ సమర్థించరు. ఇది వివేకవంతులు తల యొగ్గవలసిన హేయకృత్యము. తమ భేదాభిప్రాయమును వెలిబుచ్చు మార్గ మిదికాదు. ఎవరో బుద్ధిహీనులు, ధర్మసాక్షండులు తమ స్వార్థమును సాధించుకొనుటకై చేసిన నీచకృత్య మీయది. జక్కనాచార్యు లీ సంఘటనను వైష్ణవ-ద్వైతమత బోధకుల కంటగట్టి, మా కిచ్చిన మడులనూ, మాన్యములనూ వశపరచుకొన వలసినదని చేసిన యాజ్ఞ అన్యాయమునూ, అధర్మమునూ నైనది. ధర్మమూర్తులైన ప్రభువు లీ సంఘటన యందలి సత్యమును గ్రహించి, పరివ్రాజక మూలాభిమానుల

వలన మాకు జరిగిన యన్యాయమును చక్క-బరచవలయునని వినముగి
దనై పొర్పించుచున్నాను" అని కూర్చున్నాడు.

ప్రౌఢ దేవరాయలు శివయోగివైపు చూచినాడు.

శివయోగి లేచి నిలబడి :

"ప్రభూ ! మేము పరివ్రాజకులము. మాకీ ప్రాప్తమౌచిక వదపీ-
యధికారిముల వ్యామోహములేదు. మేము పరమత దూషణమునుగాని,
విడంబనగాని చేయలేదు.

అన్ని ధర్మములునూ బోధించునది ఋజు జీవనమునే. సదాచార
సంపన్నులూ, పూజ్యులూనగు బసవేశ్వరు లిటువంటి జీవితము గడపి
కాయమే తెలాసమని చాటినారు. మే మాచరించు చున్నదియునూ ఆ
మహాత్ముని కార్యమునే! వారి యడుగుజాడలలో మేము నడచుచున్నాము.
దీనివలన యితర మతములవారు వర్త సంకరమైనదనియునూ, వర్ణాశ్రమ
ధర్మములు శిథిలములైన వనియునూ మామీద నేరము మోపుచున్నారు.
అందులకు మేమేమి చేయగలము !

ప్రజలుదాతులుగా-సత్య నిరతులుగా పరివర్తితులు కావలయు
ననునదియే మా యీ పరివ్రాజకుల మనోద్దేశము. ఇది రాజకీయముగా
ప్రేరితమైనదికాదు-సమాజ సంస్కరణ దృష్టితో ప్రేరితమైనది. దాని
కార్యక్షేత్రము సమాజము-దాని కార్యనీతి ధర్మబోధ !

ఈ కార్యకలాపములు శివభక్తులగు జక్కనాచార్య, లక్కనా
మాత్యుల వంటి విభూతి పురుషుల నిర్దేశనమున సాగుచున్నవనినచో,
నిక యిందులో రాష్ట్ర మాతుకమైన లేదా హింసాయుతమైన కృత్యము
లకు మన్నన ఎటు లభించగలదు ? అజ్ఞానులగు వారు మా యీ చర్యల
యొక్క యుద్దేశము నపార్థము జేసికొని, మమ్ములను ధర్మద్వేషులనుచూ
అపనిందను మోపుచున్నారు.

ఇటువంటి యారోపణలు సత్య దూరములైన వనియునూ, మాకు
పరమత ధర్మములపట్ల చురుకైన భావము, దూషణజేయుట మొదలగు
దురుద్దేశములు లేననియునూ, సర్వ ధర్మములనూ సమాన గౌరవముతో

చూచు చున్నామనియునూ యీ సందర్భమున నొక్క వక్కాణించు చున్నాము.

ఇక హరిహర పుర విషయము గురించి యొకమాట.

మా యాశ్రమమునకు చిచ్చుపెట్టిన వారెవరో యీ హేయ కృత్యమును నీచాభిప్రాయముతో నాచరించినారు. మా మతమును దహించుట తోడనే మా పరివ్రాజకుల యాదర్శమును భస్మముజేసినట్లు కాలేదు. ఈ నీచకార్య మొనరించి, వారు తమ యజ్ఞానమును ప్రదర్శించుకొని నారంతియే !

వ్యక్తిగతముగా నా కెవరిమీదనూ ద్వేషములేదు. ఈ దహన కాండమునకు బాధ్యులనుగా నే నెవరినీ నిర్ణయించుటలేదు. తమ యకృత్యమునకై వారి కిదివరకే పశ్చాత్తాపము కలిగియుండిన జాలును. అపరాధులను తమ రుదారభావముతో ఉమించవలయును. హరిహరపుర వైష్ణవ పీఠమునుండి తీసుకొనిన దేవమాన్యములనూ, తదితరములనూ వాటికి మరల నిప్పించి, ఆ పీఠములను సమానగౌరవముతో చూచుకొనవలసినదని నేను సన్నిధానమున ప్రార్థించుచున్నాను" అని కూర్చున్నారు.

ఈ పలుకు లాలించి ప్రౌఢదేవరాయలు చకితుడైనాడు. పరివ్రాజక మఠాధిపతులగు శివయోగుల మాటలు విని సభలో జయజయ ధ్వనములు చెలరేగినవి. అందరునూ యతనినిబ్రస్తుతించినారు.

సభా కౌతుకమును జూచి సామ్రాట్టులు లేచి నిలచినారు.

"మాన్య సభాసదులారా ! తా మిదివరకునూ పక్ష ప్రతిపక్షాల వాద ప్రతివాదములను వినినారు. హరిహరపురాగ్రహారమున జరిగిన సంఘటన కేసల మీర్చతో ఘటించినదని నాకు దోచుచున్నది.

దేశమున మునుపటికంటెనూ యిప్పుడు అధర్మము హెచ్చుచున్నది. ప్రజలలో ధర్మగాని కూడా ఎక్కవగుచున్నది. వారు సదాచార, ఋజు జీవనములను విడచి స్వార్థమునకు, ద్వేషాసూయలకు వశులై సంఘజీవనమును కలుషిత మొనరించుచున్నారు. దీనిచే సమాజాస్థిత్వము భంగమగుచున్నది. ఇటువంటి సమాజముచే సామ్రాజ్యము కూడా పతనమగుట తథ్యము !

కాబట్టి, సామ్రాజ్యములో తలజూపిన ధర్మగ్లానిని బోనడందుట కై పూజ్యులగు శ్రీ బసవేశ్వరులు చేబూనిన కార్యమునిప్పుడు శివభక్తులు పూరిగవించుచూ వచ్చుచున్నారు. వారి నూతన విచారములానాడుకూడ దురభిప్రాయమును పుట్టించి, బిజ్జలువిహత్యయు, బసవేశ్వరుల అధికార నివృత్తియు గలిగి, సంగమ క్షేత్రములో చివరకు వారైక్యత నందినట్టే, యీనాడుకూడ సనాతనధర్మపరాయణులవలన తీవ్రమైన ప్రతిఘటన జరిగినది.

ఈ పరివ్రాజకుల చర్యలవలన వారికి తమ సనాతనధర్మములు క్షీణించ వచ్చునన్న భావన కలిగినట్టున్నది. కాని పరివ్రాజకుల కార్యము లలో భాగము వహించి, సామ్రాజ్య మందత్యుత్తమ స్వామినిష్ఠా సేవ కులుగా సేవజేయుచున్న మహామాత్యులు జక్కనార్యులునూ, లక్కనా మాత్యులునూ యిటువంటి భీతికి చోటులేదని తమభక్త జీవనము ద్వారా చూపుచూ వచ్చుచున్నారు.

ఇటువంటి భీతి కవకాశములేదు. మేము మా వైయక్తిక జీవిత ములో సర్వధర్మములనూ సమాన గౌరవాదరములతో చూచుచున్నామను విషయ మీ సందర్భమున తమ కవగాహన చేయవలసి యున్నది.

మేమీ ధర్మసామ్రాజ్యాధికార సూత్రములను చేబట్టి, 'సకల వర్ణా శ్రమ ధర్మ ప్రతిపాలకు' లను బిరుదును దాల్చినాము. అంతియకాదు. సామ్రాజ్యపాలన మందుననూ జాతీయతకవకాశ మివ్వక, అన్నిమతము లకునూ సంబంధించిన దక్షులగు యధికారుల సేవను సామ్రాజ్యమునకు కల్పించినాము. ఇందులకు మేము గురురాయలను భండాగారాధిపతివిగా నియమించుటే నిదర్శనము. వారు వైష్ణవులుగా నుండి చంద్రకవి యను స్మార్తునిచే శ్రీ విరూపాక్ష స్థానమను కావ్యమును వ్రాయించి, మా కర్పించినారు. దీనిని పఠించినచో సామ్రాజ్యసేవలో ధర్మప్రభావము నశించినదని తెలియగలదు.

మేము శ్రీ పద్మభూషణ క్రియాశక్తి పండితులను గురువులుగా నెన్నుకొనిననూ, శ్రీరంగక్షేత్రపు శ్రీ తాతాచార్యులను కూడ గురువు

లుగా భావించి గౌరవించుచూ వచ్చినాము. వ్యక్తిగత జీవితములో నెంతయో నదే విధముగ సామ్రాజ్య సేవలోకూడ ఏ ధర్మము వైపు నకునూ మొగ్గక, ఏ మతబోధకుల దాసులమునూ గాక, సామ్రాజ్య మందలి ప్రజాకోటి నంతయునూ సత్యధర్మములతో పోషించుచూ వచ్చినాము. ఇకముందుకూడ నిదే విధముగా నడచుకొనగలమని మాట యిచ్చుచున్నాము.

హరిహర పురమందు జరిగిన సంఘటనకు మన మెల్లరునూ అపరాధులమే : అభిప్రాయ భేదములవలన జరిగిన యీ యపరాధమునకు ఏ వ్యక్తిని, ఏ మతమునూ నేరమారోపించి శిక్షించుట సరికాదు. పరివ్రాజక మతాధిపతులగు శ్రీ శివయోగిగారు సెలవిచ్చినట్లు ఈ యకృత్యము నతే అపరాధులకు పశ్చాత్తాపము కలిగియుండిన జాలును. ఇకముందు హరిహరులలో భేదమును మరచి, అభేదానందమూర్తులై సర్వధర్మ సమన్వయ సాధనలో సామ్రాజ్య ప్రజకు మాన్గదర్శకు లగుచురుగాక! యని ఆనాటి సభ చాలించినాడు.

సార్వభౌముని వాక్కులు గోపరాజుకు సంతోషమును కలిగించిననూ, ఎందులకో జక్కనాచార్యులకు మాత్రము సమాధానము కలుగలేదు.

15

జై త్ర యా త్ర .

గోపరాజు విషయము యధోచితముగా పరిసమాప్తి నందిన పిమ్మట సామ్రాట్ పౌర ధేవరాయలు తన దృష్టిని యంతకంటెనూ ముఖ్య విషయమగు బహమనీ సుల్తానుల సమరాహ్వానము వైపునకు మరలించినాడు.

ప్రౌఢ దేవరాయలు స్వభావతః శాంతిప్రియ సామ్రాట్టయిననూ యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడు కావలసియే వచ్చినది. బహమనీ సుల్తానులు కాలు దువ్వి కయ్యమునకు వచ్చుచుండగా వారి నెదుర్కొనకపోయినచో రాష్ట్ర ఘాతుకము కాగలదు. అయిననూ అతనికి యుద్ధమువలన సంభవించు ధన-ప్రాణనష్టము లెంతటివో తెలియును. యుద్ధము వినాశమునకు దారి యనియూ, దానివలన శాంతి సుఖక్షములు నిలువవనియూ, ఇరుగు-పొరుగు రాష్ట్రముల భిన్నాభిప్రాయములను తుదముట్టించుటకు సమరమునకన్ననూ శాంతియుత సందికార్యములే యోగ్యములగు పరిహార మార్గములనియూ వీరవిజయ సార్యభౌములు చెప్పెడివారు.

అది వారు మొదటి దేవరాయల కాలములో జరిగిన రాయ పరాభవము వలన గ్రహించిన పాఠము. అందులకనియే వారు తాము జీవించి యుండిన స్వల్పకాలములో శత్రువులగు బహమనీ సుల్తానులతో ఏ పోరాటమునకూ తలపడలేదు. వారితో మైత్రిని గలిగి యుండుటకై యిష్టములేక పోయిననూ ఓరుగల్లు ప్రదేశమును వారికప్పగించి దానిని తమ ఉభయరాజ్యముల ఎల్లయని ఒప్పుకొనినారు.

ప్రౌఢ దేవరాయలు శాంతిప్రియుడగుటచే యీ యొడంబడికను త్రోసి పుచ్చక పాలించుకొనుచూ వచ్చినాడు. కాని, యతని సత్త్వపరీక్ష యేమోననునట్లు, బహమనీ సుల్తానుడగు అహమద్ షా మరల యీనాడు విజయనగరము జోలికి వచ్చినాడు.

ఇతర ప్రభువుల వలె తొందరపడక ప్రౌఢ దేవరాయలు చరిత్ర యొక్క యథార్థపాఠ మెరింగినాడు. దక్షిణాపథము నుండి యవనులను మూలోత్పాటనము జేసిననేగాని హిందూ సామ్రాజ్యమునకు మనుగడ లేదని భావించి, పూర్వరాయలు బహమనీ రాజ్య వాశనమునకై కాయ శక్తులా ప్రయత్నించి, ఈ వ్యర్థ సాహసములో విఫలులై నారు. విజయనగర సామ్రాజ్యము స్థాపనమై ఒక స్థితికెట్లు వచ్చినదో యదేవిధముగ అదివరికే యవన సామ్రాజ్యమైన బహమనీ రాజ్యముకూడ దక్షిణాపథమున నొక స్థితికి వచ్చి నిలచినది. అదిబలముగా వ్రేళ్ళుని నిలచినదే గాక, ఉపేక్షించరానంత బలిష్ఠమైనది. విజయనగర రాజుల సామ్రాజ్య

విస్తరణకది ప్రబలమైన అడ్డుగా నేర్పడినది. ఈ సత్యమును గ్రహించ లేక పూర్వ సార్వభౌములు చాలమంది బహమనీ సుల్తానులతో వైతమును సాధించుచూ వచ్చినారు. బహమనీ సుల్తానులూ, విజయనగర రాజులూ ఆగర్భ శత్రువులైనారు.

విజయనగర రాజులకునూ - బహమనీ సుల్తానులకునూ నడుమ జరిగిన పోరాటపు కథ దీనికి ప్రమాణమైనది. ఒక పర్యాయమువారునూ మరొక పర్యాయము వీరునూ యుద్ధములలో విజయులయ్యెడివారు. కాని ఎవరినెవరునూ పూర్తిగా జయించుటకుగాని, ఓడించుటకుగాని సమర్థులు కాలేకపోయినారు. ఈ విధముగా జరిగిన అంతఃకలహ, శత్రుత్వములతో ఆ ఉభయ రాజ్యముల శాంతి సుభిక్షములకు భంగము వాటిల్లుచూ వచ్చినది.

బహమనీ రాజ్యము కేవలము చూపులకు భీకరముగా కనబడు యవనసామ్రాజ్యముకాదు. హసన్ గంగు బహమనీచే స్థాపింపబడిన యా రాజ్యము దినదినమునకూ ప్రవర్థమానము కాసాగినది. గడచిన ఎనుబది యైదు సంవత్సరముల చరిత్రలో సమర్థులగు సుల్తానులెందరో దానిని పాలించినారు. వారిలో అల్లాయుద్దీన్ హసన్ వంటి దక్షుడూ - దూరదర్శి యూనసు సుల్తానునూ, మహమద్ షా వంటి వీరుడునూ, ఫిరోజ్ షా వంటి రణరసికుడునూ గలరు. వీరందరునూ తమ సామ్రాజ్యమును తమత్యాగ, ధైర్య, సాహసములను భద్ర పునాదిమీద నిలువబెట్టినారు. అటువంటి సుస్థిరమైన సామ్రాజ్యము నొక్క దెబ్బతో గూలద్రోయుట సాధ్యము కానిపని.

తొలుద్దొల్ల యవనులు విధ్యంసకులై దక్షిణా పథమునకు వచ్చినారు. ఇప్పుడు వారచ్చట ఒక సామ్రాజ్యమునే నిర్మించుకొనినారు. అల్లాయుద్దీను ఖిల్జీవలె కేవలము కొల్లగొట్టుకొని పోవుటకై వచ్చిన వారు గాక, స్థిరముగా యచ్చటనే నెలకొనినారు. విజయనగర సామ్రాజ్యముల వలె సమర్థవంతమగు సైన్యమును సమీకరించి, సామ్రాజ్యమును విస్తరించినారు. వారిలో కొందరు ప్రజానురంజక పరిపాలకులైనారు.

ఇదంతయునూ గ్రహించిన ప్రౌఢదేవరాయలు యవనులనూ, వారి సామ్రాజ్యమునూ ఉపేక్షించు స్థితిలోలేడు.

ప్రౌఢదేవరాయలు వీరుడైననూ, రాజరివలె జీవించసాగినాడు. ఇస్లాము మతమును సమాన గౌరవముతో చూచునంత విశాల హృదయ మతనికి గలదు. దానిని తన ధర్మమునకు సోదర ధర్మమని భావించినాడు. వారు నిరాకార బ్రహ్మమును 'అల్లా' యని వూజించుచున్నారు; తాము సాకార బ్రహ్మమును 'సర్వాంతర్యామి' యని వూజించుచున్నాము. వారి మతధర్మమునకునూ, తమ మతధర్మమునకునూ గల భేదమింతియే ! యని భావించినాడు. అవకాశము లభించినపు డంతయునూ యవనులను పురస్కరించసాగినాడు. తన సైన్యములో ముస్లిం విలుకాండ్రీ నెంద రనో నియమించుకొనినాడు. వారికొరకై యొక ప్రార్థనా మందిరము — మసీదును కట్టించి యీయ వలయునను యాలోచన మతనికి గలదు. ఈ విధమైన సౌహార్ద్ర నీతి భావముతో ఉభయ రాజ్యములకునూ చిరంతన మైన శాంతి నెలకొనగలదని భావించినాడు.

ఇటువంటి సమయములో సుల్తాను అహమద్ షా మరణించినాడు. అతడు విజయనగర రాజులమీద దండెత్తి వెళ్ళవలయునని సమర సన్నాహములు చేసుకొనుచూనే అస్వస్థతతో మంచమునట్టి హఠాత్తుగా మరణించినాడు. అతని కుమారుడగు అల్లాయుద్దీనుడు రెండవ అల్లాయుద్దీన్ పాదుషా యను అభిదానమున యిప్పుడు సింహాసన మధిష్టించినాడు. అతడు తన తండ్రి సంకల్పమును నెరవేర్చుటకై సమరదీక్షను గైకొని నాడు.

పూర్వమునుండియూ విజయనగర సామ్రాట్టుల వైభవమునూ, వారి సంపదయునూ బహుమనీ సుల్తానులకు కంటగింపైనవి.

సుల్తాను మహమద్ షా కాలము నందతడు తనను సంతోష పరచిన గాయకులకు తలకొక వేయి స్వర్ణనరహాల నీయవలసినదని విజయనగర సామ్రాట్టులకు హుండి లేఖ వ్రాసి, వారిచే యవమానితుడైనట్టుగా యిప్పు డల్లావుద్దీన్ పాదుషా అగమానము పొందదలచి, ప్రౌఢదేవరాయల పశ్చిమ ఘట్టములనుండి అసంఖ్యాకములగు ఏనుగులను బట్టి

తెచ్చినాడను వార్త విని యతనికొక లేఖ వ్రాసి పంపినాడు. అందులో విజయనగర సామ్రాట్లులు తమతో యుద్ధమును తప్పించుకొనివలయు ననినచో. ఒక వేయి ఏనుగులను బహుమానముగా బంపవలయునని తెలియజేసినాడు.

ఇది విని ప్రౌఢదేవరాయలు నిప్పులు గ్రక్కినాడు. ఉన్నత్తుడైన ఆ యవనునకు అల్లావుద్దీనుకు తగిన బుద్ధి జెప్పవలయునని నిశ్చయించి లక్కనామాత్యుల ముఖ మవలోకించినాడు.

“ప్రభూ : మదోన్నతులగు నా సుల్తానులు, వారి పూర్వులగు మహమద్ షా సుల్తానులకు బుక్కరాయలవలన గలిగిన దుస్థితిని మరచి నట్లు తెలియుచున్నది. మన మా విషయము నెరుక పఱచుచూ కమ్మ వ్రాయుట మంచిది. దానికి వారేమి ప్రత్యుత్తర మీయగలరో చూచి, తదనంతరము వారిమీద యుద్ధమును ప్రకటింపవచ్చును” అని తన యభిప్రాయమును వెలిబుచ్చినాడు.

అమాత్యుల యభిప్రాయ మందఱకునూ ప్రియకరమైనది.

ఆ విధముగనే ప్రౌఢదేవరాయలు అల్లావుద్దీనునకు ఒక లేఖ వ్రాసి భటులచే పంపినాడు.

ఆ లేఖలో సార్వభౌముడు బుక్కరాయలవలన బహుమనీ సుల్తానులకు జరిగిన పరాభవ కథను మనోజ్ఞముగా వర్ణించి—

“తాముకూడా యింతటి పరాభవమును నిరీక్షించుచున్నచో, విజయనగరము జోలికి రండు !” అని హెచ్చరించినాడు.

ఈ ఉత్తరమునకు పిరికిపందయూ, మూర్ఖుడూ నగు అల్లావుద్దీను డదే విధమైన ప్రత్యుత్తరమును వ్రాసి పంపినాడు.

“మీరు మా పూర్వులకు జరిగిన యవమానమును జప్తికి దెచ్చు నుత్సాహములో మీ పితామహులగు దేవరాయలకు, మా సుల్తానులగు ఫిరోజ్ షా వలన కలిగిన రాయపరాభవ కథను మరచినారు కాబోలును ! ప్రాణమును కాపాడుకొనుటకై వారు తమ కుమార్తెనే మా వారికి విజయ వధివుగా సమర్పించవలసి వచ్చినది. ఈ విషయమును మీరింత త్వర లోనే మరచిపోయినారా ? ఇప్పుడు పైతము మీ రాజ్యము జోలికి మేము రామాడదనినచో మా యీ షరతులను మీరు సమ్మతించిన జాలును.

ఒకటి : మీరు నూతనముగా పట్టుకొనిన ఏనుగులలో ఒక వేయింటిని బాగుగా అలంకరించి, మా పట్టాభిషేక కానుకగా సమర్పించ వలయును.

రెండు : మీ యాస్థానమున నున్న ఉత్తమ నర్తకీమణులను రెండువందల మందిని మా వద్దకు పంపవలయును.

మూడు : పట్టాభిషేక నిమిత్తమే పదివేలవరహాలను మీరు మాకు నజరానా సప్పగించి, మాతో మైత్రిని గలిగి యుండుటకై సందిచేసుకొన వలయును.

ఈ పై షరతులకు మీరు సమ్మతించనిచో బహమనీ సుల్తానుల సైన్యములొక మాసము రోజులలో విజయనగరము నందు దండు విడమిటను చూడగలరు."

ఈ పంక్తులు చదివి సాత్త్వికుడైన సామ్రాట్టునకుకూడ రక్తము వేడిక్కినది. అతడు ఔదుగరచి నుడివినాడు :

"అక్కనామాత్యులుగారూ! ఈ ద్రోహి మనల నవనూనించ వలయుననియే ఈ విధముగా లేఖ వ్రాసినాడని దోచుచున్నది. ఈ మదోన్మత్తునికి తగిన బుద్ధి గరపనిచో నేను ప్రౌఢదేవరాయలను గాను — ఈ వాహకునికి, చీరనుకట్టబెట్టి సుల్తానుని వద్దకు బంపుడు. అతని లేఖకు మన మిచ్చు ప్రత్యుత్తర మదియని తెలియజేయుడు" అని యాజ్ఞాపించినాడు.

సార్వభౌముని యాజ్ఞమేర కా పత్రవాహకునకు చీరనుకట్టి వెనుకకు బంపదమైనది.

అల్లావుద్దీనుడిది జూచి కోపముతో పిచ్చివార్తైనాడు.

"ఈ కాఫరుని పట్టి బంధించి, అతనికి దుర్గతిని కలిగించనిచో నే నల్లావుద్దీనుడనుగాను" అతిప్రతిజ్ఞాని. విజయనగరము మీద దండెత్తి వెళ్ళుటకు తనసోదరుడగు మహమద్ ఖాన్ అనునతని కాజ్ఞాపించినాడు.

మహమద్ ఖాన్ అసార పైన్యములతో బయలుదేరి విజయనగరము వద్దకువచ్చి విడిసినాడు.

అతని యాగమనమును గ్రహించిన సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలీ దండయాత్రవలన విచలితుడుకాక, అతని నెదిరించుటకు తగిన సైన్యమును లక్కనామాత్యుల నేతృత్వము క్రింద పంపినాడు.

మహమద్ ఖాన్ రాకమునుపే లక్కనామాత్యుడు సైన్య నమే తుడై వచ్చి అతనికొరకయి నిరీక్షించసాగినాడు. ఇదిజూచి మహమద్ ఖానున కాశ్చర్యమైనది. సింగన దండనాయకుడు లక్కనామాత్యుల అజ్ఞ మేరకొక రహస్య లేఖనుతెచ్చి మహమద్ ఖానుకు సమర్పించినాడు.

దానిని మొహమద్ ఖానుడు త్వరత్వరగా జదువుకొనినాడు. అమాత్యులా ఉత్తరములో నీ విధముగ వ్రాసియున్నారు.

“మహా సైన్యాధిపతులగు మహమద్ ఖాన్ బహద్దరు గారికి,

లక్కనామాత్యుడు చేయువందనములు — నా యీ లేఖనుజూచి మీరు చకితులు కాగలరని నాకు దెలియును. కాని యిందున ఆశ్చర్య మేమియునూలేదు. ప్రస్తుత రాజకీయ పరిస్థితిలో మన ఉభయరాజ్యముల చిర స్నేహమున కేదియవసరమో దానిని గురించి నేనిప్పుడు మీకు తెలియ జేయుచున్నాను.

మా సామ్రాట్టులు మీ తీర్థ రూపులవలెనే శాంతి ప్రియులనునది తెలిసియుండవచ్చును. మరియునూ యవన రాజ్యముల నడుమ ఏ పోరాటమునూలేక, మన రాజ్యములు మైత్రినిగలిగి యుండవలయునని కోరు చున్న విషయముకూడ తెలిసియుండునేమో!

సార్వభౌముల కోరిక మేరకు యిప్పుడే కాయబారము జరుపుటలోని యుద్దేశ మేమనిన, మీసహోదరుని వలన మీకు కలిగిన అన్యాయమును చక్కబరచుటయ.

మీ యన్నయగు అల్తాయుద్దీన్ బహద్దరుగారు రాజ్యపాలనమునకే విధము గనూ తగినవారుకారు. వారు భీరువులూ, విలాస పురుషులూనె నారు. మిమ్ముల నీ యుద్ధమునకు పంపుటలోని రహస్యము మీకు దెలిసి యుండదు. ఒకపేళ మాకు జయము లభించినచో, మా చేతినుండి తప్పించుకొని వెళ్ళి బ్రతుకవచ్చునని వారూహించియున్నారు. ఇటువంటి భీరువు పక్షమువహించి, అతని మాటలను నమ్మి మీరు మామీద దండెత్తి వచ్చినందుకు మాకు చాల భేదముగ నున్నది.

మేము బహమనీసుల్తానులతో పూర్వమునుండియు మైత్రిని గలిగియున్నాము. మీ యన్నగారు కామినీ కాంచనములకొరకై యిప్పుడు కాలుదువ్వి కయ్యమునకు వచ్చియున్నారు. ఇటువంటి దుర్బలుడగు సుల్తానును మూలకు తోసి మీరు యవనసింహాసనము నధిష్ఠించవలయునను నదే మా యాశయము. మీ యన్నగారిని సింహాసన చ్యుతునిగాజేసి, దానిని మీరాక్రమించుకొనునట్టయినచో, మేము మీకు సాయపడగలము. మమ్ములను మీరు మిత్రులని నమ్మి, ఈ విషయమై మీ యాంతర్యమును తెలియజేయవచ్చును”

ఈ ఉత్తరమును చదువుకొని అతడు తన కనులను తానే నమ్మలేక పోయినాడు.

ఆ ఉత్తరములో నే యుత్పేక్షయునూలేదు. అది రాజధానిలో జరిగిన సంగతినే తెలియజేసినది.

మహమద్ ఖాన్ గుల్బర్గాను విడచి వచ్చునపుడు అనుమానపడుచూ వచ్చినాడు. అతని మిత్రులగు యాస్తాన వజీరులూ, సైన్యాధిపతులూ అతనిని రాజధానియందే నిలుప బ్రయత్నించినారు. కాని సుల్తానుడు ఉద్దేశ పూర్వకముగనే అతనిని రాజధానినుండి దూరముగా బంపినాడు. రాజధానిలో నుండినచో అతనివలన తన సింహాసనమునకు భంగము కలుగ గలదని భావించి, యుద్ధపు నెపముతో షిజయనగరముమీదకు పంపినాడు.

అహమద్ ఖానుని మరణానంతరము జ్యేష్ఠపుత్రుడను కారణముతో అల్లావుద్దీనుడు సింహాసన మెక్కిననూ, దానిని శత్రు హస్తగతము కాకుండా కాపాడుకొను శక్తి యతనికిలేదు. అతనికంటెనూ కనిష్ఠుడగు మహమద్ ఖానుడే సుల్తానగుటకు యోగ్యుడని ఆస్తాన వజీరులూ, సైన్యాధిపతులూ అభిప్రాయ పడినారు. కాని అహమద్ షా హలాన్కరణమువలన సింహాసనము సులభముగా జ్యేష్ఠుడైన అల్లావుద్దీనునకు లభించినది.

దానిని భద్రతరము చేసుకొనుటకై ప్రయత్నించక అతడు తన కాలము నంతయునూ భోగవిలాసములలో గడుప నారంభించినాడు. మద్య పానీయూ, స్త్రీ లోలుడునూ నగు నతనికి రాజ్యపాలనమునం దాసక్తి

లేదు. అతని విషయములో వజీరులకూ, యితరోద్యోగులకూ గౌరవ భావము లేదు.

అందుచే తరుణము జూచి మహమద్ ఖానుడు తానే సింహాసనము నాక్రమించుకొన వలయునని యాలోచించసాగినాడు. అతనికి పైనికులు కూడా సహాయులై యున్నారు. కొంతమంది ఉన్నతోద్యోగులు కూడ అనుకూలులై యున్నారు.

కాని అతడు రాజధానిలో నిలచి, రాజ్యక్రాంతి నారంభించుటకు మునుపే అల్లావుద్దీను దతనిని విజయనగరముమీదికి బంపినాడు. శత్రువులు వచ్చిన ఈ సమయములో తమ యంతరంగపు వైషమ్యమును కొంతకాలము వరకునూ మరచి యుండవచ్చుననున దతని ఉద్దేశము. ఈ విషయము అన్నియునూ వేగులవారి వలన గ్రహించిన లక్కనానూత్యుడతి చాతుర్యముతో మహమద్ ఖానుని వశపరచుకొనుట కీ తంత్రము పన్నినాడు.

మహమద్ ఖాన్ స్వార్థపరుడునూ, దూరదర్శియూ నగుటచే తనకు లభించిన యీ సదవకాశమును తన పాలిటి భాగ్యోదయముగా నేర్పరచుకొనుటకు విశ్చయించుకొనినాడు.

అతడు తన ఆంతరంగిక మిత్రులతో నాలోచించి, లక్కనానూత్యుల సలహా ప్రకారము నడచుకొనిన తన వాంఛితము నెరవేర గలదని గ్రహించినాడు.

కాని శత్రువులు తనను మోసగించి, బంధించుట కీ నాటకమాడుటలేదని దృఢపరచుకొనుటకై అతడు లక్కనానూత్యులను జూడగోరినాడు.

“ఈ లేఖను మీ చేతి కెవరిచ్చినారు దండనాయకులూ ?”

“లక్కనానూత్యులే స్వయముగా వ్రాసి యిచ్చినారు ఖాన్ సాహేబు గారూ !” అనినాడు సింగన.

“ఈ ఉత్తరము వ్రాయుటకు వారికేమి యధికారము గలదు?”

“సామ్రాట్టులు వారి కీ విషయములో సర్వాధికారముల నొసగి

వారి నిచ్చటకు బంపియున్నారు ఖాన్ సాహేబులూ ! ఈ యుద్ధ మల్ప విషయమునకై యల్లులు జరుపుచున్నారనీ, దీనినెట్లయిననూ తప్పించ వలయుననీ మా సామ్రాట్టులు విశ్వయించి, సింహాసనమునకు తగిన యర్హతగల మీతో నీ విషయమై సమాలోచించి, ఒక నిర్ణయమునకు వచ్చుటకై లక్కనామాత్యులకు సార్వభౌము లధికార మిచ్చినారు”

“ఈ విషయము మాకు దృఢపడవలయును”

“మీరు మా సైన్యాధ్యక్షులగు లక్కనామాత్యులను జూడగోరు చున్నచో వారిని మీరు నిర్దేశించిన స్థలమునకు దోడ్కొని రాగలను”

“అట్లే కానిమ్ము; వారిచ్చటికి బహిరంగముగా వచ్చినచో మా సైనికుల సంశయమునకు కూడ కారణము కావచ్చును. రేపు సాయం కాలము మీ దండనాథులను ఈ శిబిరమున కావలనున్న శిథిల మంటపము వద్దకు ఛద్మవేషముతో గొనిరండు. నేను వారితో మాటాడి, నా నిర్ణయ మును తెలిపెదను”

“అట్లే కానిండ”ని సింగన దండనాయకుడు మహమద్ ఖాన్ వద్ద సెలవు గైకొని వెళ్ళినాడు. తన శిబిరమును చేరుకొనగనే యతడు లక్కనా మాత్యునితో జరిగిన విషయములన్నియు నాద్యంతముగా వివరించినాడు.

16

యుద్ధ తంత్రము

లక్కనామాత్యుడు సింగన దండనాయకుని రాయబారము యశో వంతమైనందులకు సంతసించినాడు.

మరునాటి సాయంకాల మతడు మహమద్ ఖానుడు నిర్దేశించిన శిథిల మంటపమునకు ఛద్మవేషధారిమై వెళ్ళి, అతనికొరకై నిరీక్షించుచూ

కూర్చున్నాడు. సూర్యాస్తమయమైననూ మహామద్భానుడుగాని, అతని యనుచరులుగాని అచ్చటికి రాలేదు. అందుచే లక్కనామాత్యుని కాందోళన జనించినది. బహుశః తననూ, సింగన దండనాధునీ మహామద్భానుడు మోసగించి యుండవచ్చునా ? లేక మరల తమ మాటలను సందేహించినాడా ?

ఈ విధమైన యాలోచనలతో ఏమియునూ తోచక అతడు మహామద్భానుని కొరకై నిరీక్షించుచూ కూర్చొనినాడు.

సంజచీకటు లలుముకొనుచుండగా ఎవరో ఒక ఫకీరు డచ్చటికి వచ్చుచున్నట్లు దోచినది. లక్కనామాత్యుడు రెప్పవేయక అతనినే చూడ సాగినాడు. కాని గురుఁగుపట్టుటకు సాధ్యము గాకపోయినది. మహామద్భానుకు మారుగా ఎవరో దారినవెళ్ళు ఫకీరు డచ్చట విశ్రమించుకొనుటకై వచ్చుచున్నాడేమోనను యనునూనము కలిగినది.

లక్కనామాత్యు డతనిని పరీక్షించి చూడగా, నతని చూపులలోని భావమును గ్రహించిన వానివలె ఫకీరు అనినాడు :

“సలాం ఆలేకుం !”

మంత్రముగ్ధునివలె లక్కనామాత్యు డా ఫకీరునకు ప్రతిసలాము జేసినాడు. తరువాత ఫకీ రచ్చటనున్న శిథిల కుడ్యముపై గూర్చొనుచూ-

“నన్ను మీ రీ వేషములో నిరీక్షించలేదు కదూ, దండనాయకులూ !” అని బిగ్గరగా నవ్వినాడు.

“ఎవరు, మహామద్భానులా ?” లక్కనామాత్యు డాశ్చర్యమును ప్రకటించినాడు.

అతనికి హఠాత్తుగా మహామద్భానుడు పరిచయమైనాడు. నిజమైన వేషములో వచ్చినచో తన సైనికులు గుర్తుపట్టగలరని అతడి ఛద్మ వేషములో వచ్చినాడు.

“తమవద్దకు వచ్చుట కాలస్యమైనది. ఉద్దేశ పూర్వకముగనే యాలస్య మొనరించితిని, ఈ వేషములో నన్నెవరునూ గుర్తించరాదని. ఎందుకనగా మన కార్యభార మంతటిది. ఈ గుట్టు రట్టయినచో ప్రమాద మేర్పడగలదు. మా సైన్యములో యింకనూ అల్లావుద్దీనుని పక్షపు దళ

పతులు చాలమంది యున్నారు. నేను వారి కనులుగప్పి రావలసి వచ్చినది" అని మహమద్ ఖాన్ వివరించినాడు.

"అంతటి యాలస్యమేమియునూ కాలేదు ఖాన్ సాహేబులూ : నా వలన మీ కిబ్బంది కలిగియుండును; క్షమించుడు" అని లక్కనామాత్యుడనినాడు.

"తొందర కలిగినది మీకుగాని, నాకుకాదు. నేను మీ కోరికమేరకు సూటిగా మీ వద్దకు వచ్చుటకు సమ్మతించక, మిమ్ముల నిచ్చటికి రమ్మని నాను"

"చింతలేదు. యిచ్చట మన మిరువురమే యున్నాము. హృదయము విప్పి మిత్రులవలె మాటలాడుకొన వచ్చును. అందుల కి ప్రదేశము ప్రశస్తముగా నున్నది"

వారుభయులూ మిత్రులవలె కూర్చొని అనేక విషయములను గురించి చర్చించినారు.

మొదట మహమద్ ఖానుడు లక్కనామాత్యు నుద్దేశించి, సింహాసనమునకై జరిగిన రహస్య చర్చా విషయ మతనికెట్లు తెలిసినదని యడిగినాడు.

జవాబుగా లక్కనామాత్యుడు నవ్వి వూరుకున్నాడు.

"యుద్ధమునకై బయలుదేరి వచ్చిన నన్ను తమవైపుకు త్రిప్పుకొన వచ్చునని తమకెట్లు దైర్యము వచ్చినది? నన్ను మీ రింతవరకునూ చూడకపోయిననూ, నావద్దకు మీరు సేనా రాయబారమును బంపుటకు కారణమేమి ?"

"మీ పరిచయ మేర్పడుట నాకిదియే ప్రథమ పర్యాయమైననూ, మీమైత్రి, పౌరుషము, కార్యదక్షత, దూరదర్శిత్యములను గురించి నేను తెలిసినవారి నడిగి గ్రహించినాను. మీరు మా మిత్రులు కావచ్చునని ఊహించినాను. నా ఊహ అబద్ధము కాలేదు"

"మీరు నా ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పలేదు"

"చెప్పవలసిన యవుసరములేదు. అది మీకే తెలియును. మా విషయమును మీరు తెలుసుకొనినట్టే, మీ విషయమునూ మేము గ్రహించి

నాము. ఇప్పుడు మనము వచ్చిన కార్యమును గురించి యాలోచించ వచ్చునా ?”

“యుద్ధమునకై వచ్చి, మీరు మాతో శాంతి మాటలెందులకు మాట్లాడుచున్నారు ?”

“మా సామ్రాట్టులకు యుద్ధమునకంటెనూ శాంతియే ప్రియ కరముగా నున్నది. వారు స్వభావతః శాంతిప్రియులు. మన ఉభయ రాజ్యముల అభ్యుదయము యీ శాంతిమీద ఆధారపడియున్నదని వారి భావన”

“అయినచో, మీరెందుల కిచ్చటికి సమర సన్నద్ధులై వచ్చినారు?”

“మీ సహోదరులు కేవలము కొన్ని ఏనుగులకొరకునూ, కొంత మంది విలాసినుల కొరకునూనై క్రిందటి శాంతియుత ఒప్పందము నుల్లంఘించి మామీదికి దండెత్తి వచ్చినారు. ఇప్పుడు వారికి మేము శాంతి మాటలు చెప్పినచో, యుద్ధమునకు భీతిల్లి చెప్పుచున్నామని భావించుట కాస్పద మేర్పడగలదు. వారి యహంకారము మరింత పెరగవచ్చును. అందువలననే అటువంటి పరిస్థితి యేర్పడినపుడు అక్కరకు రానిమ్మని యుద్ధసన్నద్ధులమై వచ్చినాము”

“మేము మీ మైత్రిని నిరాకరించినచో, పోరునకు సిద్ధముగా నున్నారా ?”

“ఖండితముగా : ఎందుల కనుమానము ?”

“అనుమానమేమియునూలేదు, ఊరక యడిగితిని. నా శిబిరమునకు మీ సహోదరులను దైర్యముగా బంపిన మీరిప్పుడు యుద్ధమునకు భీతిల రని ఏనాడో గ్రహించితిని. అందులకనియే మీ మాటలకు గౌరవమిచ్చి, స్నేహసంధిని గురించి చర్చించుట కిచ్చటికి నిర్భయుడనై వచ్చితిని”

“మా మాటలకు మన్నననిచ్చి, మిమ్ములను మీరు గౌరవించుకొని నారు”

“లేదు — నాపై నమ్మకముంచి, మీరు నన్ను మిత్రులని గౌర వించినారు”

“మనము వచ్చిన కార్యమును మరచి పరస్పరము పొగడుకొనుచు కాలము గడుపుచున్నాము కదా !”

లక్కనామాత్యుడు విసుగుజెంది యనినాడు.

“అది మీ ప్రభావము !” అని ఖానుడు నవ్వినాడు. క్షణకాలము తరువాత మరల —

“బహమనీ సింహాసనమును లభింపజేయుట కెందుల కింత యత్సాహమును కనబరచుచున్నారు ? నాలో మీరే సద్గుణమును కనుకొనినారు ? తెలియవచ్చునా ?”

“వీరుడుగా నున్నవానికి వేరొక వీరుని గురించుటంత కష్టతరము కానేరదు. అతడెప్పుడునూ పిరికిపంద సహవాసమును గోరడు. వారిలో మైత్రీభావమును గురించిన ప్రసక్తేరాదు”

“మా యందు మీకంత నమ్మికయా ?”

“ఔను ! మీలో యంతటికీ లేనిచో, మీ తండ్రిగారు బహమనీ రాజ్య భారమును మీమీద మోపి వెళ్ళగలరా ?”

ఈ మాటలువిని మహమద్ ఖానుడు నిర్విణ్ణుడైనాడు. ఇంతవరకూ అత్యంత రహస్యముగా నుంచబడిన యీ విషయము లక్కనామాత్యుల కెటు తెలిసినది ? భూతభవిష్య ద్వర్తమానము లెరుంగు విద్య యతనికి దెలియునేమో ?

వాస్తవ విషయముకూడ లక్కనామాత్యులు చెప్పిన విధముగనే యున్నది. అహమద్ షా హఠాత్తుగా నస్వస్థుడై మరణశయ్యమీద నున్న పుడు మహమద్ ఖానును పిలిచి —

“బేటా ! ఈ బహమనీ రాజ్యమును అల్లావుదీనుని కప్పగించి వెళ్ళుచున్నాను. దాని రక్షణాభారమును నీపై మోపి పోవుచున్నాను. ఆ భీరువు దీనిని రక్షించుట కసమర్థుడని ఏనాడో తెలిసిపోయినది. కాని జ్యేష్ఠపుత్రుడను కారణముతో సింహాసనమునకై అంతఃకలహములు జరుగరాదని—నేను దాని నతని కప్పగించినాను. అయిననూ దానిని రక్షించుట నాశమొనర్చుట నీకు సంబంధించి యున్నది” అని చెప్పి, కుమారుని నుండి వాగ్దానమును పొంది, అల్లా పాదములను చేరుకొనినాడు.

ఇదంతయూ తెలిసినవానివలె లక్క-నామాత్యుడు చెప్పిన మాటలు విని మహమద్ ఖానుని కాశ్చర్యమైనది.

“దండనాయకులూ : మీ గ్రహణశక్తి యపూర్వముగా నున్నది. మీరు త్రికాలజ్ఞులవలె మాటలాడుచున్నారు. నామీద బహమనీ రాజ్య రక్షణ బాధ్యత గలదని మీకెట్లు తెలిసినది ?”

“ప్రజల విధముగా ననుకొనుట వినినాను—ఈ రాజ్యము మని నచో మీ బాహుబలము వలననే మనవలయును”

“ఓ! మీరు నన్నతిగా పొగడుచున్నారు”

“లేదు; యదార్థమునే చెప్పుచున్నాను”

“ఉండనిమ్ము, నేను మీకు స్నేహహస్త మిచ్చినచో, నాకు కలిగెడి లాభమేమి ?”

“బహమనీ సింహాసనము మీవశము కాగలదు”

“అది ఎప్పటికైనా నావశము కావలసినదే కదా !”

“ఇప్పుడు మీ యదీనమున లేదుకదా ?”

“లేకపోయిననేమి ? తలచుకొనినచో దానిని నా స్వాదీనము చేసుకొనగలను”

“అమాట సత్యమే ! మీ బాహువుల కంతటి బలముగలదు—నాకు తెలియును. కాని ఈ కార్యమును సాధించుటకు మీరు మీనమేషములను లెక్కించుచున్నారు. ఎందులకో వెనుకాడుచున్నారు. మీకు కావలసిన సహాయము నేను చేయగలను. మీరు ధైర్యముగా సింహాసనమును స్వాదీనపరచు కొనవచ్చును”

“మీరు నిజమునే పలికినారు. సింహాసనమును నే నల్లావుద్దీను నుండి లాగుకొనుటకు వెనుకాడుచున్న దెందులకనగా, మా యంతః కలహములలో యీ రాజ్యము విజయనగరరాజుల పాలుకాగూడదని”

“ఆ విషయమును మేము గ్రహించి యుండుటవలననే మీకు సాయపడుట కుత్సుకులై యుండుట”

“దీనివలన మీకు కలుగులాభమేమి ?”

“మిమ్ములను మేము నమ్మినట్లుగా, మీ సహోదరులను నమ్ముటకు వీలులేదు. వారు భీరువులు. స్వార్థమునకే రాష్ట్ర క్షేమమును మరువగల విషయ లంపటులు. అటువంటి వారితో మేము చేసుకొను ఏ స్నేహపు దొడంబడికగాని, శాంతి ఒప్పందముగాని దీర్ఘకాలము మన జాలదు”

“నానుండి మీరంతటి విశ్వాసమును వాంచింతుచున్నారా ?”

“ఔను : మీతో మేము చేసుకొను శాంతియుతమైన సంధి షన ఉభయ రాజ్యముల సుఖమునకు పునాది కాగలదని నేనునూ, మా సామ్రాట్టులునూ నమ్మియున్నాము”

“పొరుగు రాష్ట్రముగు విజయనగర రాజులతో నాకునూ యుద్ధము చేయవలెననిలేదు”

“ఎందులకు ?”

“నేను విజయనగరము హిందూరాజ్యమును కారణముతో యుద్ధము చేయవలయునను రాజనీతిజ్ఞుల తెగకు చెందినవాడనుకాను. విజయనగరము కేవలము హిందూరాజ్యముకాదు—దానిలో అన్ని మతములవారునూ యున్నారు. వారి సైన్యమందునూ, రాజధానియందునూ ముస్లిములుకూడ నున్నారని తెలియును. అదే విధముగా మా రాజ్యమందుకూడ హిందువులనేకు లున్నారు. మా యాస్థానమందలి పదవులలో చాలభాగము హిందువులే యలంకరించి యున్నారు. వారే నాడనూ మా నమ్మికను వమ్ము చేయలేదు. వారి సామ్రాజ్య నిష్ఠ ఏ మహమ్మదీయునికీ తక్కువైనది కాదని మాకు వికరముగా తెలిసినది. కేవలము జాతిమత దృష్టితో రాష్ట్ర రాష్ట్రముల సమస్యను చూచుట సరికాదని నా భావన. అట్లుచేయుట మన ఉభయరాజ్యములకు క్షేమకరము కానేరదు”

“మా సామ్రాట్టులుకూడ యీ విధమైన యభిప్రాయమును గలిగినవారే. వారి శాంతియుత సంధిని గురించి మీరు సరిగా అర్థము చేసుకొని యుండవచ్చునని నమ్మియున్నాను”

“ఔను, నేను వారిని బాగుగా అర్థము చేసికొనినాను - వారివలెనే నేనుకూడ యీ యుద్ధమువలన సుఖసంతృప్తులు, శాంతి జీవనము లభింపదని గ్రహించితిని”

“అయినచో, మీరెందులకు మీ తండ్రిగారి కి శాంతిబోధ చేయలేదు ? స్వల్పవిషయములకై జరుగనున్న యీ యుద్ధము నెందుకు తప్పింప బ్రయత్నించలేదు?”

“ఇది ముఖ్యమైన ప్రశ్నయే । నేనా విధముగా చేసియుండినచో మా తండ్రిగారు సమ్మతించెడివారుకారు. వారు సనాతనులు. విజయనగర-బహమనీ రాజ్యములు శత్రురాజ్యములనియునూ, హిందూ ముస్లిములజన్మవైరులనియునూ భావించినవారు. ఆ భావనలోనే పెరిగి పెద్దవారైనారు. వారి యీ నమ్మికమీద వారి జీవనసౌధము నిలచియున్నది. ఆ సౌధమును నాశనమొనర్చుటకు నాకిష్టములేదు. ఒకవేళ ప్రయత్నించిననూ యీ కార్యము సఫలమయ్యెడిదికాదు. మా తండ్రిగారు నన్ను జాతి భ్రష్టుడైన కాఫరుడని భావించుట కవకాశ మేర్పడియుండెడిది. అందువలననే నేను ఊరకుంటిని.”

“మీరెందులకు మీ యన్నగారి కి విషయమై సలహా చెప్పలేదు?”

“వారు నా సలహాను పాటించగలరని యనుకొన్నారా ? నా ప్రతిమాటమీదనూ వారి కపనమ్మకమునూ-సందేహమునూ గలదు. హిందూ రాజ్యమగు విజయనగరము పరముగా ఏ మాట చెప్పిననూ అది వారి కపార్థమును కలిగించుట ఖండితము. అందువలననే నేను వారి యాజ్ఞానులై నై యిచ్చటికి వచ్చినాను”

“ఇప్పుడు మీ ప్రతిక్రియ ఏమి ?”

“ప్రతిక్రియ ఏ విషయముపట్ల యనెదరు ?”

“బహమనీ సింహాసనమును లభింపజేయుటకు మేము మీకు సాయపడినచో, మీరు మాతో శాశ్వతమైన శాంతియుత ఒప్పందమునకు భద్రపునాడిని వేయగలరా ?”

“తప్పక వేయగలను. సాయపడిన మిత్రులను మరచినచో కృతఘ్నుడను కాగలను”

“మీ మాటలు సత్యములా ?”

“అల్లాసాక్షిగా సత్యములు !”

“అయినచో, మీరు సమయము చూచి, మీ సహోదరులమీద దండెత్తి స్వతంత్రులని చాటించుకొనుడు. మీకు సాయముగా మేముండ గలము. మా మాటలను మీరు నమ్మవచ్చును.”

“కానిమ్ము, ఈ విషయమై నేను నా అంతరంగిక మిత్రులతో సమాలోచించి, ముందటి కార్యనీతిని నిర్ణయించగలను. మీవలన కావల సిన సాయమును తెలుపగలను”

ఈ విధముగా దీర్ఘచర్చ జరిగిన తరువాత వారు ప్రాణమిత్రుల వలె ఒకరినొకరు కౌగిలించుకొని, అచ్చటినుండి తమ తమ శిబిరములకు వెనుదిరిగినారు.

అటు పిమ్మట మహమద్ ఖానుడు తన యాంతరంగిక మిత్రులతో ఈ విషయమై దీర్ఘముగా సమాలోచించి, ఒక కార్యక్రమమును సిద్ధ పరచినాడు.

ఆ కార్యక్రమము మేర కతడు తన భ్రాతయగు అల్లాయుద్దీనున కొక లేఖవ్రాసి, బహమనీ సింహాసనము తనకు చెందవలయుననియు, దానిని తీర్థరూపులగు తండ్రిగారు బ్రతికివుండగా తన కప్పగించిరనియు తెలియజేసినాడు. తన కోరిక మేరకు అతడు సింహాసనమును తన కప్ప గించనిచో, తాను బలాత్కారముగా దానిని స్వాధీనపరచుకొనునట్లు స్పష్ట ముగా వ్రాసినాడు.

ఈ లేఖ జూడగానే అల్లాయుద్దీనునకు పిడుగుపడినట్టయినది. ఇప్పు డతనికిమీ చేయవలెనో తోచలేదు. మునుపే అస్తానోద్యోగులు, వజీ రులూ మహమద్ ఖాన్ పక్ష మవలంబించివున్నారు. పెనికులందరూ అతని అభిమానులేయైనారు. తండ్రికూడా అతని విషయములో పక్షపాతము వహించి ఈ విధముగా చేసినాడు. పరిస్థితి యిట్లుండగా యిక అతని నుండి సింహాసనమును దక్కించుకొనుటెట్లు ?

పరిస్థితియొక్క గభీర స్వరూపము తెలియగనే అతడు గడగడ వణికినాడు. ఇప్పుడతనికి సింహాసనమును గాకపోయిననూ, తన విలాస

జీవితమును దక్కించుకొనుటకు ఒకే ఒక మార్గము గలదు. అది తన సహోదరుని ఏ విధముగానైననూ వశపరచుకొని, అతని విశ్వాసమున పాతుకొని యుండుట. ఈపని అనుకొనునంత సులభతరమైనదికాదు.

అత డీ విషయమై దీర్ఘముగా నాలోచించినాడు. ఇప్పుడు లక్కనా మాత్యుని పన్నుగడను విఫలము జేయుటకు తాను ప్రోధదేవరాయలకు లేఖ వ్రాసి, అతని కృపాభిక్ష నర్థించు దొక్కటే తన సింహాసనమును, వదలి, అధికారమును దక్కించుకొనుటకుగల దారియని గ్రహించినాడు. వెంటనే ఒక లేఖవ్రాసి, విజయనగరమునకు బంపినాడు.

ఆ లేఖలో యీ మాటలు వ్రాసినాడు :

“సార్వభౌములూ : తెలియకచేసిన నా యవరాధమును దయ యుంచి డమింపుడు. మా వజీరుల మాట లాలించి నేను చెడితిని. మా సహోదరుడగు మహమద్ ఖానుని పలుకులకు చెవియొగ్గి, మీపై కాల దుష్టి కయ్యమునకు వచ్చినాను. దాని ప్రత్యక్ష ఫలితమును నే నిప్పు డనుభవింపవలసి వచ్చినది.

ఇప్పుడు నాకుగల ఏకైక బంధువులు మీరొక్కరే : మీరు నాకు సాయపడవలయును. మీసాయము లేనిచో నా రాజ్యమును మహదా కాంక్షియూ, సమర దురంధురుడైన నగు మహమద్ ఖాను డవహరించి, సింహాసన మధిష్ఠించగలడు. ఈ యుద్ధము నతడు కొనసాగించుట తథ్యము : నున ఉభయరాజ్యముల శాంతిని అభ్యుదయమునూ కోరి నేను మీస్నేహ హస్తమును యాచించుచున్నాను. ఈ ఆపత్సమయమున, నా సహోదరుని దురాలోచనమునకు విరుద్ధముగా మీరు నాకు సాయపడవలయును. శాంతికొరకయి మీరు విధించుషరతులప్రకారము నడచుకొనుటకు నేను సర్వదా సిద్ధముగా నున్నాను”

ఈ లేఖను జూచి ప్రోధదేవరాయలు తనలోనే నవ్వుకొనినాడు. తన హృదయమును బహిర్గతము చేయక, పత్రవాహకునితో —

“మీ సుల్తానుల కీ బుద్ధి యిదివరలో కలిగియుండిన బాగుండెడిది. ఇప్పుడేమి చేయుటకునూ కార్యము మించిపోయినది. మేము వారి కేవిధముగనూ సాయపడజాలమని చెప్పుటకు విషాదపడుచున్నాము” అనినాడు.

“హుజూర్ : మీరే యీ విధముగా ననినచో, నిక మా సుల్తానులను కాపాడువారెవరు : ఇప్పుడు మీరు మా సుల్తానులను చేయి విడచినచో, వారికి మరణమే శరణ్యము !”

హతాశుడై యనినాడా పత్ర వాహకుడు.

పత్ర వాహకుని మాటలకు ప్రోథదేవరాయల మానస మార్ద్రమైనది. తన అప్రప్రయోగమున కది తగిన సమయమని గ్రహించి యనినాడు :

“వారాహరులూ : ఇప్పు డీ విషయము మాచేయి మీరిపోయినది. మా లక్ష్మణమాత్యులకు, మహమద్ ఖానులకు సాయపడుమని ఆదేశించడమైనది. ఈ యాజను మేము మీ సుల్తానులకొరకై ఉపసంహరించుకొనుటకు వీలులేదు. అట్లు గావించినచో మేము వచన భ్రష్టుల మగుదుము. మహమద్ ఖానుల దృష్టిలో పిరికిపందలము కాగలము. దైవము కూడ యీ కార్యమును మెచ్చదు. కాబట్టి మేముక సలహా చెప్పెదము. దానికి సమ్మతించునట్టయినచో, మేము మీ సుల్తానులకు ఒక్కొంత సాయ పడవచ్చును.

“మేమిప్పుడు మహమద్ ఖానులకు సింహాసనమును లభింపజేయుదుమని వాగ్దాన మిచ్చినాము. ప్రాణము పోయిననూ మేమీ చూటను నిలబెట్టుకొనవలయును. కాబట్టి, మీ సుల్తానులు మా సలహా ప్రకారము నడువనిమ్ము. మహమద్ ఖానులకు వారు రాయచూరు ప్రాంత్యమును అప్పగించుమనుము. దానిని ఖానులు స్వతంత్రముగా పరిపాలించనిమ్ము. అన్నదమ్ములు భ్రాతృవాత్సల్యమును గలిగి, మన ఉభయరాజ్యముల చిరమైత్రికి భద్రపునాది నిర్మించుటకు మీరు తోడ్పడుదు”

సుల్తాను నీ సలహాకు సమ్మతింపజేపెదనని చెప్పి, ఆ రాయబారి యచటినుండి కాలు తీసినాడు.

రాజదానిని చేరుకొనగనే అతడు సుల్తాను అల్లాయుద్దీనునితో జరిగిన విషయములన్నియునూ జెప్పినాడు.

అల్లాయుద్దీనున కిక అంతకంటెనూ గత్యంతరము లేకపోయినది.

వీమైననూ కానిమ్ము. తగులనున్న దెబ్బను తప్పించుకొనినచో జాలునని యతడు సంతోషముగా పొర్రదదేవరాయల సలహాను స్వీకరించినాడు.

పొర్రదదేవరాయల కి సంగతి తెలియగనే యతడు లక్కనా మాత్యుని సముఖమునకు రావించుకొని, జరిగిన విషయములను వివరించి, అమాత్యుని సలహా కోరినాడు.

“ప్రభూ ! తమ సలహా సరియైనదే కాని, ఆ సహోదరు లిరువు రునూ ఒక్కటై రే పొకనాడు మనమీదకు దండెత్తి వచ్చినచో మన యాళలు, అకాంక్షలు అన్నియునూ వమ్మగుటలేదా ? వారు మనతో శాశ్వత స్నేహసంధి జేసుకొని, ఆ ప్రకారము వదలుకొనగలరను నమ్మిక యేమున్నది ?”

“ఆ విషయమై వ్యతజెంద బనిలేదు. మనభావము కేవలము నడు ద్దేశ ప్రేరితమైనది. దీనిలో మనకే స్వార్థమునూలేదు. భగవదేచ్ఛయైనచో మన ఉభయరాజ్యములకునూ చిరంతనమైన శాంతి లభించగలదు. ఇది దైవేచ్ఛకురానిచో, యుద్ధము జరుగుట నెవరునూ తప్పింపలేదు”

— అని పొర్రదదేవరాయలు చెప్పగా, లక్కనామాత్యుడు విరుత్త రుదైనాడు.

తరువాత అతడు మహమదాఖానుని వద్దకు వెళ్ళి యీ సంగతు లన్నియునూ దెలుపగా నత డసమ్మతిని వ్యక్తపరచుచూ యనినాడు :

“దండనాయకులూ ! మీరు నన్ను సుల్తానునిగా జేయుదుమని మాటయిచ్చి, యిప్పుడు నడుదారిలో చేయి విడచెదరా ?”

“లేదు, ఖానుసాహేబులూ ! మేము మీ హితమునే కోరుచున్నాము. మీ తండ్రిగారికి మీరిచ్చిన వచనము పరిపాలన యగుట కీ యవకాశము కల్పించుచున్నాము. మీ రన్నదమ్ము లన్యోన్యమై, స్వతంత్ర రాజులుగా నుండినచో మన ఉభయరాజ్యములకు క్షేమ మేర్పడగలదు”

అని చెప్పగా మహమదాఖానుడు మారుపలుకలేదు. అయిననూ అతని కీ సలహావలన సంతృప్తి కలుగలేదని యతని వదనమే తెలుపు చున్నది.

ఇది గ్రహించిన లక్కనామాత్యు డతనిని సమాధాన పరచుటకై మరీయొక మార్గ మవలంబించినాడు. అతడు సుల్తాను అల్లావుద్దీనును సముఖమునకు రప్పించుకొని, అతనికి జెప్పవలసిన బుద్ధి మాటలన్నియునూ జెప్పి వశపరచుకొనినాడు.

లక్కనామాత్యుని సలహా ప్రకారము అల్లావుద్దీనుడు మహమద్ ఖానుని సముఖమునకు బిలిచి—

“తమ్ముడూ : నీవెంతటి ప్రతాపశాలి వనునది నాకు దెలియును. తీర్థయాత్రలైన తండ్రిగారు సీమీద ఎంతటి ప్రీతి. ఆదరమును గలిగి యుండిరో నెరుంగుదును. నీ విషయమై యస్థానమందలి అధికారుల యొక్కయూ, ప్రజలయొక్కయూ అభిప్రాయమును సైతము గ్రహించినాను. కాని నా యనంతరము నీ యధీనమగు యీ సింహాసనముకొరకై నీవు నాపై నీ యన్నగారిపై కత్తిగట్టి, నిరపరాధుల రక్తమును ప్రవహింప జేయుదువా? అట్లు చేయుటచే పూజ్యులగు తండ్రిగారి యాత్మకు శాంతి లభించగలదని భావించితివా? నీవు నా మాటను వినుము. నాపై కత్తిగట్టి సింహాసనమునకై పోరు నలుపకుము. ఎప్పటికైననూ అది నీదియేగదా! కావలయుననినచో యిపుడే దానిని నీకు సమర్పించుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. ఆపై ఫకీరుడనై మక్కాయాత్రకు బయలుదేరెదను” అని చెప్పినాడు.

ఈ మాటలకు మహమద్ ఖానుని కను లక్రపూరితములైనవి. అత డన్నగారిని కౌగిలించుకొని, తన యపరాధమునకు ఊహాపా గోరినాడు. అల్లావుద్దీనుడు సంతోషముగా విచ్చిన రాయచూరు ప్రాంత్యమును తృప్తిగా గైకొని, దానికి మాండలికుడైనాడు.

ఈ విధముగా ప్రౌఢదేవరాయలు లక్కనామాత్యుల బుద్ధి సూక్ష్మత, రాజకీయ తంత్రజ్ఞతల వలన, శత్రువులుగా వచ్చిన బహమనీ సుల్తానులను, మిత్రులనుగా మార్చివేసినాడు.

తాను రక్తమును ప్రవహింపజేయక సంపాదించిన యీ విజయమును భద్రపరిచుకొనుట కతడు నిశ్చయించినాడు. అందులకై యతడు తన సైన్యములో మరికొందర మహమ్మదీయ విలుకాండ్రును నియమించు

కొని. వారి కున్నతోద్యోగము లనుగ్రహించినాడు. వారికొరకై రాజధానిలో నొక సుందరమైన మసీదును నిర్మించి యిచ్చి. హిందువులవలెనే వారుకూడ తన విశ్వాసమునకు పాత్రులైనారన్నిదానిమూలముగా వ్యక్తము చేసినాడు.

మహమ్మదీయ సరదారు లాస్థానమునకు వచ్చినపుడు సార్వభౌముడగు తనకు వారు శిరమువంచి నమస్కరించుటకు వెనుకాడుటను జూచి, వారి మనస్సంతోషమునకునూ, తన సర్వధర్మ సమన్వయదృష్టియొక్క విదర్శనమునకునూ సువర్ణ పత్రములలో లభించిన పవిత్ర గ్రంథముగు ఖుగానును తన సింహాసనము ముందుంచుకొనినాడు. దానికి నమస్కరించువారు సార్వభౌమునికి కూడ నమస్కరించినట్లయి, ఆస్థాన శిష్టాచారమునకు భంగము కలుగుట తప్పినది.

ఈ కార్యమువలన మహమ్మదీయులు సామ్రాట్టులపట్ల గౌరవాదరములు కనబరచునట్లయిననూ, సంకుచిత స్వభావులగు కొందరు హిందువుల కిదియంతయునూ వ్యతిరేకముగా దోచినది. పౌరధదేవరాయలు బహమనీ సుల్తానులను వశపరచుటకై నొనర్చిన యీ కృత్యములను వారు తప్పుగా భావించి, సార్వభౌముడు చపలచిత్తుడని యనుకొనసాగినారు.

17

దో లా య మా న ము

అటువంటి వారిలో సాశ్వ గోపరాజు కూడ యొకడు —

సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలు బహమనీ సుల్తానులతో వీరుని వలె ప్రవర్తించి, రాయపరాభవమును తుడిచివేయుటకు మారుగా, లక్కనామాత్య, జక్కనాచార్యుల వలకు లాలించి, యతనితో నంధి

జేసికొని, పిరికిపందవలెయై సామ్రాజ్యమునకు కళంక మాపాదించినాడని యత డనుకొనినాడు. ప్రౌఢదేవరాయలు సాధింప జూచుచున్న హిందూ-ముస్లిముల సఖ్యము గోపరాజు గగన కుసుమమని భావించినాడు. బాహుబలముతో, శస్త్రాస్త్రముల సాయముతో తాము యవనులకు నేర్పుటకు వీలుగాని పాఠమును, శాంతి-సంధికార్యములతో సాధింప బ్రయత్నించుటతని దృష్టిలో స్వార్థసాధకుల మాటలువిని మోసపోయి, తన కర్తవ్యమును విస్మరించిన ప్రౌఢదేవరాయలు, వివేక శూన్యుడగు పిరికి సామ్రాట్టువలె దోచినాడు. ఇటువంటి సార్వభౌమునివలన తమ ధర్మ సంస్కృతుల మాట యటుండనిచ్చి — స్వదేశ, స్వాతంత్ర్యరక్షణ కూడ జరుగదని భావించినాడు.

ప్రౌఢదేవరాయల యీ విధమైన ప్రవర్తనను జూచి, మనసు విరచుకొనిన సాళువ గోపరాజునకు సార్వభౌముడు చేబూనిన వేరొక నిర్ణయ మతని మానసమును మరింత ప్రక్షుబ్ధ పరచినది.

లక్క-నామాత్యుడు, గోపరాజువంటి నిస్సహాయవ్యక్తి రాజధానిలో నుండుట సామ్రాజ్య భద్రతకు క్షేమకరముకాదని భావించి, యతనిని రాజధానినుండి దూరముగా నుంచుటకై యాలోచించినాడు. ఆలోచించి చివర కతనిపి ముఖవాయి రాజ్యమునకు సామంతునిగా చేయుటకు సార్వభౌమునకు సలహా నిచ్చినాడు.

సామ్రాట్టు లందులకు సమ్మతించి, గోపరాజును రహస్యముగా బిలిపించి, అతని నిష్ఠాగర్హితకు మెచ్చి యతనికి ముఖవాయి రాజ్య సామంత పదవి ననుగ్రహింపదలచినట్లు చెప్పగా, విని గోపరాజునకు కలిగిన సంతోషమునకు మేరలేకపోయినది.

సార్వభౌముల యభిప్రాయముపై నత దే ప్రతిక్రియయునూ వ్యక్త పరచక, నేరుగా తన యంతఃపురమునకు వచ్చి అన్ని విషయముల తోనూ తన కండదండగా నుండి, మంత్రివలె సలహా లిచ్చెడి సంగడి కాదగు సింగరాజున కీ సంగతిని తెలియజేసినాడు.

అంతయునూ విని సింగరాజు “మిత్రమా ! ఇదియంతయునూ ఆ లక్కనామాత్య-జక్కన కుట్రవలె కనబడుచున్నది. రాజధానిలో నుండి నచో మనవలన అపాయమేదైననూ సంభవించవచ్చునని భావించి, సామ్రాజ్య సేవానెపముతో మనలను వారు దూరముగా నుంచుటకు జూచుచున్నారు” అని పలికినాడు.

“మనము రాజధానిలో నుండినచో వారికే మపాయము రాగలదు?” గోపరాజు ప్రశ్నించినాడు.

“మనమున్నచో తమ మహదాశయము సఫలము కానేరదని ఆ సోదరులు భావించియున్నట్టు తెలియుచున్నది. తమ రాజ్యాపహరణపు యజ్ఞమును నిర్విఘ్నముగా నిర్వహించుటకొరకే వారు మనల నిచ్చటి నుండి దూరముగా బంప బ్రయత్నించుచున్నారు”

“ఏమీ! ఆ హెగ్గడదేవుని కుమారులు రాజ్యాపహరణ బ్రయత్నము జేయుచున్నారా?”

“ఔను, గోపరాజా ! ఇదంతయునూ ఆ లక్కనామాత్య సోదరుల కుట్ర. ఆ హెగ్గడిదేవుని పుత్రులీ విజయనగర సింహాసనమును ఉపాయముగా కైవళమొనర్చుకొని, నూతన హొయిసల సామ్రాజ్య మొకటి స్థాపించి, దానికి తామే మూలపురుషులగుట కారోచించుచున్నారు”

“ఏమీ, నష్టచేతనమైన హొయిసల సామ్రాజ్య పునర్నిర్మాణనూ? ఆశ్చర్యము ! పరమాశ్చర్యము !!”

“ఇందులో ఆశ్చర్యమేమియునూలేదు గోపరాజా! వారి హృదయా కాంక్ష నెరిగినవారి కిదియంతయునూ సువిదితమే ! ఆ ద్రోహులు పైకి కనబడునంత మంచివారుకారు. కార్యసాధనకొరకై విరక్తుల వేషము ధరించి అధికారముననున్న స్వార్థపరులు ! వారు హొయిసల విష్ణువర్ధనుని వంశజులను మాట మనము మరువరాదు. హొయిసల సామ్రాజ్య పతనముమీద నిర్మింపబడిన యీ విజయనగర సింహాసనమునకు మరల వారు హొయిసల వంశజులను తెచ్చు కుట్రలు పన్నుచున్నారు. మన మిప్పుడే యీ విషయముపట్ల జాగ్రత్త వహింపనిచో, సార్వభౌములకు

ప్రాణగండము సంభవించగలదు. పూజ్యులగు విద్యారణ్య మునీంద్రులు నిర్మించిన యీ సామ్రాజ్యము నాశమై, మరల అన్యులపాలు కాగలదు”

“సింగరాజా : ఏమి నీ మాటలు? హొయిసల రాజ్య పునర్నిర్మాణమా? అది కలలోని వార్త. హొయిసల ప్రభువు ముమ్మడి భక్తుణుడు మధురవద్ద యవనులపై దండెత్తి, సమరాంగణమున అసువులను గోల్పోయిననాడే హొయిసల సామ్రాజ్యము పతనమై, అప్పుడే విజయనగర సామ్రాజ్యము తలయెత్తినది. హొయిసల సామ్రాజ్యము దక్షిణాపథేతి హాసమునుండి నామావశేషమై, వారి సామ్రాజ్య లక్ష్మి విజయనగర రాజులను వరించినది. వారి స్వాతంత్ర్యభానుడు నూతన రాజ్యోదయముతో యస్తంగతుడైనాడు. హొయిసల వంశపు విరూపాక్షరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యుల సామంతరాజై హొసపట్టణమున తన జీవిత శేషమును గడపు చెవరికి తెలియని విషయము? ఇట్లుండగా మరల విజయనగర సింహాసనముమీద హొయిసల సామ్రాజ్యలక్ష్మి యొక్క వైభవమా? అసంభవము! సింగరాజా, నీవు కేవలము పూర్వాభిప్రాయుడవై లక్కనామాత్యునిపట్ల యీ విధముగా భీతిని జెందియున్నావు. ఇందున నేమాత్రమునూ సత్యములేదు. ఇటువంటి కుట్రలకు మనము భీతిల్ల పనిలేదు”

“ఒకవేళ విజయనగర సింహాసనముమీద హొయిసల రాజులు గూర్చొనుట సంభవమైననూ, హొయిసల గోత్రజులైన ఈ లక్కనామాత్యుడే ప్రాథమికదేవరాయలను మూలకుద్రోసి, సింహాసనము నాక్రమించుకొన వచ్చునుకదా? ఇది యసంభవమని చెప్పుచెట్లు? వారిపుడు మన విషయములో సార్వభౌముని మనసును విరచినారు. లేని భీతిని కలిగించినారు. అపనిందలను మోపి, రాజధానినుండి మనలను దూరముగ నుంచుటకు బ్రయత్నించుచున్నారు. వారేదో ఘనోద్దేశమును మనసున నిడుకొనియే యీ ప్రయత్నములన్నియునూ జేయుచున్నారని నాకు దోచుచున్నది. తెలిసిన విషయము జెప్పినాను. అపైన నీయిష్టము” అని తన యసమ్మతిని వ్యక్తపరచుచూ నుడివినాడు సింగన.

“లక్కనమాత్య-జక్కనాచార్యు లెంతటి స్వార్థపరులైననూ, తమ నుద్దరించి సామ్రాజ్యపాలనా సూత్రముల నప్పగించిన సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలకు ద్రోహము దలచుచున్నారనిన, ఎందులకో నా మనస్సు ఒప్పుకొనకున్నది”

“అయినచో వారివలన సామ్రాజ్యమున కే యపాయమునూ లేదనియా నీ భావన?”

“బహుశః వారు మహదాకాంక్షలైననూ, అన్నముబెట్టిన సార్వభౌముల కన్యాయము దలచునంతటి ద్రోహులూ, స్వార్థపరులూ కారని నా విశ్వాసము”

“అయినచో, నీవు హరిహరపుర సంఘటన వింత త్వరలో మరచితివా? ఆ లక్కన-జక్కన సోదరులు సంఘసంస్కరణ పేరుతో, పరివ్రాజక పరివారముతో కలిసి వీరశైవ మతప్రచారమునకు బూనుకొని యున్న విషయమును మరచినావేమి? వారి మతప్రచారముతో సామ్రాజ్యమందలి యితర మతములకు గొడ్డలిదెబ్బ పడుచున్నది. అందుననూ వెష్టవ ధర్మమునకు వారివలన నెక్కు డన్యాయము జరుగుచున్నదను సంగతి నీవు పూర్తిగా విస్మరించినావని దెలియుచున్నది”

“ఔను : ఈ విరక్తుల చర్యలవలన వీరశైవ మతప్రచారము హెచ్చగుచున్నది. ఇతర మతములు పగటి దీపములవలె శక్తి క్షీణము లగుచున్నవి”

“వారంతటితో తృప్తి జెందక, శాంతిప్రియ సామ్రాట్టులగు ప్రౌఢదేవరాయలను తమ మతమవలంబింపజేసి, వారిని వెయ్యారుమంది విరక్తుల చర్యలకు నాయకులనుగా జేయవలయుననియునూ, యీ సామ్రాజ్యమును శైవ సామ్రాజ్యముగా రూపొంద జేయవలయుననియునూ సంకల్పించి యున్నట్టు తోచుచున్నది. దీనిని మనమిప్పుడే అడ్డుకొనక పోయినచో సామ్రాజ్యము పతనమగుట తప్పదు”

ఈ మాటలకు గోపరాజు కోపించినాడు.

“సింగరాజా : నేను బ్రతికియున్నంతవరకునూ సామ్రాట్టులకూ, సామ్రాజ్యమునకూ వ్యతిరేకముగా జరుగు విద్రోహకర చర్యలను గమ

నించుచూ వూరకుండను. ఈ ధర్మ సింహాసనము వారి హస్తగతమగుట కవకాళ మీయను”

“ఆ దోహా లీ విషయమును గ్రహించి యుండుటచేతనే మనల నుపాయముగ రాజధానినుండి బంపివేసి, తాము స్వార్థమును సాధింప నున్నారు”

“అయినచో, నేనీ సామంత పదవిని స్వీకరించను”

“సామ్రాట్టుల యాజ్ఞను ధిక్కరించెదవా?”

“ఔను!”

“అట్లుచేసినచో, వారి విదోహమునకు ముందు మనము బలికా గలము. వారు మనలను మూలోత్పాటనము చేయవచ్చును — కాబట్టి మన మిప్పుడు ఉపాయముగా కార్యమును సాధించవలయును. అతిజాగరూకులై యుండవలయును. మన యీ యాలోచనలేవియునూ వెలికి చూపక, వారి విదోహ నంచాలకత్వము మనకేమియునూ తెలియనట్లు ప్రవర్తించి యిచ్చటినుండి నిష్క్రమించుదము. ముఖవాయి రాజ్యమందు స్థిరపడిన పిమ్మట, వారి విదోహమునుండి సామ్రాజ్యమును రక్షించుటకు తగిన ఏర్పాటులను గావించుకొందము”

“ఔను, యిది తగిన సలహాయే!” అని గోపరాజు తల నాడించి నాడు.

“మనము ముఖవాయి పట్టణములో నున్నచో, ఈ లక్కనామాత్యుల వేటకుక్కలనుండి తప్పించుకొనుట కష్టము. కాబట్టి తేకలు నగరమును మన రాజధానిగా జేసుకొని, అచటినుండి సామ్రాజ్యమున జరుగు చర్య ములను కనిపెట్టుదము!”

ఈ సలహా గోపరాజునకు ప్రియకరమైనది. పౌరధ ధేవరాయలకు లక్కనామాత్యులవంటి స్వార్థపరుల విదోహకర చర్యలింకనూ ఎందు లకు తెలియలేదు? ఈ విషయముతో సార్వభౌము డెందులకు జాగరూ కుడు కాలేదు? అను సంశయములింకనూ అతనిని భాధించుచునే వున్నవి. ఈ సంశయములను సింగరాజువద్ద వెలిబుచ్చగా అతడందులకు మార్మిక మైన జవాబు నిచ్చినాడు.

“ఇందులో సంకయాస్పదమైన దేమియునూలేదు గోపరాజా ! ఉన్మత్తునికి ప్రాపంచిక విషయము లేమియునూ తెలియవు. అతడు సదా స్వప్నజీవిగా నుండును. విషామిష సురభూత ధర్మములపట్ల వ్యక్తిలో తీవ్రనిష్ఠ యేర్పడినచో, అతడు వాటికి దాసుడునూ, ఉన్మత్తుడునూ కాగలడు. సామ్రాట్టులకు కూడ నిదియే దుర్గతిబట్టినట్లున్నది. పూర్వము కళ్యాణ పట్టణమునందు బసవేశ్వరులు సాధించిన ధర్మక్రాంతిని తాము కూడ యీ పరివ్రాజక పరివారముతో సాధించి, అజరామర కీర్తి భాజను లగుటకు వారు కోరివున్నారు. అచ్చట జరిగిన విధముగనే యిచ్చటకూడ ఒక అనుభవ మంటపమును విర్మించి, ఆ శూన్యసామ్రాజ్య గద్దెనెక్కుట కాలోచించుచున్నారు”

“అయినచో, సామ్రాట్టులు శూన్య సామ్రాజ్య సింహాసన మది ప్పించవలయునను పిచ్చి యాలోచనను మనసున నిడుకొని, విజయనగర సామ్రాజ్యమును వినాశమార్గమున ముందుకు గొంపోవుచున్నారనెదవా?”

“ఔను ! సామ్రాట్టుల మేనయల్లుడునూ, సామ్రాజ్యమందలి గణ్యవ్యక్తియునూ, స్వామి నిష్ఠాసేవకుడునూ నగు నీవు యీ దుష్కృత్యములను చూచుకొనుచూ వూరకుండరాదు. సామ్రాజ్య నౌకను యీ పెనుతుఫానునుండి తప్పించు ప్రయత్నము చేయవలయును. ఇది సామ్రాజ్యమందలి స్వామిభక్తి పరాయణు లందరి ప్రథమ కర్తవ్యము” అని సింగరాజు అర్థగర్భితముగా నవ్వినాడు.

“సింగరాజా ! అంతటి విషమ పరిస్థితి సంభవించినచో, నేను బలియై, ఈ సామ్రాజ్య వినాశనమును తప్పించుటకు ప్రయత్నించెదను” అని గోపరాజు ప్రతిజ్ఞ గావించినాడు.

అనంతర మతడు సార్వభౌముని సందర్శించి, తాను వారి యాజ మేరకు ముఖవాయి రాజ్యమునకు సామంతరాజుగా వెళ్లుటకు సంతోషముగా సమ్మతించుచున్నట్లు తెలియజేసినాడు.

అతని సమ్మతిని విని ప్రౌఢదేవరాయలు సంతసించినాడు. ఎందుల కనగా, గోపరాజు ఆ పదవికి తన యసమ్మతిని వ్యక్తపరుచునేమోయని

అనుమానించి వుండెను గనుక యిప్పుడు నెమ్మదిగా నిట్టూర్పు విడచి నాడు.

అయిననూ వీడ్కోలిచ్చునపుడు ప్రౌఢదేవరాయలు గోపరాజు నేకాంతమునకు బిలిచి చెప్పినాడు :

“నాయనా, గోపరాజా ! నీతో హృదయము విప్పి మాటలాడ వలయునని చాలకాలముగా యనుకొనుచున్నాను. కాని అవకాశము లభించలేదు. ఇప్పుడు నీవు ఒక పెద్దరాజ్యమునకు సామంతుడవై వెళ్లుచున్నావు. నీవు నాకు చాల కావలసినవాడునూ, దగ్గర బంధువునూ యగుటచే యీ మాటలను చెప్పుచున్నాను. అన్యథా భావించకుము.

మా తీర్థరూపులు నీ తండ్రియగు సాశ్వతిప్పరాజుయొక్క స్వామి భక్తిని చూచి, తమ పుత్రికనిచ్చి రక సంబంధమును చేసుకొనినారు. వారి జీవితకాలమంతయునూ చాల నిష్కతో సామ్రాజ్య సేవజేసినారు. నీవు వారికి తగిన పుత్రుడని పేరు గాంచవలయుననునదియే నా కోరిక !

బాల్యమునుండియునూ నాకు నీపై యభిమానము గలదు. దానికి కారణము; నీవు బాల్యమందే తలిదండ్రులను పోగొట్టుకొనిన అనాథ ఎనునది ఒకటైనచో, నీవు హరియాలదేవి, తిప్పరాజుల కుమారు డనునది వేరొకటి. నీవు సాశ్వతవంశపు సింహకిశోరమును విషయముకూడ నాకు తెలియును. పైగా వీరుడునూ, సాహసియునూ, ధర్మ పక్షపాతియునూ నైనావు. నీలోగల ఏకైక యవగుణమేదనగా, దాపరికములేని హృదయము. ఇది కేవలము దుర్గుణము మాత్రమేకాదు — సద్గుణముకూడా కాగలదు. కాని యిది తెలిసిన స్వార్థపరులు కొందరు విన్ను తమ స్వార్థమున కుపయోగించుకొనగలరు. అటువంటి వారిపట్ల నీవు యించుక జాగ్రత్త వహించవలయును. నీనుండి సామ్రాజ్యమునకు మహత్తర మైన సేవ లభించగలదని నేను భావించుచున్నాను. దానిని నీవు వ్యర్థము చేయవను నమ్మిక నాకుగలదు. వెళ్ళిరా నాయనా ! భగవంతుడు నీకు మేలు చేయుగాక !”

ఈ మాటలువిని గోపరాజునకు మేను పులకరించినది. అతడు

కూడ అదే విధమైన విఠ్ఠల హృదయముతో సార్వభౌమునకు కృతజ్ఞత లర్పించుచూ ననినాడు :

“ప్రభూ : తమ ఉపదేశమునకు నేను కృతజ్ఞుడను. మీకు నాయందుగల విశ్వాసమును సార్థకపరచుకొను శక్తిని భగవంతుడు నా కనుగ్రహించుగాక !” యని సామ్రాట్టులను తీక్షణముగా చూచుచూ నుడివి నాడు.

“ప్రభూ : తమరు నాపై పుత్రవాత్సల్యమునిడి బుద్ధిగరపినట్టే, నేనుకూడ నా యంతరంగమును తమముందు బయలుపరచుట కాశించు చున్నాను. అన్యథా తలచకుడు”

“లేదు, లేదు. నీ మనసునగల విషయమేదియో సంకోచపడక తెలుపుము”

“ప్రభూ : తాము నన్ను ముఖవాయి రాజ్యమునకు మండలాధి పతినిగా నియమించుటకు నిజమైన కారణమేమి ?”

ఈ ప్రశ్న విని ప్రౌఢదేవరాయలు నవ్వినాడు.

“ఎందులకు ప్రభూ, నవ్వుచున్నారు : నా ప్రశ్న అంతటి హేళ నగా నున్నదా ?”

“అయ్యో, పిచ్చివాడా ! కానిచో నేను నిన్ను ‘నాయనా !’ యని సంబోధించెడివాడనా ? నీవు వయసు వచ్చినవాడవైననూ కొన్ని విషయ ములలో యింకనూ బాలకుడవే ! నీ అభ్యుదయము నాకు సంబంధించి నది కాదా ? నీతండ్రి తిప్పరాజునకు నే నిచ్చిన వాగ్దానమును చెల్లించ నక్కరలేదా ? రాజ్యపాలనానుభవమును కలిగించిన పిమ్మట నీన్న మండలేశ్వరునిగా నియమించుట నాకు భూషణము. నీవంటి ప్రభుభక్తి పరాయణుల పేవ కవకాశము కల్పించినట్టుగునని, నిన్ను ముఖవాయి రాజ్యాధిపతినిగా జేసితిని. ఇందున నే స్వార్థమునూలేదు, తెలిసినదా ?” యని అతని వదనమును తీక్షణముగా నవలోకించి, మరల యింతుక నవ్వినాడు.

ఈ మాటలతో గోపరాజు తృప్తుడై నట్లు కనబడలేదు.

“ప్రభూ : ఈ మాటలకు విశేషార్థమును కల్పించకపోయిననూ, నాకొక సంశయము పొడగట్టుచున్నది. ఈ ముఖవాయి రాజ్యము లక్కనా మాత్యుల మండలము. దానిని బ్రస్తుతము మాదన దండనాయకుడు పరిపాలించుచున్నాడు. అతని చేతినుండి దానిని తప్పించి, తెరకణాంబి కతనిని బంపి, అతని స్థానమున నన్ను నియమించుట కత దే మపరాధము చేసినాడో తెలియవచ్చునా ?”

“గోపరాజా : దీనిలో నే దురుద్దేశమునూలేదు. నామాట నమ్ముము. బ్రస్తుతము తెంకణాంబి (తెంకణము ?) మండలమందు విద్యోహ వాయివు వీచుచున్నది. దాని నణచుటకు సమర్థులైన ముద్దన దండనాయకులను బంపివున్నాము. ఇది రాజకీయ కారణములకొరకై జరిగిన మార్పు అంతియే. దీనిని నీవు అన్యధా భావింపకుము”

“అయినచో ఈ సలహా నిచ్చినవారు లక్కనామాత్యులా ?”

“ఔను : ఎందులకు ?”

“ఉంక యడిగితిని. అంతియే !”

గోపరాజు వాగ్దోషానికి ప్రోధదేవరాయలు చకితుడైనాడు. అతిదేమైననూ తనను సందేహించుచున్నాడా ?

“ఎందుకు నాయనా : నీ మనసుననున్న విషయమేదియో స్పష్టముగా చెప్పుము”

“ప్రభూ : వేరు విధముగా భావించకుడు. ఈ పదవి లక్కనా మాత్యుల అనుగ్రహమో, శిక్షయో తెలియక అడిగితిని”

“ఎందుకట్లు అడుగుచున్నావు గోపరాజా !”

“నేను రాజధానిలో నున్నచో, తమ కడ్డంకిగా నుండవచ్చునని నన్ను అధికారిమనుషేయతో దూరముగా నుంచుచున్నారను సంశయము కలిగినది. అందువలన యడిగితిని”

“నాయనా, గోపరాజా : నీ మాటలు చాల విచిత్రములుగా నున్నవి”

“సత్యమెప్పుడునూ విచిత్రముగనే వుండును ప్రభూ! ఈ విరక్తులందరునూ గలసి, మీ కండ్లలో దుమ్ముకొట్టి ఏదియో స్వార్థమును సాధించుచున్నారని రాజధానిలో వార్త పుట్టినది. నా యభిప్రాయము సరిగానిచో సవరింపుడు”

నమత్రీను నటించుచూ గోపరాజు అవినాడు.

“ఏమీ, విరక్త సన్యాసులవలన నాకు తొందరయా : అబద్ధ మబద్ధము : : వారికీ రాజకీయములకూ ఏ సంబంధమునూలేదు. అదొక ధార్మికచర్య! ఆ విరక్తులు సర్వసంగ పరిత్యాగులు. వారి కే స్వార్థమునూ లేదు. ప్రజాకళ్యాణమే వారి పరమార్థము : సమాజోద్ధరణమే వారి యాదర్శము !”

“ఈ విషయమై తామొక నిర్ణయమునకు రాకమునుపే ఈ విరక్త పంథకు సంబంధించిన వ్యక్తుల యధార్థ స్వరూప మరయు టగత్యము ప్రభూ ! ఈనాడు వారిని నమ్మి, రేపు పశ్చాత్తాపపడినచో ప్రయోజనముండదు”

“గోపరాజా : నీకు లక్కనామాత్య, జక్కనాచార్యులమీద ఎందు లకో సందేహము గలిగినట్లు తోచుచున్నది. నీ మనసున నున్నది దాచక స్పష్టపరచుము”

“మీరడుగుచున్నారు గనుక నేను వినిన విషయమును తమ చిత్రము నకు తెచ్చుచున్నాను. లేనిచో కర్తవ్యలోపము కలుగగలదు, ప్రభూ ! ఈ లక్కనామాత్యుడు మొదలగువారు విరక్తుల వేషములో స్వార్థమును సాధించుటకై ప్రయత్నించుచున్నారని రాజధానిలో ప్రజలనుకొనుటను విన్నాను. తమ రీతి విషయములో జాగ్రత్త వహించు టుత్తమము”

“వారు ఏ స్వార్థమును సాధింప బ్రయత్నించుచున్నారని నీవు చెప్పుట ?”

“నేను చెప్పుటకాదు ప్రభూ ! ఆ విధముగా ప్రజలనుకొనుటను విన్నాను. వారు విజయనగర సింహాసనముమీద, మరల హాయిసరి వంశమును స్థాపించు నాలోచన గలిగివున్నారని తెలిసినది. గనుక తమ రప్రమత్తులై యుండుట క్షేమము”

“గోపరాజా! నీ మాటలు చాల విచిత్రములుగా నున్నవి. ఒక్కటి యునూ నా కర్తమగుటలేదు. ఆ విషయమేదియో స్పష్టముగా తెలియ జెప్పుము. విజయనగర సింహాసనముమీద హొయిసల వంశజులను నిలుపుటకై లక్కనామాత్యులు బ్రయత్నించుచున్నారని నీకెవరు చెప్పినారు? ఇది నీ భావనకాదా?”

“ప్రభూ! లక్కనామాత్యులు హొయిసల విష్ణువర్ధనుని గోత్రజులని ప్రజలనుకొనుటను విన్నాను. విజయనగర రాజ్యము హొయిసల సామ్రాజ్యమును నాశమొనర్చి, దాని సమాధిమీద సౌధమై నిలచినదట. అందులకనియే ఈ సింహాసనముమీద హొయిసలులను నిలుపు ప్రయత్నము మీ కనులముందే సాగుచున్నదని విన్నాను. ఇది సత్యమో, అసత్యమో తెలియదు. వినిన విషయమును తమ కెరుకపరచితిని అంతియే”

“హొయిసల రాజవంశ మేనాదో అంతరించిపోయినది”

“మీరునూ, ప్రజలునూ అట్లే యనుకొనినారు. కాని అంతటి విద్రోహచింతన మింకనూ అండము రూపమున నుండగనే మీరు జాగ్రత్త పడుట మంచిదని కటువుగానున్ననూ యీ మాటలు తమకు తెలుపవలసి వచ్చినది”

“అయినచో లక్కనామాత్యులూ, మహామాత్యులగు జక్కనా చార్యులూ ద్రోహులని నీ యారోపణయూ?”

“వారిమీద నేను నేరమును మోపుటలేదు ప్రభూ! ప్రజల విధముగా యనుకొనుటను విని వారి యభిప్రాయమునే మీ ముందుంచినాను”

ప్రౌఢదేవరాయలు గోపరాజును జూచి తిరస్కారభావముతో ననినాడు.

“చాలింపుము గోపరాజా! నీ వ్యర్థప్రలాపము లిక వినలేను. పరమ స్వామిభక్తి పరాయణులమీద నీవు లేని నిందను మోపుచున్నావు. ఎవరో స్వార్థపరు లీ సంశయమును నీకు కలిగించి యుండవచ్చును. ఇకపై ఆస్వామి నిష్ఠాగరిష్టులమీద యంతటి దుర్భాషలాడకుము. అట్లు చేయుటవలన నాకు చాల బాధ కలుగగలదు”

—అని పలికి గోపరాజును బంపివేసినాడు. గోపరాజు తనరొడ్దె విరిగి నేతలో బడినదని సంతోషించుచూ అచ్చటినుండి వెళ్ళిపోయినాడు.

సంశయబీజము

సాశ్వ గోపరాజు వచ్చి వెళ్ళిన తరువాత సామ్రాట్ పౌరధదేవ రాయల మానసిక శాంతి నశించినది. అతని సందర్భనము సామ్రాట్టుల మీద ఊహించిన పరిణామమునే కలిగించినది. అతడు నాటిన సంశయ బీజము మొలకెత్తి, మోసులు తొడిగి విషఫలములను ప్రసాదించుట కెక్కువకాలము పట్టలేదు.

పౌరధదేవరాయలు గోపరాజు చెప్పిన విషయములను గురించి చింతించి, సందేహస్పగుడైనాడు. ప్రశాంతమైన అతని మానసము సంశయమును ప్రచండ మారుతము వీచి ప్రజ్ఞబద్ధమునూ, అల్లకల్లోలమునూ యైనది.

అతడు తనలోతాను చింతించుచూ కూర్చున్నాడు. లక్కనామాత్యుడునూ, అతని భ్రాతయగు జక్కనాచార్యుడునూ తన ఉప్పుతిని, తనకే ద్రోహము దలచుచున్నారా ? విరక్తుల వేషము దరించి వారు తనను మోసగించుచున్నారా ? నయగారపు మాటలతో తనను వంచించి, సామ్రాజ్య సేవజేయు స్వామిభక్తి పరాయణులవలె నటించుచూ వారే స్వార్థమును సాదించుచున్నట్టు? గోపరాజునినట్టు వారు సింహాసనముమీద కన్నువేసి వున్నారేమో ? హాయిసల వంశమును మరల విజయనగరములో నెలకొల్పుట కాశించుచున్నారేమో ? తనను మూలకుద్రోసి యీ సింహాసనమును తా మాక్రమించుకొనుటకై ప్రయత్నించుచున్నారేమో?

ఇటువంటి ప్రశ్నలు పుంభాను పుంభములుగా అతని మానసాభ్రమున తారకలవలె తళుక్కుమని మాయము కాసాగినవి. వీటికి సమంజసమైన సమాధానములు లభించలేదు. ఎంత యాలోచించిననూ లక్కనామాత్య-జక్కనాచార్యులు తనను మోసగించిన సందర్భమేదియునూ

పొడకట్టలేదు. తనకు ద్రోహము తలపెట్టిన సంఘటనకూడ ఏదియునూ లేదు. వారి విరపరాధిత్వము తలపునకు రాగానే. అంతటి ప్రభుభక్తి పరాయణులను తాను నిష్కారణముగా సందేహించు చున్నందుల కతనికి పశ్చాత్తాపము కలిగినది.

కాని యివన్నియునూ కేవలమొక క్షణకాలము మాత్రమే ! మరు క్షణములో మానసాకాశమున మరల సంశయ మేఘములు క్రమ్ముకొన సాగినవి. వారు నిజముగా విరక్తులునూ, పరివ్రాజకులునూ యైనచో, ఈ లౌకిక జీవనముయొక్క పదవీ వ్యామోహ మెందులకు ? సర్వసంగ పరిత్యాగులగు సన్యాసులవలె వారెందులకు నిష్కామ కర్మ మాచరించ రాదు ? తనను వారీ కవటాచరణతో మోసగించుచున్నారేమో ? ఏదియో అవ్యక్త స్వార్థమును దలపెట్టినారేమో ?

ఉండవచ్చును. హాయిసల గోత్రజులైన వారి హృదయాంత రాశములో నున్న భావనలేవియో ఎరిగినవారెవరు ? స్వార్థమునకై వారీ విరక్త జీవితమును గడపుచుండవచ్చునేమో ? ఈ పరివ్రాజక చర్యలతో తనను సింహాసన చ్యుతునిగాజేసి, తామే దానిని వేదపీఠమును పేరున— అధిష్ఠించుటకై ఎత్తులు వేయుచున్నారేమో ?

ఈ విధముగా ఆలోచించిన కొలది ఎందులకో వాఁమీద సంశయము హెచ్చుతూ పోయినది.

వారు నిష్కాములైనచో, తన హితాకాంక్షియూ, మేనయల్లుడనూ నగు గోపరాజు నెందులకు రాజదానినుండి దూరముగా బంపుటను నిలహా నిచ్చెడివారు ? మాదనకు బదులుగా వారతనినే తెంకడాంబికి బంపి యుండవచ్చును. కాని తమదియగు ముఖవాయి రాజ్యమున కతనిని మాండ్లీకునిగా చూచించుటలో వారిస్వార్థమేదియో దాగియుండవచ్చును. తెంకడాంబి మండలములో జరిగినదను క్షోభ కేవలమొక నెపమే వుండి వచ్చునేమో ? తనను మోసగించిపట్టే వారు గోపరాజును కూడ మోస గించుచున్నారేమో ? పౌరధదేవరాయలు శరీరమంశయునూ కనులు జేసుకొని ఆ యమాత్య సోదరుల చర్యలను చాల జాగ్రత్తగా గమనించి

చూచినాడు. కాని వారి ప్రవర్తనలో-వలుకులలో అతనికి దోహదముగాని మోసముగాని ఏమియునూ కనబడలేదు.

అందువలన పొర్రధదేవరాయలు తాను వారిని నిష్కారణముగా శంకించుచున్నాడేమోనని యనుకొన్నాడు. 'ఈ విషయమై వారితో మాట్లాడవలయును. తన సంశయము నంతయునూ వారిముందు వెలిగ్రొక్కవలయును. అప్పుడు మాత్రమే తనకు మనశ్శాంతి లభించగలదు' అని భావించినాడు.

వెంటనే యతడు లక్కనామాత్యునీ, జక్కనాచార్యులీనూ తోడ్కొని రమ్మని యాజ్ఞాపించినాడు. వారు వచ్చునంతవరకునూ అచ్చట గల గ్రంథాలయమునకు వెళ్ళి, గ్రంథములను జూచుచూ కూర్చొనినాడు.

అచ్చట పురాతనములగు తాళపత్ర గ్రంథములను పెక్కింటి నొకటిగా కట్టి గూళ్ళలో పెట్టివున్నాడు. వాటిలో సంస్కృతము, తెలుగు, కర్ణాటము మొదలగు భాషలలో లభింపబడిన గ్రంథము లెక్కుడుగా నున్నవి. అన్ని మతముల పవిత్ర గ్రంథముల ప్రతులుసైత మచ్చట గలవు. పొర్రధదేవరాయల మనసు పురాణేతిహాస ధర్మములవైపు మొగ్గుటచే నతడు వాటికి సంబంధించిన అమూల్య గ్రంథముల నన్నింటినీ సంగ్రహించి వుంచినాడు. ఈ గ్రంథములను భద్రముగా జూచుకొనుటకై సమర్థుడగు నొక పుస్తక భాండాగారాధిపతి నియమితుడైనాడు.

పొర్రధదేవరాయ లచ్చటికి రాగానే, శైవసాహిత్యమునకు సంబంధించిన ఉత్తమ గ్రంథములున్న గదిలోనికి వెళ్ళినాడు. అతని చేతికి శైవకవుల కృతులనేకము చిక్కినవి. ఒక్కొక్క పుస్తకమునే వరుసగా తీసి చూచినాడు. వాటిలో కొన్ని విరక్తుల కృతులుగూడ నున్నవి. సార్వభౌముడు వాటిని నిర్లక్ష్యపరచి, లక్కనామాత్య విరచితమైన 'శివతత్త్వ చింతామణి'ని, జక్కనాచార్య రచితమగు 'ఏకోత్తర శతతీర్థమ'ను గ్రంథమునూ చేతికి తీసుకొనినాడు. వాటి నా సోదరుల ప్రతినిధులనునట్లుగా, చురచుర జూచినాడు.

అతని భావనా మానసమునకు లక్కనామాత్యు డెదుటకు వచ్చి నవ్వుచూ నిలబడివున్నట్లు గోచరించినది.

సామ్రాట్టు లేమియని యడుగగా, లక్కనామాత్యు డాకసమువైపు చేయి జూపినాడు.

ప్రౌఢదేవరాయలు తలపైకెత్తి చూచినాడు. అచట సప్తరి మండలము దృగ్గోచరమగుచున్నది. ఆ మండలమును రెప్పవేయక జూచినాడు. వాటి తేజోరాశి హెచ్చుచూ వచ్చినది. ముక్తి జీవనులెందరో అచట ధ్యానమగున్నలై కూర్చొనివున్నారు. వారిలో కొందరు ధర్మదేనువునుండి పాలు పితుకుతున్నారు.

ఆ పాలు పితుకువారిలో జక్కనాచార్యుడు కూడ నున్నాడు. అతడు ధర్మదేనువు స్తనములను పితికి, దానినుండి వెలువడిన వీర శైవామృతమును అచ్చట చేరిన భక్తకోటికి పానము చేయించుచున్నాడు. ఇది చూచి ప్రౌఢదేవరాయల కాశ్చర్యమైనది. అతడు వారిని మీరెవరని యడుగగా, వారు తాము ఏకోత్తర శతసంఖ్యులగు పరివ్రాజకులనీ, లోక ప్రజ కళ్యాణమున కావశ్యకమగు వీరశైవామృతమును సంగ్రహించు కార్యములో మునిగివున్నామనీ తెలిపినారు. వారు నిలబడిన చోటునుండి భువిమీదికి అమృతవాహిని ప్రవహించుచున్నట్టు దోచినది. అతనికి తాను కూడ నా యమృత వాహినిలో మునిగి, పునీతుడైనట్టుగా భావన కలిగినది.

ఇంతలో ఎవరో వచ్చి తట్టిలేపి, అతని భావనమాధిని భంగపరచినారు.

“ప్రభూ ! తమ యాజ్ఞ ప్రకారము సన్నిధికి సత్వరమే వచ్చినాము. విషయమేమియో అనితిండు”

లక్కనామాత్యు—జక్కనాచార్యులు వినముగ్రిలై నిలబడి ప్రార్థించినారు.

వారి స్నిగ్ధవదనములను జూచి ప్రౌఢదేవరాయలకు వారి ననుమానించిన తాను అపరాధియని తలచి, అవమానభావముతో తలను క్రిందికి వంచి, ఏదియో ఆలోచించుచూ కూర్చున్నాడు.

“ప్రభూ ! సన్నిధానపు యాజ్ఞయైనది. ఎందులకో త్వరితముగా పిలుపంద జేయబడినది” అని మరల ప్రశ్నించినాడు లక్కనామాత్యుడు.

“ఓ. ఔను : నేను మిమ్ములను గురించియే ఆలోచించుచుంటిని. కలలో మిమ్ములనే జూచుచుంటిని. ఇంతలో మీరే వచ్చినారు”

“అంతటి విషయమేమి ప్రభూ!” ఆతురతతో అడిగినాడు లక్కనామాత్యుడు.

“అమాత్యులూ : ఆసీనులు కండు. నేను మిమ్ములను కొన్ని దినములనుండి సరిగా గమనించలేకపోయితిని. అందులకు తమను క్షమాపణ గోరుచున్నాను”

“తమవలన అంతటి అపరాధమేదియునూ జరిగి వుండలేదు ప్రభూ! జరిగివున్నచో మా వలననే జరిగివుండవలయును. సన్నిధానమునకు అసంగతమును దలచివున్నచో, దానిని మాకెరిగించి పాదసేవకుల నుద్ధరించవలయును”

—జక్కనాచార్యు డనినాడు.

“జక్కనాచార్యులూ : మీవలన అంతటి అపరాధమేదియునూ జరుగలేదు. అపరాధమేమి జరిగివున్ననూ అది నాయది. నేను గోపరాజు దుర్బోధలను విని. మిమ్ములను నిష్కారణముగా సందేహించి, వ్యథ జెందినాను. మీకునూ బాధ కలిగించినాను. నావలన జరిగిన యీ యకృత్యమునకు క్షమాపణ వేడుచున్నాను”

—అని గోపరాజు తనతో చెప్పిన మాటలన్నియునూ సంక్షిప్తముగా వివరించినాడు.

అంతయునూ విని, వారు మౌనమూర్తులై నారు.

“ఎందుల కమాత్యులూ, మారుపలుకము? నా ప్రవర్తనవలన విసుగు జనించినదా?”

“మాకు విసుగుపుట్టలేదు ప్రభూ! కాని ప్రాజ్ఞులైన తాము సామాన్య మానవులవలె వ్యథగా సంశయమునకు చిక్కి కొట్టుమిట్టాడు చుండుటను జూచినచో ఆశ్చర్యమగుచున్నది. తమవంటి వారికి కూడ మాపట్ల సంశయ మేర్పడినదనుచో, నిది యాశ్చర్యకర విషయముకాదా?”

“లక్కనామాత్యులూ : తెలియక జరిగిన నా అపరాధమును క్షమింపుడు. నా ప్రశ్న కిప్పుడు సమాధానము జెప్పుడు. మీరు చూపిన

నల్లరి మండలములో నేను కనిన దృశ్యమయొక్క భావమేమి ? దాని సంకేతార్థమును వివరించుడు”

“ప్రభూ ! మీరు జూచిన దృశ్యమొక విధముగా నపూర్వమైనది. ఈ లోకమును తన లీలలకొరకై సృష్టించిన ఆ చిత్ శక్తియొక్క ప్రణవ స్వరూపుడగు జగదీశ్వరుని యనుగ్రహ విశేషమే అమృతము. దాని నిచ్చెడు ధేనువులే ప్రపంచమందలి వివిధ ధర్మములు. ఆ మత ధర్మములను పితుకుచుండిన వారే ప్రపంచమున పుట్టిపోయిన మతగురువులు. మహర్షులు. వారు తమ ధర్మధేనువునుండి పితికిన దివ్యామృతమును తమ అనుయాయులకు పంచుచున్న దృశ్యమును తాము జూచినారు. ధేనువులు తాము వినెడి ఆహార భేదమువలననో, త్రాగెడి నీటివలననో లేక స్వభావ జన్య గుణవిశేషముల వలననో ఒక్కొక్క ప్రమాణములో ఒక్కొక్క విధముగా క్షీరము నీయవచ్చును. కాని అన్ని క్షీరములయొక్క గుణమునూ ఒకటే ! రుచి యందించుక భేదముండవచ్చును. అది దేశకాల పరిస్థితులనుబట్టి యుండును. కాని క్షీర వర్ణమెట్లు శ్వేతమైనదో, యల్ల సర్వమతములూ బోధించు అమృతము. ధర్మామృతము ఒకే విధముగా నుండును. దానిని పానముజేసిన వారు, నిజమైన ధర్మస్వరూపము నెరుగ గలరు. అంతటివారు భగవంతుని కరుణ నెరిగి, ధర్మముపేసిన వృథగా ఘర్షణ పడరు. మీరు మా యందునూ, వీరశైవ మతధర్మ విషయమందునూ వ్యక్తపరచిన సందేహములకు మీ స్వప్నమే సమాధాన రూపమున నున్నది ప్రభూ !” అనినాడు.

“మిమ్ముల నస్థానిము జేసుకొని, నేను చాల యపరాధము గావించినాను అమాత్యులూ !” పౌరధదేవరాయలు పశ్చాత్తాపపడుచూ అనినాడు.

“ఎందులకు ప్రభూ ! ఇపు డటువంటిదేమి జరిగినది ?”

“మీ నిష్ఠను నే ననుమానించితిని”

లక్కనామాత్యు డాశ్చర్య చకితుడై యనినాడు—

“ప్రభూ ! ఇంకనూ తమకు మా నిష్ఠలో యనుశూనమున్నచో

దెలుపుడు. ఈ కంఠము నుత్తరించి, తమ పాదములపై బడవేయుదును” అని ఒరనుండి బద్ధమును సరాలున లాగినాడు.

“లక్కనామాత్యులూ : ఇప్పుడు మీ నిష్ఠను పరీక్షించు నావశ్య కతలేదు. మీనిష్ఠ ఎంతటిదో నాకిప్పు డర్థమైనది. మీ బద్ధ ప్రయోగ మే మున్ననూ ద్రోహులపైననేగవి. మీమీదకాదు. దానిని మీరు ఒరలో జేర్చుడు” అని చెప్పి, సమాధాన పరచినాడు.

“ప్రభూ : మేము విష్ణువర్ధనుని గోత్రజులమై పుట్టినది తప్పా ; వీరశైవ మతమును స్వీకరించుటపరాధమా ; శివభక్తులవలె జీవనము సాగించుచుండుట నేరమా ? వీటియందు మా యపరాధ మేమున్ననూ తెలుపుడు. మీరు విధించెడి శిక్షను సంతోషముగా యనుభవింపగలము”

“మీరు ఆ సాశ్వ గోపరాజుయొక్క మిథ్యాపవాదు వలన వ్యథ జెందకుడు. నాకు మీరెంతటివారో, మీనిష్ఠ ఎంతటిదో తెలియును. దీని కితరుల సాక్ష్య-ప్రమాణము లక్కరలేదు”

“అయినచో మీరెందులకు గోపరాజు మాటలను విశ్వసించినారు? మమ్ముల నా దినమే పిలిచి, యీ విషయమై ఎందులకు ప్రశ్నించలేక పోయినారు ?”

“సత్యము. ఈ విషయములో నే నపరాధమునే చేసితిని. అన్ని విషయములనూ మీతో చర్చించి, సమాలోచన చేయుచుండిన నే నిప్ప ట్టున తప్పుదారి త్రొక్కితినినియే చెప్పవలయును”

“పోనిండు ప్రభూ : ఇప్పుడైననూ మీకు మా నిష్ఠపై నమ్మిక కలిగినది కదా; సంతోషము !”

— అనినాడు జక్కనాచార్యుడు.

ప్రార్థదేవరాయలు తృప్తిగా నవ్వినాడు. ఆ మందహాసములో వాటికి కావలసిన జవాబు లభించినది.

పంథిత పరిషత్తు

ముఖవాయి రాజ్యము విజయనగర సామ్రాజ్యమందలి సంపద్య రితమగు రాజ్యములలో నొకటి. దాని రాజుదాని ముఖవాయియైననూ, తేకల్ పట్టణ మా రాజ్యమునకు సంస్కృతీ కేంద్రముగా నున్నది. దాని పరిపాలకు లచ్చట నొక యంతఃపురమును నిర్మించుకొని వైభవముగా రాజ్యపాలనము చేయసాగినారు. ఏకోతర శతసంఖ్యలో దేవాలయము లచట కనువిందును కలుగజేయుచున్నవి. ఆ నగరము శిల్పకళకు పుట్టి నిల్లు. దాని కిరువైపులా కోట ప్రాకారము లుండుటచే నది శత్రుదుర్భే ద్యముగా నున్నది.

నగరముయొక్క దార్మిక-సాంస్కృతిక జీవనమునకు నేత్ర ప్రాయమైన శ్రీ వరదరాజస్వామి దేవాలయము పట్టణ మధ్యమున గలదు. దాని సమీపమున నున్న పూలపేట నగరమందలి విలాసిసీ విలా సుల సంగమ స్థానముగ నున్నది. దేవాలయమున కిరువైపులా సంతపెట గలదు దానికావల శ్రీమంతుల విస్తరణలో నగరమందలి భాగ్యవంతులూ, రాజోద్యోగులూ, గణ్యవ్యక్తులూ తమతమ విలాస జీవితములను గడపు చున్నారు.

దాని సమీపముననే గజాశ్వశాలలు, సైనిక శిక్షణాకేంద్రములూ, రాజుగారి యంతఃపురమూ, దాని నానుకొని ఉపవనమూ నున్నవి. అంతః పురమునుండి చూచినచో శ్రీ వరదరాజస్వామి దేవాలయ కలశ గోపు రములు కానబడును.

సాశ్వ గోపరాజు ముఖవాయి రాజ్యమునకు సామంతరాజై రాగానే, తన రాజుదానిని తేకల్ పట్టణమునకు మార్చినాడు. సింగరాజు అతనికి మంత్రిగా పదవీస్వీకారము చేసినాడు.

కొత్త రాజధానికి వచ్చిన వెంటనే గోపరాజు నగర శృంగారము నకు పూనుకొనినాడు. తన విద్యోహాచరణ గూఢచారులు గ్రహించ రాదని, వారి దృష్టిని వేరొక వైపునకు మరలించుటయే దీని యుద్దేశము. అంతియకాదు, తాను లక్కన సోదరులకు ప్రతికక్షిగా చేబూనబోవు విద్యోహాచరణలో బలాధ్యుడగుటకూడ యత్యంతావశ్యకము. అందుల కనియే ఈ విధములైన కార్యములకు గడంగినాడు.

అతడు తేకల్ కోటను నూతనముగా విస్తరింప జేసినాడు. పేట లను, రాజమార్గములను విపరీకరించినాడు. దేవాలయమువద నూతనముగా నొక పుష్కరిణిని నిర్మించి, దానికి గోపసాగరమని పేరిడినాడు. తన వైభవమునకు తగిన రీతిని వేరొక యంతఃపురమును కట్టించినాడు శ్రీ వరదరాజస్వామి దేవాలయ ముఖ మంటపమునూ, గోపురమునూ పున రుద్ధరించినాడు. పాలనాడు మార్కండేయుని కట్ట యందుండిన గండ భేరిండ స్తంభమును దెచ్చి ఆలయ ప్రాంగణములో స్థాపించినాడు. దాని సమీపమందు రాజ గంభీరమను కొత్త శమును కట్టించినాడు. పెద్ద పులులను తెప్పించి, పారువేట కనకూల పరచినాడు.

పూర్వమునుండియునూ తేకల్ పట్టణమున జరుగు పారువేట — పులివేటా ప్రదర్శనము ఆ రాజ్య ప్రజల కొక యమృతవినోదము. శ్రీ వరదరాజస్వామి ఉత్సవ సమయమున ప్రభువులు, సమీపారణ్యమునుండి ఉపద్రవములు పెట్టుచున్న బెబ్బులులను పట్టెచ్చి, ప్రజల సముఖమున వేటాడి చంపెడివారు. ఇది ప్రజలకెంతటి వినోదకరమైనదో, ప్రభువు లకు తమ బాహుబలమును ప్రదర్శించుట కంతటి యవకాశమును కలిగించెడిది. ఈ ప్రాచీన క్రిడా సాంప్రదాయము నాపుచేయక, గోపరాజు కూడ పారువేటను సాగించినాడు. అతడు తేకల్ పట్టణమునకు మంద లేళ్ళరుడుగా వెళ్ళిన తరుణముననే ఒక బెబ్బులిని వేటాడి చంపి, పులి వేటకాడను బిరుదును ధరించినాడు.

గోపరాజుయొక్క ఈ ప్రజారంజక కార్యములనూ, పరిపాలన మునూ గూఢచారులవలన గ్రహించి, ప్రౌఢదేవరాయలు సంతోషపడి నాడు. లక్కనమాత్యుని ఎన్నిక సరియైనదని భావించి సమాధాన పడి నాడు.

“ప్రభూ : గోపరాజులు తమ రక్తబంధువులు. అంతియగాక సామ్రాజ్య విషయో వివరికినీ తీసిపోదు. కాని వారు స్వార్థసాధకుల చేతిలో కీబొమ్మలై. తమశక్తి సామర్థ్యములను వ్యర్థము చేసుకొని, తప్పుదారి తొక్కుగల పరిస్థితి సంభవింపవచ్చును వారిని మనము సరిగా ఉపయోగించుకొనవలయుననినచో, సామ్రాజ్యమందలి నేదో యొక మండలమును పలిపాలించు బాధ్యత నప్పగించవలయును. ముఖవాయి ప్రాంత్యపు రాజ్యము నప్పగించుదము. అచ్చటి పరిపాలనా వ్యవస్థ ఒక స్థితికి వచ్చియున్నందున గోపరాజుల కే తొందరయునూ కలుగనేరదు” అని గోపరాజును బంపుచున్నప్పుడు లక్కనామాత్యుడు చెప్పిన మాట లిప్పుడు సత్యములైనవి.

గోపరాజు తేకల్ పట్టణమునకు వచ్చిన యత్యల్ప కాలములోనే మిక్కిలి జనప్రియతను గాంచినాడు. ఈవార తన గూఢచారులవలన విని, యతని విద్యోహమను విషయకోర లూడినవని సామ్రాట్ ప్రార్థ దేవరాయలు హర్షించినాడు.

ఈ విషయమై లక్కనామాత్యులతో ప్రస్తావించుచూ “అమా త్యులూ : ముఖవాయి రాజ్యమునకు వెళ్ళిన తరువాత గోపరాజు తన విద్యోహ చింతను మరచి, ప్రజోపకరకార్యములలో నిమగ్నుడై యున్నాడని విన్నాను. తుంటరి ఏనుగులను వశపరచుకొనుటచో నిపుణులమైన మనము ఈ చిన్న రాజపుత్రుని బాగుగా వశపరచుకొనినాము. ఇక అతని వలన మనకే భయమునూలేదు. చివరకు గోపరాజు మా తిప్పరాజు పుత్రుడే యైనాడు” అనినాడు.

సార్వభౌముని పలుకులకు లక్కనామాత్యుడు నవ్వినాడు.

“ప్రభూ : మనమిప్పుడే ఆ నిర్ణయమునకు వచ్చుటకు వీలులేదు. ఎందుకనగా, కొన్ని ప్రాణులకు వాలములందు విషముండును. పాముకు కోరలలో విషముండును. కాని మనుష్యు డొకమారు ద్రోహియైనచో, అతని శరీరమంతనూ విషపూరితము కాగలదు. మనము గోపరాజు విష యములో జాగ్రత్తను వహించి వుండవలయును. అత డా సింగరాజు సహవాసములో నున్నంతవరకునూ, మన మతనిని నమ్మి నిశ్చింతగా

నుండుటకు సాధ్యముకాదు. నీటిపాము వర్షీకమును జొచ్చిననూ, తెలియనివారు దానిని త్రాచుపామని భావించి భీతిలగలరు. ఇక కోడెత్రాచే పుట్టను జొచ్చినచో, దానివలన అపాయము లేదా ; దానిని దూరము నుండి జూచుచూ, మన జాగ్రత్తలో మనముండుట మంచిది" అనినాడు లక్కనామాత్యుడు.

ఈమాట విని పౌరధదేవరాయలు "అమాత్యులూ : మీకు పుట్ట దగ్గరనున్న పగ్గముకూడా పామువలెనే కనబడుచున్నది" అని హాసించినాడు.

"ప్రభూ : ఒక వ్యాయామము పామువడగను పూలహారమని పట్టుకొనగా అది త్రాచుపామని తెలిసినది. మేము గండమునుండి తప్పించుకొనినాము. ఇక విజయైన పామును పగ్గమని భ్రమించుటెట్లు సాధ్యమగును ?"

"మన మీ కృష్ణ సర్పమునకు భీతిజెంద పనిలేదు. పాము విషమును హరించెడి గరుడమణి మనవద్ద నున్నది. అతని ఏదోహామునకు మనము బలికానేరము"

—అని, అత్మవిశ్వాసముతో పౌరధదేవరాయ లనినాడు.

"ప్రభూ : కొన్ని విషసర్పము లీ గరుడమణికి కూడా లొంగవని వినివున్నాను. వాటిని దారికి తెచ్చుటకు గొడుదే రావలసివచ్చును"

"సామ్రాజ్య లక్ష్మిని మీరు గరుడునివలె రక్షించుచూ కూర్చొని యుండగా, యిక యీ నిధి జోలికి వచ్చు దోహా లెవరున్నారు ?"

"సర్పభీతిగల మనుష్యుడు నిశ్చింతగా నిద్రించలేడట. మన మీ సామ్రాజ్యనికి బెడరుటలేదు. నిజమే : కాని మనము జాగ్రత్త వహించి వుండుట మంచిది. ఒకవేళ గోపరాజు మనమీద దండెత్తి వచ్చినచో, మేము గండభేరుండములై పోరాడగలము" అని లక్కనామాత్యుడు గుగ్గడించినాడు.

అటుపై వారి ప్రసక్తి రానున్న శర న్నవరాత్రోత్సవములపై మరలినది.

నవరాత్రి విజయనగర రాజుల పాలికొక పర్వకాలము. అది వారికి సంతోష-సంభ్రమముల నిచ్చు పండుగ. అశ్వజ మాసములో వచ్చెడి ఈ పండుగ తొమ్మిది దినములవరకూ వరుసగా నిత్యమునూ జరిగెడిది. రాజధానిలోనూ-సామ్రాజ్యమందలి మూల మూలలలోనూ నవరాత్రిత్సవములను ప్రజలు వైభవముగా జరుపుకొనెదరు.

విజయనగర సామ్రాజ్యము స్థాపన యగుటకు పూర్వ మానెగొండి నుండి యవనులను తరిమివేయుటకై హక్కరాయ-బుక్కరాయ సోదరులు రణదీక్షను స్వీకరించిన దీ నవరాత్రి సమయముననే! విజయదశమి నాడు వారికి వైరులపై అఖండ విజయము లభించినది.

ఆ పర్వదినమున దేశమున కేర్పడి యుండిన దాస్య శృంఖలములు తెగిపడి, ఆంధ్ర సామ్రాజ్యలక్ష్మి మరల సామ్రాజ్యిగా వెలసినది. యవనులవలన సంభవించిన గండమునుండి, దక్షిణాపథము విముక్తి నందినది. ఈ కారణములచే విజయనగర సామ్రాట్టు లీ నవరాత్రిని తమ రాజ్యముయొక్క బంధవిమోచనా దినముగనూ, స్వాతంత్ర్యోదయ దినముగనూ పరిగణించి, వైభవముగా నాచరించుచూ వచ్చినారు. దీనిని వారు తమ సామ్రాజ్యవైభవమును చాటునట్టి విశేషోత్సవముగా జరిపెదరు.

నవరాత్రి ఆశ్వయుజ శుద్ధ పాడ్యమినుండి ప్రారంభమై విజయదశమి వరకునూ-పదిదినములు సామ్రాజ్యమందలి మూలమూలలలోనూ ప్రజలు పండుగ చేసుకొనెదరు. రాజధానిలో మాత్ర మే పదిదినము లొక పర్వకాలము. ఆ దినములలో ప్రతి దేవాలయమందునూ విశేషార్చనలు, ఉత్సవములు, అన్నదాన వస్త్రదానములు జరిగెడివి. సార్వభౌములు సరస్వతి, లక్ష్మి, కాళికలను విధ్యుక్తముగా బూజించి, విజయదశమినాడు ప్రజలకు శాంతి సుఖక్షముల సందేశ మిచ్చెడివారు. ఒక్కొక్కసారి రణదీక్ష నిచ్చుటయునూ గలదు. ఈ నవరాత్రి సమయమున వారు ప్రజల కొరకై యనేక వినోదకృత్యముల నేర్పరచుచుందురు. దేశపు నలుమూలలనుండి వచ్చెడి చతురులగు యోధులచే గుట్టపుస్వారి, విలువిద్య, ఖడ్గవిద్యా ప్రదర్శనములూ, మల్లయుద్ధమూ తదితర మనోల్లాసకర కృత్య

మూల జరుగుచుండెడివి. అదే విధముగా రాజధానికి వచ్చు పండితులూ, గాయకులూ, నర్తకీమణులు తమతమ ప్రతిభను ప్రదర్శించి, సార్వభౌముని సుండి సన్మానము పొంది వెనుదిరుగుచుందురు.

ఈ పర్యాయము లక్కనామాత్యుని సలహా మేరకు ప్రౌఢదేవరాయలు ఆంధ్ర కర్ణాట సాహిత్య గ్రంథములను రచించిన కర్తలను ఆస్థానమునకు దిలిపించి, వారిలో నుత్తమ కవులని తీర్మానించబడు వారికి కనకాభిషేకము చేసి, సన్మానించవలయునని నిశ్చయించినాడు.

ఉత్తమకవి నెన్నుకొనుటంత సులభతరము కాలేదు. ఈ కార్యమునకు ప్రౌఢదేవరాయలు ఆస్థాన పండితులచే నొక పరిషత్తును నియమించి, కనకాభిషేకమున కర్హులైన కర్ణాటాంధ్ర కవులలో నుత్తములగు వారి నెన్నుకొని, తనకు తెలియజేయవలసినదని యాజ్ఞాపించినాడు.

సామ్రాట్టుల యాజ్ఞామేరకు ఆస్థాన పండితులూ, విద్వాంసులూ అందరూ సభజేసి, శృంగార నైషధమును రచించిన శ్రీనాథుడే ఆంధ్రమున కవిశ్రేష్ఠుడని యందఱునూ ఏకగ్రీవముగా తీర్మానించి, అతనిని కనకాభిషేకమునకు నెన్నుకొనినారు. కాని కన్నడ కవిశ్రేష్ఠు డెవరను విషయముపట్ల వారొక తీర్మానమునకు రాలేకపోయినారు. కన్నడ పండితులలో యీ విషయమై విఫలచర్చ జరిగి, వాద వివాదములతో తుద కేదియునూ నిర్ణయము కాలేదు. ఇది తెలిసి ప్రౌఢదేవరాయలు లక్కనామాత్యులతో నొక దినము —

“అమాత్యులూ ! కన్నడ సాహిత్యములో కనకాభిషేకమున కర్హుడగు మహాకవి యెన్నికను విద్వాంసు లింకనూ నిర్ణయించలేదా ?” అని యడిగినాడు.

“లేదు ప్రభూ !” అని లక్కనామాత్యుడు దాదగ్గా అనినాడు.

“ఎందులకు అమాత్యులూ ! కర్ణాటమున కనకాభిషేకమున కర్హులగు కవిశ్రేష్ఠు లెవరునూ లేరా ? అంతటి యుద్గ్రంథము లేవియూ నా భాషలో రచింపబడలేదా ?”

— సార్వభౌము డుత్సుకతతో యడిగినాడు.

“ప్రభూ : ఈ విషయమై విద్వత్సభలో అభిప్రాయభేదములు కలిగినవి. వారు రాజసన్మానమున కర్హుడగు కవి నెన్నుకొనుటలో ఒక నిశ్చితాభిప్రాయమునకు రాలేక వాగ్యుద్ధములతో కంఠశోషను కలిగించు కొనుచున్నారు”

“ఏమీ, మహాకావ్యము నెన్నుకొనుటంత కష్టతరమా ? ఆశ్చర్యము !” అని పలికి మరల —

“అమాత్యులూ : మహాకావ్యమనునది ఒక మహాకవి జీవిత మందలి తపస్సుయొక్క ఫలమని తెలిసిన వారు చెప్పుదురు. అది సమకాలీన సాహిత్యమం దత్యుత్తమ కృతి. ఒక మహాకవి జన్మించుటకు ప్రజలు పుణ్యముచేసి యుండవలయును. ప్రజాకోటి పుష్యగర్భమునుండి మహాకవి యవతరించును. ఆ యమరకవి కావ్య గంగా ప్రవాహములో మునిగి ప్రజలు సుసంస్కృతులు కాగలరు. అది ప్రజలను పునీతుల నుగా జేయును. ఈ విధముగా మహాకవి జగద్వంద్యుడగుచున్నాడు. ఇంతటి మహా కావ్యమును కుకవులు నిర్మించలేరు. ‘నాన్మషిఃకురులో కావ్యం’ అనునట్లు, ఋషివంశ సంభూతుడు కానివాడు కవికాలేడు. మహారికాని వాడు మహాకవి కాలేడు. అది తన అంతస్సత్త్వ దీప్తిచే స్వయం ప్రకాశము గలిగివుండును. దానిని రచించిన కవి ధన్యుడు కాగలడు. ఆ కావ్యమును పొందిన జనత జన్మ తరించును. అంతటి సత్కృతి ప్రసూనము కన్నడ సాహిత్య నందనోద్యానమున యింకనూ వికసించలేదా ? లేక వికసించిననూ మందమతులు దానిని గుర్తించుటకు అసమర్థులై వున్నారా ?” విషాదముగా పలికినాడు పౌండరీకదేవరాయలు.

“ప్రభూ : తమ వాక్కు సత్యము. మహా కావ్యములను, మహా కావ్యముల తులామానముతోడనే తూచవలయును. మహాకవి జనుల యొక్క జీవనాడి. అతడు ప్రజాసాంస్కృతిక ప్రతినిధి. జాతిమతముల కృతక సంకెళ్ళతో నతనిని బంధించరాదు. కాని మన దురదృష్టముచే కన్నడ సాహిత్యములో జాతి మతముల సంఘచిత విమర్శతో ఒరపెట్టి

చూచి, మహాకావ్యములను పరీక్షించు ప్రయత్న మీనాడు జరిగినది. దీని వలన మహాకవికి, ఆతని కావ్యమునకూ అన్యాయము జరుగగలదు."

"ప్రభూ : స్పష్టములగు నా వాక్కులను తమ రన్యథా భావింపకుడు. ఇది కేవలము నా వైయక్తికాభిప్రాయము కాదు. ఆ స్థానమందలి చాలమంది పండితుల అభిప్రాయము. అందువలననే యీ విషయమును తమతో విన్నవించుకొనుచున్నాను."

"ఆంధ్రకవి శ్రీనాథుని కవితా మాధుర్యముననూ, ప్రతిభ యందునూ సరితూగగల వేరొక కవి ఆ భాషయందు లేదని అందరునూ ఒప్పుకొనుచున్నారు. అతనిని మహాకవియని అంగీకరించి, కనకాభిషేకమునకు ఎన్నుకొనినారు. కాని మన దురదృష్టమువలన కన్నడకవిపట్ల యీ తీర్మానమునకు వచ్చుటకు మన పండితోత్తములకు సాధ్యముగాక పోయినది. ఎందువలన ననగా, వారిలో సాహిత్యకృతులకంటెనూ వాటిని రచించిన కవులయొక్క జాతిమతములు, నిర్ణయ విషయములుగా నున్నవి. ఈ దృష్టితో జూచినచో మన పండితులవలన కన్నడ సాహిత్యమునకు అన్యాయము జరుగుచున్నదని చెప్పవలసియున్నది"

"అంతటి అన్యాయమెవరికి జరిగినదో, స్పష్టముగా తెలుపుడు"

"ప్రభూ : పండిత పరిషత్తులో కొందరు కుకవులు వాగ్దేవికి జాతిమతముల మైలను అంటగట్టుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు"

"అంతటి వాణీద్రోహం లేవయి?"

"తమరు వేరుగా భావింపకుడు. విద్యత్సభలో చాలమంది సదస్యులు జక్కనాచార్యుల 'ఏకోత్తర శతతీర్థ'మను గ్రంథము కనకాభిషేకమున కర్హమగు కృతిరత్నమని తీర్మానించినారు. కాని వైష్ణవ పండితులగు ముకుందపెద్ద, వృందాచార్య, చంద్రకవులు మొదలగు వారీ విషయమై భిన్నాభిప్రాయములను వ్యక్తపరిచి, పదపిలో నున్నంత మాత్రమున జక్కనాచార్యులు మహాకవియినీ. ఆతని గ్రంథము మహాకావ్యమనీ పరిగణించుట తగదని పట్టుబట్టినారు. ఈ విషయమై ఏ తీర్మానమునకునూ రాలేక, విద్యత్సభ దోలాందోళిత మానసయైనది. ఇక దీనిని తీర్మానించుటెట్లో ప్రాజ్ఞులైన తమరే పెరివీయవలెను"

“ఏమీ, ముకుందపెద్ద పండితులు. పొన్నలాదేవిని రక్షించిన సామ్రాజ్య నిష్ఠావంతులు, మీచే నుపకృతులైనవారు. ఇప్పుడీ విషయములో తమ ప్రతిఘటనను వ్యక్తము చేయుచున్నారా? ఆశ్చర్యము! వరమాశ్చర్యము!!”

“ఇందున ఆశ్చర్యమేమియునూ లేదు ప్రభూ! వా రుద్దండ పండితులే. సంకేహములేదు! కాని యిచ్చటికి వచ్చిన పిమ్మట వారికి సజ్జన మైత్రీ లభించక వారి విద్వత్తంతయునూ అడ్డువారి పట్టినదని తెలుపుటకు విచారించుచున్నాను. ఆ వృందాచార్యుడు వారిని నయగరపు మాటలతో వంచింది, అన్యాయముగా పాదొనరించుచున్నాడు” అని లక్కనమాత్యుడు విచారమును వ్యక్తపరచినాడు.

“ఆ వృందాచార్యునివలన యింతటి యనర్థము సంభవించినదా?”

“ఔను ప్రభూ! ఈ వైష్ణవ బ్రాహ్మణుడే వాగ్దేవికి మతభేదము నంటగట్టు చున్నాడనిననూ తప్పులేదు. అతని నీచాభిప్రాయము నెరుంగుటకు తమ కీ సంఘటన యొకటిచాలును” అని యానాడు జరిగిన సంఘటను సవిస్తరముగా తెలియజెప్పినాడు.

కొన్ని దినముల క్రిందట ముకుందపెద్ద వృందాచార్యుని వెంట మహాకావ్య విషయమై చర్చించుటకు మహామాత్యులు జక్కనాచార్యుల మందిరమునకు వచ్చినారు.

ఆ సమయములో మహామాత్యులు తాను రచించిన ఏకోత్తరశత తీర్థమును గ్రంథమునందలి కొంతభాగమును శిష్యులకు చదివి చెప్పుచున్నారు. ఆ కావ్య పఠనానంతరము కొందరు భక్తులు సంతోషించి, ఆ పవిత్ర గ్రంథమును శలపై నిడుకొని ఊరేగించి, తమ హర్షమును వెలిబుచ్చినారు.

అప్పుడే అచటికి వచ్చిన ముకుందపెద్దయునూ. వృందాచార్యులునూ యీ కోలాహలమును జూచి అప్రతిభులై నిలబడినారు. భక్తుల కోలాహలము ముగిసిన పిమ్మట ముకుందపెద్ద మహామాత్యుల నుద్దేశించి “స్వామీ! తను మందిరముముందు ఏదియో కోలాహలము జరిగినట్లు

తోచుచున్నది. విషయమేమియో తెలియవచ్చునా ?" యని చేతులు జోడించి అడిగినాడు.

"ఓ! అదీయా ? కొందరు భక్తులు మా ఏకోత్తరశత తీర్థ గ్రంథమును విని సంతసించి, నేను వద్దనుచున్ననూ నామాట వినక. ఆ గ్రంథమును తలపై నిడుకొని ఊరేగించినారు. ఇది ఏమి గొప్ప విషయమని అడుగుచున్నారు? అది యటుండనిండు, ప్రస్తుతము తాము వచ్చిన కార్యమేదియో సెలవిండు" అని జక్కనాచార్యులనినాడు.

అతని మాటలను విని ముకుందపెద్ద :

"ఓ! నేను దానిని శవ సందోహమో లేక జన్మ కర్మోత్సవమో ననుకొన్నాను" అని వ్యంగ్యముగా నుడివినాడు.

ఈ మాటలకు సాధుస్వభావుడగు జక్కనాచార్యునకు కూడ కోపము వచ్చినది. అతడీ కటాక్తులకు మనసున బాధపడి —

"మీ భారత కథ చచ్చినవారి కథ, మా భక్తుల ఉత్సవముకాదు. ముక్తియను శిశువును భక్త కాంత ప్రసవించినది" అని అంతటి తిరస్కారము తోడనే జవాబిచ్చినాడు.

ఇది విని ముకుందపెద్ద మారుపలుకకపోయిననూ. వృందాచార్యునికి మాత్రము భారతము చచ్చినవారి కథ యని జక్కనాచార్యుడూ దూషించుటవమానముగా దోచినది. అత డింకి తిరిగివచ్చి, శివభక్తుడగు ప్రభుదేవుని వచనములను పరిహాసము చేయుటకొక నాటక మాడినాడు.

అతడనూ, అతని సంగడికాంధురూ కలసి, అస్థాన నట్టువరాంధరిగు మాలాదేవి, సీతాదేవి యను వారకాంతలచేత ప్రభుదేవుని చనములను అందరికినీ వినబడునట్లు అభినయ పూర్వకముగా పాడించి, దానిని విని బిగ్గరగా నవ్వుటకు మొదలిడినారు.

నట్టువరాంధరి అల్లమ ప్రభుదేవుని ఈ తత్త్వమును రాగయుక్తముగా పాడినారు :

“ద్విపాదపశు పదమస్తకమున ఏడువందలా దెబ్బడియైదూ నాడు
లున్నవయ్యా.

అ నాడులలో నవరంధ్రమ్మల నాడుగున్నడయ్యా.

అ నాథుని హృదిలో నొక నాతిని గనుమయ్యా.

అనాతి కంఠమున పైజెప్పిన నాడుల భూషణగలవయ్యా.

గురు గుహేశ్వరా ! నే కనిన సత్యమిది జనులకు చాటితి గను
మయ్యా!”

వృందాచార్యు డీ తత్త్వమునకు అశ్లీలమైన యర్థముజెప్పి శోభిత
లను నవ్వించినాడు.

ఈ సమయము నందచటికి కార్యార్థమై వచ్చిన జక్కనాచార్యుని
సేవకు దొకడు యిది విని, ‘శివ శివా’ యని చెవులు మూసుకొని, వెను
దిరిగి వెళ్ళి విషయము లన్నియునూ తన యజమానికి తెలియజేసినాడు.

ఈ సంఘటనవలన జక్కనాచార్యుడు మిక్కిలిగా మనసు నొచ్చు
కొనినాడు. తమ సాయముతో పదవినిపొంది. సామ్రాట్టుల ఉప్పుతిని,
ఉన్నతిలోనికి వచ్చిన ముకుందపెద్దయ్యా, వృందాచార్యుడూ యీ విధ
ముగ పరమత కవి గ్రంథము నవమాన పరచుటయా ? యని న్యథజెంది
నాడు.”

ఈకథ విని శివభక్తుడగు సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలు “శివ
శివా !” యని చెవులు మూసుకొనినాడు. అనంతర మతడు, “నిష్కాము
నికి మాయా మోహములను నింద యంటగట్టబడినది గదా !” యని
చింతించినాడు.

ఈ విషయ మంతటితో ఆగలేదు. సార్వభౌముడు శివభక్తుల నవ
హేళన జేసిన ముకుందపెద్ద, వృందాచార్యులను సముదయమునకు పిలిపించి
విచారించినాడు.

సామ్రాట్టుల మాటలకు వృందాచార్యుడు భీతిల్లక —

“ప్రభూ ! నాకు దోచిన యర్థమును జెప్పితిని. దానికి వేరు
గూఢార్థమున్నచో జక్కనాచార్యులను చెప్పమనుడు” అనినాడు.

ఇదివిని జక్కనాచార్యు డా అల్లమ ప్రభుదేవుని ఒక్క తత్త్వము

నకు రెండు మడియల కాసులు, అష్టాదశమతముల వారునూ తల యూపు నట్లు వ్యాఖ్యానమునేసి, అందరినీ సమాధాన పరచినాడు. ఈ వ్యాఖ్యానముతో శ్రోతలకు అల్లమ ప్రభు వెంతటి అనుభవజీవి యనున దర్శమై పశ్చాత్తాపపడినారు. ముకుందపెద్ద మాత్రము తన పట్టును విడువలేదు. దాని నతడు వైష్ణవ మతమునకు జరిగిన యపచారమని భావించినాడు. అందులకే యనినాడు.

“ప్రభూ ! నా భావము సరికాదనినారు. మీ పంపహరి యన పండితుల రగడలలో యీ భావమున్నది. అందుల కేమనెదరు ?”

ఈ మాటలకు జక్కనాచార్యుడు కోపపడక శాంతముగనే జవాబిచ్చినాడు.

“శివలింగము ధరించిన రుద్రాదులకునూ, శైవ కవులకునూ, హరి యజేంద్రాది మను, మునులకునూ వీరశైవ ప్రమథుల మహత్వము తెలియదు”

“మా భారతమును మరణించిన వారి గాథ యనినారు. పంపహరి శ్వర పండితుని పద్యమబద్ధ మనినారు. మరణించిన వారుగాక మరణము లేని వారి కథను, వీరశైవులు రచించిన మీ శివభక్తుల కథను తీసుకొని రండు” అని నవాలు చేసినాడు.

“కానిమ్ము, తెచ్చెదను” అని జక్కనాచార్యు డచటినుండి లేచి వెళ్ళినాడు.

ఇదంతయునూ జూచి ప్రౌఢ దేవరాయలకు తాను కనకాభిషేకపు మాట ఎందులకు ప్రస్తాపించితిన్ యనునంత వ్యథ కలిగినది.

ఈ సంఘటన మింతటితో నిలుచునట్లులేదు. దీని పరిణామ మెంత ఘోరముగ నుండునో : ఈ ఘటనతో సామ్రాజ్య ప్రజలలో మత సంబంధమగు వైషమ్యజ్వాల లెచ్చట ప్రజ్వరిల్లగలవోయని భీతిల్లినాడు.

అతడచటి నుండి బయలుదేరుచూ “ఈ మత వైషమ్యపు పిడుగు కేవలము రాజకీయములందే పడగలదని యనుకొన్నాడు. ఇప్పుడది సాహిత్య క్షేత్రమునకూడ బడినదని తెలిసినది. నిజముగా నిది సులక్షణము కాదు. రానున్న సమాజ పతనమునకు నాందీ సూచన !” అని నిట్ూర్చి నిష్క్రమించినాడు.

కు మార వ్యా సు డు

కనకాభిషేకపు కావ్య నిర్ణయ విషయ సంతటితో ముగియలేదు.

సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయ లనుకొని నట్టది దైత్య స్వరూప మును దాల్చినది. ఈ విషయము నతడు మరచిననూ యితరులు మరువ లేదు. ఏమైననూ సరియే, తమ మతమువారి యొక మహాకావ్యమునకు కనకాభిషేకము జేయింపవలయునని శైవులునూ, తమ మతమందలి యొక సుద్గ్రంథమునకు రాజ సన్మానము లభింపజేయవలయునని వైష్ణవులునూ పట్టుబట్టినారు. మొదట యీ వివాదములో తాము జోక్యము కలుగజేసుకొనరాదని లక్కనామాత్యుడునూ, జక్కనాచార్యుడునూ నిశ్చయించుకొనినారు. కాని ముకుందపెద్ద సవాలువలన తాము చావనివారగు శివభక్తుల కథ యొకటి నవరాత్రి సమయమునకు తెచ్చి, సామ్రాట్టుల కప్పగించెదమని ప్రతినబూని నన్నదీ మత సంబంధమగు వివాదములో యిష్టములేక పోయిననూ వారునూ ప్రవేశించవలసి వచ్చినది.

నవరాత్రి వచ్చుట కిక మూడుమాసముల వ్యవధి మాత్రమే నున్నది. ఈ కాలవ్యవధిలో జక్కనాచార్యుడు తానొక శివకవితే ఒక మహాకావ్యమును నిర్మింపజేసి తెచ్చి, సార్వభౌముల కప్పగించవలయును. ముకుందపెద్ద మొదలగు పండితుల సన్నిధిని చెప్పిన మాటను నిలబెట్టుకొన వలయును. లేనిచో సార్వభౌముని యెదుట అవమానభారముతో తలొంచవలసియుండును. శివభక్తులగు విఠ్ఠు - పరివ్రాజకుల విలువ ప్రజాదృష్టిలో పూర్తిగ నశింపు నందగలదు. దీని నే విధముగా నైననూ తప్పింపవలయును. అని భావించి, జక్కనాచార్యుడు కనకాభిషేకమున కర్హుడు శైవకవుల కృతిరత్నము నొకదానిని వెతుకు ప్రయత్నములో విమగ్నుడైనాడు.

ఇటు ముకుందపెద్ద, వృందాచార్యుడు మొదలగు వారూరక కూర్చొనలేదు. వారుకూడా తమ మతములోని యొక వైష్ణవకవిచే రచియింప బడిన ఉత్తమ కావ్యము నొకదానిని వెతుకు ప్రయత్నములో నున్నారు. ఈ సంఘటనను తమ వైయక్తికావమాన, పరాభవముల కంఠెనూ, తమ మతమునకు జరిగిన యవమానమని వారునూ భావించినారు. తమ మత ప్రాశస్త్య మీ రాజ సన్మానముమీద నాధారపడి యున్నదని దలచినారు. అందులకై, తమ మానమును కాపాడగల మహాకవియొక్క కావ్యము నరయుటకు పూనుకొనినారు.

ఈ సమయములో వృందాచార్యు డేదియో కార్యార్థమై గదగునకు వెళ్ళినవాడు. అచటినుండి తిరిగి వచ్చునపుడొక మహత్తర విషయమును సంగ్రహించుకొని వచ్చినాడు.

వృందాచార్యుడు శ్రీ వీరనారాయణస్వామి దర్శనార్థమై గుడికి వెళ్ళగా, నచట నొకవైపు ఒక భాగవత శిరోమణి కూర్చొని, ఆస్తిక మహాశయుల కొక గ్రంథమును చదివి చెప్పుచున్నాడు.

అతడు కుతూహలదై అచటికివెళ్ళి, ఆ పఠించుచుండెడి కావ్య మేదియో యరయుటకై, ఒకచోట కూర్చొనినాడు. అది గదగు వీరనారాయణస్వామి భక్తుడని చెప్పబడు కుమార వ్యాసుడని ప్రసిద్ధి గాంచిన నారాయణయ్య యను నతడు రచించిన 'భారత కథా మంజరి' యని తెలిసినది. ఇది తెలియగనే వృందాచార్యుని మేను పులకలెత్తినది. అతడు శ్రద్ధగా యానాటి కావ్యభాగమును వినినాడు.

అది పదురుడు శ్రీకృష్ణునికి ఆతిథ్య మొసగు కథా భాగము. సహజముగా పరమ భాగవతోత్తముడగు నారాయణయ్య యీ కథా ఘట్టమును శ్రోతల మానసము ద్రవింపునట్లుగా పారాయణము జేసినాడు. కావ్య పఠనానంతర మందరి కనులలోనూ భక్తి పారవశ్యముతో ఆనందాశ్రువులు చిందిసవి.

వృందాచార్యుడు కావ్యపఠనము ముగిసిన పిమ్మట, నచటగల

యొక శోత నుద్దేశించి, కావ్యమును గురించియు తత్కర్తను గురించియు విచారించినాడు. అతనివలన వృందాచార్యుని కనేక వివరములు తెలిసినవి.

“స్వామీ : వారు కుమారవ్యాసులు : వారి నిజ నామధేయము వారాయణయ్య. కాని మేమెల్లరునూ అతనిని కుమార వ్యాసులనియే పిలుతుము. వారు వేదవ్యాసులవలె, కర్ణాట భాషయందు మహాభారత కథను హృద్యముగా రచించినారు. దానికి వారు ‘భారత కథామంజరి’ యని పేరిడిననూ అది శ్రీకృష్ణుని దివ్య చరితమునూ, ఆ మహాత్ముని లీలా మాహాత్మ్యములనూ కొనియాడునట్టి యొక పురాణగ్రంథము. దీనిని వినిన వారు పునీతులగుట తథ్యము :” అని సంతోషముతో చెప్పినాడు.

“వీరెవరు ? వీరి నివాసస్థల మెయ్యది ?”

“వారిచ్చటికి సమీప గ్రామమగు కుక్కుటపురవాసులు. వారిది కరణీక వృత్తి. కాని వారికి బాల్యముననే వైరాగ్యము కలిగి సంసారమున తగులుకొనక, శ్రీకృష్ణుని పద సన్నిధికి తమ నర్పించుకొనినారు. శ్రీకృష్ణుని లీలామృతమును భక్తులకు పానము చేయించుటకై కంకణము గట్టుకొనినారు. అది మాభాగ్యము. వారి భక్తి అనుపమమైన కావ్య వాహినిగా ప్రవహించినది. ఈ కావ్య గంగా ప్రవాహములో మునిగినవారు పుణ్యాత్ములు కాగలరు” అని యతడు పలికినాడు.

“దీనిని రచించి యెంత కాలమైనది ?”

“ఆ మహానుభావు లీ కావ్యమును రచించి యించుమించు రెండు సంవత్సరములగు చున్నది. వారు దీనిని రచియించుట కొక కారణము గలదు. ఒక పర్యాయము వారు పీఠనారాయణస్వామి నర్పించుటనై తమ గ్రామమునుండి యిచ్చటికి వచ్చినారు. ఆనాడు దేవాలయములో ఏదియో విశేషోత్సవము జరుగుచున్నది. వారా నాటి బ్రాహ్మణ భోజన పంక్తిలో కూర్చొనగా, వారి ప్రక్కన కూర్చొన్న దరిద్ర బ్రాహ్మణునివలె గనుపించు నొక యతిధి నెవరో చాల అగౌరవముగా జూచినారట. తనకు జరిగిన యగౌంవమున కా వ్యక్తి కన్నీరుకాల్చుచూ పంక్తిని విడచి లేచి

పోయినాడట. అతని ప్రవర్తన కాశ్చర్యపడి, నారాయణయ్యగా రతనిని వెన్నంటి వెళ్ళి సమాధాన పరచినారట. అప్పుడు వారి కాతడొక మహానుభావుడని తెలిసినది. అతడు మహాభారత మందలి అశ్వత్థామయట. మహాభారతము నతడు నిలుచున్నచోటనే అన్గళముగా పఠించినాడట. దీనితో చకితుడైన నారాయణయ్యగారు వారిని గురువుగా భావించి, తమను శిష్యునిగా స్వీకరింపుడని ప్రార్థించినాడట. కానీ ఆత డందులకు సమ్మతించక అచటినుండి నిష్క్రమించినాడట.

“నారాయణగా రానాటి రాత్రి ఈ విషయమును గురించియే నాలో చించుచూ పరుండియుండగా వారికొక స్వప్నము వచ్చినదట. స్వప్నములో శ్రీ వీరనారాయణ స్వామియే ఆ బ్రాహ్మణుని రూపములో వచ్చి ‘వత్సా ! నీ భక్తికి మెచ్చితిని. నీవు నా యనుగ్రహమునకు పాత్రుడవైనావు. వేదవ్యాస రచితమగు మహాభారతమును నీవు పూజ్యులగు అశ్వత్థామ ముఖతః విన్నావు. దానిని నీవు కన్నడమున భామినీ షట్పదిలో రచియింపు’మని ఆజ్ఞాపించినాడట.

“స్వామీ ! నేనెచ్చట ? శ్రీ వేదవ్యాస మహర్షు లెచ్చట ? వారి మహాకావ్యమును నేనెట్లు భాషాంతరీకరించగలను? నాకంతటి శక్తి గలదా? నే నెన్నడునూ కవిత్వము చెప్పినవాడనుకాను. అది నాచే నెట్లు సాధ్యమగును?” అని వారు బ్రాహ్మణ రూపములోనున్న వీరనారాయణస్వామి పాదములపైబడి ప్రార్థించిరట.

“ఈ మాటలకా బ్రాహ్మణుడు ‘వత్సా ! నీవు భయపడకుము. నీలో వ్యాసుల యంశమున్నది. వారి యనుగ్రహముకూడా గలదు. వారి వలెనే నీవు పరిశుద్ధుడవు. నీవలన యీ కార్యము సాధ్యముకాగలదు. నీవు దలచినచో యీ యమర కావ్యమును భాషాంతరీకరించ గలవు. నీ వలన కన్నడ సాహిత్యదేవి తలయెత్తి నిలువగలదు. నీవు నూతన కావ్య సృష్టి కాదిపురుషుడవు కాగలవు. నీ వద్వైర్యపడక, కావ్యమునుకూడ నాకే సమర్పింపుము. నీ గంటము చివరన నిలచి నేనే యీ కృతిని రచియించెదను. నీవు కేవలము నా వ్రాయసకాదుగా నుండుము. తక్కిన

దంతయునూ నేను చూచుకొనగలను' అని అభయమిచ్చి తిరోగతుడయ్యెనట.

“నారాయణయ్యగారు కలనరపడి కనులుదెరచి చూచినారు. వారి కెవరునూ కనబడలేదు. తాము చూచినది కలయని తెలిసినది. అనంతరము నిద్రించుటకై ప్రియత్నించి, నిద్రించలేక నేరుగా ఆలయమునకు వచ్చి పీఠనారాయణస్వామికి సాష్టాంగ నమస్కారము చేసినారు. అటుపై నచ్చటగల పుష్కరణిలో మునిగి, తడి వస్త్రములతోడనే స్వామి సన్నిధిని గూర్చొని ఆ దేవదేవుని స్తోత్రము జేయుచూ, భక్త్యావేశములో గంటమును చేబూని కావ్యమును రచియించుటకు పూనుకొనినారు. ఈ విధముగా వారు ప్రతిదినమునూ పుష్కరణిలో స్నానముచేసి, తడిబట్టలతో వచ్చి కూర్చొని కావ్య నిర్మాణము చేయసాగినారు. బట్టలు తడిగా నున్నంతవరకునూ వారికి కావ్యరచన నిర్వర్తకముగా సాగుచుండెడిది. అవి పొడికాగానే వారానాటి కావ్యరచన మంతటితో నిలిపి, మరల మరుదినము ప్రారంభించెడివారు. ఈ విధముగా నిర్మింపబడిన కావ్యమే యీ ‘భారత కథామంజరి’ అని తనకు తెలిసిన విషయమంతయునూ ఆభక్త శిరోమణి వివరించినాడు.

ఈ సంగతులన్నియునూ విని వృందాచార్యుడు తాము కనకాభిషేకమునకై యన్వేషించుచున్న మహాకవి లభించినాడను వంతోషముతో నేరుగా రాజధానికి వచ్చి, ఈ విషయమును ముకుందపెద్దకు తెలియజేసినాడు.

ఈ వార్త విని ముకుందపెద్ద తన చెవులను తానే నమ్మలేకపోయినాడు. గదగు నారాయణయ్యనూ, అతని కావ్యమునూ గురించి వృందాచార్యుని విచారించి, సాధ్యమైనచో నా మహాకవిని రాజధానికి తోడ్కొని వచ్చి కనకాభిషేకము జేయించవలయునని నిశ్చయించినాడు.

ఈ నిశ్చయమునకు వచ్చిన వెంటనే యతడు గదగునకు వెళ్ళి, దేవాలయ ప్రాంగణములో నొక కుటీరమును నిర్మించుకొని ఋషి జీవనము గడపుచూ, తన మహాకావ్యమును ఆస్తిక మహాశయులకు చదివి

చెప్పుచూ, భగవత్సేవలో నిరతుడై యున్న మహాభారత కర్తయగు కుమార వ్యాసుని జూచినాడు.

చూచుటతోడనే వారికి వందనము లర్పించి, తాము వచ్చిన పనిని తెలియజేసినాడు.

“మహాత్మా! తమరు పరమ భాగవత శిరోమణులు. భగవాన్ వేదవ్యాసుల యంశగలవారూ, శ్రీ వీరనారాయణస్వామి భక్తులూ, అశ్వత్థామ ప్రియశిష్యులూ నైనవారు. తమ యీ భారత కథామంజరి కన్నడ సాహిత్య మందొక మేరుగిరి. ఇది కరాట సాహిత్యమునందు మకుట మణివలె శోభించగలదు. తమవంటి మహాకవు లరణ్య కుసుమములు కారాదు. తమరజ్ఞాతముగా నుండుట మంచిదికాదు. తమ కావ్యముతోబాటు రాజధానికి రండు. అచట సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయల యనుగ్రహము నకు బాతురై, వారిచే కనకాభిషేకము జేయించుకొనవలయునని నూ యభిలాష. ఇంతటి మహాభాగవత శిరోమణిని వరకవిని పొందిన మేము ధన్యులము. మీరు మమ్ములను పునీతులనుగా జేయవలయును” అని దైన్యముగా బార్జిరించినాడు.

అతని మాటలకు కుమారవ్యాసులు నవ్వి ఊరుకున్నారు.

“ఎందులకు స్వామీ నవ్వుచున్నారు?”

“ముకుందపెద్దగారూ! మీరు చెప్పెడి రాజాస్థాన మెచ్చట? నే నెచ్చట? నేనొక ఊద్రజీవిని. శ్రీ వీరనారాయణుని సేవకుడను. ఆ స్వామి కృపాకటాక్షమువలన ఒక మనుష్యుడనైనాను. అతనిసేవయే నాకన్ని రాజాస్థాలములకంటెనూ ఎక్కువైనది. అతడు దేవదేవుడు. అత నిని విడచి నే నెచ్చటికినీ రాను. ఈ విషయమై నన్ను మీరు ఒత్తిడి చేయకుడు” అనినాడు.

“స్వామీ! తమవంటి కవిశ్రేష్ఠులు వైష్ణవులని చెప్పుకొనుటకు మాకు గర్వముగా నున్నది. తాము....”

“నేను స్మార్తుడనో, వైష్ణవుడనో ఎవరైననేమి? నేనొక భాగ వతుడను భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుని పదారపంద మధువును గోరి

నొక భ్రమరమును. జగదీశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముని లీలా వినోదములను పొడితిని అంతియే. ఇది కేవలము పాండవుల కథగాదు, శ్రీకృష్ణుని దివ్యగాథ : అతనిని స్తుతించి, పునీతుడనగుటకై ఈ భారత కథామంజరిని రచియించితిని. కాదు — ఆ స్వామి పీఠనారాయణుడే నా (లేఖిని)కే వ్రాయించినాడు. నేను కేవల మతని వ్రాయసకాదు నూత్రిమే” అని భక్తి తస్మయతతో కనులు మూసుకొన్నాడు.

ముకుందపెద్ద శరీరము పులకలెత్తినది. అతడు కుమారవ్యాసుని పాదములపైబడి —

“మహాపుభావా : రాజసన్మానమునకొరకై మిమ్ములను రాజధానికి రమ్మనుటలేదు. మా మతమునకు శైవమతీయులవలన జరిగిన యవమానమునకు ప్రత్యుత్తరము జెప్పుటకై మీరు వచ్చి ఈ కావ్యమును రాజసభలో చదువవలయునని పిలుచుచున్నాము. అట్లుచేసినచో మతేతరులు మా మతమును దూషించుట మానగలరు. తమ రొక పర్యాయము రాజధానికి వేంచేసి, గండాంతరముననున్న వైష్ణవ మతమును తమ యనుపమ కృతితో నుద్ధరింపుడు” అని వేడుకొన్నాడు.

అందులకు కుమారవ్యాసుడు —

“నావంటి పామరునివలన వైష్ణవ మతోద్ధరణ జరుగగలదనుట కల్ల. మీరట్లు దలచకుడు. అది శ్రీకృష్ణపరమాత్ముని కృపాకటాక్షముతో నిలచియున్నది. నే నా ప్రభువునకు యీ జీవితము నర్పించివేసినాను. మర్త్యలోక ప్రభువులను నేను స్తుతించను. నాకిహ లోకమందలి పదవీ వ్యామోహములేమియునూ లేవు. మీరు దయయుంచి నన్ను నాపాటునకు వదిలి వెళ్ళుడు” అని కొంత కటువుగా చెప్పినాడు.

“మహాత్మా : అయినచో నాదొక కోర్కెగలదు. దానినైననూ మీరు దీర్చవలయును”

“ఏమికోర్కె : సంకోచపడక తెల్పుడు !”

“మిమ్ములను రాజధానికి రమ్మనియునూ నే నొతిడి చేయుట లేదు. కాని ఈ మి యమరకావ్యమునైననూ రాజధానికి తీసుకొని వెళ్ళు

టకు అనుమతించవలయును. దీనిని విద్యత్సరలో పఠించు భాగ్యమై ననూ మాకు కలుగనిండు. ఈ కృతివలన తమ కీర్తి అజరామరము కాగలదు. తా మీ మాతృపు యనుగ్రహమును తమ భక్తునిమీద జూప వలయును" అని చెప్పగా, వేరు దారి గానక కుమారవ్యాసుడు సమ్మతించి నాడు.

“శ్రీహరి చిత్త మెట్లున్నదో అట్లు జరుగనిమ్ము. దీనిని వ్రాసిన వాడూ, వ్రాయించినవాడూ శ్రీ వీరనారాయణుడే యెఱుందగా, ఈ కృతికర్తను నేనను యహంకారము నాకు లేదు. దీనిని జదువు నాసిక మహాశయులు శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముని యనుగ్రహమునకు బాతులైనచో వ్రాయనకాదెనందుకు నేను సార్థకత నందినట్లే”నని చెప్పినాడు.

అనంతరము ముకుందపెద్ద కుమారవ్యాసునికి నమస్కరించి, ఆ కృతిని స్వీకరించి రాజధానికి తిరిగి వచ్చినాడు.

21

చా మ ర స కి వి

ముకుందపెద్ద విజయనగరమునకు వచ్చినతోడనే గదగులో జరిగిన విషయములన్నియునూ పొన్నలాదేవి తెరిగించినాడు. ఆమె చాల సంతోషించినది. కుమారవ్యాసుని జూడవలయునని కోరినది. ఆమెచే నీ వార్తవిని సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలు కూడ కుతూహలముజెంది, కుమారవ్యాసుని గురించి తెలుసుకొనుటకై ముకుందపెద్దను సముఖము నకు పిలిపించినాడు.

సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలను దర్శించి, తానే యీ విషయము లన్నియునూ జెప్పవలయుననుకొనుచుండగా, యింతలో సార్యభౌముడే అతనిని బిలిపించినాడు.

అతడు తాను తెచ్చిన భారత కథామంజరిని సామ్రాట్టుల కప్ప గించి, గదగులో జరిగిన సంగతులన్నియునూ వివరించినాడు.

ఈ విషయములన్నియునూ విని ప్రౌఢదేవరాయల కాశ్చర్య మైనది. తన రాజ్యములో అంతటి మహాకవి యుండుట కతడు గర్వపడి నాడు. అనంతర మతడు ముకుందపెద్దచే నా కావ్యము నంతయునూ పఠింపజేసి, విని యానందించినాడు. దానిని కనుల కద్దుకొని భక్తిభావ ముతో ననినాడు :

“ముకుంద పండితులూ ! ఈ కావ్యమును చదువుగా వినిన తరువాత కుమారవ్యాసుని జూడవలయునని కోరికగానున్నది. మీరే విధముగా నైననూ వారి నాస్థానమునకు తోడ్కొని రావలయును” అనినాడు.

ముకుంద పండితుడు కుమారవ్యాసుని యసమ్మతిని తెలియజేసినాడు. “అయినచో వారు నిజముగా మహాత్ములే. వారివద్దకు మనమే వెళ్ళి వచ్చెదము”

“కానిండు ప్రభూ ! ముందు యీ నవరాత్రోత్సవ సంబరములు ముగియనిమ్ము. రాజసన్మాన సమారంభము కూడా పరిపూర్తి కానిండు. అనంతరము నేను తమను వారివద్దకు తోడ్కొని వెళ్ళి పరిచయము చేపెదను” అని చెప్పి ముకుంద పండితుడు సార్వభౌమునివద్ద వీడ్కోలు పుచ్చుకొన్నాడు.

ఈ విషయములన్నియునూ ముకుంద పండితుడు కుమారవ్యాసుల కృతరత్నమగు భారత కథామంజరిని సామ్రాట్టులకు చదివి వినిపించుట ఎట్లో జక్కనాచార్యుల చెవినిబడి, అతనికి చాలా కళవళమును కలిగించినది.

తాను విద్యత్సభలో చావనివారి కథను విర్మించి తెచ్చి చూపునట్లుగా ప్రతిజ్ఞ స్వీకరించి తిరిగి వచ్చిన తరువాత తన పంతమును చెల్లించుకొనక పోయినచో, తన పలుకు లబద్ధములై తమ మతము నితరులు తేలికగా చూడగలరని దిగులు జెందినాడు.

ఈ చింతతో అతనికి నిద్రాహారములు పైతము సహించక పోయి

నవి. మనశ్శాంతి నశించినది. రాజకీయములందునూ, నైనందిన పరిపాలనా కృత్యములందునూ మునుపటి యాసకి లేకపోయినది.

ఇది గ్రహించిన లక్కనాచార్యు డతని వద్దకు వచ్చి,

“అన్నగారూ : ఈ యల్ప విషయమునకై పార్శ్జులైన తమరింతగా చింతించుటయా : తమ రాజ్యాపించినచో యీ పరివ్రాజకులలో నెవరైననూ యొక శైవ గ్రంథమును రచియించి తెచ్చి సమర్పించగలరు. ఇది ఏమి గొప్ప విషయమని యీ విధముగా కృంగిపోవుచున్నారు” అని సమాధాన పరచినాడు.

“లక్కనా : ఇది నా ఒక్కనికి మాత్రమే సంబంధించిన ప్రశ్న కాదు — మన మశపువారి ప్రశ్నయునూ కాదు. ఈ విరక్తులందరినీ గురించిన ప్రశ్న : ఈ కావ్యములో నే నెందులకు తొందరపడితిని? తెలియదు. నేను విరక్తుడనని చెప్పుకొనుచూ, మునుందపెద్ద సవాలునకు ప్రత్యుత్తర మిచ్చితిని. అందులకై నే నిప్పుడు చాల పరితపించుచున్నాను. ఇప్పుడు నేను శైవకవు లెవరిచేతనైననూ శివభక్తులలో నొక మహాపురుషుని జీవితమును గురించి, ఒక మహాకావ్యమును వ్రాయించి తెచ్చి సామ్రాట్టుల కర్పించనిచో, అసూయాపరుతునూ, పరమత ద్వేషియునూ కాగలను. నా మాటలకు గద్యాణపు విలువ యుండదు. నాగతి యీ విధముగా నైన పిమ్మట, ఇక నేనెట్లే పరివ్రాజక సమూహమునకు సంచాలకుడుగా నుండి కార్యములను చక్కబరచగలను : ఆశ్రయములేని లతవలె, మతేతరుల ద్వేషాగ్నికి వాడి వత్తియై పోవలసినదే ! మనము మన జీవితమందలి మహత్తర కార్యసాధనమని చేబూనిన ఈ పరివ్రాజక కార్యక్రమ వృక్షము బలముగా వేరూని నిలచుటకు చేతనైనంత ప్రయత్నము చేయవలయును. ఈ కార్యసాధనకై మన బలిదాన మావశ్యకమైనచో, దానికి కూడ వెనుకాడరాదు. ఇది మన చావుబ్రతుకల పోరాటము” అని భిన్నుడై యవినాడు జక్కనాచార్యుడు.

దానికి తగినట్టుగా కుమారవ్యాసునియొక్క భారత కథామంజరిని చదివించి మెచ్చుకొనిన పౌరధ దేవరాయ లొక దినము కార్యారమై తన వద్దకు వచ్చిన జక్కనాచార్యునితో ప్రసంగవశమున ఆ కావ్యమును గురించి ప్రస్తావించినారు”

“జక్కనాచార్యులూ : కనకాభిషేకమునకు యోగ్యమగు కన్నడ కావ్యము నొకదానిని తాము వెదకుచున్నాము. అంతటి మహాకావ్యమును మన కుమారవ్యాసులు వ్రాసియున్నారు. వారి భారత కథామంజరికి మన మెందుల కి సన్మానము చేయరాదు ?” అనినాడు.

ఈ మాటవిని జక్కనాచార్యుల కాశ్చర్యమైనది. సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయల ముఖతః యింతటి మాట వెలువడగలదని అత డనుకో లేదు. అయినచో ముకుందపెద్ద మొదలగు సార్వభౌములను వశపరచు కొని, మత మత కవియగు కుమారవ్యాసునికి రాజసన్మానము లభింపజేయుటకు ప్రయత్నించినారను నది ఖచితమైనది. ఈ విషయమై యిప్పుడే తన ఖచితాభిప్రాయమును వ్యక్తము చేయనిచో సార్వభౌము డా గ్రంథమునే కనకాభిషేకమునకు నిర్ణయించవచ్చునని దలచి అతడు —

“ప్రభూ : కుమారవ్యాసులు రచియించిన కావ్యమొక ఉత్తమ సాహిత్య కృతియని విన్నాను. కాని యా భారత కథామంజరి కనకాభిషేకమున కర్హమైనదని నాకు తోచుటలేదు. ఎందువలన ననగా, మహాభారతము మఱచిరించినవారి కథ. గనుక అంతకంటెనూ శ్రేష్ఠమైన శివభక్తుల చారిత్ర్యము లభించినచో మనమెందులకు దానికి సన్మాన మాచరించరాదు ?” అని ప్రశ్నించినాడు.

“మహాభారతము కురువంశ చరిత్రయైనంత మాత్రమున దానిని మనము చచ్చినవారి కథయని ఉపేక్షించుట సరికాదు. అది శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముని మహిమలను వర్ణించు నొక ఉత్తమ పురాణగ్రంథము. అది సాహిత్య గుణములను కూడ కలిగియున్నదని విన్నాను. మీరు పూర్వాభిప్రాయపరులుగాక యీ కృతిని చదివినచో తప్పక యానందించగలరు. సాధ్యమైనచో యీ కవిని సమ్మతింపజేసి నవరాత్రి సమయమునకు రాజసభకు దోడ్కొని రావలయును. శ్రీనాథ మహాకవితో బాటి కర్ణాట మహాకవిని కూడ కనకాభిషేకము జేసి సంతోషించవలయునని యున్నాను”

జక్కనాచార్యుని కీ మాటలు యించుక విసుగును కలిగించినవి. అతని ప్రతి కక్షలగు ముకుందపెద్ద మొదలగువారు సామ్రాట్టులను తమ వైపునకు త్రొప్పుకొని నారనుటలో సంకయములేదు. అయిననూ అతడు తన పక్షమునే వహించుచూ అనినాడు “ప్రభూ ! తాము భారతమున కీ సన్మానము చేయ నిశ్చయించి యున్నచో నా యాక్షేపణలేదు. కానీ మహా భారత కథను పరివ్రాజకా చార్యులలో నొకడగు మా చామరసు కూడ వ్రాసియున్నాడని విన్నాను. తా మీ రెండు కృతులనూ తెప్పించి చదివి చూచి, ఉత్తమ కావ్యమునకు సన్మానము చేయవలయునని వేడుకొను చున్నాను”

ప్రౌఢదేవరాయ లీ మాటకు తన సమ్మతిని తెలియజేసినాడు.

“జక్కనాచార్యులూ ! అయినచో చాల సంతోషము. మీరే స్వయముగా వెళ్ళియో, లేక ఎవరినైననూ పంపియో చామరసు కవిగారి మహా భారతమును తెప్పింపుడు. పండితు లీ రెండింటిలో నేది ఉత్తమమైనదని తీర్మానించెదరో దానికి మనము సన్మానము చేయుదము”

ఈ కార్యమునకు లక్కనామాత్యుడు తప్ప యితర లెవరైనూ సమర్థులుకారని దలచి, జక్కనాచార్యు డతనిని బిలిచి జరిగిన విషయము లన్నియునూ చెప్పి—

“లక్కనా ! ఇప్పుడు విరక్తుల యగ్నిపరీక్ష జరుగు సమయ మాసన్నమైనది. నేను పండితుల యెదుట ఆనాడట్టి ప్రతినబూని యపరాధ మొనరించితిని. ఇప్పుడు నా ప్రతిన నెరవేరవలయు ననినచో మన మే శైవకవి చేతనైననూ ఒక మహాకావ్యమును రచింపజేసి, తీసుకొని రాసిలసి యున్నది. ఈ నడుమ సార్వభౌములు గదగు నివాసియగు కుమారవ్యాసుడని పేరందిన నారాయణయ్య యను కవి గ్రంథమునకు కనకాభిషేకము చేయవలయునని యాలోచించుచున్నారు. భారతమున కెందులకు మర్యాద చేయరాదని నేను ప్రభువులతో యనినాను. వారా కావ్యమును పరావర్జించుటకు సమ్మతించినారు. నీవు సత్వరమే గదగు నకు వెళ్ళి చామరస కవిగారి మహాభారతమును గొవిరమ్ము” అని యాజ్ఞాపించినాడు.

లక్కనామాత్యుడు వెంటనే ప్రయాణమైనాడు.

చామరసకవి గదగు సమీప గ్రామమగు నాగలాపురములో నొక కుటీరమును నిర్మించుకొని శివభక్తునివలె నివసించుచున్నాడు. ప్రజలతనిని గురించి అనేక విధములైన కథ లల్లినారు.

తారుణ్యములో వైరాగ్యము కలుగుటచే నతడు గృహస్థుగాక పరివ్రాజకుడైనాడని చెప్పుదురు. ఎవరికినీ అతని తలదండ్రులను గురించి యైననూ అతని బాల్య జీవనమును గురించియైననూ ఏ వివరములునూ తెలియవు అతడు ప్రజాకోటికి దూరముగా నుంటూ, శివయోగములో నిరతుడైనాడు.

ప్రజలకు దూరముగా నుంటూ, అజ్ఞాతముగా నివసించుచున్ననూ అతని పాండిత్య ప్రతిభ చాలదూరము వరకునూ ప్రాకినది. అదివరకే అతడొక మహాకవి యను పేరును పొందినాడు. అతడేయే గ్రంథములను వ్రాసి యున్నాడనునది ఎవరికినీ తెలియకపోయిననూ, అతని భారతము మాత్రము కుమారవ్యాసుని భారతమువలెనే యుత్తమ కావ్యమని తెలిసిన వారన సాగినారు.

కాని అతని ఆంతరంగికులు కొందరీ విషయమై యొక విషాద గాథను చెప్పెడివారు.

అతడు విరక్తుడైన పిమ్మట తన పూర్వాశ్రమ మందలి సాహిత్య గ్రంథముల నన్నింటినీ అగ్నిలో బడవైచినాడనియూ, భారతముకూడ వాటితో బాటా సమయమున పీఠిహోత్రుని కాహుతియైనదనియూ చెప్పుకొందురు. ఆ సమయములో చామరసు కవి తానికముందు చచ్చినవారి కథ ఏదియునూ వ్రాయుటలేదని శపథము చేసెనందురు. కాని ఈ విషయమై ఎవరికినీ యధార్థము తెలియదు.

లక్కనామాత్యుడు నాగలాపురమునకు చాల యాశతోడనే వచ్చినాడు. చామరసకవి నివసించుచున్న కుటీరమునకు వెళ్ళి యతనిని సందర్శించి తనను పరిచయము చేసుకొన్నాడు.

తనను సందర్శించుటకై మహా శివభక్తుడునూ, సామ్రాజ్యము

నకు అమాత్యుడునూ, శివతత్త్వ చింతామణి కర్తయూనగు లక్కనామాత్యుడు వచ్చినందులకు చామరసు చాల ముదముజెందినాడు.

“అన్నగారూ : ఎంతకాలము తరువాత మీ దర్శనము లభించినది? మీపాదదూశి వలన నా కుటీరము పావనమైనది” అని అతని కుపచర్యలు చేయుటకై తానే పూనుకొనినాడు.

లక్కనామాత్యుడు తా నచ్చటికి వచ్చిన కారణమును వివరముగా జెప్పినాడు.

“అన్నగారూ : ఈ యల్పవిషయమునకై మీరింతదూరము వచ్చుటయా : సేవకునితో జెప్పి పంపియున్ననూ నేనొక మహాకావ్యమును రచియించి తెచ్చి, జక్కనాచార్యుల శ్రీపాదముల కప్పగించి యుందును” అని భక్త్యావేశముతో పలికినాడు చామరసకవి.

“కవిగారూ : ఇప్పుడు రాజధానిలో వీరశైవ మతస్తుల కగ్నిపరీక్ష జరుగనున్నది. సరస్వతీ (వర)పుత్రులైన మీరు వారి మానము కాపాడవలయును. జక్కనాచార్యుని ప్రతినిధిగా వెళ్లింపగలవారు మీరొక్కరే !”

“ఈశ్వరేచ్ఛయైనచో యిదియేమి గొప్ప విషయము? కాని నేను కావ్యరచనమును మాని యనేక సంవత్సరములైనది. ఇప్పుడు నా సమయమునంతయునూ శివయోగమునకై ప్రత్యేకించినాను” అని విచారముగా ననినాడు చామరసకవి.

“తాము కొత్తగా కావ్యరచనము చేయకున్ననూ చింతలేదు. తమ మహాభారతమును మా కనుగ్రహించిననూ జాలును”

“ఏమీ : చచ్చినవారి కథయగు ఆ మహాభారతమును రాజసభలో జరుపుటయా? అన్నగారూ, అది వీలుగానిది. ఆ చామరసకవి ఏనాడో మరణించినాడు. అతనితో బాటతని పూర్వాశ్రమ వాసనగల కృతులన్నియునూ భస్మములైనవి. వాటితోబాటు ఆ మహాభారతము కూడ నాశనమైనది. ఇప్పుడు మీయెదుటనున్న చామరసకవి వేరు. యితడు విరాగి. శివభక్తుల బంధువు”

“ఏమీ, మీ యమూల్య గ్రంథనాజముల నన్నింటినీ కాల్చివేసినారా?” ఆశ్చర్యముతో యడిగినాడు లక్కనామాత్యుడు.

“ఔను : ఆ గ్రంథములన్నింటినీ నా నహోదరిచేత భస్మము చేయింతిని”

“ఎందులకు ?”

“వాటివలన యీ ప్రపంచమున కే ప్రయోజనమునూ లేదని భావించి”

“అయినచో మీరు మమ్ములను వట్టేట ముంచెదరా : నేను అన్న గారి యాదేశానుసార మిచ్చటికి చాల యాశతో వచ్చితిని. నా యాశను నిరాశ జేసెదరా ?”

“లేదు అన్నగారూ : మీరు శివుని మహామందిరమునుండి వచ్చిన వారు. ఈశ్వరేచ్ఛను చేకొని వచ్చినారు. మిమ్ములను వట్టివేతులతో పంపను. మీకొరకై నేనొక నూతన కావ్యమును రచియించి పంపెదను. ఈ విషయమును మీరన్నగారికి తెలిపి, వారిని నిశ్చింతగా నుండుమనుడు”

“నవరాత్రి కిక మూడుమాసముల వ్యవధి మాత్రమే గలదు. ఈ లోపున తామా నూతన కావ్యమును వ్రాసి ముగించి, మాకు పంపవలయును”

“ఈశ్వరానుగ్రహమున్నచో, మూడుమాసము లెందుకు : మూడు వాసరములలో ఆ కావ్యము పూర్తి కాగలదు”

“ఔను, శివానుగ్రహమునకు మించిన కార్యమేదీయునూలేదు” లక్కనామాత్యుడు కూడ ఆతని మాటల ననుకరించినాడు.

“అన్నగారూ : గురుకృప యొకటియుండిన జాలును. వదు నొకండు దినములలో ఈ కావ్యమును వ్రాసి ముగించగలను. కర్ణాటక జనప్రియమైన ఛందస్సగు భామినీషట్పది గీతములలోనే నా కృతిని గూడ రచించగలను. మీరు నిశ్చింతులరై రాజధానికి మరలుడు” అని దైర్యము జెప్పినాడు.

“తమరీ కృతిని వ్రాసి ముగించిన విషయము తెలిసినచో సకల రాజ మర్యాదలతో తమను రాజధానికి తొడ్కొని వెళ్ళుటకై అన్నగారు వచ్చెదరు”

“అన్నగారి కీ తొందర కలిగింపబనిలేదు. వారి కింతకంటెనూ ముఖ్య విషయము లేన్నియో యుండును. వారి సమయము నీ విధముగా పాడుచేయకుడు. ఈ కృతి పరిపూరియైనతోడనే దానిని నేనే అచ్చటకు పంపగలను. దానికొరకై మరల మీరిచ్చటకు రాకుడు”

“తమరే తమ యమూల్య గ్రంథమును రాజసభలో చదువవలయునని సార్వభౌములు కోరుచున్నారు”

“ఈ విషయములో మాత్రము నన్ను మీరు వత్తిడి చేయకుడు. సామ్రాట్టులపట్ల నే నగౌరవమును వ్యక్తపరచుచుంటినని భావింపకుడు. నేను రచియింపబోవు కావ్యము మరణించినవారి కథగాదు. తన దివ్య బోధచే బసవన, సిద్ధరామ, అక్కమహాదేవి యంతటి విభూతి పురుషులను జ్ఞానమార్గమునకు గొంపోయిన దివ్యజ్యోతి కథ యది. అల్లమ ప్రిభుదేవుని దివ్య కథానకమగు ప్రిభు లింగలీల! దానిని నేను మర్త్యుల కొరకై వ్రాయబోవుటలేదు. మర్త్యలోక ప్రిభువుల ముందు చదువు బోవుటయునూ లేదు”

అక్కనామాత్యు డా మాటలకు నిరుత్తరుడైనాడు. ఇక నా విషయమై ఒత్తిడి చేసినచో, దానివలన చామరసకవి హృదయ మెచ్చట బాధ పడగలదోయని భీతిలి వచ్చిన కార్యము యశోవంతమైనదను సంతోషముతో రాజధానికి వెనుదిరిగినాడు.

వంశాయత్రి
వేమన గంధారియ., 22
శలవ్రాసు :: కృష్ణశిల్ప.

మ హా కావ్య నిర్ణయము

అక్కనామాత్యుడు రాజధానికి తిరిగి వచ్చి జరిగిన కథనంతయునూ అన్నగారిగు జక్కనాచార్యునకు తెలియజేసినాడు. జక్కనా

చార్యు డిది విని సమాధానపు నిట్టూర్పు విడచినాడు. చివరకు పండితుల సన్నిధిని తాను చెప్పిన విధముగా చామరసకవిచే కీర్తి కాయలు కాని శివ భక్తుని కథను కావ్యముగా నిర్మించి తెచ్చుటకు సాధ్యమైనదని సంత సించినాడు. ఇదివరకునూ అతనిని వేదించుచుండిన చింత యిప్పుడు మంచువలె విడిపోయినది.

జక్కనాచార్యుడు సామ్రాట్ ప్రార్థదేవరాయలను సందర్శించి.

“ప్రభూ! నేను తమతో విన్నవించినట్లుగా, చావనివారిని గురించి రచియింపబడిన ఒక మహాకావ్యమును కనకాభిషేక మొనర్చుటకై రాజ సభకు దెచ్చుటకు తమ యనుమతిని గోరుచున్నాను” అన్నాడు.

ప్రధానామాత్యుని పలుకులకు ప్రార్థదేవరాయలు చకితుడైనాడు.

“అమాత్యశేఖరా ! మీ మాటలను స్పష్టము చేయుడు. మీరానాడు నాతో పేరొక భారతమును దెచ్చి యుప్పగించునట్లు చెప్పితిరి. ఈనాడు చావనివారిని గురించి రచించిన మహాకావ్యము మాట చెప్పుచున్నారు. మీరేమి చెప్పుచున్నారో నా కర్తవ్యమగుటలేదు”.

“ప్రభూ ! మా విరిక్తులలో పెద్దవారిగు శివయోగి చామరసుకవి గారు ప్రణవ ప్రరూపులగు శ్రీ అల్లమ ప్రభువుయొక్క జీవితమును చిత్రించునొక మహాకావ్యమును రచియించుటకు సమ్మతించియున్నారు” అని జరిగిన విషయములన్నియునూ వివరించినాడు.

“చాల సంతోషము అమాత్యలూ ! ఈ విధముగానైన మా కన్నడ సాహిత్య నందినోద్యానము లో నూతన కావ్య మొకటి ఏకసింప మన్నదికదా !” అని తన సమ్మతిని తెలియజేసినాడు సామ్రాట్.

నవరాత్రి సమీపించుచున్నది. పండుగకు యిక ఒక వారము దిన ములు నూత్రమే యున్నవి.

ఆశ్వయుజ శుద్ధపాడ్యమి శుభముహూర్తమున సామ్రాట్టులు విద్యుక్తముగా దీక్ష బద్ధులగుదురు. ఆ పది దినములలో జరుగవలసిన మహాసరస్వతి, మహాలక్ష్మి, మహాకాళికల పూజకై పలయు నేర్పాటులు గొప్పగా సాగుచున్నవి.

అదివరకే సామ్రాజ్యమందలి సామంతులకూ, మండలేశ్వరు

లకూ, రాజోద్యోగులకూ, తదితర పురవ్రాముఖులకూ ప్రత్యేకాహ్వానములు పంపబడినవి. ఆహ్వాన లేని లందుకొని వారందరూ తమ తమ కానుకలతో బయలుదేరిరాసాగినారు. వచ్చిన అతిథులను వారితె ఏర్పాటు చేయబడిన గృహములలో విడచు గడబిడలో అధికారులు నిమగ్నులై యున్నారు.

ఈ ఉత్సవమునకు రావలసినదని సామ్రాజ్యమందలి ఉత్తమ కళాకోవిదులకూ, కవి, పండితులకూ ప్రత్యేక లేఖలు పంపబడినవి. ఈసారి జరుగనున్న కవి-కావ్య సన్మానము-కనకాభిషేకమును చూచుటకై కన్నడ-తెలుగు సాహిత్యాభిమానులు తందోపతండములుగా రాజధానికి రా నారంభించినారు.

ఆంధ్రకవి సార్వభౌముడగు శ్రీనాథుడు సకలరాజ మర్యాదలతో తన పరివారముతోబాటు వచ్చి రాజధానిలో దిగినాడు. అతనికి రాజధానియందలి తెలుగుకవులూ, కళాకోవిదులూ, విద్వాంసులూ వైభవముగా స్వాగతము పలికినారు. ఆంధ్రకవి సార్వభౌముని జూచి వ్రజలు పునీతులైనామని భావించినారు.

కాని కన్నడ సాహిత్యాభిమానులకు మాత్రమీ భాగ్యము లేకపోయినది. వారు నిశ్చించిన కుమారవ్యాసుడు కాని, చామరసకవి గాని యీ ఉత్సవమునకు వచ్చుటకు సమ్మతించలేదు. వారు తమ కావ్యములను మాత్రము బంపి, ఉత్సవమునకు తుభమును కోరినారు.

కుమారవ్యాసుడు తన కావ్యమును ముకుందపెద్దచేత పంపినాడు కాని రాజసన్మానమును కోరిరాలేదు. అదే విధముగా శివయోగి చామరసకవి కూడ ఉత్సవమునకు రాక తన ప్రభు లింగలీలను బంపినాడు. అతడు లక్కనామాత్యుని కిచ్చిన మాటమేఁకు భామినిషట్పది గీతములలో వేయిన్నీ నూటపదునొకండు గీతముల గ్రంథమును. దినమునకు ఏకోత్తర శత గీతముల చొప్పున ఏకాదశి దివసములలో పూర్తిచేసి తన శిష్యులలో నొకనిచేత యిచ్చి పంపినాడు.

మొదట ఆంధ్రకవి సార్వభౌముడగు శ్రీనాథుని శృంగారనైషధ కావ్యమును అతనిచేతనే పరింపజేసి. రాజసన్మానముగా నతనికి కనకాభిషేకము చేయుటకై తీర్మానించబడినది.

శ్రీనాథుడు కొండవీడు రెడ్డినాయక ప్రభువుయొక్క ఆశ్రిత కవి సార్వభౌముడు. బాల్యములో అతని కవిత్వమునకు మెచ్చి ఒక వైశ్యుడతనిని తన యాశ్రయమునకు తీసుకొని, అతని కావ్యలత పెరిగి పూవులు వికసించుటకై సాయపడినాడు.

ఆ వైశ్యు డాగర్భ శ్రీమంతుడగుటచే విదేశములతో కూడ వ్యాపార సంబంధములు పెట్టుకొని యుండెను. అతని యాశ్రయమున శ్రీనాథుని కవితా వాహిని నిండుగా ప్రవహించి, అత డాంధ్రకవియైనాడు. భీమేశ్వర పురాణము, హరివిలాసము, శివరాత్రి మాహాత్మ్యము, కాశీఖండము, శృంగారనైషధము మొదలగు యుద్ధాంధములను రచియించినాడు. అతడు శైవమతస్థుడు. మిక్కిలి ధర్మశ్రద్ధ గలవాడు. తనను వాదములో నోడించుటకై వచ్చిన డిండిమ భట్టను గొడకవిని పరాజితునిగాజేసి, కవి సార్వభౌముడను బిరుదును గడించినాడు. ఆ బిరుదు ఈనాడు సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయలచే సార్థకము కాగల సమయము వచ్చినది.

శ్రీనాథ మహాకవికి లభించిన రాజసన్మానమును జూచి కన్నడ సాహిత్యాభిమానులు తమ భాషాకవులను తాము చూచు భాగ్యములేక పోయినది కదాయని మిక్కిలి పరితపించినారు.

కాని కుమారవ్యాసు డీ విషయముపట్ల ఒక నిశ్చితాభిప్రాయమునకు వచ్చి —

“కపికంఠెనూ కావ్యము ముఖ్యము. నాకు చేయదలచిన సన్మానము ఆ కావ్యమునకు చేయుదు. ఆ కృతికర్త వీరనారాయణస్వామి. నేను కేవల మతని వ్రాయసకాడను. భగవద్దనుగ్రహమువలన ఆ కావ్యము మీ కానందమును గలిగించినచో, మీ యానందములలో నేను కూడ పాలు పంచుకొందును” అని లేఖ మూలకముగా తెలియజేసినాడు.

ఈ ఉత్తరమును చదువుకొని పౌరధదేవరాయలు —

“ఓ ! ఎంతటి విష్ణుమసేవ ! ఈ కృతి భగవంతుని కృపను గలిగినదైనచో, దీనిని చదువు రసికులుకూడా ఖండితముగా భగవదను గ్రహమునకు పాతులగుదురు. సందేహములేదు” అని పలికినాడు.

అనంతరము జక్కనాచార్యులు బంగరు పశ్చరములో నిడిపట్టు పీతాంబరము గప్పబడిన చామరసకవి కృతమగు ప్రిభు లింగలీల యను తాటియాకుల గ్రంథము తెచ్చి సార్యభౌముని ముందుంచినాడు.

సార్యభౌము డా పశ్చరముపై కప్పబడిన పీతాంబరమును తొలగించి, గ్రంథమును తీసుకొని కనుల కద్దుకొనినాడు.

కుమారవ్యాసులు భాగవత శిరోమణులైనచో చామరసకవిగారు శివయోగులు. వారి కావ్యమార్గము, కావ్యతత్త్వము భిన్నముగా కనబడిననూ వా రుభయులునూ ఒకే ఆదర్శము నెన్నుకొన్నారు. వారిది ఉదాత్తమైన జీవితాదర్శము. మానవులలో దైవత్వావిర్భావమును, వికాసమును కలుగజేయు కథయే జీవస్మృతులగు శ్రీకృష్ణ, ప్రిభుదేవుల లీలలు. ఈ దృష్టితోడనే వారిని మహాత్ములనుట. మన ఈ మర్త్యలోకమున జనించి, మనవలెనే జీవించిననూ ఆ దివ్యజ్యోతు లాకసమువైపు లాగి, మన కెల్లరికునూ అమరత్వమగు నిర్మల జ్ఞానతేజములను ప్రసాదించుచున్నవి. ఇంతటి యమూల్య కృతులను దర్శించుట కవకాశమిచ్చిన యీ ఉభయ మహాకవుల కావ్యములను పండితులూ, విద్వజ్జనులూ, సావధానముగా బరిశీలించి, యీ రెండింటిలో నెయ్యది యుత్తమమైనదో నిర్ణయించవలయును”

అనంతరము పది దినములవరకునూ నిరర్గళముగా ఆ మహా కావ్యములను రెండింటినీ పండితోత్తములు శ్రావ్యముగా పఠించినారు.

23

క న కా భి షే క ము

విద్వత్సభకై ప్రత్యేకముగా నిర్ద్రింపబడిన పితృలమగు మంటపములో శ్రావ్యకీర్తముగల కావ్యగాయకులచే ఉభయ మహాకావ్యముల

వశనకార్యము ప్రారంభించుటకు తగిన యేర్పాటులన్నియునూ గావింప బడినవి. రసికుల పాలిటికిని, విద్వాంసులపాలిటికినీ యిదియొక సాహిత్య సుధగా దోచినది. ఈ ఉభయ కావ్యములలో నేది సార్వభౌముల మన్ననకు పాత్రము కాగలదోనన్న తమకిముచే సాహిత్య పిపాసువులు, ఆరాధకులు చాతకపక్షులవలె నిరీక్షించసాగినారు.

సామ్రాట్ ప్రార్థదేవరాయలు తన దైనందిన రాచకార్యముల నడుమ వ్యవధి కలుగజేసుకొని, ఈ సాహిత్యసుధ నాస్వాదించుటకై విద్యత్సభ కరుదెంచినాడు.

తొలుత కుమారవ్యాసుని భారత కథామంజరి పఠనము ప్రారంభమైనది.

కావ్యారంభమే శ్రోతల మనఃఫలకములపై తన ప్రభావమును గనుపరచి, వారిలో మహత్తర పరిణామమును గలిగించినది. సభాసదులు మంత్రముగ్గులవలె కూర్చోని యున్నారు.

గాయకులు సుశ్రావ్య కంఠముతో కావ్యగానము చేసినారు :

- 1) శ్రీ వనితా హృదయ విమల కా
జీవ పీఠాధిష్ఠిత జగదతి
పావనా సనకాది సజ్జనపాలా భవనాళా ।
రావణాసుర దమన శ్రవణ సు
ధావి నూతన కథన కారణ
కావు ముష్మద్ భక్తజనముల గదగుపుర నారాయణా ।

తాను రచించిన కృతి వినుతమైనది. అది శ్రోతల కమృత నదృశము. ఈ కావ్యమును వినెడి సజ్జనులను గదగున వెలసిన శ్రీ వీరనారాయణస్వామి కాపాడుగాక ।

వ్రజలు కవియొక్క యాశయమును విని పరమానంద భరితులైనారు.

గాయకులు తమ శ్రావ్యకంఠముతో మరల కావ్యమృత వాహినిని ప్రవహింపజేసినారు :

- 2) శరణ సంగవ్యసన భుజగా
 భరణ అమరకిరీటి మండిత
 చరణ చారుచరిత్ర నిరుపమ తేజ శిఖినేత్ర
 వరద : నిర్మల భజకర అమ సం
 హరణ దంతి చమూరు చర్మాం
 బరుడ గావుము భక్త జనులను పార్వతీరమణ ।

అహ : కవి దెంతటి యాశయము? పార్వతీరమణుడు భక్త జనులను బోధించుగాక, యనుచున్నాడు. హరిహరులపై సమాన గౌరవమును ప్రకటించిన కవిహృదయ వైశాల్యమునకు సభాసదు లాశ్చర్యపరవశులై గాయకుల ముఖతః ముందేమి రానున్నదోయని ఆతురత జెందసాగినారు.

కుమారవ్యాసుడు సాంప్రదాయానుసారముగ తొలుత విష్ణు నివారకుడైన గజపతిని భక్తితో స్తుతించి, తమ కెల్లరికినీ కుభము లొసంగుమని ప్రార్థించినాడు.

సామ్రాట్ ప్రార్థదేవరాయలు కుమారవ్యాసుని వినాయక వర్ణన "పింఛూర వర్షుడ నటన కౌశల వారురూపు గజానన" అను దానిని విని తాను సహ్యాద్రి సామీపారణ్యములలో వేటాడి పట్టుకొనిన గజరాజములు జప్తికి వచ్చి, లోలోపలనే సంతసించినాడు.

కావ్యగానము గంగా ప్రవాహమువలె సాగుచునే యున్నది :

- 3) గజముఖానన ఏకదంత
 నిజగుణాన్విత పరశుధారణ
 రజితగిరి యొడయని కుమారుడ, విద్యవారి విధి
 అజాదు హరి రుద్రాదులును విను
 భజన చేయుదు రనవరతమును
 త్రిజగ వందిత యోగజాధిప నిన్ను సంస్తుతి జేయుదున్.

వినాయకుని స్తుతి కాగానే శారదాదేవిని స్తుతించి నా డా మహాకవి.

- 4) వారిజాసని సకలకౌత్త వి
 చారణోద్భవ వచన రచ నో

ధార పొరాణాగమ కృతి సిద్ధిదాయకి
 శౌరి సురవతి సకలమునిజన
 సూరి వర సంస్తూయ గుణగణ
 శారదా : నాజిహ్వామీదను సంతతము నర్తింపుమమ్మా !

ఈకృతి పతి యెవరు : దీనిని రచించిన వారెవరు :

5) వీరనారాయణుడె కవి రిపి
 కారుడౌ నీ కుమర వ్యాసుడు
 సూరినరులు సనకాదిమౌనులు శోభిత రీ కృతికి
 మారమణ పదధ్యాన నిరతులు
 చారుకవనము లల నేర్తురు
 శారదా కృప బడయగల్గిన సర్వజ్ఞులౌ పండితులు !

ఇది విని సభాసదులు కుమారవ్యాసుని నిరహంకార తత్వమున
 కాశ్చర్యపడినారు. అతడు నిజముగా విరక్తుడుగానిచో తన కృతిపట్ల
 యింతటి విర్మోహమును వ్యక్త పరచగలడా :

కావ్యగానము చేయుచున్నవారు ఒకటి తర్వాత యొకటిగా మహా
 లక్ష్మి-గౌరీదేవ్యాది గలవారిని స్తుతించుచూ కవి వ్రాసిన గీతములను
 గానముచేసి, అతడు ధరించిన కుమారవ్యాసుడను బిరుదుయొక్క యౌచి
 త్యమును గురించి చెప్పినారు:

6) దురిత కులగిరి వజ్రపాణీయు
 ధరను జంగమమూర్తి, కవి వా
 రిరుహ దినమణి నిఖిల యతిపతి దివిజవందితుడు
 సరగ నను తనవాడటంచును
 అరసి తనయుండనుచు కరుణను
 వరము లీవుత పీఠి వేదవ్యాస గురువరుడున్.

వారిని కవి వేడుకొను చున్న దీ మాత్రమే :

“నమ్మిన వారిని నాశముచేయకుదేవ: జగదారాధ్య గురురాయ!”

తన కావ్య వస్తువును గురించి కుమారవ్యాసుడు స్పష్టముగా తెప్ప
నాడు :

- 7) తెలియజెప్పుదు కృష్ణ కథనము
నిల వలంతులు 'భళిర !' యనగను
వెలయ పంచమ వేదమని శ్రీవిభుడు మెచ్చగను
పలు భవమ్ముల పాపరాసుల
తొలచు జలమిది వేదముల తొలి
పలుకు వంటిది భారతంబన పంచమశ్రుతి యా ।

ఇచ్చట నున్నది పద్మనాభుని మహిమ : లేదా భాగవత ధర్మము
యొక్క విచారము. దీనిని భక్తజనులు శ్రద్ధగా విన నిమ్మనునదే ఆకవి
యాశయము.

- 8) పదపు పౌర్ణియు నవరసంబుల
పొదవుకొను నభిదాన చాళురి
వెనుకబోవరు తెలియుపౌర్ణులు ఈ కథావిధిని
ఇది యెరింగియు వట్టి తులసీ
ఉదకమంచు గ్రహింపగోరుదు
పదుమనాభుని మహిమ ధర్మవిచారమాత్మగ్రదను.

తన యభిప్రాయమేమి యను విషయముపట్ల కవి దోరణి యీ
విధముగా నున్నది :

- 9) పలక బలవము పట్టుదొక హే
చ్చల పదంబులు వ్రాయుదొక హే
చ్చిలను యితరులు అనుసరింపని రీతి బూనుట హే
చ్చలపు లేకను వ్రాయ కంతత
విలుపుకొన్నటు వ్రాయుదొక గా
వ్వలవడెను ఇవి వీరనారాయణుని బానిసకు.

తానీ భారతము వెందులకు వ్రాసినాడు : రామచరిత మెందులకు

వ్రాయలేదు ; దీనికి కవి చెప్పుచున్న జవాబేమనగా, భూభారమును మోసుకొని యున్న ఆదిశేషుడు రామాయణ కావ్యముల భారముతో కృంగిపోవుచున్నాడట. అందువలన శ్రీరామ చరితలో పదమూనుటకు తనకు చోటులేదట. కాబట్టి తాను విర్మలమగు భారత కథామృతమును పంచినాడట.

ఎందుకనగా, భారతము పంచమవేదము. దానిలో లోకమందలి పురాణములు శాస్త్రములు అన్నియునూ అణగియున్నవని కవి భావము.

- 10) హరి ముఖంబున నిఖిలలోకము
లిరవుకొని యున్నట్లు భారత
శరది నడిగిన వఖిలశాస్త్ర పురాణ పుంగములు
పరమభక్తిని పూని కృతి నవ
ధరణమును పొనరించు జనముల
దురితములు బోకార్చి దోర్నివుము కరుణ వారినిదీ !

ఈ కావనములో కవి ఏ విషయమును బ్రతిపాదించుటకై పూనుకొనినాడు :

- 11) సరజరుల కిది వీరకావ్యము
పరమవేదము ద్విజులకును యోగి
వరులకిది తత్త్వసార మమాత్యులకు నౌచుర్థ శాస్త్రము
విరహులకు శృంగారమును విద్యా
పరిణతుల కలంకార గ్రంథము
గురువనగా రచియించిన కుమారవ్యాస భారతము !

ఇంతటి సత్కృతిని వివినవారికి కలుగు ఫలమేమి :

- 12) వేదపారాయణ ఫలము గం
గాది తీర్థస్నాన ఫలము కృ
చ్చాది తపోఫలము జ్యోతిష్టోమయాగ ఫలమును
మేదిని ప్రియదాన ఫలము వ

స్వాది కన్యాదాన ఫలములు
ప్రోదిగా వరియించు నీకృతి పూన్కితో నాలింపన్.

ఇంతమాత్రమే కాదు. మహాభారతము యొక్క, ఫలశ్రుతి దీని కంటెనూ ఎక్కువైనది :

13) హేమఖుర శృంగాభరణములతో
కామదేను సస్యహములను
సోమ సూర్యగ్రహణవేశను సురనదీ తటిని
శ్రీ ముకుందార్పణముగా శత
భూమిదేవుల కిడిన ఫలముగు
నీ మహాభారతము కడు నీమముగ వినువారికి

ఈ కావ్యమందల్ దోషములను వెదకి, కలుపుగా భాషించెడి వారెవరైన నున్నచో. వారివలన కవికిగాని, కావ్యమునకుగాని కళంకము కలుగనేరదు. ఎందులకనగా —

14) చోరుడిందుని నిందసేయడె
క్షీరమును జీయరోగి రోయడె
వారణాసిని ముడుకగని నవ్వంగ నేమగును ;
భారతపు కథ కడ్డుపలుకులు
క్రూర కర్మతులాడ వెరువరు
ఘోరరౌరవమును తరింపగ కోరి వినుడి సజ్జనుల్.

కాబట్టి సమర్పణాభావముతో నీ కృతిని పఠించుటచే పుణ్యము కలుగగలదు.

భారత కథారంభము, కర్ణ, కురుపాండవుల జననము, పాండవ వృత్తాంతము, సుభద్రావిరిణయము, భాండవ వన దహనము వరకునూ గల అదిపర్వముయొక్క కథను యిరువది యాశ్వాసములలోనూ, రాజ సూయము, జరాసంధ శిఖపాలుర వధ, కపటద్యూతము, వనవాసము వరకునూ గల సభాపర్వమండలి కథను పదునాఱాశ్వాసములలోనూ రచించినాడు. అరణ్యపర్వపు కథయగు కిష్కిరవధ, పాశుపతాస్త్ర సంపాదనము

ఘోషయాత్రి. యక్ష ప్రశ్నలు మొదలుగా గలనానిని యిరువది మూడా శ్వాసములలోనూ, విరాటనగర ప్రవేశము మొదలు ఉత్తరగోగ్రహణము, కౌరవుల ఓటమి, ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహము వరకునూగల విరాటపర్వము కథను పది యాశ్వాసములలోనూ, మహాభారత యుద్ధప్రయత్నము, కృష్ణరాయబారము, కర్ణుని కవచకుండలముల భేదనము మొదలగు ఘట్టములుగల ఉద్యోగపర్వము కథను పదునొకండాశ్వాసముల యందునూ వర్ణించినాడు.

ఇక తక్కిన భీష్మపర్వముయొక్క కథ-భీష్ముని సేనాధిపత్యము, ఆతని యంపకయ్య కథను పది యాశ్వాసములందుననూ, ద్రోణపర్వము కథ-ద్రోణ సేనాధిపత్యము మొదలుకొని, ఆతని మరణము, అశ్వత్థామ యొక్క ప్రళయకోపము నుండి శ్రీకృష్ణుడు పాండవులను రక్షించుట వరకునూగల చరితమును ఏకోనవింశతి యాశ్వాసములలోనూ, మహాభారతము నందత్యంత కరుణాన్విత ఘట్టమగు కర్ణపర్వముయొక్క కథ-కర్ణుని వృత్తాంతము, ఆతని వియోగములను యిరువది యేడాశ్వాసముల యందునూ చిత్రించినాడు.

శల్యపర్వమందలి మూడాశ్వాసములలో-శల్యవధయునూ,, గదాపర్వములో-సుయోధనుడు సేనాపతుడై నిలచి చేసిన కురుక్షేత్ర యుద్ధమందలి చివరి పోరాటముయొక్క కథ, ఆతని పరాజయము, ఊరుభంగము, ధర్మరాజు పట్టాభిషేకముల కథను చిత్రించి, భరతశ్శవాక్యముగ మరల యీ పుణ్య కృతిని పఠించిన వారికి వేదసారాయణ ఫలమునూ, గంగాస్నాన ఫలమునూ, కృచ్ఛాది తపస్సుయొక్క ఫలమునూ, ఔషధి హైమయాగ ఫలమునూ, మేదినీ దానఫలమునూ, వస్త్రాది కన్యాదాన ఫలమునూ రాగలదని చెప్పి ముగించినాడు.

కుమారవ్యాసుని కావ్యపఠనమైన తరువాత చామరసకవియొక్క ప్రభులింగలీల కావ్యపఠనమును పెట్టుకొనినచో చామరసకవి కన్యాయము జరుగగలదని దలచి, ప్రాతఃకాలము భారతపఠనమైనచో, సాయంవేళ ప్రభులింగ లీలా పఠనము నేర్పాటు చేసుకొనినారు. అందుచే విద్యజ్ఞు

లా ఉభయ మహాకావ్యములను గురించి ఒక నిర్ణయమునకు వచ్చుట కను కూలముగా నుండును.

శివకవి చామరసుని దివ్యకృతి. అల్లమప్రభు పుణ్య చారిత్ర్యమును చిత్రించెడి ప్రథమశ్రేణి పురాణ కావ్యమగు ప్రభులింగలీలను కళాకోవిదులు శావ్యముగా గానము చేసినారు.

కుమారవ్యాసుని వలెనే చామరసకవి కూడ తన కావ్యమును సాంప్రదాయ పూర్వకముగనే ప్రారంభించినాడు.

తొలుత తన యారాధ్య దైవమగు శ్రీ గురుగుహేశ్వరుని స్తుతించి అతడు తన కావ్యారంభమును చేసినాడు.

16) వేదపురుషుని సుతుని సతి స
హోదరుని మన్మని కుమారు త
లోదరికి మాతులుడు రూపను డతడు లోబడగ
వాడు గెలిచిన యతని యవ్వకు
నాదీనికి గర్భమున జనించిన
ఆదిమూర్తి కావుమా గదగ్గ వీరనారాయణ.

అవి సూచ్యముగా కథావస్తువును నిర్దేశించి, ఇష్టదేవతా ప్రార్థనము చేసినాడు :

16) శ్రీమదమల జాన భక్తి
ప్రేమ వేదపురాణ శాస్త్ర
స్తోమ నుతనత చరణాంబోజ ఘన మహిమ
నామ రూపక్రియా కలాప వి
రామ యనుపమ దివ్యతేజో
వ్యోమమూర్తి గురుగుహేశ్వర లింగ శరణార్థిన్.

అటుపై ప్రమథ గణములలో పెద్దయూ. పూర్వాచార్యుడునూ యగు నంగన బసవరాజును కవి భక్తి భావముతో స్తోత్రము చేసినాడు.

17) శ్రీ మదమృతాంకు ప్రమాళి

ప్రేమికుల కానందమొసగును

నే మనంబుగ నల్లమప్రభు గురుగుహేశ్వరుడు.

అటుపిమ్మట వీరశైవ సిద్ధాంతమునందు గొప్ప యాచార్య పునః
డగు గురుచెన్న నంగన బసవనను స్తుతించినాడు.

18) కాయమున గురులింగ జంగము
దాయ యౌదుర్గుణము సురితో
పాయమున నెదిరించి
హాయి నొసగి నమన భక్తి ని
కాయమును పావనము చేసిన
రాయ పూర్వాచార్య నంగన బసవు శరణార్థి.

తరువాత కర్మయోగియై మహాత్ముడని పేరుగాంచిన సిద్ధరామునికి
వందనముజేసి—

‘మహా శివలింగ నంగప్రేమియై, శివైక్య పదవిని పొందిన
‘అక్కమహాదేవి’కి నమస్కరించి, కరుణాశరథి యని బిరుదుగాంచిన
మాచదేవ మహాత్మునీ, శంకరదేవునీ, కేశయ్య, కన్నయ్య మొదలుగా
గల శివకవులను భక్తితో స్తుతించి, కథా ప్రారంభమునకు పూనుకొని
నాడు :

ప్రభులింగలీల సామాన్యమైన కావ్యముకాదు. అది యజ్ఞులకు
సుజ్ఞాన మార్గమును చూపునట్టి యొక మహాకావ్యము.

19) వీరశైవాచార మార్గ వి
చారణా భ్యంతరములను పరి
హారముగ హరకర్మ భక్తి జ్ఞానమున్నదని
ధారుణీయు నలరంగ కరుణా
కారుడై నెలకొన్న స్థలము
ద్వారణం బొనరించు నంగన బసవు శరణార్థి.

ఈ సత్కావ్యమును తాను రచియించలేదు. శ్రీ గురుగుహేశ్వ
రుడే దీనిని రచియించినాడు.

- 20) అల్లమప్రభు సంప్రదాయపు
 నల్లలిత నన్మార్గమును నే
 నెల్లరెరుగగ తెలియజెప్పుదు నుచిత వచనముల
 కల్లకపటులు ఇచ్చగింపరు
 తెల్లముగ భావుకులు భక్తి యు
 గల్లవారలు పొగడు దీ ప్రభులింగ లీలలను.

ఆ దృష్టితో పరికించినచో ఈకృతి తనదికాదు. దీని వ్రాయస
 కాదు కూడ తానుకాదు.

- 21) దేవళము మాటాడినట్టుగ
 ఈవిధంబుగ నా ముఖంబున
 భావుకులు ప్రతికబ్ధమందలి భావమును దెలియ
 జీవుడగు నా గురుగుహేశ్వర
 దేవుడొప్పుగ చెప్పజేపెను
 సూపె గూఢార్థముల నీ ప్రభులింగ లీలలను.

అయినచో ప్రభుదేవుని లీలా మాహాత్మ్యమేమి :

- 22) శివుని లీలలు వివరముగ నే
 నవుదునని చెప్పంగజాలను
 అవధరించెడి వారు మానవులనుట తప్పగును
 శివుని నటనా మహిమగల కథ
 శివుని తమలో యెఱుగజాలిన
 శివుని భక్తులు తెలియుదురు ప్రభులింగ లీలలను.

ఇది సామాన్యగాథ కాదు. అసామాన్యదగు శ్రీ అల్లమప్రభు
 దేవుని దివ్యచరిత్రము :

- 23) నోటిమాటలు వినియుమరి మో
 మోట పడి వ్రాసినది కాదిది
 వాటముగ తను; మవము; ధనమును వ్యయముగాజేసి
 నీటి బుగ్గ శరీరమని శివు

సూటిగా మదిలోన నిలిపిన
మేటి మగలు పఠింతురీ పృథులింగ లీలలను.

అంతియకాదు —

24) ఆలమును వివరింపడి కథ
కేళి లీలల గాథ గాదిది
కూళనై మరి పొటకూటికి కోరిచేయనిది
ఆలమును పొనరి చ సురాకపు
కీలు కుండలిలోని తృప్తిని
మేలుగా తెలియంగబరతు సుమీ సుబోధలను.

ఈ కావ్యరసమును గ్రహించ వలయుననినచో, వివేకము కావల
యును.

25) మిత్తి మొత్తినవారి, జనన వి
పత్తు నందినవారి కథగా
దుత్త చీకటి కర్మలోబడి చిక్కుకాలమును
రిత బుచ్చెడి కుమతులగు మద
మత్త జనముల గోషికాదిది
సత్తుగను సన్యాసు లెల్లరు మెత్తు రీ పృథులింగ లీలలను.

పరుసవేది సోకిన యినుము బంగారమైనట్లే, తా నల్పుడైననూ,
తాను నుడివినది వదరుటోతు వాక్యములేమైననూ గురుగుహేశ్వరుడు
ప్రీతితో తన సేవను స్వీకరించగలడను నమ్మికతో యీ కృతిని రచి
యించితిని కవియొక్క వినమ్రభావము.

తన యారాధ్యదైవము సామాన్యుడుకాదు. అతడు దేవదేవుడు.

26) పరుసవేదిని బెరయులోహము
మెరయుచును అపరంజియౌనటు
తిరముగాని సుఖాలపోలిక తెలివిమీరగ దేవుని
పరమభక్తిని గొల్పుచే భవ

తరణమని నెమ్మదిని గుఱుతుగ
ఎఱుగువారలు మెత్తురీ ప్రభులింగ లీలలను.

తానిచ్చట స్తోత్రము చేయుచున్నది అంతటి యాదిరుదుర్ని భవ
లీలయైన అల్లమప్రభువుయొక్క దివ్యగాథ, అతడొక్కడే జగదీశ్వ
రుడు : సర్వశక్తుడు :

27) దలపగా రుద్రక్రియా శ
కులకు మూలము విష్ణు విష్ణుని
చలన వలనములకును మూలము ఆ మహాంక్షి
తెలియజెప్పగ బ్రహ్మనాదము
వలుకజాలిన దా సరస్వతి
అల సరస్వతి కమల సంభవు నాత్మ ప్రేమించు.

28) పుట్టజేసెడి గుణము బ్రహ్మకు
పుట్టజేయగ రక్షసల్పగ
నెట్లు గుణములు విష్ణుమూర్తికి, రుద్రదేవునికి
పుట్టజేయుట రక్ష సల్పుట
గిట్టజేయుట ననెడి గుణములు
కట్టడిగ గలిగున్న గురు గుహేశ్వరు గొల్తును.

ఇంతటి మహిమాన్వితుడు మర్త్యలోకమున ప్రభుదేవుడై యవత
రించి, గావించిన లీలలను తాను కావ్యముగా వ్రాయుచున్నానని తెలిపి,
కవి కథా ప్రారంభమునకు పూనుకొనినాడు.

చామరసకవి ఇరువది యైదాశ్వాసములలో అల్లమప్రభు దేవుని
యిహ లీలలను వర్ణించినాడు.

పార్వతీ పరమేశ్వరుల సంవాద కారణముతో జనించిన మాయ,
మద్దెలగాడై వచ్చిన అల్లమునిపై మరులుగొన్నది. అతడామెకు లభించక
పోవుట, నిరాశజెందిన పార్వతి తన సాత్విక కళను ధరకు బంపుట,
మహాదేవి కథన వృత్తాంతము, బసవాది ప్రమథుల యవతారము, సిద్ధ
రామ, గొగ్గయ, ముక్తాదేవి, గోరక్షక, బసవేశ్వర మొదలగు శివయోగు

అకు చేసిన ఉపదేశము అద్భుతములు. అనుభవ మంటపమున కూన్య సింహాసన మధిష్ఠించి, భక్తుల నుద్ధరించిన ప్రభులీల లన్నింటినీ అతడు మిక్కిలి స్వారస్యముగా వర్ణించినాడు.

ఈ కావ్య పఠనము ముగిసిన పిమ్మట పండితులు. పామరులు ఏది ఉత్తమ గ్రంథమును విషయమును నిర్ణయించలేకపోయినారు. ఉభయ కావ్యములూ వారికి సమాన సంతసమునే కలిగించినవి. ఉభయ గ్రంథములూ తమ తమ ఓజస్సుతో ప్రకాశించినవి. తమ సత్యాదర్శమును విశదపరచినవి. విశ్వరూపమును ప్రదర్శించినవి. శ్రోతలూ కావ్యములను తుదముట్టగావిని, తాము రసగంగలో మునిగి పునీతుల రై నట్లుగా భావించినారు. ఈ కావ్య సమాధినుండి మేల్కొచ్చి, ఉభయ కృతులలో నేది హెచ్చు రుచిని. పాకమును గలిగియున్నదని చెప్పుటకు వా రసమర్హులైనారు.

వారు తమ తీర్మానమును వెలిబుచ్చలేక సామ్రాట్ ప్రొథదేవ రాయల వైపు చూచినారు. దీనిని లక్కనామాత్య. జక్కనాచార్యులు సమర్థించినారు.

శ్రోతల డోలాందోళన మానసమును గ్రహించిన ప్రొథదేవ రాయలు బహు జాగ్రత్తగా తూచి చేసిన తన నిర్ణయమును వెలిబుచ్చినాడు.

“అంధ్ర కర్ణాట సామ్రాజ్య సరస్వతీ పుతులారా :

మీరు నాపై యత్యంత మహత్తరమునూ. బాధ్యతాయుతమునూ నగు భారమును మోపుచున్నారు. ఈ ఉభయ మహాకావ్యముల నామూలాగ్రముగా తమరు విన్నారు. ఈ రెండింటిలో నేది సర్వోత్కృష్టమగు మహాకావ్యమని తీర్మానించు టతి కష్టతరము. ఈ గ్రంథముల గొప్పతనమును గ్రహింపగల శక్తి గాని, పాండిత్య. ప్రతిభలుగాని, ఈ మహాకవులు కనిన జీవన దర్శనముగాని నాకులేవు. నేనొక సామాన్య రసికునివలె, సహృదయుడగు కావ్యాభాసివలె ఈ యమూల్య కృతుల సౌరభము నాఘ్రాణించి సంతోషించినాను. నాయల్ప బుద్ధికి తోచిన ఒకటి రెండం శములను సంతోషముగా నేను మీ ముందుంచగోరుచున్నాను. వాటి

యాధారముమీద మీరీ కావ్యముల ఘనతను నిర్ణయించుకొనవచ్చును. ఈ కార్యమును నాకంచెనూ, మీకంచెనూ రానున్న ప్రజలే నిర్ణయించ గలరు. కాలపురుషుడు మాత్రమే ఈ కావ్యములపట్ల తన తీర్పు నీయ గలడు.

ఈ ఉభయ గ్రంథములను సవన్వయదృష్టితో పరిశీలించినచో కనబడు అంశమేమనగా, ఒకటి ఆత్మ ప్రకాశమునకు కారణమైన లౌకిక గ్రంథము, మరొకటి ధార్మిక గ్రంథము. ఒకదానియందు పురాణేతి హాస ములు కావ్యవస్తువు లైనచో, వేరొకదానియందు కావ్యవస్తువే పురాణేతి హాసములుగా వికాసము పొందినది. ఒకటి మానవులకు జీవితమును పరి పుష్టముగా జేసి, వారిని కావ్యామృత పానముతో అమరులనుగా జేసిన, వేరొకటి ప్రాణముతో కైలాసము జేరిన వారి అమర చారిత్రము. ఒకటి శ్రీకృష్ణుని లీలావినోదము, వేరొకటి అల్లమాంకిత గురు గుహేశ్వరుని ప్రభులింగలీల. వీటిని మనము వేరువేరుగా తూచి విమర్శించి చూడవల యునుగాని, ఒకే తుల యందిడి తూచి చూచి నిర్ణయించుట తప్పు.

అయిననూ, ఉభయుల మహాకావ్యములలోనూ అనేక సాదృశ్య ములున్నవి. ఇరువురునూ కర్ణాటభాషా చందస్సులో నొక జాతిదగు షట్పది గీతములలో పండిత సామరరంజకముగా తమతమ కావ్యములను రచించినారు. ఈ రెండు కావ్యముల శైలి, శయ్య, పాకము, వస్తువిన్యా సము, కథానక క్రిమములలో చాల వ్యత్యాసమున్నది. ఈ దృష్టితో నివి రెండునూ వేరువేరు కావ్య శృంగములుగా నిలువగలవు.

కుమారవ్యాసుని గంభీరమగు శైలి, పురుషయుక్తమగు నుడికట్టు, భారతమువంటి వీరరస ప్రధానమగు కావ్యమునకు తగియున్నది. ప్రభు లింగలీలయొక్క శైలి, శాంతిరస ప్రధానమైన ప్రభుదేవుని దివ్యచరిత కనురూపమునూ, మృదుమధురమునూ, సరస గంభీరమునూ, ప్రకాంత మునూ నై యున్నది.

కావ్యరీతిని జూచినచో, కుమారవ్యాసు నిది రూపక విధానము. అతడు రూపక సామ్రాజ్య చక్రవర్తి. అతని భాషావద్ధతి కూడ

స్వతంత్ర మార్గము ననుసరించినది. పద ప్రయోగములలో సైత మతడు ఐంద్రజాలికుడు. అతని సామాన్య పదముల అర్థవ్యాప్తియునూ, భావనా పటిమను గలుగజేయు అద్భుత సామర్థ్యమునూ యెవరి నాశ్చర్య పరవశులనుగా జేయదు ?

అంతియగాక కుమారవ్యాసుడు వర్ణనాజీవి. అతని కావ్యములో నవరసముల గంగా ప్రవాహము పారుచున్నది. అతని పాత్ర చిత్రణ శక్తికూడ నద్భుతమైనది. అయిననూ అతడు భక్తజీవి. శ్రీకృష్ణుని లీలల నెంత వర్ణించిననూ అతనికి తనివిదీరదు. ఒక్కమాటతో అతడు 'కావ్య గురు'వని చెప్పుకొనిననూ, తాను వీరనారాయణుని సేవకుడను, ఆస్వామి యొక్క వ్రాయసకాడను, అని చెప్పునంతటి నమ్రత. వైరాగ్యమునూ గలదు.

ఇక ప్రభులింగ లీలను గురించి చెప్పదలచినచో, ఒక విరాగి తాను కనిన దివ్యస్వప్నమువలె నున్నది. అతడు పండిత పామర రంజనమునకే కాదు, వారి ఉద్ధారముకొరకై యీ కావ్యమును రచించినాడు. అతడు కావ్య కన్యను సాంప్రదాయమని నెప్పబడు అష్టాదశ వర్ణనల శృంఖలములనుండి విముక్తుజేసి, సహజ సౌందర్యముతో ప్రకాశింప జేసినాడు.

అతనిలోకూడ దృష్టాంతములకునూ, రూపకములకునూ కొదువ లేదు. వర్ణనా విభాగమున కంటెనూ, కథాభాగమే హెచ్చుగానుండి, పాత్రలు, దృశ్యములు కనులకు గట్టినట్టున్నవి. భాష సరళముగా నున్ననూ పటుత్వముగా నున్నది. భారతమందు గానబడు పటిమ, గంభీర శైలి, శక్తి మొదలగున వీ ప్రభులింగలీల యందంతగా లేకునున్ననూ, ఆ కావ్యమునగల లాలిత్యము, మనోహరత్వము దీనియందు ధారాళముగా నున్నది. చరిత్ర విరూపణా దృష్టితోడనూ, తాత్త్విక విషయముల సులభ వివేచనా దృష్టితోడనూ యీ ప్రభులింగలీల యుత్తమ కావ్యము.

ఒక్క మాటతో జెప్పవలయుననినచో, కన్నడవాణి వేణి నలంకరించి, చిరకాలము శోభించగల నీ అమరకావ్య కుసుమద్వయములునూ

మిక్కిలి సుందర తరముగను, శ్రేష్ఠముగనూ నున్నవి. ఈ మహాకావ్యములు రెండునూ కర్ణాట సారస్వత భాంధాగారమందలి రెండు అమోఘ రత్నములు. సాహిత్య ప్రపంచమున నెల్లపుడునూ కౌతుకమును కలిగించుచూ, రసికుల కానందమును కలుగజేయు ఓజస్సుతోడనూ, నిత్య నూతనత్వముతోడనూ కూడియున్న రసవాహినులుగా నున్నవి.

ఈపై జెప్పిన విమర్శనాదృష్టితో నే నీ ఉభయ మహాకావ్యములకునూ కనకాభిషేక గౌరవము జరుగవలయునని చాటి చెప్పుచూ, తీర్పు నిచ్చుచున్నాను”.

సామ్రాట్టుల మాటలకు సభ సంతోషసాగరమున లేచి యాడినది. కుమారవ్యాస, చామరసకవుల అభిమానులు కరతాళధ్వనులతో సంతోషమును వెల్లడిజేయుచూ, సార్వభౌముని తీర్పునకు తమ సమ్మతిని తెలియజేసినారు. కాని యీ తీర్పువలన తమ యభిమాన కావ్యమున కవమానము జరిగినదని భావించిన వారుకూడ ఆ సభాసదులలో పెక్కురు గలరు !

24

ర క్తా భి షే క ము

ప్రౌఢదేవరాయల తీర్పునకు సంతోషించని పెద్దలలో ముకుంద పెద్ద వండితుడుకూడా ఒకడు. అతడు వృందాచార్యునితో—

“సామ్రాట్టులు కుమారవ్యాసుని కృతిని చాల అన్యాయము జేసినారు. వారు దానిని చరిత్రలో పుట్టిపోయిన అల్లమప్రభువు జీవితమును చిత్రించు ప్రభులింగలీలతో పోల్చి, యపచార మొనరించినారు. పంచమ వేదమగు భారత మెచ్చట ? ఇదెచ్చట ? హస్తీతో మేషమును బోల్చు

టయా : భారత కథామంజరికి గల గొప్పతనము ప్రభులింగలీల కెట్లు రాగలదు : సార్వభౌములు శైవులగుటచేతనూ, పరివ్రాజక క్రియల యభిమానులగుట చేతనూ చామరసకవి కృతికి మన్నన నొసగి, మహా కావ్యమగు భారతమునకు అవమానము జేసినారు. ఇది మిక్కిలి యన్యాయము. లక్కనామాత్య-జక్కనాచార్యుల ప్రభావముచే సర్వోత్కృష్టమగు నొక కావ్యమును, సామాన్య కావ్యముతో పోల్చి విలువ కట్టుట యా : కుమారవ్యాసుని కావ్యమునకు మాత్రమే జరుగవలసిన కనకాభిషేక సన్మానము ప్రభులింగలీలకుకూడ చేయుటయా : దీనిని మనము ప్రతిఘటించవలయును" అని తన హృదయమందలి ద్వేషమును వెల్లడించినాడు.

"పండితులూ : దీనికి మనమొక ఉపాయము చేయుదము" అని నాడు వృందాచార్యుడు.

"ఏమి ఉపాయము ?"

"కుమారవ్యాసుల కావ్యమును వేరొక యుత్సవముజేసి మన మెందులకు గౌరవించరాదు : దానిని బంగారు అందలములో నిడి, ఎందులకు రాజధానిలో ఊరేగింపు చేయరాదు ?"

"ఔను, యిది యోగ్యమైన సలహాయే : రేపే మనమీ కార్యమునకు గడంగుదము. రాజధానిలో నవరాత్రోత్సవములకై వచ్చిన పండితులుండగానే, వారి సముఖముననే యీ యూరేగింపును చేయుదము" అని ముకుందపెద్ద తీర్మానించినాడు.

అటు విరక్తకవి చామరసు వ్రాసిన అతి లోకోత్తరుడునూ, మహేశ్వరుని అపరావతారుడునూ, తన యద్భుత జ్ఞానతేజముతో బసవన, సిద్ధరామ, గోరక్షకేత్యాది మహద్వ్యక్తుల గుణదోషములనూ, హెచ్చుతగ్గులనూ దిద్దిన ప్రణవ స్వరూపుడగు శూన్య సింహాసనాధీశ్వర అల్లమ ప్రభువుయొక్క దివ్య కథానకమును చిత్రించు యద్భుతకృతి ప్రభులింగలీలతో, చచ్చినవారి కథయగు మహాభారతమును బోల్చి, ఆ రెండింటికినీ కనకాభిషేక మొనర్చినది, జక్కనాచార్యు నంతటి మహావ్యక్తి మనస్సునకు కూడ అసమ్మతమైనది.

ఈ విషయములో తన యన్నగారి అసమ్మతిని జూచి, లక్కనా మాత్యుడు—

“పో నిండన్నగారూ : సామ్రాట్టులు కేవలము లౌకికన్యాయ మవలంబించి ఆ విధముగా తీర్పు జేయవలసి వచ్చినది. చామరసకవి కృతి కీ సన్మానము లభించినచో, సామ్రాజ్యము నందధిక సంఖ్యలో నున్న వైష్ణవ మతస్తులకు బాధగా నుండుననియూ, వారు తమ నసార్థము చేసుకొన వచ్చుననియూ, దూరదర్శియై యీ విధముగా రెండు కావ్యము లకునూ సమానగౌరవ మొసగి సన్మానించినారు. ఇందులో స్వార్థమేది యునూలేదు. కేవల లౌకికన్యాయమిది” అని సమాధానపరచ బ్రియ త్నించినాడు.

“లక్కనా : నాచింత యదికాదు, మునుపే మన శివకవుల కృతు లను చులకన జేయుచున్న ఈ వైష్ణవు లిప్పుడు తమ కృతికి రాజసన్మా నము లభించుటచే వూరకుండగలరా ? భారతమును నేను చచ్చినవారి కథ యని హేళనజేసి యుంటిని, నీకు జాపకము గలదా ? ఇప్పు డటువంటి మహాభారతమునకు సామ్రాట్టులు సన్మానముజేసి, మన ప్రభుదేవుని దివ్య చరిత్రతో సమానముగా గౌరవించినారు. అట్లు చేయుటవలన వారి ధర్మ సమన్వయదృష్టి వ్యక్తమైననూ, తమ ధర్మముపట్ల అతిశయమైన అంధ శ్రద్ధయునూ, యితర ధర్మముపట్ల దానికంటే నెక్కుడు తిరస్కార భావ మునూ గలిగియున్న ముకుందపెద్ద, వృందాచార్యు లంతటి వ్యక్తు లీ తీర్మానముతో యిక పూరుకొనగలరా ? వారు తమ మతముయొక్క గొప్పతనమును చాటుటకై మరల నే కార్యమునకు బూనుకొనగలరో నెవరెరుంగుదురు ? ఈనాడు కుమారవ్యాసుని భారతమునకు చెందిన గౌర వము, తమ మతమునకు గలిగిన గౌరవమని భావించి, పరమత గ్రంథము లనూ, కవులనూ దూషించుటకు పూనుకొనక యుండగలరా? వారిముందు ప్రతిని జేసిన నా మాటకు లభించిన విలువ ఏమి ? ఇది నాకు జరిగిన పరాభవము మాత్రమేకాదు—శివ పరివ్రాజకు లందరికినీ జరిగిన పరా భము !”

అని విచారముగా జక్కనాచామ్యు లనినాడు. ఇదివిని లక్కనా మాత్యుడు గంభీరుడై కూర్చొనినాడు.

అంతలో ఎవరో యొక జంగమయ్య వచ్చి జక్కనాచార్యుని సందర్శించినాడు.

“ఏమి విషయము విరూపాక్ష ?” జక్కనాచార్యుడు అడిగెను.

“అన్నగారూ, ముకుందపెద్ద మొదలగు వైష్ణవులు రేపటి రోజు తమ కుమారవ్యాస భారతమును మన కవమానము జేయవలయునను యుద్దేశముతో మన వీధిలో ఊరేగింపు చేయుటకై నిశ్చయించినారు. ఈవార తెలిసి, మన విరక్త మతముయొక్క జంగములు కూడ చామరస కవి ప్రభులింగలీల నిదేరీతిని ఊరేగింపుజేసి వారి యహంకారము నణచుటకై ప్రయత్నించుచున్నారు. దీనికి మీ యనుజ్ఞకొరకై ఎదురు చూచుచున్నారు” అని విన్నవించుకొనినాడు.

ఈ మాటవిని జక్కనాచార్యుడు విచారముగా నవ్వుచూ లక్కనా మాత్యుల ముఖ మవలోకించినాడు.

“లక్కనా ! నేను చెప్పిన మాట లబద్ధములు కాలేదు చూడుము. ఇంత త్వరలో మతేతరులు మనమీద ప్రతీకారము తలపెట్టగలరని నేను భావింపలేదు. కుమారవ్యాసుని భారతమునకు లభించిన రాజమర్యాదను వారు తమకు లభించిన దిగ్గిజయముగా భావించి, మనల నవమానించుటకై యీ యుత్సవమును జేయుచున్నారు తెలియునా ?” అని బాధగా పలికినాడు.

“అయినచో, మనమెందులకు ప్రభులింగలీల నూరేగించి, వారికి తగిన జవాబు చెప్పరాదు ?” అని లక్కనామాత్యుడు అనినాడు.

“నీవునూ యీ యభిప్రాయమునే కలిగియున్నావా ?” అని యాశ్చర్యపడుచూ నుడివినాడు జక్కనాచార్యుడు.

“ఔను అన్నగారూ ! ముకుందపెద్ద వంటి ధర్మపాషండులకు మనము బుద్ధిజెప్పు మార్గ మిదియొక్కటే. అజ్ఞాత జీవనుడుగా నుండిన వానిని రాజాస్థానమునకు దోడ్కొని వచ్చి మనమెంతటియవివేక మొనర్చితిమి ! అతనికి చేసిన మేలు పాముకు పాలుదోసి పెంచిన విధముగా నైనది. మనమీ విషయమై ఊరక కూర్చొని యుండినచో శివభక్తుల

దూషణకూ, మన శాస్త్రములను ఖండించుటకూ వారికి నూతనోత్సాహము వచ్చినట్లు కాగలదు. మనము వారి యుత్సవమునకు ప్రతిగా వేరొక యుత్సవమును చేసి, వారికి సరియైన బుద్ధి గరపవలయును" అని యుద్రేక పూరితుడైనాడు లక్కనామాత్యుడు.

ఇష్టములేకపోయిననూ యీ కార్యమునకు జక్కనాచార్యుడు సమ్మతించవలసి వచ్చినది.

జక్కనాచార్యుని సమ్మతి లభించిన పిమ్మట విరక్తమత సన్యాసులు ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో తమ అభిమాన కావ్యమునకు సన్మానము చేయ నుద్యుక్తులైనారు.

ఈ విధముగా రాజధానిలో వైష్ణవ శైవుల నడుమ హతాత్తుగా నేర్పడిన వైష్ణవమునకు వలయు భూమిక సిగ్గుమైనది.

ముకుందపెద్ద, వృందాచార్యుడు మొదలగువారు తమ నిర్ణయము మేరకు కుమారవ్యాసుని భారతమును బంగారు పశ్చరములో నిడి, దానిని సన్నని జరీ వస్త్రముతో నలంకరించి, దివ్యమైన పల్లకిలోబెట్టి, దానిని స్వయముగా తామే మూపులపై నిడుకొని, కుమారవ్యాసునకు జయకారములు పలుకుచూ, భారతముయొక్క గొప్పను చాటుచూ, రాజధాని యందలి ముఖ్యమైన వీధులలో నూరేగింపు బయలుదేరినారు. వారివెనుక ఛత్ర చామరములవారు, వారిని వెన్నంటి నూరారుమంది వైష్ణవులూ, కుమారవ్యాసుని అభిమానులూ నడచినారు.

బయలుదేరినపు డతి స్వల్పసంఖ్యలో నుండిన యీ యూరేగింపు ముందుకు నడచిన కొలదిని మహాపైన్య వాహినిగా మారినది.

అటువైపున లక్కనామాత్యుని నేతృత్వము క్రింద విరక్తమతము వారగు జంగములూ, చామరసకవి యభిమానులూ ప్రభులింగ లీలను బంగారు అందలములోనిడి, అదేవిధమైన ఘోషణలను వెలువరించుచూ వచ్చినారు.

ధర్మకర్మ సంయోగమువలన ఉభయపక్షముల ఊరేగింపు జనులందరునూ జక్కనాచార్యుని మహామందిరమువద్ద సంధించినారు. కాని

దురదృష్టవశమున ఏమి జరుగకూడదని వా రాశించి యుండిరో అదియే జరిగినది. ఉభయపక్షముల నడుమ హఠాతుగా వాద-వివాదములు చెల రేగి, అది యనూహ్య విధానములో పర్యవసానము నందినది.

మహామాత్యుని మహామందిరము వద్దకు వైష్ణవుల ఊరేగింపు గుంపు చేరగనే ఎవరో "కుమారవ్యాసులకు జయమగుగాక ! మహాభార తము ఆచంద్ర తారార్కమగుగాక!" అని యరచినారు. ఇంతలో వేరొక వెపునుండి ఎవరో "చామరస కవికి ధిక్కారమగుగాక ! ప్రభులింగ లీలకు పురస్కారమగుగాక !" అని ఘోషించినారు.

ఇదివిని శైవులు-చామరసుని యభిమానులు మండిపడి కుమార వ్యాసుని, మహాభారతమునూ తమ నోటికి వచ్చినట్టు దూషించినారు.

ఈ పోరు అంతటితో ఆగలేదు. కొందరు మతాభిమాను లీ హేళ నతో నుద్రేకులై, రాజమార్గమును బాగుచేయుటకై యచ్చట వేసియున్న రాళ్ళు తీసుకొని ప్రతికక్షలపై రువ్వినారు.

ఈ చర్యలతో మండిపడిన ప్రజలు ఉత్సవముయొక్క యాశయ మును మరచి, ఒకరినొకరు రాళ్ళతో రువ్వకొన మొదలిడినారు. షణ్ణ కాలములో నచ్చట రాళ్ళవర్షము కురిసినది. ఉభయపక్షములవారు ఒకరిపై నొకరు పడి మోరముగా పోట్లాడుకొనినారు. కొందరికి గాయములైనవి, మరికొందరికి వస్త్రములు చీలికలు-పేలికలుగా చిరిగిపోయినవి.

ఇంత జరిగిననూ పోరాటములో తమ పూజ్యగ్రంథములకు అప చారము జరుగరాదని యిరుపక్షములవారునూ జాగ్రత్త వహించి, వాటి రక్షణకై పూనుకొనినారు.

ముకుందపెద్ద పండితుడు అందలములోనున్న కుమారవ్యాస భార తము పఠమతము వారిచే నాశనము కాగూడదని, దానిని రెండు చేతులతో నెత్తి శిరముపై నిడుకొని, యచటినుండి సురక్షితమైన ప్రదేశమునకు వెళ్ళుటకై బ్రయత్నించినాడు.

అతని యీ ప్రయత్నమును జూచి ఎవడోయొక్క ధర్మద్రోహి గురిచూచి అతని తలపై బడితెతో మోదినాడు. ఆ దెబ్బకు ముకుందపెద్ద

‘అయ్యో !’ అని అరచుచూ నేలగూలి మరుక్షణమందే ప్రాణములు విడచినాడు.

అతడు నేలగూలిన వెంటనే యతని అనుచరు లచటికి వచ్చి నారు. కాని అంతలో జరుగగూడని అనాహుతము జరిగిపోయినది. ముకుందపెద్ద తన కావ్యమునూ-తన మతమునూ రక్షించుటకై తననే బలిగావించుకొనినాడు.

తమ నాయకుడు మరణించుట జూచి వైష్ణవులు, దానికి కారకులైన హత్యాకారులమీద పగదీర్చుకొనుటకై దైత్యావేశముతో ముందుకు దూకినారు. కాని యీ యావేశమును జూచి ప్రతికక్ష లచటినుండి కాలు తీసినారు.

ఇదంతయునూ క్షణములమీద జరిగిపోయినది.

ఇంతలో తమ యింటిముందు జరిగిన కోలాహలముచే దిగులంది లక్కనామాత్య-జక్కనాచార్యు లచటికి వచ్చినారు.

క్షణకాలములో వారికి జరిగిన హత్యాకాండయొక్క స్వరూపము తెలిసిపోయినది. వా రుద్రేక పూరితులైన ప్రజలను సమాధాన పరచ బ్రయత్నించి, ముకుందపెద్దకు ఔషధోపచారములు జరుపుటకై జూచి నారు.

లక్కనామాత్యుడు రాజవైద్యుల దోడ్కొని వచ్చుటకై దూతలను బంపినాడు. కాని వారు వచ్చునంతలో ముకుందపెద్ద యిహలోకయాత్ర ముగిసిపోయినది. అతడు తానేది సత్యమని భావించెనో దాని రక్షణకై తన సర్వస్వమునూ బలియిచ్చి హతాత్ముడైనాడు.

ఈవార్త మెరపువలె అతని భార్యకు తెలిసినది. ఆమె పిచ్చిదాని వలె అచ్చటికి పరుగున వచ్చినది. భర్త మృతకళేబరముపై బడి గొల్లు మనినది.

చివరకామె ఏమని భావించినదో, తన భర్త మృతకళేబరము నతి కష్టముపై నెత్తుకొని నేరుగా అంతఃపురమునకు నడిచినది. ఆమె నడ్డు టకై జూచిన వారందరి ప్రయత్నములునూ వ్యర్థములైనవి.

అమె బాధాగళముతో పరిపరి విధములుగా రోదించుచూ తన పతి శవము నెత్తుకొని పిచ్చిదానివలె నడువసాగినది.

వృందాచార్యుడు మాత్రా మామెను నీడవలె వెన్నంటి వెళ్ళినాడు.

అమె నేరుగా సామ్రాట్ పౌరదేవరాయల అత్యవసర నమా వేశ నభ ముందుకు వచ్చి, అచ్చట భర్త మృతశరీరమును బడవైచి రోదించుచూ కూర్చున్నది.

ఈ రోదనమును విని సార్వభౌము డచ్చటి కరుదెంచినాడు.

సార్వభౌముని జూడగనే అమెకు దుఃఖము పెలుబికి వచ్చినది. అమె పిచ్చిదానివలె యరచుచూ తన వియోగ భరమును ప్రదర్శించినది:

“ప్రభూ : ఇప్పుడు మీకు శాంతి లభించినదా : ఇక మీరునూ, మీ శివ పరివ్రాజకులునూ సుఖముగా నుండుదు. ఈ శిక్ష విధించవలయు ననియేనా అగ్రహారములో సుఖముగా నుండిన మమ్ములను మీరిచ్చటికి తోడ్కొని వచ్చినది : అయ్యో దైవమా : విరపరాధులమైన మాకెంతటి శిక్షను విధించితివి : మేము చేసిన యపరాధమేమి? వైష్ణవులుగా జన్మించుటపరాధమా : ఆ మతస్థులమై ఈ హిందూ సామ్రాజ్యములో బ్రతుక గోరు టపరాధమా : అయ్యో : నా స్వామిని ఈ నీచులు ధర్మపాషం దులు హత్యజేసినారు. నా మాంగల్యము నపహరించినారు. నా వైధవ్య మును జూచి మీకు తృప్తి కలిగినదా : అయ్యో స్వామీ : నన్నీస్థితిలో విడచి స్వర్గమునకు వెళ్ళుటకు మీకెట్లు మనసు వచ్చినది ? హే ముకుందా : నీకు నా జీవితమును నాశమొనర్చుటకు మనపెట్లు కలిగినది? నాపతి సౌభాగ్యము నీకు సహింపకపోయినదా : హే, మాతా : జగజ్జననీ : నిన్ను తల్లియని నేవించుచూ వచ్చితినే. నీ వెందులకు నీ భక్తులపై కోపగించుకొనినావు : వారి ప్రాణములను అన్యమతముల వారిచే ఎందులకు హరణము జేయించితివి? నా ప్రాణము నీకు ప్రియమైనచో ఇదిగో తీసుకొనుము. నేనునూ నీ సన్నిధికి వచ్చెదను. మా ఉభయులనూ నీ ఒడిలో వేసుకొనుము : జీవితమున మేము విడివడినవారము గాము. ఇక మరణమున ఎందులకీ వియోగము : తల్లీ : యిదిగో వచ్చుచున్నాను. నీ

కుమార్తెకు స్వాగతమిమ్ము! దీవించుము! అచ్చటవైననూ నా మాంగల్య భాగ్యము స్థిరముగా నుండనిమ్ము. స్వామి, నేను నీవద్దకు వచ్చుటకై నిశ్చయించినాను. నీవు నన్నడ్డుకొనవలదు : నీవులేని పిమ్మట నాకు బ్రతుకులేదు. ఇదిగో, వచ్చితిని : మీసాద సేవాభాగ్యమును నాకు ప్రసాదింపుడు" అని పలికి అచ్చటనుండి హఠాత్తుగా లేచి నిలిచి చుట్టునూ పరికించినది.

ఆమె కంటికోక తాతినంభము కనబడినది. సూటిగా వెళ్ళి ఆమె దానికి తన తలను ఢీకొన్నది. తల వగిలినది. శరీరము రక్తాభిషేకము చేసికొనినది. ఆ సాధ్వి ఒక్కసారిగా అరచి నేలగూలినది. ఆమె పెదవులు కదలినవి. మెల్లగా ధ్వని వినబడినది.

“నన్ను షమింపుడు స్వామీ ! వచ్చుటకు తడవైనది”

ఆమె తన కార్యములో కృతకృత్యురాలైనట్టుగా తృప్తితో కనులు మూసి తన యిహలోక యాత్రను చాలించినది. ఆమెను కాపాడవలయునని సార్వభౌముడు ప్రయత్నించినాడు. కాని షణములో యింతటి దారుణ కృత్య మతని కనుల యెదుటనే జరిగిపోయినది.

సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలు శిలావిగ్రహమువలె నిలబడి చూచినాడు. బ్రతుకు నందెంతయో, మరణముననూ అదే విధముగా ముకుందపెద్ద దంపతులు వెనువెంటనే యిహలోక ఋణమును దీర్చుకొనినారు. వారి మృత శరీరములను జూచి, సార్వభౌముని నోటిద్వారా ‘అయ్యో, ఎంతటి అకార్యమైనది !’ అను బాధామిత వాక్కులు బయల్పడలినవి. సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలకు షణకాల మిదియంతయునూ ఒక దుస్వప్నమువలె దోచినది. అతడు తన కనులను తానే నమ్మలేక పోయినాడు.

విర్రీవములైన తన కనులతో ఆ దృశ్యమును దిలకించినాడు.

అతని కనులెదుట ముకుందపెద్ద దంపతులు చచ్చిపడియున్నారు వారి దేహములు రక్తప్రవాహములో తేలియాడుచున్నవి. ఈ హత్యాకాండకు కారకులెవరు? ముకుందపెద్ద ఎందులకు మఱిజీంచినాడు? అతని సతి తన కనులెదుట ఎందులకాత్మహత్య చేసుకొనినది ?

ప్రౌఢదేవరాయ లా కళేబరములను రెప్పవేయక చూచినాడు. అతని కనులవెంట అశ్రువులు ధారగా ప్రవహించ సాగినవి. అతనికి ఆ దంపతులవలన పొన్నలాదేవి యన్వేషణములో జరిగిన సహాయము తలపునకు వచ్చినది. వారిని బలవంతముగా తాను రాజధానికి తోడ్కొని వచ్చినది కూడ జప్తికి వచ్చినది. రాజధానికి వచ్చిన తరువాత అతడు వారితో ఎన్నియో రసఘడియలను గడపినాడు. వారు పొన్నలాదేవికి తలి దండ్రులవలె యుండిరి. అటువంటివారి కెంతటి మరణము సంప్రాప్తమైనది ; అదియునూ తన మూలముననే ; ఇదంతయునూ దలచుకొని సార్వభౌముడు కింకర వ్యతా మూఢుడైనాడు. అతనికి తాను స్వప్నలోకములో విహరించుచున్నట్లు దోచినది. ఆహుతాత్ముల కళేబరముల రౌద్రతను చూడలేక కనులు మూసుకొన్నాడు. కాని ముకుంద పండితుని భార్యయనిన మాటలింకనూ చెవులలో కఠోరముగ ప్రతి ధ్వనించుచునే యున్నవి.

“ప్రభూ : ఇప్పుడైననూ మీకు శాంతి లభించినదా : మీరునూ, మీ శివ పరివ్రాజకులునూ సుఖముగా నుండుడు. మమ్ములను మతాంతరులకు బలియిచ్చుట కొరకనియే యిచ్చటికి తోడ్కొని వచ్చినారా ?”

ఈ వాక్కులు శూలములవలె సార్వభౌముని బాధించసాగినవి. చివర కత డచ్చట నిలువలేక అంతఃపురమునకు వెనుదిరిగి, ఏకాంతముగా కూర్చొని ఏదియో చింతించసాగినాడు.

అతని మానసపథమున కుమారవ్యాస, చామరస కవులు కనబడి “నీవు కనకాభిషేకమునకై బ్రయత్నించి, మా కావ్యములకు రక్తాభిషేకమును జేసినావు” అని వెక్కిరించినట్లుగా దోచినది. ఆ దృశ్యమును జూడలేక సార్వభౌముడు కనులు మూసుకొనినాడు.

అతని కి హత్యాకాండమంతయునూ తనవలననే జరిగినదను వ్యథ గలిగినది.

కాని యిందులో తన తప్పేమిగలదు? తాను ఆంధ్రకర్ణాట సాహిత్యముమీద గల యభిమానముతో ఆ రెండు మహాకావ్యములకునూ కన

కాబిషేకము జేయ ప్రయత్నించుట యవరాధమా : శ్రీనాథ కవిగారి శృంగారనైషధమునకు పురస్కృతి లభించిన విధముగానే యీ కన్నడ కావ్యములకు సన్మానము లభింపనిమ్మిని యాశించుట అవరాధమా : చామరస, కుమారవ్యాసుల కావ్యములు రెండునూ సమానమైనవని తాను తీర్పు నిచ్చుట నేరమా : సామ్రాజ్యం కేదియునూ తోచలేదు.

“దీనికి నేను బాధ్యుడనుగాను. ఈ విషయములో నేను విరవరాధిని” అని యతని మనసు చెప్పసాగినది.

కాని, దానికి జవాబుగా అంతరాత్మ యనినది :

“నీవు సార్వభౌముడను విషయమును విస్మరించకుము. ప్రజాకోటి రక్షణ, పోషణలు నీకు సంబంధించినవి. నీవు సామ్రాజ్యమునగల మతముల నన్నింటినీ సమాన గౌరవముతో చూడవలయును. సర్వధర్మములందునూ సమాన శ్రద్ధగలిగి యుండవలయును. కాని నీవటు నడచుకొనక విరకుల కూటమిలో చేరి, వారి మతధర్మములు సామ్రాజ్యములో వ్యాపకము జేయుటకై పరోక్షముగా ద్రియత్నించలేదా : దాని ప్రత్యక్షఫలమే యిది: అనుభవించుము”

“కాని నే నెన్నడునూ అధర్మ ప్రవర్తకుడను కాలేదు. సామ్రాజ్యమందలి ఏ మతమునకునూ, ధర్మమునకునూ అన్యాయము చేయలేదు”

“అది యనత్యము : ఆత్మకళ్యాణము పేరుతో నీవు రాష్ట్రకళ్యాణమును మరచినావు. శివ పరివ్రాజకులగు విరకుల కూటమిలోజేరి, జక్కనాచార్యుని ప్రభావమునకు లోనై, విజయనగరములో వింకాక ధార్మిక కాంతిని బిరువజూచినావు. దాని ప్రత్యక్ష పరిణామ మీ ముకుంద పెద్ద బలిదానము తెలిసినదా ?”

“ఇందులో నా యవరాధమేమి గలదు ?”

“నీవు సార్వభౌముడవై ప్రజలందరినీ ధర్మముగా పరిపాలింపవలయును. కాని నీవొక విశిష్టధర్మము పక్ష మవలంబించి, దాని తత్త్వముల ప్రచారమునకు బద్ధ కంకణుడవైతివి. ఇదియే నీ యవరాధము. ముకుందపెద్ద మొదలగు అన్యమతీయులు నీ విషయములో దురభిప్రాయ

వదుట కవకాళము కలిగినది. ఈయపార్థమునకై నిరపరాధులగు ముకుంద పెద్ద దంపతులు బలియైనారు. వారి మరణమునకు సంబంధించిన బాధ్యత యంతయునూ నీవు వహించవలసినదే. దీనినుండి నీవు తప్పించుకొన లేవు”

“ఈ హత్యలో నాకేమాత్రమునూ సంబంధములేదు. నేను నిరపరాధిని!”

“అయినచో నీవు నా ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పుము : అరోజు జక్కనాచార్యుడు మహాభారత కథను చచ్చినవారి కథయని హేళన జేసినపుడు, నీవా వింద నెందులకు అడ్డుకొనలేక పోయితివి? ఈ విషయమై జక్కనాచార్యునికి తెలియజెప్పక ఎందులకు పూరక యుండినావు?”

“ఔను : అప్పుడు నేను శైవాభిమానినై, అల్లముని వెక్కిరించుటను విని విసుగుజెందినాను. పరమత దూషణమును నిర్లక్ష్యము జేసితిని. కాని నేను పక్షపాతిని మాత్రము కాలేదు—కుమారవ్యాసుని భారతమువల్ల నాకేమియునూ చురకన భావములేదు”

“నిజమే. కాని ఆ నీ గౌరవము కార్యరూపమును దాల్చలేదు”

“నేను చామరన. కుమారవ్యాసుల కావ్యములు మహాకావ్యములని భావించి, కనకాభిషేకము జేయలేదా?”

“నిజమే : కాని యితర మతములవారు తమ కావ్యముల నూరే గింపు చేయ సంకల్పించినపుడు నీవు దానిని నిలుపలేదు”

“ఇటువంటి ఊరేగింపు నందింతటి హత్యాకాండ జరుగునని నే నూహించలేదు”

“ఊహించి యుండవలయును. అది నీ కర్తవ్యము : ఇటువంటి మతవైషమ్యము విదివరకే హరిహరపుర ప్రకరణములో జూచియున్నావు. కాని నీవా విషయమై జాగ్రత్త వహించలేదు. ముకుందపెద్ద హత్యకై రేపు నీవు శిక్ష ననుభవించవలసి యుండును”

“ఎందులకు?”

“శైవ-వైష్ణవుల మతధర్మములను సమన్వయపరచుటకై ప్రయ

త్నించి. ఆ ఉభయ మతముల వారునూ పరస్పరము ద్వేషించుకొను నట్లుగా జేసినావు”

“దానికి నేను బాధ్యుడనుగాను. నా దృష్టికి హరిహరులలో భేదము లేదు. జగత్తును పరిపాలించు ఆ చిచ్ఛక్తి యొకటే : దానిని ఘన మే పేరున పిలచిననేమి ?”

“అది యాదర్శవాక్కు. కాని యిటువంటి యాదర్శములను కార్య గతము చేయునపుడు అభిప్రాయభేదములు కలుగుట సహజము. అటు వంటి యభిప్రాయభేదమే నీ యధికారులగు లక్ష్మణమాత్య-జక్కనా బాధ్యుల వలన సంభవించినది. వారి మత తీవ్రత-అభిమానము ముకుంద పెద్దను బలి గైకొనినవి. వారి ప్రభువుగా ఈ హత్యలో నీకునూ భాగము గలదు”

“నేను విరపరాధివి : ఈ హత్యకునూ, నాకునూ సంబంధము లేదు”

“ఉన్నది. బాగుగా ఆలోచించుము. నీకే వేద్యము కాగలదు”

“తెలియలేదు”

“రెండు చేతు లొకటిగా కలిసిననేకదా చప్పుడగుట : ఉభయ మతాభిమాను లొకటిగా చేరినచో మర్షణ జరుగదా? దీనిని నీవు ఉపాయ ముగా తప్పించి యుండవచ్చును. కాని యీ కార్యమును చేయలేదు”

ఈ యంతరాత్మ పలుకులు విని సార్వభౌమునికి తాను కర్తవ్య ద్యుతు దై నాదేమోనను సంశయము కలుగసాగినది.

“అయినచో నా యవరాధమునకు ప్రాయశ్చిత్తము లేదా ?”

“ఉన్నది. నీవు ధర్మాత్ముడగు సార్వభౌముడు కమ్ము. నీ సామ్రాజ్యమందలి మతధర్మములనూ సమాన గౌరవ-శ్రద్ధలతో జూచు కొనుము. నీవు శివ పరివ్రాజకుల ఆధ్వర్యుడవుగాక. సర్వసమన్వయ దృష్టికి జీవితోదాహరణుడ వగుము. సామ్రాజ్య ప్రజలచే కేవలమొక మతాభిమాని, ఒక పక్షము నవలంబించువాడు అను మాటలు దాని విధ ముగా నీ జీవితమును నడుపుకొనుము. అట్లు గావించుటచే నీకునూ, సామ్రాజ్యమునకు క్షేమకరము :”

ఈ వాక్కులందలి యథార్థము సార్వభౌముని మానసమున విద్యు
ల్లతవలె తగుక్కున మెరిసి మాయమైనది. ఔను సార్వభౌముడగు తా నే
పక్షమునూ-ఏయొక్క మతమునూ అవలంబించక సర్విమత ధర్మము
లనూ సమాన గౌరవాదరములతో చూచుకొని యుండవలసినది. కాని
తాను పరివ్రాజకుల జీవన విధానమును మెచ్చుకొని, వారి చర్యలకు
పరోక్షముగా సాయపడుటపరాధమైనదని తోచినది. అతడు మున్నుండు
తప్పు చేయక యుండుటకై తగిన జాగ్రత్త తీసుకొనవలయునని నిశ్చ
యించినాడు.

ఇంతలో సార్వభౌముని సన్నిధియందు జరిగిన హత్యాకాండ కథను
విని, లక్కనామాత్యుడు దిగులుజెంది రాజాంతఃపురమునకు పరుగునవచ్చి,
సామ్రాట్టుని సందర్శించినాడు. అమాత్యులను చూచి సామ్రాట్టు:

“అమాత్యులూ! నేను మహాకావ్యములకు సన్మానము చేయదలచి
ఎంతటి దురంతమునకు కారకుడనైనాను” అని విచారమును వ్యక్తపరచి
నాడు.

“ఈ విధముగా జరుగగలదని ఎవ రాలోచించినారు- ప్రభూ !”

“అంతయునూ భగవదేచ్చ ! ఇంతకునూ నేనేదో యపరాధ
మొనరించినానని తోచుచున్నది. ఉభయ కావ్యములకునూ ఏక కాలములో
సన్మానము చేయక యుండవలసినది”

“మీరు కనకాభిషేకము చేయక యుండిననూ యీ దురంతము
జరిగియే యుండును. ఏయొక్క కావ్యమునకు సన్మానము చేసిననూ
దీనిని తప్పించుటకు సాధ్యపడియుండదు” అని లక్కనామాత్యుడు కూడ
విచారమును వ్యక్తపరచినాడు.

“విజయే. నేను కనకాభిషేకము నెపముతో కర్ణాట సాహిత్యము
నకు నా శ్రద్ధాంజలిని సమర్పింప దలచితిని. కాని నేనొకటి దలచిన
దైవమొకటి దలచినది.

“ప్రభూ ! ఈ విషయములో మన మెవరునూ అపరాధులము
కాము. ద్రోహులు తమ విద్రోహమునకు తామే చిక్కి నాశనమైనారు.
అంతయే ! వారిని కాపాడుటకు మన మెవరునూ సమర్థులము కాము”

“ముకుంద పండితులు తాము త్రికరణ పూర్వకముగా నమ్మిన ధర్మముకొరకై బలియైనారు. ఇంతటి బలిదాన మావశ్యకములేదు. మనము కొంత జాగ్రత్త పడియున్నచో దీనిని తప్పించి యుండవచ్చును”

“ఎట్లు ?”

“ఈ ఉత్సవమునకు_ఈరేగింపునకు మన మవకాశమిచ్చి యుండ రాదు”

“ఇప్పుడు గడచినదానికై వగచి ప్రయోజనము లేదు ప్రభూ !”

“ఫలములేదు నిజమే. కాని ముకుంద పెద్దలను హత్యచేసిన వారిని పట్టెచ్చి శిక్షించుటవలన వారికి జరిగిన యన్యాయమును చక్కబరచి నట్లు కాగలదు. ఈ విధముగా జేయుటచే ప్రజ్ఞబుమానసులగు ప్రజలను సమాధాన పరుపవచ్చును”

“ప్రభూ ! ఈ విషయముపట్ల మీకుగల విశ్వాసము నాకులేదు. మన మిపు డేపక్ష మవలంబించిననూ రెండవ పక్షమువారు అపార్థము చేసుకొను నవకాశము గలదు. అందువలన యీ పోట్లాటను నిర్లక్ష్య పరచుటయే ఉత్తమమైన రాజనీతి !”

“ఔను ! ఇకపై మన ప్రభుత్వము సామ్రాజ్యమందలి సర్వమతముల వారికినీ రక్షకవచమగుగాక ! సామ్రాజ్యములో ఎవరునూ పరమత ధర్మములపట్ల చురకన భావము వహించకుండురుగాక !”

“అయినచో తామీ పరివ్రాజక పరివారమునుండి తొలగి పోయెదరా ప్రభూ !”

“ఔను! సామ్రాట్టునైన నేను మతాతీత ప్రభువుగా నుండవలయునని విశ్వయించుకొనినాను”

సామ్రాట్టుని మాటలు లక్కనామాత్యుని కాశ్చర్యము కలిగించినవి. శివభక్తుడునూ, శివ పరివ్రాజక పరివార పోషకుడునూనగు సామ్రాట్ పొ్రథదేవరాయ లీ విధముగా చెప్పగలడని అతడు భావించలేదు.

“ప్రభూ ! తమ రీ విరక్తుల చర్యలలో నేమి దోషమును కనుగొనినారు : తెలిపినచో దిద్దుకొనగలము”

“అమాత్యులూ : ధార్మికచర్యలేవి యున్ననూ అవి ధార్మిక పురుషులకే ప్రత్యేకింప బడనిమ్ము. వాటి నాచరించవలసిన వారు ఆచార్యులూ, స్వాములూ, మహాత్ములూ, మతాధిపతులే కదా ! వారి కార్యక్షేత్రమును సామ్రాజ్యమునకు ప్రభువైన నే నాక్రమించుకొనుట న్యాయముకాదు. దీనివలన ప్రభుత్వముయొక్క ధర్మ సమన్వయ దృష్టికి లోపమేర్పడ గలదు. కాబట్టి నేనీ విరకుల చర్యలకు దూరముగా నుండదలచితిని. ఇకపై నేను మతధర్మము వ్యక్తియొక్క ఆత్మ సమ్మతమైన విషయమని ప్రకటించి, రాజకీయములలో దాని ప్రభావమునకు చోటివ్యవక జాగ్రత్తగా ప్రవర్తించదలయునని నిశ్చయించినాను” అని తన నిర్ణయమును తెలుపగా లక్కనామాత్యునికి చాల నిరాశయైనది.

• అతడు సార్వభౌముని ఆదేశానుసారము ముకుందపెద్ద దంపతులకు వృందాచార్యునిచే సంత్యక్రియలు చేయించుటకై వెళ్ళినాడు.

అనంతరము సార్వభౌముడు పెంపుడు తలిదండ్రుల మరణమునకై వియోగభరము ననుభవించుచున్న పొన్నలాదేవిని సమాధాన పరచుటకై ఆమె యంతఃపురమునకు వెళ్ళినాడు.

25

అ ను కూ ల శ త్రు వు లు

ముకుందపెద్ద పరమతము వారియొక్క వైషమ్యమునకు చిక్కి బలీయైన విషయము మెరపునలె తేకల్ పట్టణమును చేరినది. ఈవార్త వివిగోపరాజు తలదిలినాడు. శైవమతస్తులచే సన్మాయముగా ముకుందపెద్ద హత్య చేయబడినాడను విషయము, ప్రౌఢదేవరాయలపై విదివరకే సదభి

ప్రాయములేని గోపరాజు మానసమును మరింత ఊబి పరచినది. అతడు తన మతమువారగు వైష్ణవులకు జరిగిన ఈ యన్యాయమునకై పరితపించి వాడు.

ఈ విషయము నతడు తన యాప్త మిత్రుడగు సింగరాజుతో వ్రస్తావించగా, సింగరాజు....

“గోపరాజా : ఇదంతయునూ ఆ లక్కనామాత్య సోదరుల కుట్రయే యైయుండవలయును. ఇప్పుడు శైవుల దుండగములకు వైష్ణవులు రాజధానిలో బ్రతుకుట కష్టముగా నున్నది. ఆరోజు హరిహరపురములో ఆ విధముగానైనది; ఈనాడీ కనకాభిషేక సందర్భమున రాజధానిలో యీ విధముగా జరిగినది. ఇదంతయునూ జూచినచో నాఘారులు దేనికైననూ వెనుదీయరని తెలియుచున్నది. మనమిప్పుడే జాగ్రత్త వహింపనిచో, ఆత్మవినాశ మొనర్చుకొనుట తథ్యము !” అనినాడు.

“ముకుందపెద్ద హత్యలో లక్కనామాత్యుడు మొదలగు వారి వ్రవేళమున్నదని నీ వనుచున్నావా ?”

“ఔను. ఈవార్త వినిన దాదిగా నాకు వారిమీద సందేహము కేంద్రీకృతమైనది. ఎందులకనిన, మహాభారతమును చచ్చినవారి కథయని చులకనజేసి, దానికి కనకాభిషేకమును తప్పింప ప్రయత్నించినాడు జక్కనాచార్యుడు. అతని ప్రయత్నము ఫలించకపోగా, అతడెందులకీ ముకుందపెద్దమీద తన పగ దీర్చుకొని యుండరాదని నా భావన. అది యునుగాక ఈ హత్యాకాండ జక్కనాచార్యుని మహామందిరము ముందు జరిగినదని తెలియవచ్చినది. కాబట్టి ఈ హత్యలో తప్పక యతనికి సంబంధ ముండగలదు”

“నాకునూ యట్లే తోచుచున్నది. ఎందుకనగా యీ హత్యను జేసిన హంతకుని పట్టి శిక్షించు ప్రయత్నమేదియునూ రాజధానిలో జరిగి యున్నట్లు కనబడుటలేదు. ఇదంతయునూ పరికించినచో, లక్కనామాత్యుడు మొదలగు వారు సామ్రాట్టులను తమ బుట్టలో వేసుకొని యుండవచ్చునని దోచుచున్నది. లేనిచో సార్వభౌముడు తన పత్నియగు

పొన్నలాదేవి పెంపుడు తండ్రివలె నుండిన ముకుందపెద్ద వండితుని మరణముపట్ల యింత నిర్లక్ష్యభావము వహించడు”

ఈ మాటలకు సింగరాజు తల యాదించినాడు. ఈ విషయములో వా రిరువురునూ ఏకాభిప్రాయములైనారు. మున్నుండు తా మాచరించవలసిన కార్యములను గురించి గోప్యముగా చర్చించినారు.

ఈ పర్యాయము వారు తమ విద్యోహచరణము తెలిసి సార్వభౌముడు తమను దండించవచ్చునని భీతిల్లి కనకాభిషేకమునకు గాని. నవరాత్రోత్సవములకు గాని రాలేదు. సార్వభౌముని వదనుండి విశేషాహ్వానము వచ్చిననూ వారు అనారోగ్యమును సాకుతో తేకల్ పట్టణము ననే నిలచినారు. వారి యీ ప్రవర్తనను సార్వభౌముడు ఖండితముగా అనుమానించుట కవకాశముగలదు. తమ విద్యోహచరణ పూర్తి కానిచో వారికి లక్కనామాత్యుని వలన గండము సంభవించగలదు.

ఇప్పుడు వారి నడుమగల సంబంధము తెగిపోవునంతటి వార్త — ముకుందపెద్ద మరణము రాజధానినుండి వచ్చినది. తా మిప్పుడు కార్యోన్ముఖులుగానిచో సామ్రాజ్యములో వైష్ణవ ధర్మము నామావళిష్టము కాగలదనియునూ, నిరపరాధుల రక్తము ప్రవహింపగలదనియునూ భావించినారు. అంతియగాక, సామ్రాట్టుని ప్రాణమూ, సింహాసనమూ గండములో చిక్కుకొనగలదని శంకించినారు.

కాని వా రాతురత జెందుటకు వీలులేదు. పెద్దైడి ప్రతి అడుగు యునూ, చేబూను నిర్ణయమునూ చాల జాగ్రత్తగా నాలోచించి చేయవలసి వున్నది. వారి నిర్ణయముపై సామ్రాజ్యమందలి వైష్ణవమత మాఢారపడి వున్నది. అంతియకాదు, సామ్రాజ్య మనుగడ, పతనములు కూడ విలచివున్నవి. ఈ ప్రయత్నములో విఫలమైనచో, వారి ప్రాణములకు విపత్తు సంభవించుటయేగాక, సింహాసన మన్యాక్రాంతము కాగలదు. అందువలన వారి విషయమై కూలంకషముగా విచారించి, కార్యనీతిని నిర్ణయించవలసి వున్నది.

వారి కిప్పుడొక విషయము స్పష్టమైనది. తమ కేదురు తిరుగు

వారిని, తమ యాశయముల కద్దు తగులువారినీ లక్కనామాత్య సోదరులారక విడచుటలేదు. ఈ విషయమును ముకుందపెద మరణ ఘట్టము నుండి వారు గ్రహించినారు. మున్నుండు తమ విద్యోహకర కృత్యములు బయల్పడినపుడు వారివలన తమకునూ యాపద సంభవింపవచ్చును. సామ్రాట్టు సోదరుల నెదిరించినచో వారిప్రాణమునకు సైతము గండము సంభవించియే తీరును. అందువలన తామిప్పుడే ఆ సోదరుల ప్రతిబంధకమును తొలగించుకొనవలయును. లేనిచో వారివలన సామ్రాట్టులూ, సామ్రాజ్యమూ నాశము కాగలదు. ఏవిధముగానైననూ తామీ సామ్రాజ్య దురంతమును తప్పించవలయును" అని వారాలోచించినారు.

"నీమీద యిప్పుడొక మహత్తరమైన బాధ్యతాభారము పడివున్నది గోపరాజా ! నీవు సామ్రాట్టుల మేనల్లుడవు. దౌహిత్యుడగు నీకు సింహాసనపు హక్కుగలదు. ఇప్పుడు నీవు సింహాసనముకొరకై పోరాడనిచో, అది యన్యాయముగా ఆ హొయినల వంశీయులకు వశముకాగలదు. సామ్రాజ్య క్షేమ చింతనాదృష్టితో నీవుపుడు సంగ్రామ దీక్షను బూనవలయును" అనినాడు సింగరాజు తన తీర్మానమును వెలిబుచ్చు వానివలె.

"ఒకవేళ సామ్రాట్టులు మనల నన్యథా భావించి, మన నాశనమునకు బ్రయత్నించినచో ?"

"మనము నిర్దయులమై వారిని సంహరించవలసి వుండును. అంగ వ్రాతములో జికిత్సకుడు దుష్టాంగమును ఖండించి, శేషాంగ శ్రేణికి రక్ష నిచ్చునట్లుగా, సామ్రాజ్య భద్రతా దృష్టికి ప్రతిబంధకములగు వారి నందరనూ మనము తొలగించవలయును. భిషగ్వరులవలె మన మీ కార్యముపట్ల నిర్దయాత్ములమై ప్రవర్తించవలయును. మనకేర్పడు యద్ధంకి ఏదియైననూ దానిని మనము లెక్కించరాదు"

"విజయనగర సింహాసనము నాక్రమించుకొనవలయునను నిరాశ వాకులేదు. సామ్రాజ్యమందు విరపరాదులగు వైష్ణవులకు శైవమతస్తుల వలన చిక్కులను దప్పించిన జాలును. దానితో నేను తృప్తి జెందగలను"

"విజయనగర సింహాసనము నెక్కవలయునను యాశ మీకు లేనిచో, శ్రీగిరి ప్రతాపరాయలను దానిపై కూర్చుండజేయుదము ?"

“అతనివలన కూడ వైష్ణవ మతోద్ధరణ జరుగగలదని నే ననుకొనలేను”

“ఎందులకు ?”

“అతడు శ్రీశైల శ్రీ మల్లికార్జున స్వామికి పరమభక్తుడని వినియున్నాను. అటువంటి వానిచే వైష్ణవుల క్షేమచింతనము జరుగగలదా?”

“ఎందులకు జరుగరాదు ? మన మతనికి సింహాసనము లభించుటకు సాయపడినచో అతడు మనము చెప్పినట్లు వినగలడు. అతనిని మన చేతి కీలుబొమ్మనుగా చేసుకొనినచో, యిక సింహాసనముపై మనము కూర్చొని యున్నట్టేకదా ?”

“మన యీ విద్రోహాచరణ కతడు సాయపడగలదా ?”

“ఎందులకు సాయపడడు? సామ్రాట్టులకునూ, అతనికినీ సింహాసన విషయములో చాల దినములుగా వైమనస్య మున్నదని వినివున్నాను. మన మతనికి సాయపడినచో, మన స్వార్థము సాధింపబడగలదు. ఎందులకనగా, మన స్వార్థము నెరవేరుట కతని రక్షణయనుభవశ్రీకవచ మత్యంతావశ్యకము”

“నాకు సింహాసనము నపహరించవలయునన్న యాశలేదు. అది యన్యాయకృత్తమగుటను తప్పించి, సంగమ వంశమువారి చేతిలో సుభద్రముగా నుండిన జాలును. అంతకంటెనూ ఎక్కుడుగా నేనేమియునూ గోరుటలేదు”

“ఆ లక్కనామాత్యుని వలన సామ్రాజ్యమునకు సంభవించిన విపత్తును శ్రీగిరి ప్రతాపరాయలకు దెలిపినచో, అతడు మన విద్రోహమునకు సాయపడగలడను సమ్మిక నాకుగలదు. అంతియగాక, యీ విరక్తుల కార్యముల యధార్థ స్వరూపము నెరిగినచో అతడు త్రికరణ పూర్వకముగా మనకు సాయపడవచ్చును”

“అయినచో, నీవిప్పుడే పెనుగొండకు వెళ్ళి, శ్రీగిరి ప్రతాపరాయలను సందర్శించి, అతనిని మనపక్ష మవలంబింపజేసి రమ్ము. ఈ కార్యమునకు నీవు తక్కు అన్యులు సమర్థులు కాజాలరు”

—అనినాడు గోపరాజు.

మిత్రుని వలుకులకు సంతోషించి, సింగరాజు మరుదినమే పెను గొండ దారి పట్టినాడు.

ఘనగిరి (పెనుగొండ) రాజ్య పాలకుడగు ప్రతాపరాయలు బాల్యమునుండియునూ ప్రౌఢదేవరాయల విషయములో అసంతృప్తిని వహించి వుండెడివాడు.

అతడు విజయనగర సార్వభౌముడుగా నుండిన వీరవిజయ మహారాజుల ముద్దుల కుమారుడు. అయిననూ ధర్మనిరతుడగు వీరవిజయ మహారాజులు తన యనంతరము సింహాసనమును చిన్నవాడగు ప్రతాపరాయని కీయక, జ్యేష్ఠపుత్రుడైన ప్రౌఢదేవరాయల కిచ్చి మరణించినాడు. అయిననూ వారు జీవించి వున్నపుడే యీ సింహాసన విషయములో తండ్రికొడుకుల కెన్నియో పర్యాయములు చర్చలు జరిగినవి.

తండ్రి మరణానంతరము ప్రతాపరాయలు సామ్రాజ్యములో తనకు సగభాగము వంచిపెట్టుమని పట్టుబట్టినాడు. అప్పుడు కుల గురువులగు శ్రీ చంద్రభూషణ క్రియాశక్తి వండితులు ప్రతాపరాయలకు బుద్ధి జెప్పి, అతనిని సమాదాన పరుప బ్రయత్నించినారు :

“కుమారా : సంగమ వంశములో యిదివరకెన్నడునూ భారసంతానముండగా సింహాసనమునకై జ్యేష్ఠోల్లంఘనము జరుగలేదు. వంశ పారంపర్యముగా నీ ధర్మ సింహాసనము సామ్రాట్టుల జ్యేష్ఠపుత్రులకే లభించుచూ వచ్చినది. ఇందులకు ధర్మకాస్త్రముల యాధారముకూడ నున్నది. కాబట్టి నీవు సింహాసనమును కోరుటగాని, అఖండమగు సామ్రాజ్యమును విభజింపుమని చెప్పుటగాని, అధర్మము కాగలదు. దీనిచే సామ్రాజ్య భద్రతకు లోపమేర్పడ గలదు. గనుక మీ సహోదరులందరునూ అన్యోన్యముగా నుండి, సామ్రాజ్యమునకు పేవ జేయవలయునని మా యాశయము. నీకు సమ్మతమైనచో యువరాజు పదవి ననుగ్రహించునట్లు ప్రౌఢదేవరాయలకు నేను చెప్పగలను. అదియును గానిచో సామ్రాజ్యమందు సంపదభరితమగు రాజ్యముగానున్న ఘనగిరికి నిన్నది పతినిగా జేయునట్లు చెప్పెదను” అని ప్రతాపరాయల విద్రోహ బీజాంకురమును మొలకలోవే నాశనము చేసినాడు.

సామ్రాజ్యమందలి స్వామినిష్ఠా సేవకులూ, గురువులూ, అస్థానీకులూ, దండనాయకులూ అందరునూ ప్రార్థదేవరాయల పక్ష మవలంబించుటను జూచి ప్రతాపరాయలు వేరుదారి గానక, గురువులు చెప్పినట్లు సామ్రాజ్యవద్ద యువరాజుగా నుండుట కిష్టపడక, ఘనగిరి రాజ్యమున కధిపతియై, పెనుగొండకు వచ్చినాడు. అచ్చట గడచిన పనులెనిమిది సంవత్సరములుగా తన విద్రోహ వృక్షమునకు నీరు పోయుచూ వచ్చినాడు. విజయనగర సింహాసనము నపహరించుటకై తరుణము నెదురుచూచుచూ కూర్చున్నాడు.

అతనికి సాశ్వతోపరాజు సార్వభౌమునిమీద కత్తికట్టివున్న విషయము తెలిసినది. హరిహరపుర ప్రకరణములో గోపరాజు సార్వభౌముని కెదురు తిరుగు టతనికొక సంతోషవార్త యైనది. గూఢచారులద్వారా అతడు రాజధానియందునూ, తేకల్ పట్టణమునందునూ జరుగు చర్యల నన్నింటినీ క్రమముగా తెలుసుకొన సాగినాడు. రాజధానిలో జరిగిన ముకుందపెద్ద బలిదానపు కథయునూ, దానిపై గోపరాజుయొక్క ప్రతిక్రియయునూ వేగు లతని కెరిగించినారు. తన రొద్దెను నేతిలో పడవేసుకొనుట కిది తగిన సమయమని భావించి, ప్రతాపరాయలు సాశ్వతోపరాజు వద్దకు తన నమ్మికకు పాత్రుడైనవాడునూ, చతుర రాజకీయ తంత్రజ్ఞుడనూ నగు ముమ్మయనాయకుని చర్మవేషములో బంపినాడు.

ముమ్మయనాయకు డీ పదిహేను సంవత్సరములనుండి సామ్రాట్ ప్రార్థదేవరాయల వలన తనకు జరిగిన పరాభవమునకు ప్రతీకారము దీర్చుకొనుటకై తోకతొక్కిన త్రాచువలె, ప్రతాపరాయల ఆశ్రయములో నుండినాడు.

అనాడు తిరకినాయకుని హత్య జరిగిన తరువాత అతని సైనికులు బోలెయ దుర్గముపై దాడి జరుపగా, వారి ముట్టడి నెదిరించి పోరలేక ముమ్మయనాయకు డచటినుండి తప్పించుకొని వెళ్ళినాడు. శత్రువులకు కోట వశమగుటకు పూర్వమే యతడు తన భండారములో నుండిన విలువగల వస్తువుల నెత్తుకొని, అంతఃపురమునకు చిచ్చుబెట్టి, రహస్య మార్గముద్వారా బయటపడి పారిపోయినాడు.

అంతఃపుర ముగ్ధిలో దగ్ధముకాగానే, ముమ్మయనాయకుడు కూడ అందులో చిక్కుకొని మరణించి వుండవచ్చునను వదంతి పుట్టినది. అతనిని పొర్రణములతో పట్టుకొనుటకై సార్వభౌముడు చేసిన ప్రయత్నములు, వీరనాయకుని సాహసకృత్యములు అన్నియునూ వ్యర్థమగుటచే, అతడు మరణించి వుండవచ్చునని అందరునూ తీర్మానించుకొనినారు.

ఇది ముమ్మయనాయకునకు అనుకూలమేయైనది. అతడు మారు వేషములో పెనుగొండకు వచ్చి, ప్రతాపరాయల హృదయాంతరాళములో దాగివున్న విద్రోహమునెట్లో గ్రహించి, అతని యాశ్రమంలో నిలచినాడు. చిరకాలముగా నటువంటి సంగడికానికొరకై ఎదురు చూచుచుండిన ప్రతాపరాయలు సంతోషముగా నతని కాశ్రయమిచ్చి, అతనిని తన యాంతరంగిక మిత్రులలో నొకనినిగా స్వీకరించినాడు.

ఇప్పుడు గోపరాజు హృదయాంతరాళములో రగులుచూ వున్న వగాగ్నిని గ్రహించిన ప్రతాపరాయలతనిని వశపరచుకొని, అతని సాయముతో తన విద్రోహమున కొక నిశ్చితరూప మిచ్చుటకై నాలోచించి ముమ్మయనాయకుని తేకల్ పట్టణమునకు బంపినాడు.

ముమ్మయనాయకుడు తన నెవరునూ గుర్తించరాదని పాముల నాడించు వాని వేషము ధరించి తేకల్ పట్టణమును చేరుకొనినాడు.

అతడు సూటిగా నంతఃపురమునకు వెళ్ళి గోపరాజు సందర్శనమును గోరినాడు.

ఆ సమయములో గోపరాజు చోళ మండలమునుండి వచ్చిన వేగులవారి వార్తలను వినుచున్నాడు.

చోళమండలమునుండి వేగులవా రతనికి ప్రియకరమైన వార్తనే తెచ్చినారు.

ఇతఃపూర్వము స్వతంత్ర రాజ్యములుగానుండి, యిప్పుడు విజయ నగర సామ్రాజ్యములో చేరివున్న చోళ-పాండ్య రాజ్యములు మరల స్వతంత్ర రాజ్యములగుటకు ప్రయత్నించుచున్నవి. ఆ రాజ్యములలో రగులుచున్న విద్రోహాగ్ని నార్పుటకై లక్క-నామాత్యుడు దండెత్తి వెళ్ళ గలడను వార్త రాజదానినుండి వచ్చినది.

ఈ వారవిని గోపరాజు తన విద్యోహము కార్యరూపమునకు తెచ్చుటకు మంచి తరుణము లభించినదని పగటికలలు కనుచూ కూర్చొని యుండగా, సేవకులు వచ్చి—

“ప్రభూ : తమనొక పాములవాడు సందర్శించగోరి, చాలసేపటి నుండి నిరీక్షించుచున్నాడు. తమతో స్వయముగా మాటలాడ వలసిన రహస్య విషయమేదియో నున్నదట” అనినాడు.

“చూచుట కత దే విధముగా కనబడుచున్నాడు? నిజముగా నతడు పాములవాడా? లేక ఛద్మవేషములోనున్న రాజకీయ తంత్రజ్ఞుడా?”

“అతడేదీయో రహస్య కార్యార్థమై వచ్చివున్న ఛద్మవేషపు గూఢచారివలెనే దోచుచున్నాడు ప్రభూ!”

“అట్లయినచో, అతనిని లోనికి ప్రవేశపెట్టుము” అని యాజ్ఞా పించినాడు గోపరాజు.

సేవకు డటు వెళ్ళినాడు; పాములవా డిటు ప్రవేశించి గోపరాజు నెదుట నిలువబడినాడు. గోపరా జుతనిని పరీక్షగా చూచినాడు. ఆచూపు అతనిని మ్రింగివేయునట్లున్నది. అనంతరము నవ్వుచూ ప్రశ్నించినాడు.

“పాములవారికి మాతో పనియేమిదో తెలుసుకొనగోరు చున్నాము?”

“ప్రభూ : నేనొక నాగమణిని దెచ్చివున్నాను. దానిని తమరు పరికించినచో తమకు మంగళప్రదమగును”

—అతడుకూడ నవ్వుచూనే జవాబిచ్చినాడు.

“ఏదీ ఆ నాగమణి?”

“అంతటి యపూర్వ రత్నము నందరి ఎదుటనూ ఎవరైనా చూప గలరా. ప్రభూ!”

అతని పలుకుల యందలి అంతరార్థమును గ్రహించి, గోపరాజు అచ్చటనున్న భటులను వెలుపలికి బంపి, అతనితో రహస్యముగా యని నాడు.

“ఇప్పుడు చెప్పుము. నీవు నిజమైన పాములవాడవో లేక చచ్చ వేషధారుడవగు గూఢచారివో ?”

“ప్రభూ : మీయూహ యధార్థమైనదే : నేను సామాన్యుడగు పాములవాడను కాను . విద్రోహమును నాగసర్పము నాడించుచున్న వాడను”

“చూచుటతోడనే నీవొక సామాన్య వ్యక్తి వికావను నూహ నాకు పొడమినది. ఉండనిమ్ము. నీ వెవరవు ? ఇచ్చటికెందులకు వచ్చినావు ? నీకు నావలన ఏమి సహాయము కావలయును ?” అని గోపరా జాత్మీయ ముగా నడిగినాడు.

“ప్రభూ : మీతో దాపరికమెందులకు ? నేను ముమ్మయనాయకు డను. బోలెయదుర్గమునకు ప్రభువుగానుండి, సామ్రాట్ పొరడదేవ రాయల కోపమునకు గురియై రాజ్యకోశములను పోగొట్టుకొని. ఇప్పుడు ప్రవాసివలె తిరుగుచున్న నిర్భాగ్యుడను”

“ఏమీ, అరగసీమకు సామంతరాజగు ముమ్మయనాయకులా మీరు ?” ఆశ్చర్యముగా యడిగినాడు గోపరాజు.

“ఔను. మీ కనుమానముగా నున్నదా ?”

“మీరు అంతఃపురమునకు విప్పంటుకొనినపుడు దానిలో దగు ల్కొని మరణించినారని వడింతి—కాని బ్రితికియే వున్నారని యిప్పుడు తెలియుచున్నది”

“సార్వభౌములను మోసగించి, కార్యమును సాధించుట కె నే నీ నాటక మాడితిని. లోనిచో వారు నన్ను ‘నరవేట’ యాడి సంహరించెడి వారు”

“ఇప్పుడు మీరు.....”

“మనగిరి రాజ్యమునుండి వచ్చుచున్నాను—ప్రతాపరాయల ప్రతి నిధిగా. తమతో రహస్యముగా, మంత్రాలోచన చేయుటకై వచ్చి వున్నాను”

“అయినచో, మీ రింతవరకునూ ప్రతాపరాయల ఆశ్రయములో మంటరా ?”

“ఓను : సార్వభౌముని వలన నాకు జరిగిన యన్యాయమున కతనిపై పగదీర్చుకొనదలచి. నేను వారి యాశ్రయమును పొందినాను. నన్నీ దుస్థితికి తెచ్చినవారిని నాశనము జేయుటకై ప్రతిజ్ఞబాని, చావక జీవించి వున్నాను. సార్వభౌముని సంహరించు వంతవరకునూ నా జీవితమునకు శాంతి లభించదు”

“అయినచో, మన ముభయులమూ మిత్రులమే !”

—అని చెప్పి, యతనిని ఆంతరంగిక మిత్రునివలె భావించి, తన విద్రోహ చర్యలనంతయునూ అతనికి సవివరముగా తెలిపినాడు. ఆ తరువాత ఈ విషయమై ప్రతాపరాయలను సందర్శించి మాటలాడుటకొరకై సింగరాజును బంపియున్న విషయము నెరిగించినాడు. ముమ్మయనాయకుడిది విని సమాధానముగా విట్టూర్పు విడచినాడు.

26

దుష్టచతుష్టయము

పెనుగొండను చేరిన సింగరాజు రహస్యముగా శ్రీగిరి ప్రతాపరాయలను సందర్శించి. గోపరాజు బంపిన లేఖ నతని కొనగి, తన పరిచయమును చేసుకొనినాడు.

ప్రతాపరాయ లతనిని తీక్షణముగా చూచుచూ “మీ విషయమై మేము చాల పనివున్నాము సింగరాజులూ ! మీరు మా మిత్రులనునది కూడ మాకు తెలియును. మీలో రగులుచున్న పగ ఏమిటో కూడ తెలియును. మీ రీ విషయమై సంకోచపడక, నాతో హృదయము విప్పి మాటలాడవచ్చును”

— అని యతడనగా సింగరాజునకు కలిగిన సంతోషమునకు మేరలేక పోయినది.

“ప్రభూ : తమను మిత్రులనుగా భావించియే మే మిచ్చటికి వచ్చినాము. మా గోపరాజుకు మీమీద అమితమైన గౌరవము. ప్రిత్యా దరము లున్నవి. మీపై వారెన్నియో ఆశలను పెట్టుకొని వున్నారు. మీ సహాయముచే చూర్తులగు నా లక్కన సోదరులను పదవీచ్యుతులనుగా జేసి, సామ్రాట్టులను సింహాసన భ్రష్టులనుగా జేసి, విజయనగర సింహాసనమును మీకు సంపాదించి యివ్వవలయునను భావన కలిగివున్నారు”

“నామీద గోపరాజుల కెంత యభిమానమున్నదో నాకు దెలియును. అతడు నా మేనయల్లుడు మాత్రమేకాదు — మిక్కిలి దక్షతతో రాజ్యపాలనము చేయగల సామర్థ్యవరుడు, సామ్రాజ్య విస్తృత సేవకుడు. అతనివలన మా కమితమగు సహాయము లభించగలదని మేము భావించినాము. శ్రీ మల్లికార్జునస్వామి దయవలన మా నిరీక్ష వ్యర్థముకాలేదు”

అనంతరము వా రుభయులునూ కూర్చొని అనేక విషయములను గురించి చర్చించినారు.

గోపరాజెంతటి శక్తి సామర్థ్యములు గలవాడను నది ప్రతాపరాయ లకు బాగుగా తెలియును. అతనివంటి మహాదాకాంక్ష గలవాడు సాయపడి నచో తన కార్యము విర్విఘ్నముగా నెరవేరగలదని కూడ తెలియును. కాని నిజముగా నతడు తనకు సాయపడ నిచ్చగించుచున్నాడా ? లేక ఏదియో స్వార్థసాధనకై తనను వంచించుట కీ నాటక మాడుచున్నాడా ? తెలుసుకొనవలసి వున్నది.

అందువలననే యతడు సింగరాజు-గోపరాజుల అంతర్యమును భేదించుటకై యనినాడు :

“సింగరాజులూ : సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయల మీద మన గోప రాజుకు చాల ఆదరమున్నది. అంతియే గౌరవభావము కూడను గలదు. హఠాత్తుగా అతడు సామ్రాట్టుల విరోధిగా మారినా డనినచో ఆశ్చర్య మగు చున్నది”

“ఇందున ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయమేమియునూ లేదు వ్రాతూ! రాజధానిలో లక్కనామాత్యుడు మొదలగువారు నడపిన రాజ్యకాంక్షి యొక్క కుట్రల నెరింగిన వారెవరునూ యీ విషయమై నాశ్చర్యపడరు. ఇప్పుడా హొయిసల వంశీయులవలన సామ్రాజ్యమునకు గండము సంభవించినది. వారు సింహాసనము నపహరించుటకై ఎత్తులు వేయుచున్నారు. తమ విద్రోహమును ప్రజల దృష్టి నుండియునూ, సామ్రాట్టుల దృష్టి నుండియునూ తప్పించుటకొరకై ఈ విరక్తుల చర్యలను నాటకమాడుచున్నారు. వాస్తవముగా సింహాసనము నపహరించుటయే వారి ఉద్దేశము. ఈ ఉద్దేశ సాధనమున కనియే వారు మిమ్ములను మమ్ములను రాజధాని నుండి దూరముగా నుంచినారు. ఇప్పుడు మన ముభయలమునూ సంఘటితులమై దుష్టశక్తుల నెదిరించక పోయినచో, పవిత్రమగు విజయనగర ధర్మసింహాసన మన్యులపాలగుట తథ్యము. అందులకై మేము మీవద్దకు రావలసివచ్చినది.”

“లక్కనామాత్యుడు మొదలగువారు విరక్తుల కార్యకలాపముల పేరుతో రాజ్యమును దురాక్రమించుటకై ఎత్తులు వేయుచున్న సంగతి సత్యమైనచో, సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయ లేందుల కింకనూ పూరక వున్నాడు? ఈ విషయమై తగిన ముందుజాగ్రత్త వహించక మానముగా ఎందులకు కూర్చొనినారు?”

“వారి నా ద్రోహాలు ధర్మబోధచే పిరికి పందనుగా జేసి వైచి నారు. వారికిప్పుడు పారమార్థికపు పిచ్చెక్కునట్టు చేసినారు. విజయనగరములో సైత మొక శూన్య సింహాసనము నేర్పరచి, దానికి సామ్రాట్టుల నధిపతులనుగా జేయు నాటకమాడి, వారిని రాజకీయ పరాజ్ఞులనుగా జేసి వున్నారు. ఆ సోదరుల దుర్బోధనలవలన సామ్రాట్టులు పరివ్రాజక పరివారములో జేరి, రాజ్యకోశములను లక్కనామాత్యుని కప్పగించినారు. ఇటువంటి సామ్రాట్టును నమ్మి కూర్చొనినచో, మన సామ్రాజ్యమునకు మనుగడలేదు. అందువలననే రాష్ట్ర ప్రజలు మిమ్ములను సింహాసనాసీనులనుగా జేయ నాలోచించుచున్నారు. సామ్రాజ్యమందలి స్వామినిష్ఠాగరిష్ఠు లెల్లరి ఆశయమునూ విదియే! పూజ్యులగు విద్యారణ్య మునీంద్రుని

లచే స్థాపించబడిన యీ ధర్మ సామ్రాజ్య మన్యాయముగా ద్రోహం
పాలు కాగూడదని మే మందరమునూ గోరుచున్నాము. ఈ పవిత్ర
కార్యమునకు తమరు కంకణము ధరించి, నాయకులై ముందు నిలిచి మా
కెల్లరకునూ మార్గదర్శనము చేయుడు”

ఈ మాట లాలించి ప్రతాపరాయణకు స్వర్ణమరచేత విడుకొనినంత
హర్షమైనది. అతడు సింగరాజును గాఢముగా కౌగిలించుకొని—

“సింగరాజా : మీవంటి మిత్రులుండగా మాకేభయమునూ లేదు.
మీవంటి సామ్రాజ్య నిష్ఠాపరులగు సేవకు లున్నంతవరకూ సామ్రా
జ్యమునకు గూడ ఏ భీతియునూలేదు” అని హర్షమును వెలిబుచ్చినాడు.

అనంతరము చిరకాలము తరువాత కలసుకొనిన ఆప్తమిత్రులవలె
వా రుభయులునూ తమ విద్రోహాచరణను గురించి అనేక విషయము
లను చర్చించినారు.

“ఈ సమయములో గోపరాజుకూడ యిచ్చట నుండినచో చాల
బాగుండెడిది. ఈ విషయమై మనమొక అంతిమ తీర్మానమునకు వచ్చి
వుండవచ్చును” అన్నాడు ప్రతాపరాయణులు.

సింగరాజీ మాటలకు సమ్మతించినాడు. గోపరాజును రహస్య
ముగా పెనుగొండకు దోడ్కొని వచ్చుటకై దూతలను బంపవలయునను
కొనుచుండగా, ఆడబోయిన తీర్థ మెదురైనదనునట్లు ముమ్మయనాయకుని
సలహా నంగీకరించి, తమ విద్రోహమునకు అంతిమ స్వరూప మిచ్చు
టకై అతడే యచటికి వచ్చినాడు.

చిరకాలానంతరము వచ్చిన మేనల్లునికి ప్రతాపరాయణ మిక్కిలి
యాదరముతో స్వాగతము పలికి సత్కరించినాడు.

ఒకటి రెండురోజులు విశ్రాంతికొరకై వినోద కృత్యములలో
గడపిన పిమ్మట, అందరునూ, ప్రతాపరాయణ మంత్రాలోచన మంది
రములో రహస్యముగా సభ చేరినారు.

సభలో అందరునూ వారివారి యభిప్రాయములను హృదయము
విప్పి చర్చించినారు. తొలుత సింగరాజు మాటలాడి, సామ్రాజ్యమున

కేర్పడిన గండమును గురించి అందరికినీ బాగుగా మనసున నాటునట్లు తెలియజేసినారు. తను చెప్పవలసిన దంతయునూ చెప్పి ముగించుచూ, తుదిపలుకులుగా—

“....సామ్రాజ్యమందలి గణ్యస్వామి నిష్ఠాగరిష్ఠులారా : ఇదివరకెన్నడునూ రాని విపత్తు సామ్రాజ్యమున కీ లక్కనామాత్య - జక్కనాచార్యుల వలన సంభవించినది. వారు విష్ణువర్ధనుని గోత్రుజులు. నష్టచేతనమైన హొయినల రాజ్యలక్ష్మిని మరల విజయనగర సింహాసనాసీనను జేసి, హొయినల సామ్రాజ్యమునకు తాము అదిపురుషులు గావలయునని ఆ ద్రోహం లాలోచించుచున్నారు. ప్రజలను మోసగించుటకై వారి శివపరివ్రాజకుల ముతాను తయారుచేయుచున్నారు. చూచుటకు వారి చేతలన్నియునూ ధర్మ స్వరూపములుగా గోచరించిననూ, వారి యాశయము రాజ్యకాంక్షిని కలుగజేయుటయే. మనకు వారిని పదవీచ్యుతులనుగా జేయుట వలనుపడదు. ఎందువలననగా ఆ సహోదరుల చేతిలో సామ్రాజ్య సూత్రములు భద్రముగా నున్నవి. సామ్రాట్టులు కూడ వారి చేతిలో కీలుబొమ్మలైనారు. బహిరంగముగా యుద్ధమును ఘోషించి వారిని చంపుటకు మనకు శక్యముగాదు. మనలను వారు మోసగించుచున్నట్టే వారినికూడ మనము ప్రతిమోసముతో జంపి, రాజ్యలక్ష్మి నా దూర్తుల చేతినుండి రక్షించవలయును.

“ఇప్పుడు మన విద్రోహమును కార్యరూపమునకు దెచ్చుటకు సదవకాశము లభించినది. దక్షిణాపథమున చోళమండలములో ప్రజలు సామ్రాజ్యమునకు వ్యతిరేకముగా దండెత్తి వున్నారనువార్త వచ్చినది. దాని నణచుటకై లక్కనామాత్యుడే స్వయముగా సైన్యసమేతుడై వెళ్ళునట్లు కూడ దెలిసినది. ఈ తరుణమున మనమెటయిననూ వారిని పదవీచ్యుతులనుగా జేసి, సామ్రాట్టులను మూలకు ద్రోసి, సింహాసనముపై ప్రతాపరాయలను కూర్చుండిబెట్టినచో, లక్కనామాత్యుడు తిరిగి వచ్చునంతలో సామ్రాజ్య పాలనా సూత్రములన్నియునూ మనచేతిలో భద్రముగా నుండగలవు. మనకెదురు తిరుగువారిని నాశమొనర్చవచ్చును. దీని వలన సామ్రాజ్యమున కేర్పడిన ముప్పు తొలగి, ఈ ధర్మ సింహాసన

మన్యుల పాలగుట తప్పునని నమ్ముచున్నాను. ఈ విషయమై తామెల్ల
రునూ తమ స్పష్టాభిప్రాయములను వెల్లడించవచ్చును" అని చెప్పినాడు.

"సింగరాజుల సలహా ఆచరణీయమైనదిగనే వున్నది. మనము
కార్యోన్ముఖుల మగుట కిది మంచితరుణము. రాజధానియందుననూ,
సామ్రాజ్యమందలి మరికొన్ని ప్రదేశములలోనూ ప్రజల శివ పరి
వ్రాజకుల ములా వారొనరించుచున్న దుష్ప్రచారములకు విసిగివున్నారు.
ముకుందపెద్ద పండితుని దుర్మరణమును విని పరితాప పడుచున్నారు.
అటు చోళ మండలములో క్రాంతిజ్ఞానం లెగయుచున్నది. ఇటువంటి
సమయములో మనము విద్రోహులకు బలమైన ఘాతము నేర్పరచి, వారిని
నాశమొనర్చి సామ్రాజ్య లక్ష్మిని కాపాడవలయును" అని గోపరాజుని
నాడు.

"ఏమైననూ సరియే ! మనమీ తరుణమును జారవిడచుకొనరాదు.
ద్రోహియగు నీ సామ్రాట్టును పదవీచ్యుతునిగా జేసి, వీలైనచో చంపి,
మనము సింహాసనమును చేజిక్కించుకొని దానిపై ప్రతాపరాయణ నధిప
సింహ జేయవలయును. లేనిచో యీ సామ్రాజ్య మెక్కువకాలము మన
జాలదు" అని ముమ్మయనాయకు డనినాడు.

ఇప్పుడు సామ్రాట్టులను చంపుటయ్యా; విడచుటయ్యా ? అను
విషయమును గురించి జిజ్ఞాస యేర్పడినది.

"సామ్రాట్టులను విడచిపుచ్చినచో మరల వారివలన మన కపాయ
మేర్పడవచ్చును. కాబట్టి వారిని చంపుటయే మంచిది" అని ముమ్మయ
నాయకుడు తీర్పు నిచ్చినాడు.

ఇతరులు వేరుదారి గానక ఆతని మాటల నామోదించినారు. అపై
ఆ నిర్ణయమునెట్లు కార్యరూపమునకు దేవలయునను విషయమై దీర్ఘ
చర్చ జరిగినది.

అందరునూ దీర్ఘముగా నాలోచించి ఒకనిర్ణయమునకువచ్చినారు.

తమ విద్రోహచర్యలు శత్రువులకు తెలియనట్లు జాగ్రత్త
వహించి, ప్రతియొక్కరూ తమతమ కర్తవ్యములను నిర్వహించవలయు
వని తీర్మానించినారు.

కాని సార్వభౌమునిమీద పగ దీర్చుకొనుటకు వారు విజయనగరములో నుండు టావశ్యకము. లేకల్ లేవా పెనుగొండనుండి రాజధానికి కారణము లేకుండా వచ్చి వెళ్ళినచో లక్కనామాత్యుడు మొదలగు వారికి సంశయము కలుగవచ్చునని, అది నివారించుకొనుటకై ఒక ఉపాయము నాలోచించినాడు.

ప్రతాపరాయలు విజయనగరములో తన వైభవమునకు తగినట్టుగా ఒక అంతఃపురమును నిర్మించుటయునూ, అది పూరికాగానే, అతని కుమారుని జన్మదినోత్సవము సాకున ఒక విందు నేర్పాటుజేసి — సార్వభౌముని, లక్కనామాత్య సోదరులను, వారి యభిమానులను ఆహ్వానించి ఆ సందర్భములో రహస్యముగా హత్యజేసి, తాము సామ్రాజ్యాధికారమును చేజిక్కించుకొనవలయుననియునూ తీర్మానమును జేసికొనినారు.

ఆ తీర్మానము మేరకు సత్యమే ప్రతాపరాయలు విజయనగరమున కరుదెంచి, సామ్రాజ్యులను సందర్శించి కుశలప్రశ్నలు వేసినాడు.

బహుకాలానంతరము కలుసుకొనిన తన సహోదరుని ప్రిథదేవరాయలు ఆదరముతో ఆహ్వానించి సత్కరించినాడు,

“అన్నగారూ : మిమ్ములను ఊమాపణ కోరుటకై నేనిచ్చటికి వచ్చినాను” అని విచారముగా ప్రతాపరాయ లనినాడు.

“అంతటి విషయమేమి జరిగినది, ప్రతాపా ?”

“ఈపర్యాయము రాజధానిలో జరిగిన నవరాత్రోత్సవములకు వచ్చుటకు వీలులేక పోయినది. మహాకవులకు, వారి కావ్యములకు జరిగిన కనకాభిషేకమును కనులార గాంచు ప్రాప్తము నాకు లేకపోయినది. రాజధానికి రావలయునని చాల యాశతో నుంటేని. కాని చివరి ఘడియలలో మంచము పట్టి పడుకొన్నాను. ఇప్పుడిప్పుడే కొంత స్వస్థత చేకూరుచున్నది. మీరు నవరాత్రోత్సవములకు నేను గాలేదని ఎచ్చట కోపగించుకొనగలరోనని, ఊమాపణ కోరుటకొరకై వచ్చినాను.”

“అంతియేకదా : నీపై నేను కోపపడలేదు — ఒకవిధముగా నీవు రాకయుండుటయే ఊమమైనది. ఆ ముకుందపెద్ద పండితుని హత్యా

కాండను దలచుకొనినచో శరీరము జలదరించును. నేనొకటి దలచిన దైవమొకటి దలచినది" అని సార్వభౌముడు బాధాగళుడై యనినాడు.

“మీరు నన్నపార్థముచేసుకొనక యుండినచో జాలును. నా యారోగ్య మింకనూ కుదుటబడలేదు. రాజవైద్యులు గాలిమార్పు చేయ వలసినదని చెప్పిరి. విజయనగరపు వాతావరణము నాశరీరమున కారోగ్య కరముగా నున్నది. ఇచట కొంతకాల ముండి, నాయారోగ్యమును చక్క బరచుకొని పోవలయునని విశ్వయించు కొనినాను,” అని సార్వభౌముని దైన్యముగా చూచినాడు.

“అందులకై నీవింత పార్శ్వింశవలయునా? ఈ రాజ్యకోశము లపై నాకెంత యధికారము గలదో నీకునూ అంత యధికారము గలదు. నీ యిష్టమువచ్చిన చోట యిష్టమువచ్చినన్ని దినము లుండుము. ఆరో గ్యము చక్కబడునంత వరకునూ యిచ్చటనే యుండుము. రాజవైద్యుల సహాయమునూ, వారి యుపచారమునూ యిచ్చట లభించగలవు” — అని ప్రతాపరాయలను సమాధానపరచినాడు.

అన్నగారి యనుమతి లభించిన పిమ్మట ప్రతాపదేవరాయలు అనారోగ్యమును నెపముతో విజయనగరమున నిలిచి, తన నివాసమున కనుకూలమగు నొక భవ్యమైన అంతఃపురమును నగరపు శ్రీమంతుల నివాసములో కట్టించసాగినాడు. చతురులైన శిల్పు లెచ్చటినుండియో వచ్చి, సార్వభౌముడు నివసించుటకు తగినట్టి సుందరమగు నొక మంది రము నత్యల్పకాలములో నిర్మించి యిచ్చినారు. అచటికి వచ్చి నిలచిన తరువాత ప్రతాపరాయలు తన యారోగ్యము చక్కబడుచున్నదను వదం తిని వ్యాపింపజేసినాడు. దాదాపు పూర్తిగా గుణములుదైనట్లు, అచిర కాలములోననే అతడు పెనుగొండకు మరలునట్లు ప్రజ లనుకొనసాగి నారు.

ఈ యవధిలో సామ్రాజ్య దిగంతములలో విద్రోహ మేఘము లావరించినవి. చోళమండలము వైపునుండి వీచుచున్న అసంతృప్తి వాయువు తనతో నొక ప్రచండ మారుతమును తీసుకొనివచ్చి సామ్రా జ్యమును తల్లడిల్ల జేసినది.

చోళ మండలమునకు నందించిన పుదువీడు (పుదుచ్చేరి) రాజ్యములో సామ్రాట్టులపై తిరుగుబాటు జరిగినది. దీనికి నిజమైన కారణ మేమి యనునది చాలకాలము వరకునూ ఎవరికీ తెలియలేదు.

పుదువీడురాజ్య మిప్పటి కంజీవరము-(కంచి లేక కాంచీపురము) చెంగల్పట్టు జిల్లాల నడుమ నున్న బూధాగము.దానికి రాజగంభీర రాజ్య మను మరొక పేరుకూడ నున్నది. రాజగంభీర దుర్గము దాని రాజధాని. అచ్చట నొక పెద్దకోటను నిర్మించుకొని, సంభవరాయలను చిన్నపాళియ గాడు ప్రజోపద్రవమును గలిగించు చుండెడివాడు. బుక్కరాయ లతని దుశ్చర్యములనుజూచి, తన కుమారుడగు కంపరాయల నేతృత్వములో ఒకపెద్ద సైన్యము నతనిని ముట్టడించుట కొరకై బంపినాడు.

ఈ దండయాత్రలో సాశ్వ మంగరసు ముఖ్యపాత్ర పోషించినాడు. అతనికి సాయముగా వెళ్ళిన గోపనార్యుడు మధుర, శ్రీరంగము, చెంజి (జింజి) మొదలగు ప్రదేశములలో నుండిన యవనుల నోడించి, ఆ రాజ్యములకు యవనహస్తముల నుండి విముక్తిని కలుగజేసినాడు. రాజగంభీర దుర్గమును ముట్టడించి వశపరచుకొని సంభవరాయలను నిగ్రహించి, అతని నుండి కప్పములను-కానుకలను గైకొని రాజధానికి వెనుదిరిగినాడు. ఈ దిగ్విజయమును కంపరాయల పత్ని గంగాబి తన 'మధురావిజయ' మను కావ్యములో చక్కగా వర్ణించినది.

వీర విజయ సార్వభౌముల కాలములో పుదువీడు రాజ్యమునకు లక్కనమాత్యుడు మండలేశ్వరుడుగా నుండినాడు.

అతడు తన సోదరుడగు మాదనను తన పరముగా నా రాజ్యము నకు మాండలీకుని జేసి, తాను రాజధానిలో అమాత్యపదవిని చూచుకొనుచున్నాడు. మాదన తన యన్నగారి అడుగుజాడలలో నడచి, పుదువీడు రాజ్యములో అనేకములగు జనోపకార్యములను జేసి, దక్షతగా రాజ్య పాలనము చేయుచున్నాడు. కాని, అచటి ప్రజలు మాత్రము లోలోపల అసంతృప్తితో మధనపడ సాగినారు.

దీనికి విరక్తుల చర్యలే కారణమని చెప్పసాగినారు. వారి చర్యలతో విసుగుచెందిన కొందరు మాండలీకునిపై తిరుగుబాటుజేసి, పన్నులు

మొదలగు వాటిని రాజబొక్కనమునకు చెలించకుడని ప్రజలకు దుర్బోధలు జేసినారు. ఇది విచారణజేసి, దేశములో లేని ఖోబను కలుగజేసిన కొంతమంది విద్రోహులను మాదన కఠినముగా శిక్షించినాడు. ఈ శిక్షతో పాతము నేర్చుకొనుటకు మారుగా, వారు కోర్కె మానసులై, సామ్రాజ్యములపై తిరుగుబాటు జేయుటకు తలపడినారు.

ఈ యవకాశము నుపయోగించుకొని, స్వాతంత్ర్యమును పోగొట్టుకొని, విజయనగర సార్వభౌముల సామంత రాజులుగానున్న పాండ్య, చోళులు మరల తాము స్వతంత్రులు కాగోరి, దండెత్తుటకు సిద్ధముగా మన్నారు. వారికి రాజధానిలో జరిగిన విరక్తుల చర్యలక్షోభ, పుదుచ్చిరు ప్రజలలో చెలరేగిన యసంతృప్తి మంచి యవకాశమును కలిగించినవి. వారు దైర్యముగా దండెత్తి, తాము స్వతంత్రరాజులని చాటించుకొని, సామ్రాజ్యము నుండి వేరుపడినారు.

ఈవార్త మెఱపువలె వచ్చి లక్కనామాత్యుని చెవిని పడినది. తన రాజ్యములో యింతటి క్రాంతి చెలరేగివందుల కతనికి చాల అవమానమైనది. అతడు సార్వభౌముని సందర్శించి, తిన్నవదనుడై జరిగిన విషయము లన్నియునూ వివరించినాడు.

“ప్రభూ : నా కనుజ దయచేయుడు. ఆ దుండగుల మద-మణచి వచ్చెదను. మరల యిటువంటి విద్రోహకారు లెవరునూ సామ్రాజ్యములపై కత్తిగట్టకుండ జేసి వచ్చెదను” అని ప్రార్థించినాడు.

“ఈ స్వల్పవిషయమునకై మీరు వెళ్ళవలయునా అమాత్యులూ?” అని సామ్రాజ్య నవ్వుచూ ప్రశ్నించినాడు.

“ఔను ప్రభూ : నేనే వెళ్ళవలయును. అది నా మందలము. అచట జరుగు విద్రోహమేదియైననూ రేపు సామ్రాజ్యమున కాపద గలిగించ వచ్చును. ఈ ద్వేషాంకురమును చిన్నమొక్కగా మన్నపుడే నాశనము జేసి వచ్చెదను. దీనివలన యితరులకు కూడ గుణపాతమును నేర్పినట్లు కాగలదు :”

అనిపనికి, దిలవంతముగా సామ్రాజ్యములయనుమతిని పొంది యుద్ధ తాంబూలమును స్వీకరించి, పుదుచ్చిరు మీద దండెత్తి వెళ్ళుట కుద్యుక్తుడైనాడు. అతనికి వీడ్కోలిచ్చునపుడు సార్వభౌముడు :

“లక్కనమాత్యులుగారూ! సాధ్యమైనచో మీరే సహజము వరకునూ దండెత్తి వెళ్ళి, రామేశ్వరములో నొక విజయస్తంభమును మా స్మృతి చిహ్నముగా స్థాపించిరండు. ఇతరుల కది మార్గదర్శకముగా నుండుగాక !” అని యుద్ఘోషించినాడు.

లక్కనమాత్యుడు సార్వభౌముని వద్ద సెలవు బుచ్చుకొని, వెళ్ళబోవుచూ తన విద్యుక్త ధర్మముగా సార్వభౌమునికి చెప్పవలసిన మాటలను చెప్పినాడు :

“ప్రభూ ! ఈ వర్యాయ మెందులకో రాజధానిని విడచి వెళ్ళుటకు నాకు కాళ్ళాడుటలేదు. అయిననూ, ఈకార్యమునకు నేనే వెళ్ళవలసి వచ్చుటచే వెళ్ళుచున్నాను. నేను రాజధానిలో లేని సమయమున మీరు చాల జాగ్రత్తగా నుండవలయును. వేయి కనులు గలిగి ప్రవర్తించ వలయును. మా జక్కనాచార్యులున్నారను ధైర్యముతో మీ యోగక్షేమమును వారి కప్పగించి వెళ్ళుచున్నాను. అయిననూ, మీరెవరినీ అంతరంగికులనుగా స్వీకరించి, వారి మాటలను నమ్మి నడువకుడు. ఆహార పానీయములను పరీక్షించనిదే గ్రేకొనకుడు. స్థల పరీక్ష గావించనిదే కూర్చొనకుడు. ఇది రాజైనవారికి మంత్రి చెప్పు ఉపదేశ వాక్కు. ఈ పలుకులు పూర్వులు చెప్పినవేయైననూ మరల తమ యవగాహనకు తెచ్చినాను.”

“అమాత్యులూ ! నా విషయమై మీరు చింతించకుడు. నిర్భయముగా పుదువీడునకు వెళ్ళిరండు. శ్రీ విరూపాక్ష స్వామి మీకు మంగళ ప్రద మొనరించుగాక !” — అని ఓడ్కోలిచ్చి పంపినాడు.

లక్కనమాత్యుడు వెళ్ళినాడు. సార్వభౌముడు అమాత్యుడు కంటి కగపడునంత వరకునూ చూచుచూ నుండి, అనంతర మెందులకో ఒక భారమైన నిట్టూర్పు విడచినాడు.

మృత్యుగహ్వరము

సర్వమునూ గోపరాజు - సింగరాజుల యాలోచన మేరకే జరిగినది. ప్రతాపరాయలు సందేహించుట కవకాశ మిన్వని రీతిని రాజదాని యగు విజయనగరములో నొక యంతఃపురమును కట్టించి తన విద్రోహ రంగమునకు భూమికను సిద్ధపరచినాడు. దానికీక చిచ్చుపెట్టుట యొక్కటే తరువాయి.

ఆ సమయము కూడ ఆసన్నమైనది. లక్కనామాత్యుడు రాజదానిలోనున్న సైన్యమం దెక్కుడుపాలు తనవెంట తీసుకొని పురువీడునకు వెళ్ళినాడు. ఈ సమయము తమ విద్రోహాన్ని ప్రిజ్వలింపజేయుటకు సర్వ విధముల కనుకూలముగా నున్నదని భావించి.

ప్రతాపరాయలు తన వధకము మేరకు ఒక శుభదినమును జూచి, ఆనాడు తన యంతఃపురమునకు భోజనమునకు రావలసినదిగా సామ్రాట్ పౌరధ దేవరాయలకునూ, జక్కనాచార్యు, సింగననాయకుడు మొదలగు రాజోద్యోగులకు ఆదరముతోగూడిన ఆహ్వాన మంపి. సమయమునకు వారెచ్చట తప్పించుకొనగలరోనని తానే స్వయముగా వెళ్ళి పిలిచి వచ్చినాడు. ఈ విషయమే తనపై నెవరికీనీ సందేహము కలుగకుండుటకై కుమారుని జన్మదినోత్సవమును కారణము చేసుకొనినాడు. దూరప్రాంత్యముల నుండి రావలసిన అతని బంధు మిత్రు లదివరకే రాజదానిని చేరుకొనినారు.

అతని ముఖ్యస్నేహితులుగా తేకల్ పట్టణము నుండి గోపరాజు - సింగరాజులునూ, ముమ్మయ నాయకులునూ వచ్చినారు. ముమ్మయ నాయకు దెనిమిది దినములు ముందుగనే వచ్చి, పాకళాలాధికారి వేషములో ప్రతాపరాయల వంటయింటిలో విలచినాడు. ఈవేషములో అతని నెవరునూ గుర్తించలేదు.

అనాడు ఆచరించవలసిన ప్రతి కార్యమునూ వారు రహస్య మంత్రాలోచన మందిరములో కూలంకషముగా విచారించి తీర్మానించు కొనినారు. ఆ తీర్మానక్రమ మీవిధమైనది :

తొలుత అంతఃపురమునకు వచ్చు అతిథులకు ఒక్కొక్కరికి స్వాగతము పలికి ప్రతాపరాయలు వారిని భోజన గృహమునకు పంప వలయును.

ఆ అతిథుల నుచిత మర్యాదలతో గోపరాజు దోడ్కొని వెళ్ళి సింగరాజు కప్పగించవలయును.

సింగరాజు వారిని పాకశాలాధికారి యగు ముమ్మయ నాయకున కప్పజెప్పవలయును.

వచ్చిన ముఖ్యాతిథులను అతని కప్పగించినచో, యిక అంతటితో వారి కథ ముగిసినదని యర్థము. సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలూ, జక్కనాచార్యు. సింగననాయకులు మొదలగువారు విహతులైనచో, సింహాసనము సులభముగా కైవసమైన దనుకొనవచ్చును. మరల దానిని లక్కన - మాదన సోదరు లెవరునూ తమ చేతినుండి లాగుకొనలేరు. ఈ యాలోచనను కార్యగత మొనరించు దొక్కటే యిక తరువాయి —

అనాడు ప్రతాపదేవరాయల అంతఃపురములో ఎటుజూచిననూ ఆనందోత్సాహములు - సంబరములే గోచరించసాగినవి. అతని కుమారుని జన్మదినోత్సవమునకై రాజదాని యందలి సుప్రతిష్ఠిత వ్యక్తులందరునూ ఆహ్వానింప బడినారు. కుమారునికి శుభము గలుగుటకై దేవాలయములందు విశేషోత్సవములు - వీదసాదల కన్నవాన, వస్త్రదానములు యధేచ్ఛగా జరిగినవి. సామాన్యాతిథులకు మధ్యాహ్నమే భోజనపు టేర్పాటు జరుగుటచే వారందరునూ భుజించి వెళ్ళిపోయినారు.

గాత్రీ విందునకు సామ్రాజ్యమందలి ముఖ్యులగు కొందరను మాత్రమే ఆహ్వానించడమైనది. వారిలో సామ్రాట్ ప్రౌఢదేవరాయలు, మహామాత్యుడు జక్కనాచార్యులు, సింగన దండనాయకుడు, కార్యార్థమై రాజదానికి వచ్చియున్న మాదనదండనాయకుడు తదితర ముఖ్యులూ సున్నారు. ఈ విందు భోజనమును అంతఃపుర మండలి ప్రత్యేక మందిరములో ఏర్పాటు చేయడమైనది. అతిథుల కొరకై రక్ష్య భోజ్యములు

తయారైనవి. రాజోవు అతిథుల మనోలాసమునకై ఒకవైపు నంగీతమూ, వేరొకవైపు నృత్యమూ జరుగుట కేర్పాటైనది.

రేరాజు చలని వెలుగులో జగతంతయునూ అహోదకరముగా నున్నది. మంద మారుతము పూదోటల మీద వీచి, సువాసనలను మోసుకొని వచ్చుచున్నది. అంతఃపురములో జ్వాలాంజలి మానమగు దీపములు వెలుగుచున్నవి. చూచుటకది దేవేంద్ర భవనము వలె ప్రకాశించుచున్నది.

విశ్చిత సమయమునకు వరిగా అతిథు లొక్కొక్కరే అంతఃపురమునకు రాసాగినారు.

దివ్యాలంకార భూషితుడై ప్రతాపదేవరాయలే స్వయముగా నిలచి, వచ్చెడి యతిథులకు స్వాగత మిచ్చుచున్నాడు.

వారిని గోపరాజు - సింగరాజు లాదరముతో లోనికి తోడ్కొని వెళ్ళుచున్నారు.

మొదట మాదన దండనాయకుడు వచ్చినాడు. అతని వెనుకనే సింగన దండనాయకుడు కూడ వచ్చినాడు. కాని, జక్కనాచార్యుడు మాత్రము రాలేదు. అతడు రాకపోవుట జూచి ప్రతాపరాయలకు - గోపరాజుకు ఆశ్చర్యము కలిగినది. తమ ఎత్తుగడ వారితేమైననూ తెలిసిపోయినదేమోనను అనుమానము కూడ కలిగినది. అయిననూ, ప్రతాపరాయలు నవ్వుచూ అనినాడు :

“జక్కనాచార్యులు, సామ్రాట్టులూ వచ్చు వరకునూ మేము విరీక్షించ వచ్చునుకదా !”

“జక్కనాచార్యుల కొర తేమరుచూడ పరిలేదు. నేను వారి మందిరము నుండియే వచ్చుచున్నాను. వారి కీనాటి ఉదయము నుండి హఠాత్తుగా హృద్రోగము కానబడినదట. అహారమును సేవించరాదని రాజవైద్యులు సలహా యిచ్చినారట.....” అనినాడు సింగన దండనాయకుడు.

“అయినచో వారు రారా !” అందోళన పడుచూ గోపరాజు జడిగి వాడు.

“బహుశః రారు : ఒకవేళ దేహస్థితి కొంత మెరుగుగా నుండి నచో వచ్చిననూ రావచ్చును” అని సింగన ధండనాయకుడు జవాబు చెప్పినాడు.

“అయినచో నేను వెళ్ళి వారిని దోడ్కొని వత్తునా ?” ప్రతాప రాయ లనినాడు.

“అక్కరలేదు. వృథాగా నెందులకు శ్రమపడెదరు ? స్వస్థతగా నున్నచో వారే వత్తురు !” అని సింగన నాయకుడు మారుపల్కినాడు.

ఈ మాటలు ప్రతాపరాయలు, గోపరాజు, సింగరాజులకు అనుమాన కారణము లైనవి.

“పోనిమ్ము. సామ్రాట్టులను కలుసుకొనినారా ? వారు తప్పక రాగలరు కదా !” గోపరాజు ప్రశ్నించినాడు.

“ఎచ్చునట్లుగా వారు నాతో చెప్పినారు. ఒకటిరెండు క్షణములలో రాగలరని తలచెదను” అనినాడు మాదనదండనాయకుడు.

కొంతసేపు సామ్రాట్టుల కొరకయి వారందరునూ నిక్షిప్తమైనారు. సమయమునకు సరిగా సామ్రాట్ పౌరధదేవరాయలు తన ఆప్త పరివారముతో బాటు ప్రతాపరాయల అంతఃపురమునకు వచ్చినాడు.

పల్లకీని వెనుకకుబంపి. ప్రతాపరాయలు అన్నగారికి స్వాగతము పలికి, ఆదర సత్కారములు చేసినాడు.

“అన్నగారూ! నాపై యింతటి అభిమాన మున్నందులకు మిక్కిలి సంతోషించుచున్నాను. జక్కనాచార్యులవలె మీరునూ ఎచ్చట రాక పోయెదరోనని యనుకొన్నాను” ప్రతాపరాయలు నవ్వుచూ అనినాడు.

“ఏమీ. జక్కనాచార్యులు రాలేదా ?” సార్వభౌము డాశ్చర్య చకితుడై ప్రశ్నించినాడు.

“లేదు ప్రభూ ! వారెందులకో హఠాత్తుగా అస్వస్థులైనారట. దేహస్థితి కొంత నెమ్మదించినచో వచ్చిననూ రావచ్చును” అనినాడు మాదన.

“వారు భోజనమునకు నిలువకపోయిననూ, మాతో కొంతసేపు గడపి వెళ్ళవచ్చును కదా !” అనినాడు సార్వభౌముడు.

సార్వభౌముని మనోభావమును గ్రహించి, సింగననాయకుడు జక్కనాచార్యుని తోడ్కొని వచ్చుటకై మాదనను బంపినాడు.

“అంతవరకునూ ప్రభువు లీ సృత్యగీతములను తిలకించవలయు నని సార్వభౌమని” అని గోపరాజు కృతక విశ్వాసమును నటించుచూ చెప్పినాడు.

సార్వభౌము దండుల కంగీకరించి నాట్య గృహమునకు వెళ్ళినాడు. తక్కినవా రతని ననుసరించినారు.

మహామాత్యుని మందిరమునకు వెళ్ళిన మాదన తిరిగి వచ్చి అమాత్యుని లేఖను సార్వభౌముని కిచ్చినాడు. అందులో జక్కనాచార్యుడు :

“ప్రభూ ! హఠాత్తుగా నాకు హృద్రోగము సంభవించినది. అందుచే విందు భోజనమునకు వచ్చి మీతో కొన్ని రసమిడియలను గడుపలేక పోవుచున్నందులకు చింతించుచున్నాను. తమరు నాకొరకై ఎదురు చూడకుడని వినిముడిదనై ప్రార్థించుచున్నాను” అని వ్రాసినాడు.

ఈ లేఖను జదివి చూచి ప్రతాపరాయలు భీతిల్లినాడు. తమ విద్రోహకాండము జక్కనాచార్యునికి తెలిసియుండవచ్చునా ? లేదు.... తెలియుట కవకాశము లేదు ! తెలిసివున్నచో సార్వభౌముని హెచ్చరించి వుండదా ?

“ప్రభూ ! వడ్డించుటకు సిద్ధముగా నున్నాము. తాము దయ చేయుడు” అని ద్వంద్వార్థభావముతో గోపరాజు జనినాడు.

సామ్రాట్టు సింగన. మాదన దండనాయకులవైపు చూచినాడు. వారు సమ్మతించగా అచ్చటినుండి లేచినాడు.

వారు భోజనము చేయుటకై లేవగా జూచి, ప్రతాపరాయలు : “గోపరాజా ! సార్వభౌములను నీవు ఉప్పరిగె మీదికి తోడ్కొని వెళ్ళుము. సింగన. మాదన దండనాయకులను నేను విచారించుకొనెదను” అని యర్థగర్భితముగా నుడివినాడు.

ఆ మాటలలోని యర్థమును గ్రహించి గోపరాజు సామ్రాట్ పొడదేవరాయల నుచిత మర్యాదలతో అంతఃపురోపరి భాగమందలి గది

లోనికి తోడ్కొని వెళ్ళినాడు. సామ్రాట్టులు గదిలో ప్రవేశించగానే అతనికి తెలియకుండానే గది తలుపులను దిగించినాడు.

ఇటు ప్రతాపరాయణు సింగన-మాదనలను ఉప్పరిగకు తోడ్కొని వెళ్ళి ముమ్మయనాకుయకుని కప్పగించి, ప్రభువులను తోడ్కొని పోవుటకయి వచ్చినాడు.

ఇంతలో రహస్యమందిరముయొక్క లోపలి గదినుండి ఎవరో "అయ్యో, చచ్చితిని" అని యరచుట వినబడినది. అచ్చటికి ప్రతాపరాయణు-సింగరాజు వచ్చునంతలో జరుగవలసిన హత్యాకాండ జరిగి పోయినది.

గదిలోనుండి గోపరాజు పిచ్చి యావేశముతో, ఉన్మత్తునివలె వెలుపలికి వచ్చినాడు. అతని తలవెండ్రికలు చెల్లాచెదురుగా నున్నవి. కను లిగ్నిగోళములవలె నున్నవి. వస్త్రములు రక్తమయమై వున్నవి.

గదిలోనుండి బయటపడగానే అతడు ప్రతాపరాయణు - సింగరాజులను జూచి దిగ్గరగా నవ్వినాడు.

"గోపరాజా : ఏమైనది : సామ్రాట్టుల కథ ఏమైనది?" ప్రతాపరాయణు లాందోళనగా అడిగినాడు. అతని కంఠము బొంగురుపోయినది.

"సామ్రాట్టుల కథ ముగిసినది" అని జవాబిచ్చినాడు గోపరాజు.

"ఏమీ, సామ్రాట్టులను హత్యజేసెతివా ?" ప్రతాపరాయణు ధీతి జెందుచూ మరల ప్రశ్నించినాడు.

"ఓను. అతనిని హత్యజేసినాను. ఒక్కదెబ్బతో నేలగూలి అతని వులను గోల్పోయినాడు" విజృంభణతో అనినాడు గోపరాజు.

"సామ్రాట్టుల శరీరమెచ్చట నున్నది ?"

"ఎవరునూ చూడరాదని దానిని తీసుకొని వెళ్ళి ఉగ్రాణమందలి గదిలో పడవేసి వచ్చినాను"

"మంచిపని చేసెతివి. ప్రస్తుతమునకు శని తొలగినది. మన రాజ్యమునకు సంభవించిన గండము తప్పినది" అనినాడు ప్రతాపరాయణు.

“ఇంతమాత్రమునకే ఎచ్చట ముగిసినది ? ఆ దోహదగు లక్కనామాత్య-జక్కనాచార్యులు తప్పించుకొనినారు. వారు మరణించు నంతవరకునూ మనకు మనుగడలేదు” అనినాడు సింగరాజు.

“అయినచో మనమిప్పుడే ఆ జక్కనాచార్యు నతని మందిరము లోనే నిహతుని జేయుదము” ప్రతాపరాయ లనినాడు.

అంతలో ముమ్మయనాయకుడు “మహా ప్రతాపదేవరాయ సార్వ భౌములకు జయమగుగాక!” అని ఉద్వోషించుచూ ఉప్పరిగెనుండి క్రిందకు దిగి వచ్చినాడు.

“సింగన-మాదనల కథ ఏమైనది ?” ప్రతాపరాయలు కుతూ హలముతో ప్రశ్నించినాడు.

“వారు శివ సామ్రాజ్యమును చేరుకొన్నారు” అని ముమ్మయ నాయకుడు వికటాట్టహాసము చేసినాడు. తరువాత “గోపరాజా, సామ్రా ణ్టులు ఎచ్చట నున్నారు ?” అని ప్రశ్నించినాడు.

“వారు శివ సాయుజ్యమును జెందినారు. ఆ దోహాకి తగిన శిక్ష జరిగినది. ఈ దినముకొరకే నే నింతవరకునూ జీవించి వుంటిని” అని విజయోన్నాదముతో విజృంభించినాడు.

“ప్రతాపరాయలూ : మనమిప్పు డాలస్య మొనరించరాదు. దోహి యగు ఆ జక్కనాచార్యుని హతి మొనరించి, అంతఃపురమునూ, ఆయుధా గారమునూ, రాజ భాండాగారమునూ తొలుత వశపరచుకొన వలయును” అని సింగరాజు సలహా చెప్పినాడు.

“ఔను : ఇప్పుడే ఆ పని జరుగవలయును. శత్రువు లేమాత్రము జాగ్రత్త పడిననూ మన సర్వనాశనము తప్పదు” అనినాడు గోపరాజు.

ఇక వారు మహామాత్యుని మందిరముపై దండెత్తవలయుననుకొను చుండగా, యింతలో వెలుపల :

“ప్రౌఢప్రతాప సార్వభౌములకు జయమగుగాక ! గజవేట కారు లకు జయమగుగాక : !” అని జయజయ ధ్వనములు చేసుకొనుచూ, శత్రు సైనికులు హఠాత్తుగా ప్రతాపరాయల అంతఃపురమును ముట్టడించి వారు.

వారెవరు ? యిచటికెందులకు వచ్చినారు ? వారి నాయకులెవరు ? వారు తమమీద ఎందులకు ముట్టడి జరుపుచున్నారు ? అను విషయములు శ్రీగిరి ప్రతాపరాయల పక్షమువారి కెవరికినీ తెలియవు. అందుచే వారు విభ్రాంతులై నిలబడిపోయినారు.

ఇంతలో మరల నొకసారి శత్రుసైనికుల రణఘోషణలు వినబడి నవి :

“జై మహాకాళి ! జై భువనేశ్వరి ! జై ప్రౌఢప్రతాప !”

ఈ జయకాంక్షముల వెనువెంటనే వెయ్యాయమంది ఆశ్విక భటులు చేత ఖడ్గము ధరించి, రౌద్రాపేళములో ప్రతాపరాయల అంతఃపురమును ముట్టడించినారు.

చూచుచుండగనే అంతఃపుర మహావార్తరములు శత్రుదాడికి చిక్కి నుగ్గు నూచములై నవి.

ప్రతాపరాయ, గోపరాజు, సింగరాజు లచటినుండి తప్పించుకొనుటకై పరువెత్తినారు. కాని ముమ్మయనాయకుడు మాత్రము తాను సామ్రాట్టులపై పగ దీర్చుకొన్నాడను సంతోషాతి రేకముచే ఖడ్గము చేతధరించి, దీనునివలె శత్రువులపై బడినాడు.

క్షణకాలములో ప్రౌఢదేవరాయల సైనికు లాతని తలను, మొందెమునుండి వేరు చేసినారు. అతని శరీరముపై నడచి వెళ్ళి సైనికులంతఃపుర మంతటా ప్రతాపరాయ, గోపరాజు, సింగరాజుల కొరకయి శోధించినారు. కాని వారి కచ్చటి గమలలో ఆక్రందనము చేయు స్త్రీ-పురుషులూ, భీతిల్లి శోకించుచున్న హజనము తప్ప యింకెవరునూ, కనబడలేదు.

ఉప్పరిగెకు వెళ్ళగా అచ్చట హృదయ విదారకమైన దృశ్యము వారి కనుల బడినది. సింగన, మాదన వారి పరిజనులూ, తరితర సామ్రాజ్య నిష్ఠాగరిష్ఠులూ క్రూరముగా హత్యచేయబడి రక్తపు మడుగులో పడివున్నారు.

అయినచో ఆ నీచులు సామ్రాట్టులను హత్యజేసి తప్పించుకొని వుండవచ్చునా ?

సేనాధ్యక్షుడు ప్రతాపరాయ, గోవరాజు, సింగరాజులను వెతుకుటకై తన పైనికులను బంపి. సార్వభౌముని వెతుకుటకు తానే పూనుకొనినాడు. చాలసేపు వెదకిన పిమ్మట ధనాగరపు గదిలో సామ్రాట్టుల దేహము లభించినది. వారి యదృష్టమువలన సామ్రాట్టులు మరణించి వుండలేదు. అతని వక్షములో ఒక పదునైన బాకు గుచ్చుకొనివున్ననూ. అతడు ప్రాణగండమునుండి తప్పించుకొన్నాడు.

సామ్రాట్టుని చూడగనే పైనికులు "జై పంపావతి ! జై భువనేశ్వరి ! జై ప్రాధప్రతాప !" అని హర్షద్వానములు జేసినారు.

"ప్రభూ ! తమరు క్షేమముగా నున్నారాకదా !" అని ఆ పైనాధ్యక్షుడు దడిగినాడు.

"ఎవరు, మా లక్కనామాత్యులా !" అని కనులు తెరచి చూచి మెల్లగా అనినాడు సామ్రాట్టులు.

"ఔను ప్రభూ ! మిమ్ముల నీ యావదకు గురిచేసి, రాజధానిని విడచి వెళ్ళిన ఆ పాపియే నేను. నేను వచ్చుట కొంత యాలస్యమై వుండిననూ తమ ప్రాణమునకు గండము సంభవించి వుండెడిది. సామ్రాజ్యము దోహద హస్తంగతమై వుండెడిది" అని లక్కనామాత్యుడు విట్టూర్చినాడు.

"మీరు వునువీడునుండి ఎపుడు వచ్చినారు?"

"అదొక పెద్ద గాథ ప్రభూ ! తొలుత తాము స్వస్థులుకందు" అని రాజవైద్యులను బిలిపించి, వెంటనే వారిచే సామ్రాట్టులకు చికిత్స చేయించినాడు.

ఇంతలో వెలుపల విదోహకారుల కారకై వెదకుచున్న పైనికులు సంతోషనార్తను తెచ్చినారు.

అంతఃపురమునుండి మారు వేషములతో పారిపోవుచున్న గోవరాజు, సింగరాజు, ప్రతాపరాయలను వారు బంధించి తెచ్చినారు.

సామ్రాట్టులు వారిని తిరస్కార దృక్కులతో జూచి "గోవరాజా! చివరకు నీవు అన్నముపెట్టిన వారి యింటికి కన్నము పెట్టితివా? ఏ యపరాధ మొనరించితి నని నన్ను నీవు చంప బ్రయత్నించితివి?" అన్నాడు.

“ప్రభూ : నాకొక ఖడ్గమిచ్చి యడుగుశు. సరియైన జవాబు చెప్పెదను” అని యతడు సామ్రాట్టుని ముఖ మవలోకించినాడు.

సామ్రాట్టులు తన మొలలోనున్న ఖడ్గమును దీసి అతనివైపుకు విసరినాడు. గోపరాజు దాని నెత్తుకొని —

“ప్రభూ : నేనిచ్చు జవాబిదియే” అని చెప్పి, హృదయములో గుచ్చుకొని, ప్రాణములను వదలినాడు.

అతడు పిరికిపందవలె బ్రతికి-దోహివలె జీవనమును గడపి-వీరునివలె మరణించినాడు.

సామ్రాట్టులు తక్కిన వారిని కారాగారములో వేయుడని యజ్ఞాపించినాడు.

“ఇప్పుడు జెప్పుడు అమాత్యులూ : మీరు నకాలములో యిచ్చటి కెట్లు వచ్చితిరి : నన్నీ దురాత్ముల కుతంత్రమునుండి ఎట్లు రక్షించితిరి : మీకు వారి కుద్ర ఎట్లు తెలిసినది ?” అని యాశ్చర్యముగా కృతజ్ఞతా భావమును ప్రకటించుచూ అడిగినాడు.

“నాకథ అటుండనిమ్ము ప్రభూ : తమ రెట్లీ హత్యాపాతకుల వలలో చిక్కుకొన్నారు : వారి చేతినుండి చావక ఎట్లు తప్పించుకొని నారు : ఈ విషయములను ముందు నా కెరిగింపుడు !” అని లక్కనా మాత్యుడు ప్రార్థించినాడు.

ప్రౌఢ దేవరాయలు తాను గోపరాజు చేతినుండి తప్పించుకొనిన యద్యుతకథను చెప్పినాడు.

నయగరపు మాటలతో గోపరాజు తన ప్రవర్తన వితరు లనుమానించని రీతిని, ఉప్పరిగెమీదకు తోడ్కొని పోవునట్లు నటించి, రహస్య మందిరమందలి గదిలోనికి తీసుకొని వెళ్ళి, ద్వారములను మూసి, సార్వభౌము ధనుమావించుటకు పూర్వమే అతని మీదపడి దాకును హృదయముపై నాటినాడు.

‘అయ్యో !’ యని అరచి సామ్రాట్టులు నేలకూలినాడు. అతడు కూలుటను జూచి, మరణించినాడని దలచి గోపరాజు జతనిని ధనాగారపు గదిలో బంధించి వచ్చినాడు. కాని గాయము పెద్దగా తలగిననూ ప్రాణా

పాయము కలుగలేదు. అత డతికష్టముపై స్మృతి వచ్చిన తరువాత —
గదిలోనుండి వెలికి వచ్చుటకు ప్రయత్నించుచూ, అరచుచూ, మూల్గుచూ
నుండగా ఆ బాధాశబ్దము నాలించి, లక్కనామాత్యు డచటికి వచ్చి సకాల
ములో నతనిని రక్షించినాడు.

అయినచో, లక్కనామాత్యు డచటికెట్లు వచ్చినాడు ?

అదియొక పెద్ద గాథ: —

అతడు పురుషీడుకు వెళ్ళునపుడు తేకల్ వట్టణ మార్గముగా వెళ్ళి
నాడు. గోపరాజు - సింగరాజు ప్రతాపరాయంతో గలసి ఏదియో
రహస్య చర్చ జరుపుటకై, ఒకరివెనుక నొకరుగా పెనుగొండకు వెళ్ళిన
విషయము గూఢచారుల నలన అతనికి తెలిసినది. అంతకంటెనూ ముఖ్య
మగు విషయము, ముమ్మయనాయకుడు ప్రతాపరాయల ఆశ్రయములో
మారువేషములో నుండుటకూడ తెలిసినది రాజద్రోహియు - సామ్రాజ్య
శత్రువును నైన ముమ్మయనాయకునకు ప్రతారాయ లాశ్రయమిచ్చి
యున్న విషయపు వెలుగులో, గోపరాజు - సింగరాజుల రాయభారములు
మిక్కిలి యర్థవంతములుగా దోచినవి. అతనికి వారిపై సంశయమేర్పడి
నది.

ఈ సంశయమునకు తగినట్టు, ప్రతాపరాయలు రాజధానిలోనిలచి
ఒక అంతఃపురమును నిర్మించుచున్న విషయము కూడ అనుమాన కారణ
మైనది. ఈ నూతన అంతఃపుర నిర్మాణమునకూ గోపరాజు - సింగరాజు -
ముమ్మయనాయకుల రహస్య కుట్రకూ సంబంధమేమైననూ గలదా ?
అని యాలోచించగా, అతనికి అనుమానము కలిగినది.

చివరకు, తన దండయాత్ర నితర నాయకుల కప్పగించి, ఎవరి
కినీ తెలియనట్లు రహస్యముగా రాజధానికి వెనుదిరిగి వచ్చినాడు. తనకు
తెలిసిన విషయములన్నింటినీ అన్నగారగు జక్కనాచార్యులకు తెలుపు
టకై వారి మందిరమునకు వెళ్ళగా, అచట ప్రతాపరాయల మందిరము
నకు సార్వభౌముడు వింశ భోజనమునకై వెళ్ళినాడను విషయము
తెలిసినది.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనావట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA125B155
పుస్తకం పేరు	పన్నాటి ప్రాధదేవరాయలు
తారీఖు	30/10/24
ముందు అట్ట	No
వెనుక అట్ట	No
మొత్తం పేజీలు	300 297
నిద్ర సైజు పేజీలు	No
ఖాళీ పేజీలు	No
లేని పేజీలు	1708
తయారు చేసినది	VedaValhi
పేజీలు విడదీసినది	VedaVathi
స్కాన్ చేసినది	Ch. Ramya
పరీక్ష చేసినది	THASIN
పేజీలు సరిచూసినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	9000